

**ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - Γ.Σ.Ε.Ε**

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ**

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ)
Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ)

Νίκος Παπαδάκης, Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Φωτόπουλος
Επιμέλεια

Νέα Γενιά και ΝΕΕΤs στην Ελλάδα της Κρίσης
Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος:
Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΕΤΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ
ΟΙ ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ:

Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση

Νίκος Παπαδάκης, Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Φωτόπουλος
Επιμέλεια

ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΕΤΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ
ΟΙ ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ:

Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

(Ακαδημία ΓΣΕΕ, 2 Δεκεμβρίου 2016)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΕΤΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ
ΟΙ ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ:
Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση

ISBN: 978-960-08-0747-9

Πρώτη έκδοση: Δεκέμβριος 2016

Copyright © Νίκος Παπαδάκης, Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Φωτόπουλος

Copyright © Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, έτος ιδρύσεως 1891
Κεντρική διάθεση: Σόλωνος 116, 106 81 Αθήνα
Τ: 210 3833434, F: 210 3832294
E: contact@isideris.gr, S: www.isideris.gr

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Φωτεινή Σκουρή
Μακέτα εξωφύλλου: Φωτεινή Σκουρή

Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών χλωρίου και φιλικό προς το περιβάλλον.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ	9
--------------------------------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ NEETS ΚΑΙ ΤΗ ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ

Νίκος Παπαδάκης

Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση για τους Neets και τη νεανική ανεργία: Το Έργο “Neets2” και το φαινόμενο του dis-engaged self	19
---	----

Μαρία Μπάστα, Βασίλης Δαφέρμος, Αντώνης Παπαργύρης, Μαρία Δρακάκη, Νίκος Παπαδάκης

Το ψυχολογικό προφίλ των Neets στην Ελλάδα σήμερα	39
---	----

Νίκος Παπαδάκης, Αντώνης Παπαργύρης, Βασίλης Δαφέρμος, Μαρία Δρακάκη, Σήφης Πλυμάκης

Ζητήματα βιοτικής τροχιάς, στρατηγικές επιβίωσης, δημόσια εμπιστοσύνη και πολιτική συμπεριφορά των Neets στην Ελλάδα σήμερα	57
---	----

Δημήτριος Κοτρώγιαννος & Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης

NEETs και Κοινωνικό Κράτος	81
----------------------------------	----

Σωκράτης Κονιόρδος, Γιάννης Καμαριανός, Κώστας Τσιούμης, Αναστασία Χριστοδούλου, Προκόπης Πανδής, Χρήστος Ζάγκος

Οι Neets στην Ελλάδα: Κοινωνικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση και προφίλ δεξιοτήτων	109
--	-----

Ιωάννης Πυργιωτάκης

Παιδεία-Κοινωνία-Νέα Γενιά: Τάσεις και αντιστάσεις 139

**ΜΕΡΟΣ Β΄ : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΜΙΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ**

Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Φωτόπουλος

Διαστάσεις της Κοινωνικής Ευπάθειας και της Παρέμβασης
για την Κοινωνική Ενσωμάτωση των Neets 159

Κώστας Α. Λάβδας

Προτάσεις πολιτικής: Κίνδυνοι, δυνατότητες, περιορισμοί ... 181

*Μαρία Παυλή-Κορρέ, Δέσποινα Παπαγερίδου, Ιφιγένεια
Βαμβακίδου*

Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα από το πρόγραμμα
reskilling για τους Neets 201

Φωτεινή Βλαχάκη

Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας Νέων ηλικίας 15-29 ετών
εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs) 219

Ρένα Ψηφίδου

Αντιμετωπίζοντας την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης
και κατάρτισης: Ποια είναι τα επόμενα βήματα στην Ευρώπη; .. 251

Ευάγγελος Ταλιούρης

Πολιτικές ανάπτυξης, ευπάθεια και διακυβέρνηση: το ζήτημα
της κοινωνικής ευθύνης και ο στρατηγικός ρόλος
των επιχειρήσεων στην κοινωνική συνοχή και την αιεφόρο
ανάπτυξη 271

Ηλίας Πεχλιβανίδης

Αντιμετώπιση της νεανικής ανεργίας και δημόσιος τομέας:
η περίπτωση της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης
και Αυτοδιοίκησης 297

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 319

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ

Ο ανά χείρας τόμος αποτελεί τα Πρακτικά του Συνεδρίου με τίτλο «Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης. Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος». Το εν λόγω Συνέδριο συνδιοργανώθηκε από το ΚΑΝΕΠ της ΓΣΕΕ και το Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΙΕΤ) και το Κέντρο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Πραγματοποιήθηκε στην Ακαδημία Εργασίας της ΓΣΕΕ στην Αθήνα την Παρασκευή 2 Δεκεμβρίου του 2016. Το συγκεκριμένο Συνέδριο αποτέλεσε την καταληκτική δράση δημοσιότητα του Έργου με τίτλο «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (NEETs)». Πρόκειται για την Πράξη 3757 του GR07/EEA Grants, η οποία χρηματοδοτήθηκε από το Χρηματοδοτικό Μηχανισμό του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, υπό τη διαχείριση της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ). Υλοποιήθηκε δε από πολυπληθή και διεπιστημονική ομάδα Καθηγητών και Ερευνητών από διαφορετικά Πανεπιστήμια και Ερευνη-

τικές Δομές, με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Νίκο Παπαδάκη (Πανεπιστήμιο Κρήτης), Αν. Ε.Υ. τον Καθηγητή Αργύρη Κυρίδη (ΑΠΘ και ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ) και Υπεύθυνο Υλοποίησης τον Επ. Καθηγητή Νίκο Φωτόπουλο (ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ και Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας). Συντονίζων φορέας ήταν το ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ και Εταίροι τα ΚΕΠΕΤ και ΚΕΑΔΙΚ του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Το Έργο, μέσω της διεξαχθείσας ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας εθνικής κλίμακος, εστίασε: α) στην έρευνα του ψυχολογικού προφίλ της ομάδας στόχου (Neets) μελετώντας συγχρόνως την ύπαρξη πιθανής ψυχοπαθολογίας και εντοπίζοντας τις ανάγκες για ψυχολογική υποστήριξη των Ελλήνων Neets, β) στο impact τόσο της κρίσης όσο και της υπαγωγής στην κατάσταση Neet στη βιοτική τροχιά των νέων ανακινώντας συγχρόνως και ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού/ ενσωμάτωσης, στρατηγικών επιβίωσης, πολιτικής συμπεριφοράς και civic values και γ) στη διάγνωση αναγκών σε επίπεδο δεξιοτήτων των Ελλήνων Neets. Τα προαναφερθέντα ερευνητικά δεδομένα οδήγησαν, στο πλαίσιο του Έργου, αφενός στην ανάπτυξη προγράμματος στοχευμένης κατάρτισης-reskilling των Neets, με βάση το προφίλ δεξιοτήτων τους όσο και τις δυνατότητες και ανάγκες τους, ανά ταξινομική κατηγορία (υπό-ομάδα) κι αφετέρου στην συγκρότηση προτεινόμενης δέσμης στοχευμένων δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης τους. Επί της ουσίας η έρευνα απέληξε στη συγκρότηση πρότασης προγράμματος ολοκληρωμένης παρέμβασης, στην κατεύθυνση της επαν-ενσωμάτωσης της συγκεκριμένης κοινωνικά ευάλωτης ομάδας. Κοντολογίς το αντικείμενο του Έργου συγκροτείται τόσο από την προαναφερθείσα διττή ερευνητική διαδικασία όσο και από την ανάπτυξη προγράμματος ολοκληρωμένης παρέμβασης (βλ. αναλυτικότερα *neets2.soc.uoc.gr*).

Με δεδομένα τα προαναφερθέντα το Συνέδριο αποτέλεσε ένα βήμα δημόσιου διαλόγου, στο οποίο αφενός παρουσιά-

στηκαν τα ευρήματα τόσο της ποσοτικής έρευνας όσο και της τριγωνοποιημένης διάγνωσης αναγκών όσο και τα συστατικά στοιχεία και τα βασικά εργαλεία της προτεινόμενης, ερευνητικά εδραιωμένης, ολοκληρωμένης παρέμβασης. Η συμμετοχή (με εισηγήσεις) τόσο των βασικών ερευνητών του Έργου, όσο και άλλων ομιλητών (συμπεριλαμβανομένων Πρυτάνων, Καθηγητών Ελληνικών και ξένων Πανεπιστημίων, υψηλόβαθμων στελεχών Διεθνών Οργανισμών και Δημόσιων Φορέων), κατέστησε τον προαναφερθέντα δημόσιο διάλογο αφενός εφικτό κι αφετέρου ιδιαίτερα παραγωγικό. Η εκτακτική δε δομή τόσο του έργου όσο και των ερευνητικών ευρημάτων επέτρεψε την ουσιώδη χαρτογράφηση της κατάστασης των πραγμάτων (state of play) όχι μόνο αναφορικά με τους Neets, αλλά και ευρύτερα με τη γενιά στην Ελλάδα της επίμονης και σωρευτικής ως προς τις κοινωνικές επιπτώσεις και τις ευρύτερες διαστάσεις της, Κρίσης. Επιπρόσθετα επέτρεψε την συγκρότηση μιας συγκεκριμενοποιημένης, στοχευμένης και (σε αρκετές εκφάνσεις της) άνευ δημοσιονομικού κόστους, πρότασης προγράμματος ολοκληρωμένης παρέμβασης στην κατεύθυνση της κοινωνικής επαν-ενσωμάτωσης των νέων, που απέχουν από κάθε μείζονα θεσμική μέριμνα του Κοινωνικού Κράτους όσο και νέων, που δεν είναι μεν Neets (οι οποίοι κατηγοριοποιούνται μεν ως κοινωνικά εύαλωτη ομάδα, πλην όμως όπως κατέδειξε η έρευνα μας αποτελούν μια πάσχουσα κοινωνική ομάδα), ωστόσο υφίστανται τις επιπτώσεις της παρατεταμένης κρίσης με σοβαρές επιπτώσεις στις συγκροτησιακές συνιστώσες της βιοτικής τους τροχιάς.

Ο ανά χείρας τόμος περιλαμβάνει τις βασικότερες εισηγήσεις στο συγκεκριμένο συνέδριο. Ως εκ τούτου, συναρθρώνεται σε 2 θεματικά Μέρη, σε έκαστο εκ των οποίων συνδιαλέγονται (μέσω των κειμένων τους) ερευνητές του έργου και διαπρεπείς Καθηγητές, Εμπειρογνώμονες και Ερευνητές που δεν αποτελούσαν μέλη της Ομάδας Έργου, ωστόσο κινούνται

ερευνητικά σε συναφή θεματικά πεδία με αυτά του ίδιου του Έργου.

Πιο συγκεκριμένα: Το **Α΄ Μέρος** παρουσιάζει, αναλύει και ερμηνεύει τα βασικά ευρήματα της πολυθεματικής έρευνας εθνικής κλίμακος, η οποία αξιοποίησε mixed methods και διεξήχθη στο πλαίσιο του Έργου. Σε αυτό, ο *Νίκος Παπαδάκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης) αποτυπώνει την βασική προβληματική του Έργου και με βάση τη συσχέτιση των βασικών ερευνητικών ευρημάτων με ευρήματα άλλων ερευνών στην Ευρώπη διατυπώνει την, ερευνητικά θεμελιωμένη, θεωρητική προσέγγιση περί dis-engaged self. Η *Μαρία Μπάστα* (Πανεπιστήμιο Κρήτης), ο *Βασίλης Δαφέρμος* (Πανεπιστήμιο Κρήτης), ο *Αντώνης Παπαργύρης* (GPO και εξωτερικός συνεργάτης του ΚΕΠΕΤ Π.Κ.) και ο *Νίκος Παπαδάκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης) επισκοπούν και ερμηνεύουν τα βασικά ευρήματα της ποσοτικής έρευνας για το ψυχολογικό προφίλ των Neets στην Ελλάδα σήμερα. Εν συνεχεία οι *Νίκος Παπαδάκης*, *Αντώνης Παπαργύρης*, *Βασίλης Δαφέρμος*, *Μαρία Δρακάκη* και *Σήφης Πλυμάκης* (ΕΕΤΑΑ και Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου) αναλύουν και ερμηνεύουν τα ευρήματα της ποσοτικής έρευνας αναφορικά με τις επιπτώσεις της κρίσης στην βιοτική τροχιά, τις στρατηγικές επιβίωσης, τη δημόσια εμπιστοσύνη και την πολιτική συμπεριφορά τόσο των Neets όσο και τη νέας γενιάς ευρύτερα στην Ελλάδα σήμερα. Οι *Δημήτρης Κοτρώγιαννος* (Πανεπιστήμιο Κρήτης) και *Στέλιος Τζαγκαράκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης) εστιάζουν σε μια ιδιαίτερα σύνθετη σχέση, όπως προκύπτει από την διεξαχθείσα ποσοτική έρευνα, ήτοι αυτήν των Neets με το Κοινωνικό Κράτος και τις δομές του. Οι *Σωκράτης Κονιόρδος* (Πανεπιστήμιο Κρήτης και εξωτερικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ), *Γιάννης Καμαριανός* (Πανεπιστήμιο Πατρών και εξωτερικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ), *Κώστας Τσιούμης* (Α.Π.Θ. και εξωτερικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ), *Αναστασία Χριστοδούλου* (Α.Π.Θ. και

εξωτερική συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ), *Προκόπης Πανδής* (ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ) και *Χρήστος Ζάγκος* (ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ) παρουσιάζουν κριτικά τα βασικά ευρήματα της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας στο πλαίσιο της τριγωνοποιημένης διάγνωσης αναγκών των Neets σε δεξιότητες. Τέλος ο *Γιάννης Πυργιωτάκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης), εν είδει κριτικού σχολιαστή, ανακινεί ευρήματα ζητήματα αναφορικά με την πολύ-παραμετρική σχέση νέας γενιάς, κοινωνίας και παιδείας, με ιδιαίτερα έμφαση στο αξιακό πλέγμα.

Το **Β' Μέρος** επιτρέπει την μετάβαση από την έρευνα στις προτάσεις πολιτικής και στα συστατικά στοιχεία και βασικά εργαλεία της προτεινόμενης ολοκληρωμένης παρέμβασης. Εκκινεί με τη μελέτη των *Αργύρη Κυρίδη* (ΑΠΘ και εξωτερικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ) και *Νίκου Φωτόπουλου* (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ), η οποία ανασκοπεί τα συστατικά στοιχεία και τις βασικές παραμέτρους της ευπάθειας και προσδιορίζει τα βασικά χαρακτηριστικά των Neets σήμερα. Έχοντας αποτυπώσει τους κεντρικούς θεωρητικούς προϋποθέσεις οι Κυρίδης και Φωτόπουλος προχωρούν στην κριτική προσέγγιση ενδεικτικών πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την αντιμετώπιση των μορφών κοινωνικής ευπάθειας που συνδέονται με Neets. Στη συνέχεια ο *Κώστας Λάβδας* (Πάντειο Πανεπιστήμιο και Αν. Διευθυντής του ΚΕΠΕΤ του Π.Κ.) προχωράει στην επισκόπηση των βασικών προτάσεων πολιτικής, όπως αυτές αναδείχθηκαν στο πλαίσιο του Έργου, για την πολυεπίπεδη ενσωμάτωση των Neets. Οι *Μαρία Παυλή Κορρέ* (ΓΤΔΒΜΝΓ & Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και εξωτερική συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ), *Δέσποινα Παπαγερίδου* (ΑΠΘ) και *Ιριγένεια Βαμβακίδου* (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας και εξωτερική συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ) παρουσιάζουν και αναλύουν τις βασικές διαστάσεις προτεινόμενο προγράμματος reskilling για τους Neets, με ιδιαίτερη έμφαση στα ζητήματα των δεξι-

οτήτων, της διδακτικής μεθοδολογίας και των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Κι εδώ, μετά τα Μέλη της Ομάδας Έργου, το λόγο έχουν επιστήμονες που δεν συμμετείχαν στο Έργο, ωστόσο το ανατροφοδοτούν με πρωτότυπες μελέτες. Η *Φωτεινή Βλαχάκη* (ΕΟΠΠΕΠ) αφού επισκοπεί αναλυτικά τις πολιτικές, τις στρατηγικές και τις καλές πρακτικές συμβουλευτικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου των NEETs στις χώρες της Ε.Ε., εστιάζει στην ελληνική περίπτωση και παρουσιάζει αδρομερώς το εξειδικευμένο Πρόγραμμα επιμόρφωσης- ευαισθητοποίησης συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού/σταδιοδρομίας στο αντικείμενο «Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας για την υποστήριξη των NEETs» στην Ελλάδα. Η *Ρένα Ψηφίδου* (CEDEFOP), παρουσιάζει τα βασικά ευρήματα πρόσφατης έρευνας του CEDEFOP αναφορικά με την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης (πρόβλημα που συνδέεται άρρηκτα τόσο με τους Neets όσο και με την ευπάθεια σημαντικών τμημάτων της νέας γενιάς) και με βάση αυτά αναλύει τις κατευθυντήριες γραμμές όσο και τις προτάσεις πολιτικής του CEDEFOP για την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και τον δυνάμει και ενεργεία ρόλο της στην αντιμετώπιση της διαρροής από την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Εν συνεχεία, ο *Βαγγέλης Ταλιούρης* (ΤΕΙ Πειραιά) ανακινεί το ιδιαίτερα σημαντικό και ήκιστα διερευνημένο ζήτημα του ρόλου της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και των επιχειρήσεων στην κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη. Μπορεί ο δημόσιος τομέας σήμερα να συμβάλει στην άμβλυνση του φαινομένου της νεανικής ανεργίας? Σε αυτό το ερώτημα επιχειρεί να απαντήσει ο *Ηλίας Πεχλιβανίδης* (ΕΚΔΔΑ) στο πλαίσιο της μελέτης του, που εστιάζει στην περίπτωση της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης και αποτελεί το καταληκτικό κείμενο του ανά χείρας Τόμου.

Με τις 13 συμβολές 24 Καθηγητών, Ερευνητών και Εμπειρογνομόνων (εντός και εκτός της Ομάδας του Έργου) από διαφορετικά Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα, Φορείς και Οργανισμούς, ο ανά χείρας τόμος επιχειρεί να συσχετίσει οργανικά την έρευνα εθνικής κλίμακος με τις προτάσεις πολιτικής και ακόμα περισσότερο με εργαλεία ενσωμάτωσης, όπως ακριβώς έπραξε και το Έργο. Συγχρόνως καθιστά δημόσιο έναν διεπιστημονικό διάλογο, εντελώς απαραίτητο για την ανάδειξη και εφαρμογή συγκεκριμένων λύσεων σε ένα πρόβλημα (αυτό της κοινωνικής ευπάθειας στη Νέα Γενιά κι ειδικά στην ετερογενή και πολυπληθή ομάδα των Neets όσο και της νεανικής ανεργίας) το οποίο δεν είναι απλά σύνθετο και πολυπαραμετρικό. Πολύ περισσότερο, όπως κατέδειξε η διεξαχθείσα έρευνα είναι επίμονο, εκτατικό ως προς τις διαστάσεις του και ως τέτοιο δυνάμει εκρηξιγενές, αν δεν αντιμετωπιστεί άμεσα και αποτελεσματικά σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής.

Δεκέμβρης 2016

Νίκος Παπαδάκης, Αργύρης Κυρίδης και Νίκος Φωτόπουλος

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΕΤΣ ΚΑΙ ΤΗ ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ
Βασικά ευρήματα και συμπεράσματα

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΕΤS ΚΑΙ ΤΗ ΝΕΑΝΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ:
ΤΟ ΕΡΓΟ “NEETS2” ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ
ΤΟΥ DIS-ENGAGED SELF

Νίκος Παπαδάκης¹

*1. Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση για τους
Neets: Θεωρητικοί προϋδεασμοί, ερευνητικές συνι-
στάσεις και μια επισκόπηση της Έρευνας*

Οι ΝΕΕΤs, συνιστώντας μια κοινωνικά ευάλωτη ομάδα, αντιμετώπιζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού δεδομένου ότι δεν συμμετέχουν στις κοινωνικές δομές (βλ. αναλυτικά Papadakis, Kyridis,, Papargyris 2015: 44-75 και Papadakis & Kyridis 2016: 93-112). Ως εκ τούτου, το παρόν ερευνητικό έργο εστίασε μεταξύ άλλων στην ψυχολογική παράμετρο αυτών των νέων ανθρώπων με σκοπό την χαρτογράφηση της σχέσης Ελλήνων ΝΕΕΤs και ψυχοπαθολογίας και την κατανόηση του ψυχολογικού τους προφίλ μέσω ποσοτικής έρευνας εθνικής κλίμακας, ώστε να δομηθεί το ψυχολογικό προφίλ

---

1. Ο Νίκος Παπαδάκης είναι Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας & Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπως και Αν. Διευθυντής του Κέντρου Ερευνών και Μελετών (ΚΕΜΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης και Επιστημονικός Υπεύθυνος της Πράξης “Neets2” (EEA Grants/ GR07- 3757).

του Έλληνα NEET και να απολήξει σε ερευνητικά εδραιωμένες διακριτές υπο-κατηγορίες. Επιπρόσθετα διερευνήθηκαν, μέσω ποσοτικής έρευνας εθνικής κλίμακος, οι επιπτώσεις της κρίσης στις μείζονες συγκροτησιακές συνιστώσες της βιοτικής τροχιάς των Neets, και συνακόλουθα ζητήματα που σχετίζονται με τις απόψεις τους για το Κοινωνικό Κράτος και τους θεσμούς του, την κατάρτιση, την οικονομία και την αγορά εργασίας, όπως και ζητήματα πολιτικής συμπεριφοράς, δημόσιας εμπιστοσύνης (public trust) και κοινωνικού αποκλεισμού/ ενσωμάτωσης.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το Έργο Neets2 (EEA Grants/GR07-3757)² εστίασε, όπως ήδη επισημάναμε στο εισαγωγικό σημείωμα των επιμελητών α) στην έρευνα του ψυχολογικού προφίλ της ομάδας στόχου (Neets) μελετώντας συγχρόνως την ύπαρξη πιθανής ψυχοπαθολογίας και εντοπίζοντας τις ανάγκες για ψυχολογική υποστήριξη των Ελλήνων Neets, β) στο impact τόσο της κρίσης όσο και της υπαγωγής στην κατάσταση Neets στη βιοτική τροχιά των νέων ανακινώντας συγχρόνως και ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού/ ενσωμάτωσης, στρατηγικών επιβίωσης, πολιτικής συμπεριφοράς και civic values και γ) στη διάγνωση αναγκών σε επίπεδο δεξιοτήτων των Ελλήνων Neets. Τα ευρήματα της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας εθνικής κλίμακος οδήγησαν στην ανάπτυξη ερευνητικά εδραιωμένου προγράμματος ολοκληρωμένης

---

2. Το Έργο “Neets2”, με πλήρη τίτλο «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)» (EEA Grants/GR07- 3757) και Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Νίκο Παπαδάκη, χρηματοδοτήθηκε από το Χρηματοδοτικό Μηχανισμό του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, με διαχείριση της ΓΓΕΤ, και υλοποιήθηκε από το ΚΑ-ΝΕΠ/ ΓΣΕΕ και τα ΚΕΠΕΤ και ΚΕΑΔΙΚ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

παρέμβασης, στην κατεύθυνση της επαν-ενσωμάτωσης τόσο των Neets όσο και ευρύτερα των νέων ανθρώπων, στους οποίους σωρεύονται συστατικά στοιχεία κοινωνικής ευπάθειας.

Σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (μεταξύ άλλων βλ. και Benjet, Hernandez-Montoya, Borges, Mendez, et al. 2012: 410-417) η οικονομική κρίση στη χώρα μας έχει ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση τόσο της νεανικής ανεργίας όσο και των φαινομένων ψυχικής ασθένειας. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, όπως και σειρά σχετικών μελετών για τους Neets (π.χ. του Eurofound 2012) και τα δεδομένα της Eurostat για τους Neets το 2015 και βασιζόμενο στα ευρήματα της προγενέστερης έρευνας της κοινοπραξίας με τίτλο «Βαρόμετρο Απόντων: Οι Neets στην Ελλάδα» (που μεταξύ άλλων ανέδειξε ζητήματα προς περαιτέρω αναλυτική διερεύνηση και πρακτική απόκριση, όπως τα αυξημένα επίπεδα άγχους στους Έλληνες Neets, την εξαιρετικά μειωμένη συμμετοχή των Ελλήνων Neets στην κατάρτιση και τις διευρυμένες αρνητικές στάσεις των Neets για στην λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, την αποτελεσματικότητα της κατάρτισης και τη σύνδεση αμφοτέρων με την αγορά εργασίας- βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2013, Drakaki, Papadakis, Kyridis, Papargyris 2014: 240-254 και Kotroyannos, Lavdas, Papadakis 2014: et al 268-279), το Έργο επιχείρησε α) στην ανάλυση του ψυχολογικού προφίλ των Neets (και τη σχετική κατηγοριοποίηση τους βάσει επιμέρους χαρακτηριστικών) και στη χαρτογράφηση πιθανών συσχετίσεων ανάμεσα στην υπαγωγή στην κατάσταση Neet και στην ύπαρξη ψυχοπαθολογικών διαταραχών, β) στην παραμετροποιημένη αποτύπωση των επιπτώσεων της κρίσης στις επείγουσες διαστάσεις της βιοτικής τροχιάς των νέων, γ) στην διάγνωση και ανάλυση των αναγκών των Neets σε δεξιότητες μέσω της χαρτογράφησης του προφίλ δεξιοτήτων τους και της συνακόλουθης ταξινομικής κατηγοριοποίησης τους

και δ) στην ερευνητικά εδραιωμένη ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη των Neets, των νέων δηλαδή ανθρώπων που απέχουν από τα βασικά πεδία θεσμικής μέριμνας του κοινωνικού κράτους και ως εκ τούτου είναι εξαιρετικά ευάλωτοι στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Πιο συγκεκριμένα:

- Θεωρώντας ότι η μελέτη της κοινωνικής ευπάθειας και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπόψη της την ψυχολογική παράμετρο, το Έργο επιχείρησε την ερευνητική χαρτογράφηση της σχέσης Ελλήνων Neets και ψυχοπαθολογίας. Στην προηγούμενη έρευνα με τίτλο «Βαρόμετρο Απόντων» φάνηκε ότι οι Έλληνες Neets αποτελούν μια ετερογενή και ψυχολογικά ευάλωτη ομάδα δεδομένου ότι βρέθηκαν μεγάλα ποσοστά αισθήματος άγχους και απελπισίας στους Neets. Επίσης, μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό έχουν δείξει ότι η ύπαρξη ψυχοπαθολογίας μπορεί να αποτελέσει τόσο παράγοντα κινδύνου, όσο και συνέπεια του φαινομένου των Neets Βασιζόμενη στα παραπάνω, διερευνήσαμε μεταξύ άλλων ερωτήματα που σχετίζονται με συμπτώματα άγχους, διαταραχής διάθεσης, Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής, Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ), χρήσης ουσιών, αυτοκτονικότητα και στοιχείων της προσωπικότητας που πιθανά σχετίζονται με διαταραχές συμπεριφοράς, χρησιμοποιώντας σταθμισμένα, έγκυρα, δομημένα ερωτηματολόγια. Ο στόχος εδώ είναι η ερευνητική χαρτογράφηση της σχέσης Ελλήνων Neets και ψυχοπαθολογίας και η κατανόηση του ψυχολογικού τους προφίλ μέσω ποσοτικής έρευνας εθνικής κλίμακος.
- Επιπρόσθετα με ποσοτική έρευνα μεγάλης κλίμακος, διερευνήσαμε μια σειρά από παραμέτρους των επιπτώ-

σεων της κρίσης σε ζητήματα όπως η πρόσληψη της κατάρτισης των πραγμάτων από τους νέους και νέες, οι απόψεις τους για το κοινωνικό κράτος και τις δομές του, οι βασικές συνιστώσες της πολιτικής συμπεριφοράς και του public trust, αλλά και οι στρατηγικές επιβίωσης-ανάσχεσης του impact της κρίσης.

- Στη συνέχεια προχωρήσαμε σε εκτεταμένη διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες (needs assessment) σε εθνική κλίμακα. Λαμβάνοντας υπόψη τη θεμελιώδη λειτουργία της κατάρτισης ως ενεργητικής πολιτικής απασχόλησης (άρα και δυνάμει ενσωμάτωσης) όσο και ένα εκ των βασικών ευρημάτων της έρευνας Βαρόμετρο Απόντων δηλαδή την εξαιρετικά μικρή συμμετοχή των Neets σε προγράμματα κατάρτισης και την (σε ιδιαίτερα μεγάλη έκταση) απόφαση όσων έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα κατάρτισης περί πλήρους αποτελεσματικότητας της κατάρτισης, προχωρήσαμε μέσω μεικτών ερευνητικών μεθόδων (ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας) στην τριγωνοποιημένη διάγνωση αναγκών και συνακόλουθα στη δόμηση του προφίλ δεξιοτήτων των Ελλήνων Neets (συγκροτώντας και τις απαραίτητες ταξινομικές κατηγορίες) και στην αποτύπωση των αναγκών τους σε δεξιότητες, δηλαδή σε στοχευμένη και βασισμένη-στις-ικανότητες κατάρτιση-reskilling (πάλι ανά υποκατηγορία και λαμβάνοντας υπόψη και άλλες παραμέτρους όπως η πρότερη εργασιακή εμπειρία).
- Η κατάρτιση αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της Στρατηγικής EU2020 και συνακόλουθα της νέας ευρωπαϊκής στρατηγικής Δια Βίου Μάθησης. Η αξιοποίηση της Διά Βίου Μάθησης και ειδικότερα της Κατάρτισης ως διαδικασίας αποτελεσματικής κοινωνικής ενσωμάτωσης για τους Neets αποτελεί μια ουσιώδη πρόκληση για το ελληνικό Κράτος Πρόνοιας όσο και

για την ελληνική εκπαιδευτική πολιτική και την πολιτική απασχόλησης. Ωστόσο η διεθνής τάση είναι προς την κατεύθυνση μιας στοχευμένης και θεματοποιημένης (modularized) κατάρτισης, με έμφαση στον job-related χαρακτήρα της. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει μια ολοκληρωμένη διάγνωση αναγκών. Grosso modo διεθνώς υπάρχουν 11 εργαλεία διάγνωσης αναγκών και είθισται αυτή να βασίζεται στην τριγωνοποίηση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, γίνεται αντιληπτό γιατί ισχυρό τμήμα του φυσικού αντικειμένου και συνακόλουθα των παραδοτέων αφορά α) στην τριγωνοποιημένη διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες αξιοποιώντας τη σύνθεση ατομικής ημιδομημένης συνέντευξης, ομάδων εστίασης (focus groups) και check lists εκπαιδευτικών αναγκών, β) στην ανάπτυξη handbooks συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού τόσο για φορείς και υπηρεσίες όσο και για την ομάδα-στόχο και γ) στη δόμηση προγράμματος στοχευμένης και βασισμένης-στις-ικανότητες κατάρτισης-reskilling (συμπεριλαμβανομένων μαθησιακών στόχων, εκπαιδευτικού υλικού, μεθόδων διδασκαλίας και αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων).

- Συγχρόνως τα πορίσματα της έρευνας για το ψυχολογικό προφίλ των Neets (συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος των ενδεχόμενων επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης σε αυτό) αποτέλεσαν τη βάση για την συγκρότηση μιας δέσμης δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης.
- Τελικά λοιπόν, με βάση την πολυεπίπεδη έρευνα, δομήθηκε ένα ολοκληρωμένο και υλοποιήσιμο πρόγραμμα κατάρτισης, στην κατεύθυνση του στοχευμένου reskilling, θεματοποιημένο στις διαφορετικές ταξινομικές κατηγορίες, το οποίο συνοδεύεται από προτεινόμενο πρόγραμμα ψυχολογικών παρεμβάσεων ή παραπομπής

σε ειδικούς ψυχικής υγείας (με βάση τα πορίσματα της έρευνας για το ψυχολογικό προφίλ και τα ενδεχόμενα ψυχοπαθολογίας), που λειτουργεί ως συνοδευτική δράση ενσωμάτωσης.

2. Η δομή του Έργου

Το Έργο “Neets2”, συγκροτήθηκε από τα κάτωθι 7 Πακέτα Εργασίας και 22 Παραδοτέα.

ΠΕ1 Θεωρητική θεμελίωση και βιβλιογραφική ανασκόπηση, βασισμένη τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή βιβλιογραφία, σε ελληνικά και διεθνή κείμενα πολιτικής, επίσημα δεδομένα και ευρήματα σχετικών ερευνών

- Π1.1. Report Ανασκόπησης βιβλιογραφίας και Θεωρητικό Πλαίσιο βασισμένο σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές

ΠΕ2: Ανάπτυξη της μεθοδολογικής στρατηγικής της προτεινόμενης πράξης (ποσοτική έρευνα για το ψυχολογικό προφίλ και την πιθανή ψυχοπαθολογία της ομάδας στόχου -Neets- και τριγωνοποιημένη διάγνωση αναγκών βασισμένη σε ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους))

- Π2.1. Report μεθοδολογικής στρατηγικής της έρευνας (συμπεριλαμβανομένης ποσοτικής έρευνας για το ψυχολογικό προφίλ της ομάδας στόχου και συνδυασμού ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων για τη διάγνωση αναγκών
- Π2.2. Μεθοδολογικά εργαλεία συλλογής δεδομένων (ερωτηματολόγια και σχέδια συνεντεύξεων, check lists και σχέδιο συνέντευξης ομάδων εστίασης)
- Π2.3. Εργαλεία ανάλυσης δεδομένων

ΠΕ3: Προσδιορισμός του ψυχολογικού προφίλ των Neets, που θα απολήξει στην διαμόρφωση διακριτών υποκατηγοριών (μέσω ποσοτικής έρευνας εθνικής κλίμακος), και έρευνα των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο ψυχολογικό προφίλ και συνακόλουθα στη βιοτική τροχιά των Neets

- Π3.1. Report για το ψυχολογικό προφίλ των Neets (λαμβάνοντας υπόψη πιθανούς κινδύνους- ενδεχόμενα ψυχοπαθολογίας), που απολήγει σε ταξινομηκές υποκατηγορίες και βασίζεται σε ποσοτική έρευνα εθνικής κλίμακος
- Π3.2 Report για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα προαναφερθέντα – βλ. 3.1.- **(βασισμένο στα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας σε εθνικό επίπεδο)**

ΠΕ4 Τριγωνοποιημένη διάγνωση αναγκών των Neets σε δεξιότητες και ανάπτυξη ταξινομηκών κατηγοριών.

- Π4.1. Report ευρημάτων ημι-δομημένων συνεντεύξεων
- Π4.2. Report ευρημάτων ομάδων- εστίασης
- Π4.3. Report ευρημάτων check-lists
- Π4.4. Συνθετικό Report της συνολικής διαδικασίας διάγνωσης αναγκών
- Π4.5. Report για την κατηγοριοποίηση των ικανοτήτων των Neets **(προφίλ δεξιοτήτων)** και τις ανάγκες σε δεξιότητες ανά ταξινομηκή κατηγορία

ΠΕ5: Σχεδιασμός και ανάπτυξη διττής πρότασης ολοκληρωμένης παρέμβασης (με σκοπό την κοινωνική ενσωμάτωση των Neets), στη μορφή α) ερευνητικά εδραιωμένου Προγράμματος στοχευμένης και βασισμένης-στις-ικανότητες Κατάρτισης- Reskilling (συμπεριλαμβανομένων κατευθυντήριων γραμμών συμβουλευτικής προς την επαγγελματική καθοδήγηση- προσανατολισμό) και β) ερευνητικά εδραιωμένης δέσμης δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης

- Π5.1 Ολοκληρωμένο πρόγραμμα στοχευμένης και βασισμένης στις ικανότητες, κατάρτισης-reskilling (ανά ταξινόμική κατηγορία των Neets, βασισμένη στο προφίλ δεξιοτήτων τους) το οποίο περιλαμβάνει:
  - Π5.1.1. Μαθησιακοί στόχοι
  - Π5.1.2. Εκπαιδευτικό υλικό
  - Π5.1.3. Μέθοδοι διδασκαλίας
  - Π5.1.4. Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα
- Π5.2. Εγχειρίδιο συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού
- Π5.3. Report για τις προτεινόμενες παρεμβάσεις ψυχολογικής υποστήριξης (Report on the proposed set of psychological support interventions).
- Π5.4. Εγχειρίδιο πολιτικής για τη βέλτιστη εφαρμογή και συντονισμό των α) προγραμμάτων κατάρτισης-reskilling, β) συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού και γ) δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης για τους Neets

ΠΕ6: Δράσεις διάχυσης, (ενημερωτικό υλικό με τη μορφή φυλλαδίων, ιστοσελίδα, οργάνωση επιστημονικού συνεδρίου και έκδοση πρακτικών του Συνεδρίου)

- Π6.1. Φυλλάδια
- Π6.2. Ιστοσελίδα Έργου
- Π6.3. Πρόγραμμα επιστημονικού συνεδρίου
- Π6.4. Πρακτικά συνεδρίου

ΠΕ7: Διασφάλιση ποιότητας (οριζόντια δράση η οποία αποτελεί μια διαρκή διαδικασία εσωτερικής ανατροφοδοτικής αξιολόγησης)

- Π7.1. Διάγραμμα ροής διεργασιών
- Π7.2. Ενδιάμεση έκθεση έργου
- Π7.3. Τελική έκθεση αξιολόγησης

3. Νέα Γενιά και Κρίση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα: *Disengaged self. Κάποιες προοιμιακές επισημάνσεις*

Ας επιστρέψουμε λίγο σε ερευνητικά δεδομένα μεγάλης κλίμακος. Με διαφορετικές αποχρώσεις, η κοινωνική έρευνα (και αναφέρομαι σε πρόσφατες έρευνες μεγάλης κλίμακος) όλο και περισσότερο επιβεβαιώνει ότι ειδικά στην Ευρώπη, τμήματα ενός ανεπανόρθωτου (?) παρελθόντος μας επισκέπτονται: ισλαμοφοβία, ομοφοβία, αντι-σημιτισμός, ενδυνάμωση του εθνικισμού μέσα από την ωραιοποιημένη επανάκαμψη εθνικών ρομάντζων (για να χρησιμοποιήσω τον εξαιρετο όσο και ακριβή όρο που έχει εισάγει ο Καθηγητής Μεταξάς), αποτελούν επιτρεπτικές συνθήκες για την ανάδυση καθεστώτων αληθείας, που μόνο αθώα δεν είναι. Μερικά παραδείγματα κι εδώ:

Στο πρόσφατο Διεθνές Ερευνητικό Συνέδριο των University of Osnabrück και University of Victoria, με τίτλο “*Social prejudice on campus*” (Osnabrück: 3-4/6/2016) παρουσιάστηκαν μια σειρά από έρευνες που τεκμηριώνουν την ενίσχυση της δυσανεξίας. Η έρευνα υπό τον Καθηγητή Ireneusz Krzemiński (του Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας) έδειξε μεταξύ άλλων ότι το ποσοστό των νέων στην Πολωνία που δηλώνουν πρόθυμοι η χώρα τους να υποδέχεται πρόσφυγες και μετανάστες έπεσε από το 74% σε 39% σε ένα μόλις χρόνο (βλ. Krzemiński 2016). Ποιοτική έρευνα του Καθηγητή Michael Höttemann (του Πανεπιστημίου του Marburg) δείχνει την επανάκαμψη αντισημιτικών στερεοτύπων σε τμήματα του φοιτητικού πληθυσμού της Γερμανίας (βλ. Höttemann 2016). Τέλος άλλη έρευνα, που παρουσιάστηκε στο ίδιο συνέδριο από την Catherine Hrebenuik, από το Πανεπιστήμιο του Κιέβου, δείχνει εντυπωσιακή αύξηση (της τάξεως του 40% σε δυο χρόνια) των ποσοστών ομοφοβίας (με βάση το σχετι-

κό σταθμισμένο πολυπαραμετρικό δείκτη) στους νέους (και μάλιστα φοιτητές) μιας χώρας που δεν αποτελεί μεν Κ-Μ της Ε.Ε. πλην όμως είναι χώρα μείζονος ενδιαφέροντος για την τελευταία: την Ουκρανία (βλ. Hrebenuik 2016).

Επιπρόσθετα:

- Πρόσφατη έρευνα, σε 14 χώρες, υπό τον Καθηγητή Wassilis Kassis (του University of Osnabrück), η οποία παρουσιάστηκε στο Stream “Youth and the Crisis” (του Andy Green και του υποφαινόμενου), στο πλαίσιο του Διεθνούς Συνεδρίου της ΣΚΟΠΕ του Πανεπιστημίου Κρήτης με τίτλο «Crisis and the Social Sciences: New Challenges and Perspectives» (Ρέθυμνο, 10-12/6/2016), έδειξε ισχυρή ενδυνάμωση της ισλαμοφοβίας στον φοιτητικό πληθυσμό κάποιων χωρών της κεντρικής Ευρώπης και της νότιας Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας (βλ. Kassis 2016).
- Στη Μ. Βρετανία, μεγάλης κλίμακος κοινωνική έρευνα στις αρχές του 2016 κατέληξε μεταξύ άλλων σε ένα εύρημα που εκ πρώτης όψεως δείχνει αντιφατικό: η ηλικιακή ομάδα που εμφανίζεται πιο φιλελεύθερη σε όλα τα ζητήματα που παράγουν διαιρέσεις (πχ gay γάμοι) είναι η ίδια που εμφανίζεται ως η πιο συντηρητική σε ότι αφορά την υποδοχή προσφύγων. Σωστά μαντέψατε: πρόκειται για τη νεολαία.
- Το βιβλίο με τίτλο «Coming Up Short» της Jennifer M. Silva (ίσως η πιο συζητημένη ποιοτική κοινωνική έρευνα των τελευταίων χρόνων διεθνώς), στο πλαίσιο της μελέτης της τροχιάς ενηλικίωσης των νέων της εργατικής τάξης στην Ανατολική Ακτή των ΗΠΑ, καταδεικνύει μια βίαια εξατομίκευση (παράγωγο της ματαίωσης ως προς κάθε παραδεδειγμένη συλλογικότητα), που επιτρέπει στη Silva να αναπτύξει τη θεωρία της για την οικο-

νομία της διάθεσης και την έννοια του “hardened self” (βλ. αναλυτικά Silva 2013 και Silva 2014: 1388–1397). Μέσα στους 4 κύριους παράγοντες, στους οποίους αποδίδεται η σημαντική καθυστέρηση, ενίοτε και «διάρρηξη», της ενηλικίωσης (αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα αφορά σε νέους 24- 34 ετών) περιλαμβάνεται η παρακμή της βιομηχανικής εργατικής τάξης, όσο και η απονέωση των δικτύων κοινωνικής προστασίας. Φαινόμενα, των οποίων οι επιπτώσεις προφανώς εκτείνονται πέραν του νεανικού πληθυσμού. Με τα λόγια της Silva: *“η οικονομική αβεβαιότητα.... περιορίζει τη δυνατότητα να κάνουν επιλογές, να συμμετάσχουν στη ζωή της κοινότητας, να συνδεθούν με οικειότητα.... Στον πυρήνα της, η νέα ενηλικίωση περιλαμβάνει χαμηλές προσδοκίες για εργασία, ανησυχία ως προς κάθε δέσμευση, διευρυμένη δυσπιστία απέναντι σε κάθε κοινωνικό (και πολιτικό) θεσμό και βαθύ απομονωτισμό από τους άλλους. Μετακινούμενοι από τη μία ασταθή θέση εργασίας στην άλλη, αυξάνοντας το χρέος τους στις πιστωτικές κάρτες μόνο και μόνο για να τα βγάλουν πέρα, αυτοί οι νεαροί άνδρες και γυναίκες παραιτούνται από το Αμερικάνικο Όνειρο. Στο μεταξύ, οι καθημερινές εμπειρίες σύγχυσης και προδοσίας εντός της αγοράς εργασίας, των θεσμών, (ακόμα) και της οικογένειας, διδάσκουν τους νέους και νέες της εργατικής τάξη, ότι είναι εντελώς μόνοι, αποκλειστικά υπεύθυνοι για τις τύχες τους.... Εγκλωβισμένοι σε ένα αποθαρρυντικό παρόν και ανήσυχτοι για το μέλλον»*. (βλ. αναλυτικά Silva 2013). Μόνο που όσα περιγράφει η Silva, στο πλαίσιο της έρευνας της για τους νέους, φαίνεται να μην αφορούν μόνο τους νέους στις ΗΠΑ.

Η παρούσα έρευνα μας για τους Neets, ήτοι τους νέους που απέχουν από κάθε μείζονα θεσμική μέριμνα του Κοινωνικού

Κράτους και ανέρχονται στο 16,4 % στην Ελλάδα έχε, όπως θα διαπιστώσετε πολλά και ενδιαφέροντα ευρήματα, κάποια εκ των οποίων επιβεβαιώνουν τάσεις, επί τα χείρω, που αναδείχθηκαν με την έρευνα «Βαρόμετρο Απόντων» (2011- 2013/ βλ. Παπαδάκης 2013). Μεταξύ των πλέον βασικών ευρημάτων της μίας εκ των τριών θεματικών της ποσοτικής έρευνας, που αφορά σε ζητήματα πολιτικής συμπεριφοράς των Neets όσο και στις επιπτώσεις της κρίσης στη βιοτική τους τροχιά, αρκούμαστε σε ένα: 95,3% των Neets έχει αρνητική άποψη (μάλλον αρνητική: 22,3% και αρνητική: 73%) για το πολιτικό σύστημα και το πολιτικό προσωπικό, ενώ σε ποσοστό 61,8 θεωρούν το πολιτικό σύστημα και το πολιτικό προσωπικό κατεξοχήν υπεύθυνους για την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει (βλ. αναλυτικά Papadakis et al 2016). Εξίσου ανησυχητικά δείχνουν και τα ευρήματα αναφορικά με την εμπιστοσύνη στο ελληνικό Κοινωνικό Κράτος και τους θεσμούς-υπηρεσίες του, το public trust ευρύτερα, όσο και την πρόθεση συμμετοχής στις επόμενες εθνικές εκλογές όποτε κι αν γίνουν αυτές. Ευλόγως θα σκεφτεί κάποιος: ναι αλλά αφορούν σε μια πληθυσμιακή ομάδα που είναι αποκλεισμένη και γι αυτό εμφανίζεται σε τέτοια ένταση η απαξία στο πολιτικό σύστημα και η πλήρης απονεύρωση του public trust. Ας δούμε λοιπόν τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο του νεανικού πληθυσμού: 92,1% έχει αρνητική άποψη για το πολιτικό σύστημα και το πολιτικό προσωπικό (μάλλον αρνητική: 26,4% και αρνητική: 65,7%), ενώ σε ποσοστό 53% τα θεωρούν ως τους κύριους υπεύθυνους για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Δεν χρειάζεται, νομίζουμε, περαιτέρω σχολιασμός επί ευρημάτων που αποτυπώνουν μια διευρυμένη όσο και δυσοίωνα απαξία.

Τα προαναφερθέντα δεδομένα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μας επιβάλλουν να διαφοροποιηθούμε από τη Silva. *Αυτό που φαίνεται να συγκροτείται στην Ευρώπη (ή τουλάχιστον σε τμήματα αυτής), σε επίπεδο νεανικού πληθυσμού τουλάχιστον, είναι νο-*

μίζω ο «dis-engaged self». Ο θεσμικά αποσυναρτημένος εαυτός. Αν αυτό ισχύει και συναρτηθεί αφενός με τη παράδοση θεσμικής ατροφίας χωρών όπως η Ελλάδα κι αφετέρου με τη μείζονα κρίση νομιμοποίησης της Ε.Ε. σε συνδυασμό με το έλλειμμα πολιτικής και οικονομικής διακυβέρνησης στην Ένωση, οι οιωνοί δεν είναι καλοί. Πιο απλά: η Ευρώπη σκοτεινιάζει. Και το σκοτάδι αυτό δεν αφήνει ανηπεράστο την ελληνική νεολαία, εκείνη δηλαδή που κατεξοχήν έχει επίμονα πληγεί από την μείζονα Οικονομική Κρίση. Με βάση όλα τα προαναφερθέντα, δεν μπορεί κανείς να παραμείνει μόνο στο ζήτημα που συχνά κατακυριεύει τη δημόσια σφαίρα δηλαδή την αύξηση των ποσοστών των ακροδεξιών κομμάτων (όπως πχ στην Αυστρία και τη Γερμανία, αλλά και στην Ελλάδα). Προφανώς αυτό αποτελεί ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό δεδομένο. Ωστόσο ακόμα πιο ανησυχητική δείχνει η μετατόπιση της ατζέντας των mainstream πολιτικών σχηματισμών σε πολλά Κ-Μ όσο και η δημιουργία προϋποθέσεων για κατίσχυση μιας δυσανεκτικής ατζέντας στα πιο δυναμικά τμήματα του ευρωπαϊκού πληθυσμού, ήτοι στους νέους και στις νέες. Φοβάμαι ότι η δυσανεξία επαν-αρθρώνεται ως discourse, αρδευόμενη από νεόδομητα καθεστώτα αληθείας. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι τα τελευταία (με όρους Foucault- Foucault 2001 και Foucault 2002: 39) εδράζονται στην επικυριαρχία μιας μερικής (έστω και ηγεμονεύουσας) γνώσης, που δεν παύει να αποτελεί παράγωγο της εκβολής της υποκειμενικής προσοικειώσης του πραγματικού στο agenda setting, όχι όμως απαραίτητα και το πραγματικό per se. Εκβάλλουν δε σε (συχνά «βολικά») αυτονομία, νομιμοποιώντας την ισχύ τους και νομιμοποιούμενα από την επίκληση της «αξιωματικής παραδοχής της 'πρόδηλης αλήθειας'» (για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικά Ματθαίου 2001: 203).

Σε τόσο σύνθετες και οπωσδήποτε ειδικές συνθήκες δέχονται να κρίνονται οι μείζονες πολιτικές και ιδεολογικές επιλογές της Ένωσης.

Αναμφίβολο είναι ότι οι κεντρικές φαντασιακές σημασίες (με όρους Καστοριάδη) της ευρωπαϊκής στρατηγικής την τελευταία εικοσαετία ήταν (και παραμένουν) οι δεξιότητες, η ανταγωνιστικότητα, η ευελιξία και η απασχολησιμότητα (που ως δυναμικότητα δείχνει να υποκαθιστά την αναγκαιότητα της απασχόλησης). Αρδεύονται θεμιτοποιητικά δε από τον «ιδεότυπο» της οικονομίας και της κοινωνίας της γνώσης (βλ. Πασιάς 2015: 19). Όμως, το evidence-based policy making δεν μπορεί να είναι αποσυναρτημένο από την κοινωνική έρευνα και δη την πιο «ενοχλητική» και απλά να εξαντλείται σε ερευνητικά δεδομένα που σχετίζονται με προκαθορισμένους δείκτες και κριτήρια αναφοράς (benchmarks). Η Κρίση, που κατακυριεύσε την πολιτική δημοσιότητα και απονεύρωσε τον κοινωνικό ιστό σε πολλά Κ-Μ, δεν βοήθησε στην (τόσο αναγκαία) κριτική ανασυγκρότηση των «βεβαιοτήτων» και των «υπολογίσιμων κανονικοτήτων», στις οποίες εκβάλλουν οι προαναφερθείσες «κεντρικές σημασίες». Από την άλλη στρατηγικές και μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα μεγάλης κλίμακος, όπως και σύστοιχα εργαλεία πολιτικής που αναπτύσσονται στην Ε.Ε. (όπως το JAF) ή «παράγονται» στην Ε.Ε., ωστόσο αφορούν χώρες εκτός αυτής (όπως η προσέγγιση του Multilevel Governance του ETF- βλ. ETF 2013, 2015 και Arribas & Papadakis 2015) φαίνεται να δείχνουν έναν εναλλακτικό δρόμο (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2016b: 91- 120). Δεν φαίνεται όμως να είναι και δεν θα μπορούσαν να είναι αρκετά για μια εμπράγματο αλλαγή παραδείγματος (paradigm shift) στην Ε.Ε (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2016: 143- 145).

Σε κάθε περίπτωση η αναγκαία αλλαγή παραδείγματος, που θα επέτρεπε την ουσιώδη αναδιάταξη της σχέσης οικονομικής και κοινωνικής ορθολογικότητας στην δημόσια πολιτική επ' ωφελεία της δεύτερης, δεν είναι ακόμα ορατή. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν είναι και αναγκαία, για την διεκδίκηση μιας νέας (αναδιανεμητικής) κανονικότητας και τελι-

κά την επαν-ανακάλυψη της αξιακής θεμελίωσης της ίδιας της Ευρώπης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Benjet C, Hernandez-Montoya D, Borges G, Mendez E , et al. (2012), Youth who neither study nor work: mental health, education and employment, in *Salud Publica de Mexico*, 54(4), pp. 410-417
- Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A., Papargyris, A. (2014), Who's The Greek Neet? Parameters, Trends and Common Characteristics of a Heterogeneous Group, in *International Journal of Humanities and Social Science* Vol. 4, No. 6; April 2014, pp. 240- 254.
- ETF (2013), *Good Multilevel Governance For Vocational Education and Training*. Turin: European Training Foundation.
- ETF (2015a), *VET Governance in Southern Mediterranean region -cross-country analysis report*. Turin: European Training Foundation.
- ETF/ Arribas- Galvin, M. & Papadakis, N. (2015b), *ETF Inventory VET Governance SP -DATA COLLECTION TOOL (DCT)- Template*. Turin: European Training Foundation.
- Foucault, M. (2001). *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. London: Routledge.
- Foucault, M. (2002) – μτφ Τ. Δημητρούλια, *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*. Αθήνα: Ψυχογιός.
- Höttemann M. (2016), Limited knowledge and moral ambivalences. German students approach the Middle East conflict and the topic of anti-Semitism, Paper presented in the International Conference of the University of Osnabrück

- & University of Victoria, titled “*Social prejudice on campus*”. Osnabrück: 3-4/6/2016
- Hrebeniuk C. (2016), LGTB-prejudices on campus. What do we know and why should be bothered? Paper presented in the International Conference titled “*Social prejudice on campus*”, ό.π.
- Kassis, W. (2016), The Normalization of Anti-Muslim Prejudices: University students’ social, ethnic and religious prejudices as a global exclusion issue, Paper presented in the *Stream “Youth and the Crisis”*, within the framework of the *1st International Conference in Contemporary Social Sciences, titled “Crisis and the Social Sciences: New Challenges and Perspectives”*. Rethymnon: Faculty of Social, Economic and Political Sciences of the University of Crete, 10-12 June 2016.
- Kotroyannos, D., Lavdas, K., Papadakis, N., Kyridis, A., Theodirikakos, P, Tzagkarakis, St., & Drakaki M. (2015) An individuality in parenthesis? Social Vulnerability, Youth and the Welfare State in Crisis, in *Studies in Social Sciences and Humanities*, Vol. 3, No. 5, pp. 268-279
- Krzemiński, I. (2016), National spirit and prejudice – The case of Polish students on antisemitism, xenophobia and national stereotypes, Paper presented in the International Conference titled “*Social prejudice on campus*”, ό.π.
- Ματθαίου, Δ. (2001), Συγκριτική Σπουδή των εκπαιδευτικών τάσεων: οι επιστημονικές παραδοχές της κλασσικής ιστορικής προσέγγισης και η σημασία τους στην εκπαιδευτική πολιτική, στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική III. Θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα και σύγχρονες τάσεις στη διεθνή εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 187- 206
- Papadakis, N., Kyridis, A. & Papargyris, A. (2015), Searching for absents: The State of things for the Neets (young people

- Not in Education, Employment or Training) in Greece. An overview, in *Journal of Sociological Research*, vol. 6, no. 1, 2015, pp. 44-75.
- Papadakis, N. & Kyridis, A. (2016), Not happy at all or where Education seems unable to succeed: Recession, youth unemployment and Neets in Greece, in K. Karras, M. Sakellariou, A. Padiaditis & M. G. Drakakis (eds), *Pedagogy of Happiness. Towards an unconventional school* Conference Proceedings. Rethymnon: University of Crete, Pedagogical Department/ C.R.S.H.E.T.P. & G.S.E.H., N.U.T.N., T.A.S.E., pp. 93- 112.
- Papadakis, N., Theodorikakos, P., Dafermos, V., Basta, M., Papargyris, A., Drakaki., M. (2016), Greek Young People not in Education, Employment or Training, in the era of crisis: NEETs' social inclusion/ exclusion, employability, civic values and political behavior, Paper presented in the *UCL/ LLAKES Research Conference 2016*. London: 27 June 2016. Available at: <http://www.llakes.ac.uk/event/growing-and-global-austerity-comparing-youth-opportunities-aspirations-and-civic-values-around>
- Παπαδάκης, Ν. (2013), *Βαρόμετρο Απόντων: Οι Neets στην Ελλάδα*. Αθήνα: εκδ. Ι. Σιδέρης.
- Παπαδάκης, Ν. (2016), *Η ανέκκλητη ειμαρμένη. Ευρωπαϊκή Πολιτική Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Κοινωνική Ενσωμάτωση και Απασχόληση: Η εικοσαετία των μετασχηματισμών (1995- 2015)*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Παπαδάκης, Ν. (2016b), Εργαλεία Πολιτικής και πολιτικές προτεραιότητες για την συσχέτιση εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική, στο Κ. Φασούλης, Γ. Ρουσσάκης, Α. Σαμαρά, Εμ. Φυριπτής, Γ. Πασιάς (επιμ.). *Ανιχνεύοντας το Εκπαιδευτικό Τοπίο* (Τμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Δ. Ματθαίου). Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, 2016, σσ. 91- 120.

- Πασιάς, Γ. (2015), *Συγκριτική Εκπαίδευση. Τόποι και Λόγοι*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Silva, J. M. (2013), *Coming Up Short: Working-class Adulthood in an Age of Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.
- Silva, J. M. (2014), Slight Expectations: Making Sense of the “Me Me Me” Generation, in *Sociology Compass*, 8 (12), December 2014, pp. 1388–139

URL

neets2.soc.uoc.gr

ΤΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ NEETS ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

*Μαρία Μπάστα, Βασίλης Δαφέρμος,
Αντώνης Παπαργύρης, Μαρία Δρακάκη, Νίκος Παπαδάκης¹*

1. Εισαγωγή

Οι Neets (Young people not in education, employment or training – νέοι άνθρωποι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης) αποτελούν μια μείζονα κοινωνικά ευάλωτη/ευπαθή ομάδα με βασικά χαρακτηριστικά στην Ελλάδα φαίνεται να διαφοροποιούνται σε αρκετά σημεία σε σχέση με άλλα

---

1. Η *Μαρία Μπάστα* είναι Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο *Βασίλης Δαφέρμος* είναι Καθηγητής και Υπεύθυνος του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο *Αντώνης Παπαργύρης* είναι Πολιτικός Επιστήμονας, Ερευνητής της GPO. Η *Μαρία Δρακάκη* είναι Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ερευνήτρια στο ΚΕΠΕΤ του Π.Κ. Ο *Νίκος Παπαδάκης* είναι Καθηγητής & Διευθυντής του ΚΕΠΕΤ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ε.Υ. της Πράξης “Neets2”. Και οι 5 ήταν μέλη της Ομάδας Έργου της Πράξης “Neets2”.

Ευχαριστίες οφείλουμε στους συνεργάτες μας, Ακη Σίμο Καθηγητή Νευροψυχολογίας του Τμήματος Ιατρικής του Παν/μίου Κρήτης και Αλέξανδρο Βγόντζα, Καθηγητή Ψυχιατρικής του Τμήματος Ιατρικής του Παν/μίου Κρήτης, για την βοήθειά τους στην μεθοδολογία, ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ψυχολογικού προφίλ στους Neets.

κράτη (Παπαδάκης 2013, Drakaki, Papadakis, et al 2014: 240-254, Papadakis, Kyridis, Papargyris, 2015 Papadakis, Kyridis, & Papargyris: 44- 75). Προγενέστερη έρευνα ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ από τον ίδιο κύριο ερευνητή διαπίστωσε υψηλά ποσοστά αισθήματος άγχους (54.6%) και απελπισίας (31.7%) στους Έλληνες Neets (βλ. Drakaki, Papadakis et al 2014: 247).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ελάχιστες έρευνες διεθνώς που έχουν διερευνήσει το ψυχολογικό προφίλ και την ύπαρξη πιθανή ψυχοπαθολογίας στην ομάδα των Neets, αναφέρουν αυξημένη πιθανότητα για εμφάνιση συναισθηματικών, και αγχωδών διαταραχών, κατάχρησης ουσιών και διαταραχών συμπεριφοράς στους Neets στο Μεξικό (βλ. Benjet et al. 2012: 410-417). Άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ), Διαταραχή Διαγωγής, οι διαταραχές διάθεσης (κυρίως κατάθλιψη) και άγχους, η κατάχρηση ουσιών και οι διαταραχές παρορμήσεων μπορεί να σχετίζονται με πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (Breslau et al 2011: 295- 301, Lee et al 2009: 411- 417). Επίσης, είναι γνωστό ότι οι σοβαρές ψυχικές διαταραχές μπορεί να προκαλέσουν σοβαρή λειτουργική έκπτωση και κατά συνέπεια αποχή από την εργασία στους πάσχοντες (Waghorn et al 2011: 109- 116).

Σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (μεταξύ άλλων) η οικονομική κρίση στη χώρα μας έχει ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση τόσο της νεανικής ανεργίας, και αυτό πιθανά να σχετίζεται και με αύξηση του φαινομένου των Neets. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να σχετιστεί με αύξηση της ψυχοπαθολογίας στους νέους. Από την άλλη πλευρά όμως, η ελληνική οικογένεια, με την ιδιαίτερη συνεκτικότητα και υποστηρικτικότητα που τη χαρακτηρίζει στη χώρα μας, θα μπορούσε να έχει ένα προστατευτικό ρόλο για τους Neets. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης, ήταν: (α) Η διερεύνηση του ψυχολογικού προφίλ/ ψυχοπαθο-

λογίας στους Neets στην Ελλάδα και (β) Η πιθανή συσχέτισή τους με κοινωνικο-οικονομικούς, μορφωτικούς παράγοντες

Η αρχική μας υπόθεση ήταν ότι οι Neets θα εμφανίζουν αυξημένα επίπεδα κυρίως αγχώδους, αλλά και σε μικρότερο βαθμό καταθλιπτικής συμπτωματολογίας σε σχέση με το γενικό πληθυσμό.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ: Πληθυσμός Στόχος – Διαστρωμάτωση Δείγματος και Στατιστική Ανάλυση

Όσον αφορά την ποσοτική έρευνα στον γενικό πληθυσμό, περιοχή κάλυψης της έρευνας αποτέλεσε το σύνολο της επικράτειας και το μέγεθος του δείγματος ήταν 2.771 άτομα. Η διεξαγωγή της έγινε με τη μέθοδο των τηλεφωνικών συνεντεύξεων στα νοικοκυριά των ερωτώμενων και τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου στο οποίο θα περιλαμβάνονταν ερωτήσεις κλειστού τύπου, συμπεριλαμβανομένων των βασικών δημογραφικών ερωτήσεων. Για τη δειγματοληψία θα ακολουθήθηκε η μέθοδος της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας με χρήση quota και τυχαία επιλογή τηλεφώνων αναλογικά ως προς τον πληθυσμό της κάθε περιοχής, της αστικότητας, του φύλου και της ηλικίας.

Η κατανομή των δειγματοληπτικών μονάδων έγινε γίνει με βάση τα επίσημα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής.

Να σημειωθεί, ότι το ερευνητικό πρωτόκολλο είχε πάρει έγκριση από την Επιτροπή Δεοντολογίας και Έρευνας του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Ηρακλείου.

Οι τηλεφωνικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής και Πολιτικής Έρευνας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Π.Κ.

Στο ερωτηματολόγιο συμπεριελάμβανε ερωτήσεις που αφορούν:

Γενικά δημογραφικά στοιχεία

Στοιχεία ψυχιατρικού ιστορικού, χρήσης ουσιών και αλκοόλ, διάθεση, λειτουργικότητα, συνήθειες ζωής, συμπτώματα δυσκολίας διατήρησης προσοχής / υπερκινητικότητας. Επίσης, εμπεριείχε δύο σταθμισμένες τηλεφωνικές κλίμακες συμπτωμάτων άγχους (GAD-7) (Spitzer et al ,2006,) και κατάθλιψης (PHQ-9) (Kroenke et al, 2001) μεταφρασμένες και σταθμισμένες στα ελληνικά (http://www.phqscreeners.com/sites/g/files/g10016261/f/201412/GAD7_Greek%20for%20Greece.pdf και http://www.phqscreeners.com/sites/g/files/g10016261/f/201412/PHQ9_Greek%20for%20Greece.pdf αντίστοιχα).

Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη βιοτική τροχιά, στην εμπιστοσύνη σε θεσμούς, δομές του Κοινωνικού Κράτους και στο πολιτικό σύστημα όπως και στην πολιτική συμμετοχή. (βλ. Παράρτημα)

Στατιστική ανάλυση. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS, 17.0. Για την ανάλυση μέσω των τιμών και συχνοτήτων χρησιμοποιήθηκαν τα mean $\pm$ SD, και frequencies. Επίσης, έγιναν μονοπαραγοντικές αναλύσεις μεταξύ παραμέτρων (bivariate analyses) για έλεγχο πιθανών συσχετίσεων. Η σύγκριση μεταξύ μέσων τιμών και συχνοτήτων μεταξύ των ομάδων των Neets και της ομάδας ελέγχου (controls) έγινε αντίστοιχα με ANOVA και χ^2 αναλύσεις.

Τέλος, προκειμένου να διερευνηθούν παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με την εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στην ομάδα των Neets , έγινε Linear Regression Model με outcome variables τα συνολικά σκορ των κλιμάκων Κατάθλιψης και Άγχους και του σκορ ευεξίας (ποιότητας ζωής) και άλλες παραμέτρους ενδιαφέροντος.

3. Αποτελέσματα

3.1. Δημογραφικά στοιχεία

Στη μελέτη μας αρχικά συμπεριλήφθηκαν 2.771 άτομα από την ελληνική Επικράτεια, ηλικίας 15-24 ετών.

Συνολικά, στο τελικό μας δείγμα συμπεριλήφθηκαν 449 (16.4%) Neets και 2290 υγιείς μάρτυρες.

Οι Neets του δείγματος μας είχαν μέση ηλικία 22.03 ± 2.09 έτη, είχαν 12.82 ± 2.11 έτη εκπαίδευσης, 9.1% είχαν τελειώσει Δημοτικό ή Γυμνάσιο, και 63.3% είχαν τελειώσει Λύκειο-Τεχνική εκπαίδευση, και 27.5% είχαν Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το 51.9% των NEETS ήταν γυναίκες, 10.3% ήταν έγγαμοι, 71.9% διέμεναν με τους γονείς τους, 73.4% είχαν εργαστεί στο παρελθόν, ενώ 57.3% είχαν οικογενειακό μηνιαίο εισόδημα μέχρι 1.000 ευρώ. (Πίνακας 1).

Οι αντίστοιχες τιμές στην ομάδα ελέγχου φαίνονται στον Πίνακα 1.

Επειδή οι Neets είχαν μεγαλύτερη μέση ηλικία σε σχέση με την ομάδα ελέγχου έγινε στατιστική προσαρμογή των ετών εκπαίδευσης για την ηλικία (age-adjusted years of education), προκειμένου να μπορέσουν να συγκριθούν οι δύο ομάδες.

Η σύγκριση μεταξύ των Neets και της ομάδας ελέγχου φαίνεται στον πίνακα 1.

Οι Neets σε σχέση με την ομάδα ελέγχου είχαν στατιστικά σημαντική:

1. Μεγαλύτερη ηλικία
2. Λιγότερα age-adjusted έτη εκπαίδευσης
3. Μεγαλύτερο ποσοστό να είναι έγγαμοι
4. Μεγαλύτερο ποσοστό αν διαμένουν με τους γονείς τους
5. Μεγαλύτερο ποσοστό να έχουν εργαστεί στο παρελθόν
6. Χαμηλότερο οικογενειακό εισόδημα

*Πίνακας 1. Δημογραφικά Στοιχεία
σε Neets vs. Ομάδα Ελέγχου*

	Neets (N=450)	Control Group (N=2291)	p
Ηλικία (έτη)	22.03 (2.09)	20.16 (2.85)	.005
Εκπαίδευση (έτη)	12.82 (2.17)	12.12 (2.42)	.0001
Age-adjusted Εκπαίδευση (έτη)	11.95 (2.11)	12.27 (2.44)	.001
Επίπεδο εκπαίδευσης (%)			.0001
Δημοτικό	2.0	2.8	
Γυμνάσιο	7.1	18.8	
Λύκειο	50.2	52.4	
Τεχνική Εκπαίδευση	13.1	4.9	
T.E.I.	8.7	5.4	
Πανεπιστήμιο	18.4	15.0	
Graduate degree	0.4	0.7	
Γυναίκες(%)	51.9%	54.3%	.19
Έγγαμοι(%)	10.3%	3.6%	.0001
Διαμένουν με γονείς (%)	71.9	62.5	.0001
Με ιατρική ασφάλιση (%)	72.7%	83.8%	.0001
Προηγούμενο ιστορικό εργασίας (%)	73.4%	52.2%	.0001
Επαγγελματική Κατάρτιση	17.9%	15.6	.13
Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα (Euro) (%)			.0001
<500	22.0	15.1	
501-1000	37.3	30.7	
1001-1500	23.0	26.6	
1501-2000	10.6	17.0	
>2000	7.1	10.6	

3.2. Ιατρικό ιστορικό – Χαρακτηριστικά υγείας

Όσον αφορά το ιατρικό ιστορικό και χαρακτηριστικά σχετιζόμενα με την υγεία οι Neets είχαν επισκεφτεί Ψυχίατρο ή Ψυχολόγο σε ποσοστό 21.2%, ενώ 2.7% έκανε χρήση κάποιου ψυχότροπου φαρμάκου. Ποσοστό 8.4% είχαν πρόβλημα στην ανάγνωση (reading disability), 2.9% κάποια σοβαρή ιατρική πάθηση, και 3.8% σοβαρό ατύχημα.

Η χρήση ουσιών στους Neets ήταν 15.1 % για την ινδική κάνναβη, 3.1% για άλλες ουσίες που «ανεβάζουν τη διάθεση» (recreational drugs). Επίσης, αναφέρουν χρήση 2.76 ± 4.89 αλκοολούχων ποτών την βδομάδα.

Όσον αφορά τις κοινωνικές επαφές οι Neets αναφέρουν 4.66 ± 2.88 επαφές ανά βδομάδα, ενώ 88.3% περιγράφει επαρκή υποστήριξη από στενό φίλο. Τέλος, αναφέρουν 2.61 ± 2.74 φορές άσκηση τη βδομάδα.

Τα στοιχεία που αφορούν το ιατρικό ιστορικό και τα χαρακτηριστικά υγείας στην ομάδα ελέγχου φαίνονται αναλυτικά στον πίνακα 2.

Η σύγκριση μεταξύ των Neets και της ομάδας ελέγχου φαίνεται στον πίνακα 2. Η ανάλυση έδειξε ότι οι Neets σε σχέση με την ομάδα ελέγχου, είχαν στατιστικά σημαντικό:

1. Μεγαλύτερο ποσοστό καπνίσματος
2. Λιγότερες κοινωνικές επαφές
3. Μικρότερη συχνότητα ύπαρξης επαρκούς υποστήριξης από στενό φίλο

Πίνακας 2. Ιατρικό Ιστορικό- Χαρακτηριστικά Υγείας
σε Neets vs. Ομάδα Ελέγχου

	Neets	Control Group	p
Επίσκεψη σε Ειδικό Ψυχικής Υγείας (Ψυχίατρο, Ψυχολόγο)	21.2%	23.1%	.21
Χρήση Ψυχοτρόπων Φαρμάκων	2.7%	2.5%	.46
Reading disability	8.4%	7.8%	.35
Σοβαρή Ιατρική Πάθηση	2.9%	2.0%	.15
Σοβαρό ατύχημα	3.8%	4.5%	.28
Κάπνισμα	47.9%	33.9%	.0001
Κάναβη	15.1%	13.5%	.20
Χρήση άλλων ουσιών (recreational drugs)	3.1%	3.6%	.38
Αλκοολούχα ποτά/ βδομάδα	2.76 (4.89)	3.25 (5.29)	.37
Κοινωνικές Επαφές/ βδομάδα	4.66 (2.88)	5.30 (3.17)	.015
Επαρκής υποστήριξη από στενό φίλο	88.3%	93.4%	.0001
Άσκηση/βδομάδα (φορές)	2.61 (2.74)	2.63 (2.55)	.95

3.3. Ψυχολογικό προφίλ – Ψυχοπαθολογία

Η εκτίμηση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών και της ύπαρξης πιθανής ψυχοπαθολογίας στους Neets φαίνεται στον πίνακα 3.

Οι Neets είχαν σκορ στις κλίμακες κατάθλιψης και άγχους, 7.02 ± 4.88 και 5.50 ± 4.13 , αντίστοιχα.

Επίσης, είχαν σκορ 3.96 στην κλίμακα ευεξίας (well-being) που χρησιμοποιήθηκε. Το 84.4% των Neets είχε υψηλό αίσθημα αυτο-αποτελεσματικότητας, το 22.5% δυσκολίες

συγκέντρωσης, και το σκορ ικανοποίησης από γάμο/ σχέσεις ήταν 7.19 ± 2.03 . Η εκτίμηση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών και της πιθανής ψυχοπαθολογίας στην ομάδα ελέγχου φαίνεται στον πίνακα 3.

Η στατιστική ανάλυση που συνέκρινε τις διαφορές του ψυχολογικού προφίλ μεταξύ Neets και ομάδας ελέγχου φαίνεται στον πίνακα 3. Βάση της ανάλυσης βρέθηκε ότι οι Neets, σε σχέση με την ομάδα ελέγχου έχουν στατιστικά σημαντικά:

1. Χαμηλότερα σκορ στο υποκειμενικό αίσθημα ευεξίας
2. Χαμηλότερη αυτο-αποτελεσματικότητα
3. Τάση (trend) για υψηλότερα σκορ στην κλίμακα άγχους ($p=0.066$)

Να σημειωθεί ότι η ανάλυση δεν έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ σκορ καταθλιπτικών συμπτωμάτων μεταξύ Neets και ομάδας ελέγχου.

Πίνακας 3. Ψυχολογικό προφίλ-Ψυχοπαθολογία σε Neets vs. Ομάδα Ελέγχου

	Neets	Control Group	p
<i>PHQ score¹</i>	7.02 (4.88)	7.25 (4.82)	.62
<i>GAD score¹</i>	5.50 (4.13)	5.12 (3.96)	.066
<i>Υποκειμενικό αίσθημα ευεξίας^{1,2}</i>	3.96 (0.79)	4.05 (0.73)	.017
<i>Υψηλό αίσθημα από-αποτελεσματικότητας</i>	84.4%	88.8%	.008
<i>Δυσκολίες συγκέντρωσης</i>	22.5%	24.2%	.44
<i>Ικανοποίηση από γάμο/ σχέσεις</i>	7.19 (2.03)	7.15 (1.93)	.81

Με βάση το σκορ στις κλίμακες κατάθλιψης (PH-9) και άγχους (GAD-7) έγινε ομαδοποίηση των συμμετάσχοντων ανάλογα με τη βαρύτητα των συμπτωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στην PH-9, άτομα με: (1) σκορ 0-9 σύμφωνα με τη βιβλιογραφία εκτιμάται ότι έχουν καθόλου ή ήπια καταθλιπτικά συμπτώματα, (2) σκορ 10-14, μέτριας βαρύτητας καταθλιπτικά συμπτώματα, (3) σκορ ≥ 15 , βαριά καταθλιπτικά συμπτώματα.

Αντίστοιχα, έγινε ομαδοποίηση της βαρύτητας του άγχους με βάση την κλίμακα άγχους GAD-7 χρησιμοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, άτομα με: (1) σκορ 0-9 σύμφωνα με τη βιβλιογραφία εκτιμάται ότι έχουν καθόλου ή ήπια αγχώδη συμπτώματα, (2) με σκορ 10-14 μέτριας βαρύτητας αγχώδη συμπτώματα, (3) με σκορ ≥ 15 , βαριά αγχώδη συμπτώματα.

Καταθλιπτικά συμπτώματα

Με βάση την ομαδοποίηση που περιεγράφηκε, βρέθηκε ότι στους Neets 71.0% είχαν καθόλου-ήπια καταθλιπτικά συμπτώματα, 19.8 μέτριας βαρύτητας, και 9.1 βαριά.

Αντίστοιχα στην ομάδα ελέγχου βρέθηκε ότι 70.8% είχαν καθόλου-ήπια καταθλιπτικά συμπτώματα, 21.0 μέτριας βαρύτητας, και 8.2 βαριά.

Η σύγκριση μεταξύ των δύο ομάδων δεν ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Στη συνέχεια διερευνήθηκε η κατανομή των καταθλιπτικών συμπτωμάτων ανά φύλο στους Neets και την ομάδα ελέγχου, η οποία φαίνεται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4. Κατανομή καταθλιπτικών συμπτωμάτων ανά φύλο

	M/F (%) RATIO ΚΑΘΟ- ΛΟΥ- ΗΠΙΑ SCORE: 0-9	M/F (%) RATIO ΜΕ- ΤΡΙΑ(%) SCORE: 10-14	M/F (%) RATIO ΒΑΡΙΑ SCORE: ≥15
<i>ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΔΕΙΓΜΑ</i>	47.1/52.9	42.9/57.1	45.0/55.0
<i>NEETS</i>	48.3/51.7	44.9/55.1	52.5/47.5
<i>ΟΜΑΔΑ ΕΛΕΓΧΟΥ</i>	46.9/53.1	42.4/57.6	43.6/56.4

Όπως φαίνεται στον πίνακα, στις περιπτώσεις της μέτριας και της βαριάς καταθλιπτικής συμπτωματολογίας υπάρχει σταθερή υπεροχή των γυναικών έναντι των ανδρών, γεγονός που αντανακλά και την κατανομή της κατάθλιψης ανά φύλο στο γενικό πληθυσμό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η αναστροφή αυτής της υπεροχής στους Neets με βαριά καταθλιπτική συμπτωματολογία, όπου οι άνδρες υπερτερούν με ποσοστό 52.5 % του συνόλου που έχουν βαριά καταθλιπτική συμπτωματολογία έναντι 47.5% στις γυναίκες.

Αγχώδη συμπτώματα

Με βάση την ομαδοποίηση που περιεγράφηκε, βρέθηκε ότι στους Neets 84.6% είχαν καθόλου-ήπια αγχώδη συμπτώματα, 11.8% μέτριας βαρύτητας, και 3.6% βαριά.

Αντίστοιχα στην ομάδα ελέγχου βρέθηκε ότι 85.0% είχαν καθόλου-ήπια αγχώδη συμπτώματα, 12.2% μέτριας βαρύτητας, και 2.8% βαριά.

Η σύγκριση μεταξύ των δύο ομάδων δεν ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Πίνακας 5. Κατανομή αγχωδών συμπτωμάτων ανά φύλο

	M/F (%) RATIO ΚΑΘΟ- ΛΟΥ- ΗΠΙΑ SCORE: 0-9	M/F (%) RATIO ΜΕ- ΤΡΙΑ(%) SCORE: 10-14	M/F (%) RATIO ΒΑΡΙΑ SCORE: ≥15
<i>ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΔΕΙΓΜΑ</i>	47.7/52.3	36.7/63.3	37.0/63.0
<i>NEETS</i>	48.7/51.3	43.4/56.6	47.9/52.1
<i>ΟΜΑΔΑ ΕΛΕΓΧΟΥ</i>	47.5/52.5	35.8/64.8	34.9/65.1

Όπως φαίνεται στον πίνακα, υπάρχει μια σταθερή υπεροχή των αγχωδών συμπτωμάτων στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες, η οποία φαίνεται να είναι σαφώς μικρότερη στους Neets σε σχέση με την ομάδα ελέγχου (43.4/56.6 vs. 35.8/64.8 για μέτρια βαρύτητα αγχωδών συμπτωμάτων και 47.9/52.1 vs. 34.9/65.1 για μεγάλης βαρύτητας αγχώδη συμπτωματολογία), δείχνοντας ότι οι Neets με μέτρια ή βαριά αγχώδη συμπτωματολογία είναι πιο πιθανό να είναι άνδρες από ότι συμβαίνει στο γενικό πληθυσμό ίδιας ηλικίας (ομάδα ελέγχου).

Παράγοντες που σχετίζονται το Neets status. Πολυπαραγοντική Ανάλυση

Βασιζόμενοι στις μονοπαραγοντικές αναλύσεις οι ακόλουθοι παράγοντες συμπεριλήφθηκαν σε μοντέλο binary logistic regression model που έκανε πρόβλεψη (predict) της Neets status: ηλικία, φύλο, έτη εκπαίδευσης, ιστορικό μαθησιακής δυσκολίας, σοβαρή ιατρική νόσος, χρήση φαρμακευτικής αγωγής τώρα ή στο παρελθόν, εργασία στο παρελθόν, διαμονή με γονείς, αυτό-αποτελεσματικότητα, και δυσκολίες συγκέντρωσης. Το μοντέλο είχε αποδεκτό fit στα δεδομένα: Nagelkerke R² = .16, X² (8) = 6.23, p = .62.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης φαίνονται στον Πίνακα 6. Βρέθηκε ότι στατιστικά σημαντική συσχέτιση της NEET status υπήρχε με (1) αύξηση της ηλικίας ($p=0.000$) (2) διαμονή με τους γονείς ($p=0.000$) (3) ιστορικό εργασίας στο παρελθόν ($p=0.001$) και χαμηλή αυτό-αποτελεσματικότητα ($p=0.008$).

Οι υπόλοιπες παράμετροι δε συσχετίστηκαν σημαντικά με το Neets status.

Πίνακας 6. Προβλεπτικοί παράγοντες (predictors) για Neets status

	B	S.E.	Sig.	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
					Lower	Upper
Ηλικία	,317	,029	,000	1,373	1,297	1,453
Γυναικείο φύλο	,026	,112	,817	1,026	,824	1,279
Εκπαίδευση (έτη)	-,052	,029	,075	,949	,896	1,005
Μαθησιακές Δυσκολίες	-,003	,203	,986	,997	,669	1,483
Σοβαρή νόσος	,387	,341	,257	1,472	,754	2,873
Αυτό-αποτελεσματικότητα	,420	,158	,008	1,522	1,117	2,075
Δυσκολία συγκέντρωσης	-,042	,131	,750	,959	,742	1,240
Διαμονή με γονείς	,859	,121	,000	2,361	1,863	2,994
Εργασία στο παρελθόν	,413	,128	,001	1,511	1,175	1,943
Φαρμ. Αγωγή για ψυχ. παθήσεις	-,040	,340	,906	,961	,493	1,872
Constant	-8,565	,560	,000	,000		

4. Συμπεράσματα

Βασιζόμενοι στην παρούσα μελέτη, καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Οι Neets έχουν περισσότερο **άγχος, χαμηλότερο αίσθημα ευεξίας και χαμηλότερη υποκειμενική αυτό-αποτελεσματικότητα** σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Η κατάθλιψη δε βρέθηκε συχνότερη στους Neets σε σχέση με την ομάδα ελέγχου.
2. Ποσοστό **9.1%** και **19.8%** των Neets με υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών βρέθηκε να εμφανίζει συμπτώματα συμβατά με **βαριά και μέτρια καταθλιπτική συμπτωματολογία**, αντίστοιχα.
3. Ποσοστό **3.6%** και **11.8%** των Neets βρέθηκε να εμφανίζει συμπτώματα συμβατά με **βαριά και μέτρια αγχώδη συμπτωματολογία**, αντίστοιχα.
4. Προβλεπτικοί παράγοντες, σε όλους όσους εξετάστηκαν, για το **Neets Status** (αν θα είναι κάποιος στην ομάδα Neets ή όχι) ήταν η **μεγαλύτερη ηλικία, η διαμονή με τους γονείς, το ιστορικό εργασίας στο παρελθόν και η χαμηλή υποκειμενική αυτό-αποτελεσματικότητα**.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η καταθλιπτική και αγχώδης συμπτωματολογία είναι συχνή στην ομάδα των Neets που εξετάσαμε σε συχνότητα παρόμοια με αυτή της ομάδας ελέγχου (και στο γενικό πληθυσμό) και ένας σημαντικός αριθμός χρήζει περαιτέρω αντιμετώπισης προκειμένου να μπορέσουν να επανενταχθούν στο εκπαιδευτικό/εργασιακό περιβάλλον. Παρεμβάσεις που έχουν προταθεί για την αντιμετώπιση της ψυχοπαθολογίας σε Neets είναι η τακτική επικοινωνία με επαγγελματία ψυχικής υγείας (π.χ. Κοινωνικό Λειτουργό), η σαφής κατηγοριοποίηση της διάγνωσης και της βαρύτητάς της

από Ειδικό (Ψυχίατρο), άμεση ενεργοποίηση του εκπαιδευόμενου/εργαζόμενου που εμφανίζει συμπτωματολογία προκειμένου να σχεδιαστεί μια δομή και ένα πλάνο επανένταξης και φυσικά η παραπομπή σε ειδικό Ψυχικής Υγείας (Ψυχίατρο, Ψυχολόγο, Ψυχοθεραπευτή), όταν αυτό είναι απαραίτητο. Όλες οι παραπάνω παρεμβάσεις πρέπει να εξατομικεύονται, ανάλογα με την πάθηση και τις ειδικές συνθήκες και ανάγκες του κάθε ατόμου (Audohoe et al).

Δεδομένης όμως της συχνότητας εμφάνισης της καταθλιπτικής και αγχώδους συμπτωματολογίας στους Neets, όπως και στην ομάδα ελέγχου (και το γενικό πληθυσμό) σημαντική είναι και η πρόληψη εμφάνισης ψυχοπαθολογίας στην ευπαθή αυτή ομάδα. Παρεμβάσεις που έχουν προταθεί για την πρόληψη εμφάνισης ψυχοπαθολογίας είναι (α) η βελτίωση των στρατηγικών διαχείρισης προβλημάτων (Brenninkmeijer et al, Wang et al), και (β) η συνεργασία εξωτερικού ψυχιατρικού ιατρού με δομές-γραφεία ευρέσεως εργασίας/ προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης (Reissner et al)

Τέλος, η αρχική μας υπόθεση ήταν ότι η καταθλιπτική και αγχώδης συμπτωματολογία θα ήταν αυξημένη στην ομάδα των Neets σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Αυτό επιβεβαιώθηκε μόνο για το άγχος, ενώ τα καταθλιπτικά συμπτώματα δε διέφεραν μεταξύ των δύο ομάδων. Αυτό το εύρημα πιθανό να εξηγείται από το γεγονός ότι οι ηλικίες που συμπεριελήφθησαν στην παρούσα έρευνα (16-24έτη) εξακολουθούν να αποτελούν, κατά γενική ομολογία, στην Ελλάδα «προστατευόμενα» μέλη, δεδομένων των ιδιαίτερων κοινωνικών (μεγάλη συνοχή στην ελληνική οικογένεια) και οικονομικών χαρακτηριστικών (ανεργία που πλήττει σε υψηλά ποσοστά τους νέους) της Ελληνικής Κοινωνίας. Το αυξημένο άγχος, το χαμηλό αίσθημα ευεξίας και η χαμηλή υποκειμενική αυτο-υποκειμενικότητα στην ομάδα των Neets πιθανό να αποτελεί πρόδρομα συμπτώματα ανάπτυξης και καταθλιπτικής συμπτωματολογί-

ας κάποια χρόνια αργότερα. Νέες προοπτικές μελέτες στην ομάδα των Neets θα μπορούσαν να απαντήσουν σε αυτό το ερώτημα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A., Papargyris, A. Who's The Greek Neet? Parameters, Trends and Common Characteristics of a Heterogeneous Group", *International Journal of Humanities and Social Science (IJHSS)*. 2014 (6): 240-254.
- Benjet C, Hernandez-Montoya D, Borges G, Mendez E , et al. Youth who neither study nor work: mental health, education and employment. *Salud Publica de Mexico*; 2012;54(4):410-417
- Breslau J, Miller E, Chung J, Schweitzer J. Childhood and adolescent onset psychiatric disorders, substance use, and failure to graduate high school on time. *J Psychiatr Res*. 2011; 45(3):295-301
- Lee S, Tsang J, Breslau S, Aguilar-Gaxiola M, Angermeyer G. et al. *British J Psych*. 2009; 194: 411-417
- Waghorn G, Chant D, Lloyd C, Harris M .(2011), Earning and learning among Australian community residents with psychiatric disorders. *Psychiatry Res* 2011;30;186(1):109-16.
- Greek translation of PHQ-9 available at: http://www.phqscreeners.com/sites/g/files/g10016261/f/201412/PHQ9_Greek%20for%20Greece.pdf
- Greek Translation of GAD-7 available at http://www.phqscreeners.com/sites/g/files/g10016261/f/201412/GAD7_Greek%20for%20Greece.pdf
- Brenninkmeijer V, Blonk R. The effectiveness of JOBS program among the long-term unemployed: a random-

- ized experiment in the Netherlands. *Health Promotion International*. 2011;27(2):220-229
- Wang Y, Yao L, Liu L, Yang X, Wu H, Wang J, Wang L. The mediating role of self-efficacy in the relationship between Big five personality and depressive symptoms among Chinese unemployed population: a cross-sectional study. *BMC Psychiatry* 2014;14:61-6
- Reissner V, Scherbaum N, Wiltfang J, Kis B, Lieb B, Mikoteit T, Ehren G, Heberbrand J. Psychiatrische Interventionen fuer Arbeitslose. *Ner*

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΤΙΚΗΣ ΤΡΟΧΙΑΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΝΕΕΤΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

*Νίκος Παπαδάκης, Αντώνης Παπαργύρης,
Βασίλης Δαφέρμος, Μαρία Δρακάκη, Σήφης Πλυμάκης¹*

1. Νεανική ανεργία σε Ευρώπη και Ελλάδα. Λίγα λόγια για την κατάσταση των πραγμάτων

Τον Σεπτέμβριο του 2016, η νεανική ανεργία στην Ε.Ε. 28 ήταν 18,2% (Άνδρες: 19%, Γυναίκες: 17,3%) παρουσιάζοντας μία μικρή μείωση κατά 1,8 ποσοστιαίες μονάδες από τον Σεπτέμβριο του 2015 (20% - Σεπτέμβριος 2015) (Eurostat, 2016a: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7720354/3->

-
1. Ο *Νίκος Παπαδάκης* είναι Καθηγητής & Διευθυντής του ΚΕΠΕΤ του Τμήματος Πολιτικής του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ε.Υ. του Έργου “Neets2”. Ο *Αντώνης Παπαργύρης* είναι Πολιτικός Επιστήμονας, Ερευνητής της GPO και Ερευνητής στο Έργο “Neets2”. Ο *Βασίλης Δαφέρμος* είναι Καθηγητής και Υπεύθυνος του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής στο Έργο “Neets2”. Η *Μαρία Δρακάκη* είναι Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Ερευνήτρια στο ΚΕΠΕΤ του Π.Κ. και Ερευνήτρια στο Έργο “Neets2”. Ο *Σήφης Πλυμάκης* είναι Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, Διδάσκων στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΤΑΑ και συνεργαζόμενος Ερευνητής του ΚΕΠΕΤ του Π.Κ.

03112016-AP-EN.pdf/bf3d493b-9596-4ac9-b5ff-4e078523622a).

Στην Ελλάδα, η νεανική ανεργία τον Αύγουστο του 2016 μειώθηκε στο 46,5% (Άνδρες: 42,3% & Γυναίκες: 51,4%) από 49,1% που βρισκόταν τον Σεπτέμβριο του 2015 (μείωση κατά 2,6 ποσοστιαίες μονάδες) (Eurostat, 2016a: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7720354/3-03112016-AP-EN.pdf/bf3d493b-9596-4ac9-b5ff-4e078523622a>, Eurostat. 2016b: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&rcode=teil021&plugin=1>). Η σημαντική μείωση της νεανικής ανεργίας από το ιστορικό της υψηλό το 2013 (60,5% το Φεβρουάριο του 2013) και από το ποσοστό του Μαρτίου του 2014 (56,4%) (Eurostat 2015a: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6807651/3-30042015-AP-EN.pdf/c619bed7-7d9d-4992-95c3-f84e91bfcc1d>) δεν αίρει το γεγονός ότι:

- αφενός η Ελλάδα έχει υπερδιπλάσιο ποσοστό ανεργίας από τον ευρωπαϊκό Μ.Ο. (20,9%) κι
- αφετέρου τελικά ακόμα και σήμερα (πάνω από 6 χρόνια μετά την έναρξη της κρίσης), 1 στους 2 Έλληνες νέους και νέες είναι άνεργος/η.

Τον Σεπτέμβριο του 2016, 4.125 εκατομμύρια Ευρωπαίοι νέοι (15-24 ετών) ήταν άνεργοι, από τους οποίους 2.875 εκατομμ. ήταν άνεργοι στην Ε.Α.-19. Σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο του 2015, η νεανική ανεργία στην Ε.Ε.28 μειώθηκε κατά 425.000 άτομα στην Ε.Ε.28 και κατά 243.000 στην Ε.Α.-19. Τον Σεπτέμβριο 2016, το χαμηλότερο ποσοστό νεανικής ανεργίας σημειώθηκε στην Γερμανία (8,6%) και τα υψηλότερα σημειώνονται στην Ελλάδα (46,5% - Αύγουστος 2016), στην Ισπανία 42,6% και στην Ιταλία 37,1% (Eurostat 2016a: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7720354/3-03112016-AP-EN.pdf/bf3d493b-9596-4ac9-b5ff->

4e078523622a & Eurostat, 2016b: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&rcode=teilm021&plugin=1>).

Αναντίλεκτα, η μείζονα πρόκληση που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η αναβάθμιση των δεξιοτήτων του πληθυσμού της και η μείωση της χαμηλής επίδοσης στις βασικές δεξιότητες ανάμεσα στον νεανικό και ενήλικο πληθυσμό της (European Commission, 2016a: 26).

Αξίζει να επισκοπήσουμε σύντομα την κατάσταση των πραγμάτων αναφορικά με τα ποσοστά Απασχόλησης των Πρόσφατων Αποφοίτων (20-34 ετών).

Στην Ε.Ε. το 2015, το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων από όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης ανήλθε στο 76,9% (78,6% για τους άνδρες αποφοίτους και 75,3% για τις γυναίκες αποφοίτους) απέχοντας 5,1 ποσοστιαίες μονάδες από την τιμή-στόχο του 82% έως το 2020. Το ποσοστό απασχόλησης αποφοίτων με τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό επίπεδο (ISCED 5-8) ήταν 81,9% (2015), ενώ το ποσοστό απασχόλησης των αποφοίτων από την δευτεροβάθμια VET ήταν 73% (2015) και το ποσοστό απασχόλησης αποφοίτων από την γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση ήταν 61,2% (2015) (European Commission, 2016a: 4).

Το 2015, στην Ελλάδα το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων από όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (ISCED 3-8) ήταν 45,2% (EU benchmark: 82%). Όσον αφορά στους αποφοίτους με τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό επίπεδο (ISCED 5-8) το ποσοστό απασχόλησης για το 2015 ήταν 49,9 % (ευρωπ. μ.ό.: 81,9%), ενώ το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων με μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο (ISCED 3-4) ήταν μόλις 35,8% (ευρωπ. μ.ό.: 70,8%). Το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων από την ανώτερη δευτεροβάθμια Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση για το 2015 ήταν 37,5% και βρισκόταν σχεδόν στο μισό του αντί-

στοιχου μέσου όρου της Ε.Ε. (73%) (European Commission, 2016a: 85 & European Commission, 2016b: 1& 7).

Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να αναφερθούμε στο φαινόμενο του brain drain στην Ελλάδα, ήτοι στην αποδημία επιστημονικού δυναμικού από τη χώρα μας.

Η έρευνα της Ερευνητικής Μονάδας Περιφερειακής Ανάπτυξης και Πολιτικής για το διάστημα 2009-2010, κατέδειξε ότι τα πρώτα χρόνια της κρίσης υπήρχαν 110.000 άτομα πτυχιούχοι πλήρους απασχόλησης με διαμονή για τουλάχιστον ένα χρόνο στο εξωτερικό (Ελληνες πρώτης γενιάς). Από αυτούς:

- 73% των ερωτηθέντων είχε μεταπτυχιακό ή διδακτορικό,
- 41% είχε πτυχίο από τα εκατό καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου.
- 14% δεν είχαν κάνει καθόλου σπουδές στο εξωτερικό αλλά παρόλα αυτά ζούσε και εργαζόταν εκεί.
- 61% των ερωτηθέντων δεν αναζήτησε σχεδόν καθόλου δουλειά στην Ελλάδα, αλλά και όσοι από αυτούς προσπάθησαν να βρουν δουλειά, περιορίστηκαν σε εξαμηνιαία αναζήτηση ανεύρεσης εργασίας πριν στραφούν προς το εξωτερικό.
- 42,1% αποφάσισε να εγκατασταθεί στο εξωτερικό μετά τις σπουδές του, είτε γιατί είχε ήδη μετακινηθεί εκεί για να συνεχίσει τις σπουδές του, είτε γιατί αποφάσισε να μεταναστεύσει με σκοπό την ανεύρεση εργασίας (Μαρκάκη, 2016).

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της Endeavor Greece, (2016) και με βάση τα στοιχεία από τις χώρες υποδοχής και τις εγχώριες έρευνες, η εκτιμώμενη φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου από τον Ιανουάριο 2008 μέχρι και σήμερα είναι μεταξύ 350.000 (Endeavor, 2016) και 427.000 (εκτίμηση Τράπεζα

της Ελλάδος). Είναι χαρακτηριστικό ότι περισσότεροι εργαζόμενοι (49%), παρά άνεργοι (43%) επιθυμούν να φύγουν από τη χώρα αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες εξέλιξης και ένα σταθερότερο περιβάλλον (Μαρκάκη, 2016).

Αποτυπώνεται ευκρινώς από όλα τα προαναφερθέντα όχι μόνο η θηριώδης αναντιστοιχία των ποσοστών απασχόλησης των νέων αποφοίτων της Ελλάδας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό Μ.Ο., αλλά και η εντελώς δυσοίωνα πραγματικότητα την οποία αντιμετωπίζουν οι νέοι και νέες στην Ελλάδα, μετά από 6 και πλέον χρόνια παρατεταμένης ύφεσης με κοινωνικά εκτακτικές διαστάσεις.

2. Η κοινωνικά εύλωτη ομάδα των NEETs

Οι νέοι και νέες (ηλικίας 15 έως 24 ετών), που απουσιάζουν από κάθε μείζονα θεσμική μέριμνα (με ενσωματωτική διάσταση) του Κοινωνικού Κράτους (εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση), έχουν ταξινομηθεί με τον περιγραφικό όρο Neets («young people not in education, employment or training»). Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για τους νέους που ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία των 15 έως 24 ετών (κατά άλλους και κυρίως τον OECD 15-29) και οι οποίοι δεν μετέχουν στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση ή την απασχόληση. Ο όρος NEETs είναι ευρέως αποδεκτός από αρκετούς διεθνείς φορείς και από τους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη νέα αυτή κατηγορία κοινωνικής ευπάθειας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε εξ αρχής, από την συμπερίληψη της στα ετήσια reports του **Standing Group on Indicators & Benchmarks** (2008), και συνεχίζει να δίνει μεγάλη έμφαση (ειδικά στο πλαίσιο της EU2020). **Κι αυτό γιατί, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το ποσοστό των νέων που εντάσσονται σε αυτήν παραμένει υψηλό. Στην Ε.Ε., στο μέσο της κρίσης (ήτοι**

το 2011), 7,5 εκατομμύρια νέοι άνθρωποι ηλικίας 15-24 και επιπλέον 5 εκατομμύρια ηλικίας 25-29 ήταν εκτός αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης, σύμφωνα με τη Eurostat, (βλ. Eurofound 2012: 1). Οι Neets το 2008 υπολογίζονταν σε 10,9% στην ηλικία 15-24 και 17% στην ηλικία 25-29, ενώ το 2011 τα αντίστοιχα ποσοστά είχαν αυξηθεί σε 13% και 20% αντίστοιχα. Το 2015 το ποσοστό των Neets στην Ε.Ε.-28 ήταν 12,1%, με πολύ μεγάλες ωστόσο διαφορές μεταξύ των Κ-Μ. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε 5 Κ-Μ οι Neets **υπερέβαιναν το 17%** (Ιταλία: 21,4%, Βουλγαρία: 19,3%, Κροατία: 18,5%, Ρουμανία: 18,1%, Ελλάδα: 17,2%- βλ. Eurostat 2016c: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem150&plugin=1>).

Ως προς την ηλικιακή κατανομή των Neets, αξίζει να σημειωθεί ότι (βλ. Eurostat, 2016d: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_22&lang=en):

Στις ηλικίες 15-24 ετών, το 2015 το ποσοστό των Neets μειώθηκε στο 12,1% από 12,5% το 2014 (2015: άνδρες 11,8% και γυναίκες 12,3%), ενώ για τις ηλικίες 18-24 ετών, την ίδια χρονιά το ποσοστό μειώθηκε σε 15,8% από 16,5% το 2014 (2015: άνδρες 15,4% & γυναίκες 16,3%)².

Το φαινόμενο των NEETs **παρουσιάζει ένταση και αναδεικνύει την αδυναμία υπερεθνικών μορφωμάτων (Ε.Ε., ΟΕCD) αλλά και Κρατών ως προς τα ζητήματα ένταξης, απασχόλησης και δια βίου μάθησης, την αναποτελεσματικότητα των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και εκπαίδευσης (σε εθνικό επίπεδο) αλλά και την αδυναμία της ίδιας της κοινωνίας, η**

---

2. Στην Ελλάδα η κατάσταση είχε ως εξής το 2015 (βλ. Eurostat, 2016d: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_22&lang=en): για τις ηλικίες 15-24 ετών, το ποσοστό μειώθηκε στο 17,2% από 19,1% το 2014 (2015: άνδρες 17,1% & γυναίκες: 17,2%), ενώ για τις ηλικίες 18-24 ετών, το ποσοστό μειώθηκε σε 23,7% από 26,5% το 2014 (2015: άνδρες 23,2% & γυναίκες 24,2%).

οποία δυσχεραίνεται να επανενσωματώσει όσους βρίσκονται στο κατώφλι της οδύνης. Έτσι, από την περίοδο που συζητήθηκε για πρώτη φορά η συμπερίληψη του δείκτη των Neets στην ετήσια έκθεση για την κατάσταση των πραγμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το πρόβλημα έχει ενταθεί. Οι Neets συχνά βρίσκονται στο κοινωνικό περιθώριο, είναι «απόντες» και συνιστούν μια «πρόκληση» για τις δημόσιες πολιτικές τόσο των εθνικών κρατών όσο και των ευρωπαϊκών θεσμών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα νεαρά άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (τριπλάσιες πιθανότητες από απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), οι νεαροί μετανάστες (κατά 70% υψηλότερα επίπεδα κινδύνου έναντι των γηγενών νέων) και τα άτομα με αναπηρία ή με σοβαρά προβλήματα ψυχικής ή σωματικής υγείας (μεγαλύτερες πιθανότητες της τάξεως του 40% εν συγκρίσει με τους νέους με φυσιολογικά/καλά επίπεδα σωματικής και ψυχολογικής υγείας) και οι νέοι με βεβαρημένο οικογενειακό background ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου υπαγωγής στην κοινωνικά ευπαθή ομάδα των Neets (βλ. Eurofound 2012: 55-56 και Drakaki, Papadakis, Kyridis, Papargyris 2014: 244).

Όλα τα προαναφερθέντα φανερώνουν:

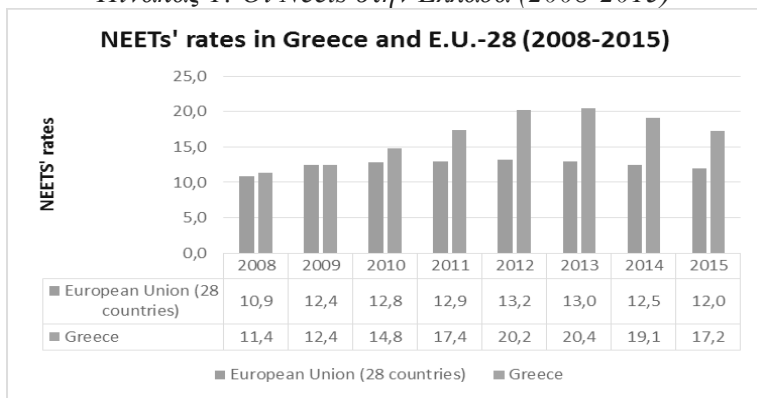
- αφενός το μέγεθος του προβλήματος στην Ε.Ε., όχι μόνο για τους Neets που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 15 έως 24 ετών, αλλά και για όσους βρίσκονται μεταξύ 25 και 29 ετών και
- αφετέρου την τάση της κοινωνικής ευπάθειας να επισωρεύεται.

Όπως ήδη επισημάναμε, το 2015 το ποσοστό των Neets στην Ελλάδα ήταν 17,2%, δηλαδή κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερο από το αντίστοιχο του 2014 (19,1%- βλ. Eurostat 2016c: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem150&plugin=1>).

Ωστόσο, παραμένει πολύ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό πριν την κρίση (11,4% το 2008), όσο και από τα πρώτα χρόνια της κρίσης (14,8% το 2010). Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι το ποσοστό των Neets στην Ελλάδα ήταν το 2015 κατά 42% μεγαλύτερο από το Μ.Ο. της Ε.Ε. (βλ. Eurostat 2016c: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&rcode=tesem150&plugin=1> και Papadakis, Theodorikakos, Dafermos, Basta, Papargyris, Drakaki 2016). Πρόκειται για ένα δεδομένο με ιδιαίτερη σημασία, ειδικά αν λάβουμε υπόψη ότι το 2009 το ποσοστό των Neets σε Ελλάδα και Ε.Ε. ήταν ακριβώς το ίδιο (12,4%). Η μικρή πτώση του ποσοστού των Neets τον Μάη του 2016, με βάση την έρευνα μας (16,4%), δεν αίρει κατ' ελάχιστον την μεγάλη εικόνα.

Πίνακας 1: Οι Neets στην Ελλάδα (2008-2015)

Πηγή: Eurostat 2016c: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&rcode=tesem150&plugin=1>.

Αναμφίβολα, οι Neets αποτελούν «την πλέον επικίνδυνη ευπαθή ομάδα προς αποκλεισμό» (Φωτόπουλος 2013: 245). Η διαδικασία πλήρους ενσωμάτωσης των νέων αυτών στην κοινωνία των ενηλίκων δεν γίνεται πια αυτόματα ούτε είναι

σαφώς οριοθετημένη. Στην ουσία έχει αποδομηθεί σημαντικό μέρος του “standard framework of biography” (βλ. Alheit & Bergamini 1998: 122). Κι αυτό γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις δεν επιτελείται καν η διαβατήρια τελετουργία μεταξύ εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας. Ωστόσο, οι δυσκολίες στην επαγγελματική ένταξη των νέων στην Ελλάδα δεν περιορίζονται μόνο στην εύρεση εργασίας. Εκτός από την ανεργία, οι νέοι άνθρωποι υφίστανται τις συνέπειες των δομικών (και δη κατακλυσμιαίων) αλλαγών που επισυνέβησαν στην αγορά εργασίας και στις εργασιακές σχέσεις, όπως η επέκταση των διαφόρων μορφών «προσωρινής εργασίας», η «μερική απασχόληση», ή η στροφή στο μοντέλο του “just in time workforce” (βλ. Rifkin 2003: 9). Alterum dicum, δεν είναι μόνο η ανεργία που αυξήθηκε. Είναι και η επισφαλής εργασία που διευρύνεται διαρκώς, συχνά προβάλλοντας ως η μοναδική «εναλλακτική».

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση, αφετηρία της οποίας ήταν το 2007 στις ΗΠΑ και η οποία εξακολουθεί να υφίσταται, άλλαξε ριζικά το διεθνές και ευρωπαϊκό πολιτικό και οικονομικό στερέωμα, μεταβάλλοντάς το σε μία εύθραυστη, ρευστή, σφαίρα: *«Οι τεράστιες αλλαγές και συστημικές απορρυθμίσεις που προκάλεσε και εξακολουθεί να προκαλεί έχουν επιφέρει, αναπόφευκτα, εξαιρετικά μεγάλη υποβάθμιση στο βιοτικό επίπεδο της πλειοψηφίας των πολιτών. Πτώχευση πολυεθνικών κολοσσών, δραματική μείωση των ποσοστών απασχόλησης, αύξηση της ανεργίας –κυρίως της νεανικής–, νέα φτώχεια, αύξηση της εγκληματικότητας, ρατσισμός, ξενοφοβία, κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, απίσχναση δομών κοινωνικής πρόνοιας είναι μερικές από τις συνέπειες της πολυεπίπεδης οικονομικής κρίσης»* (Παπαδάκης 2013: 20-21). Ειδικά στην Ελλάδα (με τα υψηλότερα από κοινού με την Ισπανία ποσοστά νεανικής ανεργίας στην Ευρώπη), λόγω της διαρκούς επιδείνωσης της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης τα μεσαία κοινω-

νικά στρώματα υποβαθμίστηκαν, ενώ η ήδη δυσχερής κατάσταση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων επιδεινώθηκε περαιτέρω. Σ' αυτή την κατηγορία υπάγονται και οι ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, των οποίων η ευπάθεια, ήδη προ κρίσης, δυσχέρανε την καθημερινότητά τους και συχνά τους ωθούσε στο περιθώριο και την απομόνωση. Οι δε νέοι ηλικίας έως 30 ετών, εξαιτίας των αλλαγών που επισυνέβησαν στην αγορά εργασίας και συνακόλουθα της μείωσης των θέσεων απασχόλησης, βρέθηκαν (σε μεγάλο ποσοστό) στο περιθώριο δίχως να έχουν ιδιαίτερες πιθανότητες ένταξης και παραμονής στην αγορά εργασίας. Για την ακρίβεια ελάχιστες πιθανότητες.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι οι ανοδικές τάσεις που σημειώθηκαν στον πληθυσμό των NEETs στην Ελλάδα, όπως και στη Βουλγαρία και στην Ιταλία, ήταν κυρίως αποτέλεσμα της αύξησης των ποσοστών της νεανικής ανεργίας από την έναρξη της οικονομικής κρίσης κι έπειτα, με την πλειοψηφία σχεδόν των Neets (περίπου 70%) στην Ελλάδα να είναι άνεργοι αλλά ενεργοί (βλ. European Commission 2015: 48), πάνω από το ¼ των Neets να είναι απόφοιτοι Ανώτατης Εκπαίδευσης (βλ. Drakaki, Papadakis, Kyridis, Papargyris 2014: 243) και 59,1% των Neets να προέρχονται από (και στη συντριπτική τους πλειοψηφία να ζουν με) οικογένειες με ιδιαίτερα χαμηλό εισόδημα³ (βλ. αναλυτικά Papadakis, Kyridis, Papargyris 2015: 54-57). Τα προαναφερθέντα δίδουν στην ελληνική πραγματικότητα μια ανησυχητική ιδιαιτερότητα (οι Neets συνήθως στην Ευρώπη είναι low-skilled), η οποία καταδεικνύει την περαιτέρω απονεύρωση της κοινωνικής δυναμικής των σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση (βλ. Papadakis & Kyridis 2016: 105).

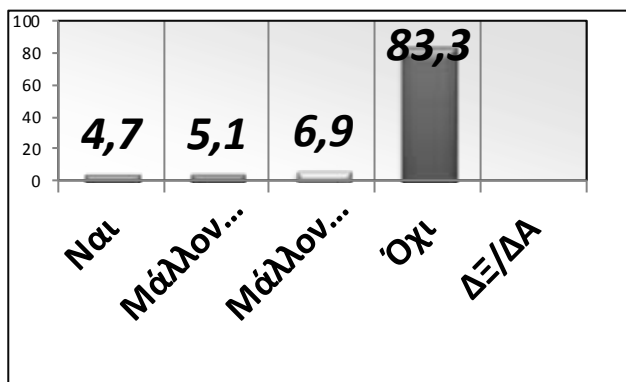
3. Πρόκειται για εύρημα που επιβεβαιώνει την ισχύ του φαινομένου της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας στην Ελλάδα (βλ. και Παπαθεοδώρου & Παπαναστασίου 2010 και Papadakis, Kyridis, Papargyris 2015: 56).

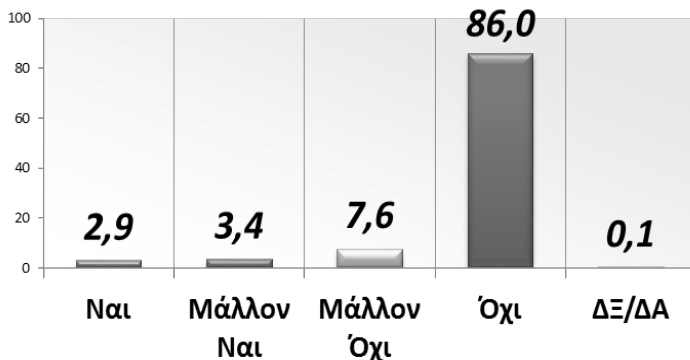
3. Οικονομική Κρίση και NEETs

Τα κυριότερα ευρήματα της έρευνας Neets2 (EEA- Grants/GR07-3757), αναφορικά με τις επιπτώσεις της κρίσης σε προσδιοριστικούς παράγοντες της βιοτικής τροχιάς των Neets, με βάση τα ευρήματα της σχετικής ποσοτικής έρευνας, μπορούν να συνοψιστούν ως ακολούθως (λαμβάνοντας υπόψη κι εδώ τη συγκριτική διάσταση με την ομάδα ελέγχου):

9,8% των NEETs έναντι 6,3% των μη NEETs νιώθει αποκομμένο από την κοινωνία. Το συναίσθημα αυτό εμφανίζεται ισχυρότερο στις γυναίκες NEET (14,2%), ενώ είναι άμεσα εξαρτώμενο από την οικογενειακή εισοδηματική κατάσταση, αφού όσο μικρότερο είναι το εισόδημα τόσο εντονότερο είναι το αίσθημα της απομόνωσης. *Συγκεκριμένα σε όσους δηλώνουν εισόδημα έως 500€ το ποσοστό βρίσκεται στο 16,8% ενώ σε αυτούς με εισόδημα άνω των 1500€ το ποσοστό είναι 4,5%. Ωστόσο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το συντριπτικό ποσοστό των NEET - εννιά στους δέκα - δεν αισθάνονται αποκομμένοι από τον κοινωνικό ιστό.*

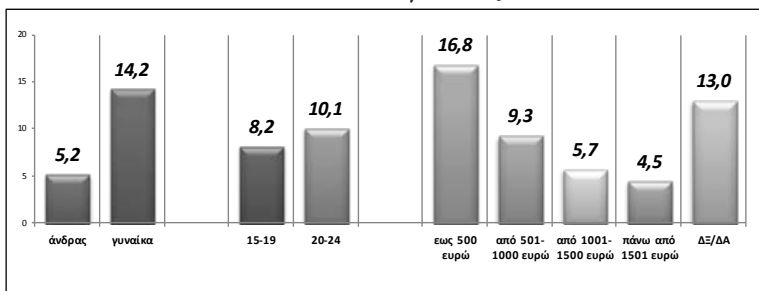
Διαγράμματα 1-2: Αίσθημα αποκοπής από την κοινωνία

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 24

Διάγραμμα 3: Εξειδίκευση απαντήσεων «Ναι» και «Μάλλον Ναι» για τους NEETs

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 24

- Το 30,7% των NEETs αναζητά εργασία εκτός του γνωστικού του αντικειμένου. Το 21,6% σκέφτεται την μετανάστευση στο εξωτερικό. Το 15,6% έχει μεταστεγαστεί ή σκέφτεται να το κάνει σε σπίτι με χαμηλότερο ενοίκιο, ενώ το 15,4% έχει μετακομίσει στο πατρικό του σπίτι. 8,1% δηλώνουν ότι έχουν αλλάξει τις διατροφικές τους συνήθειες καθώς αγοράζουν φθηνότερα ή λιγότερα τρό-

φιμα. 3,5% έχουν κάνει περικοπές στις δαπάνες υγείας, ενώ το 2% έχει αναζητήσει οικονομική βοήθεια από φίλους. Στον αντίποδα, τα ποσοστά της ομάδας των μη NEETs όχι μόνο δεν είναι μικρότερα αλλά σε πολλές περιπτώσεις υπερβαίνουν αυτά των NEETs, αντικατοπτρίζοντας τη γενικευμένη κρίση που έχει πλήξει οριζόντια όλες τις δημογραφικές ομάδες στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 4: Επιλογές των NEETs ως απόρροια της κρίσης

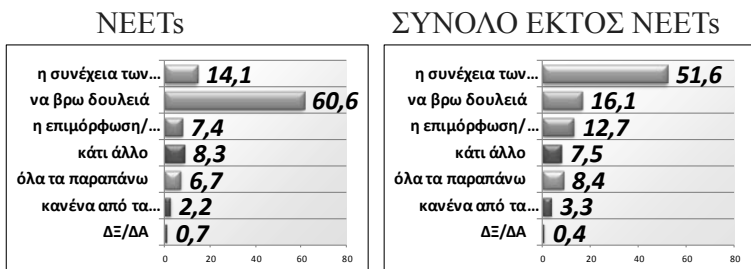

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 26.

Διαφορετικές είναι οι προτεραιότητες των δύο εξεταζόμενων ομάδων, αφού για το 60,6% των NEETs το κύριο μέλημα είναι η εύρεση εργασίας και για τους μη NEETs σε ποσοστό 51,6% η συνέχιση των σπουδών. Οι διαφοροποιήσεις στη συγκεκριμένη απάντηση σχετίζονται με τις ηλικίες των ερωτώμενων καθώς τα μέλη της ομάδας NEET είναι κατά κανόνα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (πάντα εντός του πληθυσμού των νέων 15-24) που σε σημαντικό βαθμό έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και βρίσκονται σε αναζήτηση εργασίας. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν υπόλοιπες μελέτες και έρευνες που αναφέρονται εκτενώς στο ζήτημα της νεανικής ανεργίας και στη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι νέοι στην προσπάθειά

τους για εισαγωγή στην παραγωγική διαδικασία. Για το 14,1% των ΝΕΕΤ προτεραιότητα αποτελεί η συνέχιση των σπουδών και για το 7,4% η επιπλέον κατάρτιση και επιμόρφωση.

Διαγράμματα 5-6: Τι ενδιαφέρει τους ΝΕΕΤs και την ομάδα ελέγχου αυτή την στιγμή

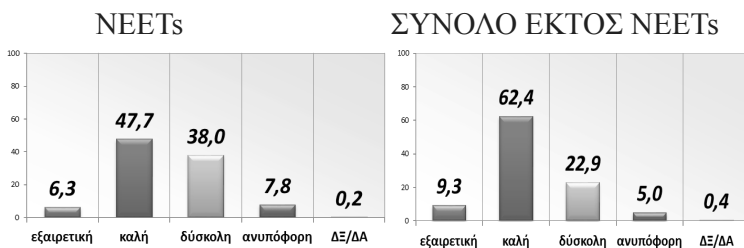

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 28. Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 28.

- Δύσκολη και ανυπόφορη χαρακτηρίζει το 45,8% των ΝΕΕΤs την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα έναντι 27,9% των μη ΝΕΕΤs που δηλώνουν το ίδιο. Πρόκειται για μια σημαντική διαφοροποίηση της τάξης των 17,9 ποσοστιαίων μονάδων που καταδεικνύει τις ισχυρότατες ψυχολογικές επιπτώσεις, που προκαλεί η περιθωριοποίηση των συγκεκριμένων νέων ατόμων και ο εξοβελισμός τους από τους μηχανισμούς της παραγωγικής και της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση σαφώς και επιτείνει την κατάσταση, η περιθωριοποίηση, ωστόσο, των νέων αποτελεί μια αυτόνομη κοινωνική διεργασία που αυτοαναπαράγεται και προκαλεί σοβαρές επιπτώσεις στον ψυχισμό των ατόμων, τα οποία την υφίστανται. Έτσι οι ΝΕΕΤs μπορεί να μην έχει χρειαστεί να καταφύγουν σε κοινωνικές δομές

πρόνοιας περισσότερο από τους μη NEETs, ωστόσο η ψυχολογική τους κατάσταση καταγράφεται ως πολύ πιο επιβαρυνμένη. Και σε αυτή την περίπτωση το εισόδημα εμφανίζεται ως πολύ σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση της ψυχολογικής κατάστασης των νέων.

Διαγράμματα 7-8: Αίσθημα περί της κατάστασης που βιώνουν

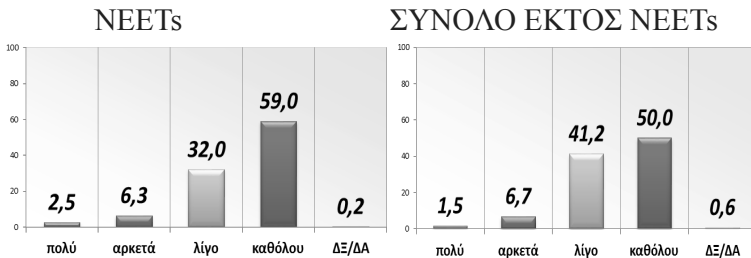
Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 30. Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 30.

- Οι απαντήσεις στην ερώτηση για το ποιος ευθύνεται περισσότερο για την προσωπική κατάσταση του καθενός, καταδεικνύουν σε μια ακόμη περίπτωση, το μεγάλο έλλειμμα εμπιστοσύνης που έχει ειδικά η νέα γενιά απέναντι στο πολιτικό σύστημα της χώρας, αφού το 61,8% των NEETs και το 53% των μη NEETs υποδεικνύουν αυτό ως κύριο υπεύθυνο. Προσωπικές ευθύνες αναγνωρίζει το 13% των NEETs έναντι 16,1% των μη NEETs, ενώ στην οικογένειά του επιρρίπτει κυρίως τις ευθύνες το 6,1% των NEETs και το 11,3% των υπολοίπων.
- Ως λογικό επακόλουθο, το 91,4% του συνόλου των νέων (91% των Neets) δεν εμπιστεύεται το Ελληνικό κράτος ως προς τις δομές προστασίας των πολιτών, ενώ το 92,1% του συνόλου (95,3% των Neets) έχει αρνητική και μάλλον αρνητική άποψη για το πολιτικό προσωπικό της χώρας. Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης είναι εξίσου

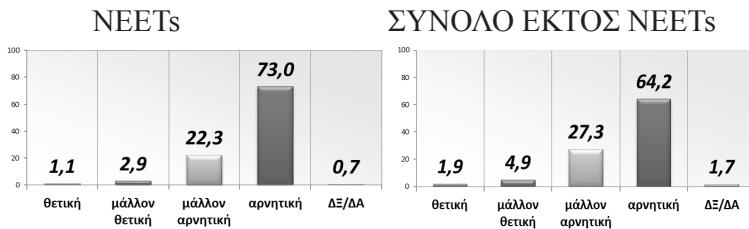

διάχυτη και στις δύο εξεταζόμενες ομάδες με μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους.

Διαγράμματα 9-10: Βαθμός εμπιστοσύνης στο ελληνικό κράτος και στις κοινωνικές δομές του

Διαγράμματα 11-12: Άποψη για το πολιτικό σύστημα και το πολιτικό προσωπικό της χώρας

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 38 Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 38

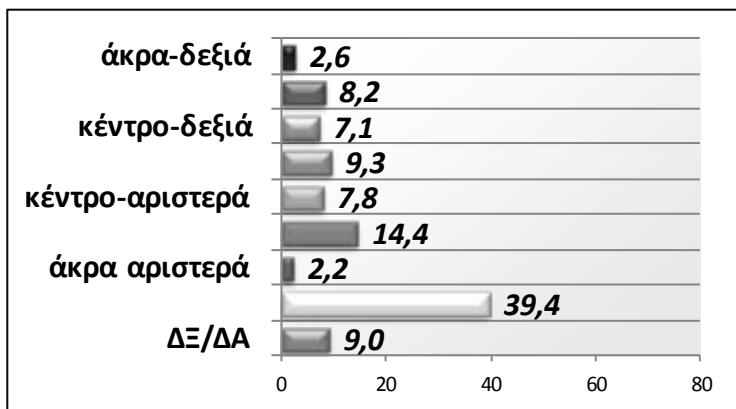
Απότοκο αυτής της έλλειψης εμπιστοσύνης είναι η διάθεση μη συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία (όποτε κι αν αυτή λάβει χώρα), όπου το 45,2% των NEETs και το 36% των υπολοίπων δηλώνουν ότι δεν θα ψήφιζαν. Ο βαθμός αποχής αυξάνεται όσο μειώνεται το οικογενειακό εισόδημα. Επιπλέ-

ον το 42,9% των NEETs και το 38,7% των μη NEETs (39,4% του συνόλου των νέων) δεν τοποθετούνται πουθενά στον ιδεολογικό άξονα Αριστερά – Δεξιά, ευρισκόμενοι σε αδυναμία να συνταχθούν με ιδεολογικές αναφορές και ταυτότητες, θεωρώντας ότι δεν μπορούν να δώσουν λύσεις στα προβλήματα που αυτοί αντιμετωπίζουν. Το μεγαλύτερο συγκριτικά ποσοστό τόσο στους NEETs (15,5%) όσο και στους μη NEETs (14,2%) τοποθετείται στην Αριστερά και δεν ακολουθεί τις τάσεις του γενικού πληθυσμού –όπως έχουμε δει σε άλλες έρευνες– για μεγάλη συγκέντρωση στις κεντρογενείς ιδεολογικές θέσεις. Το 9,4% Neet τοποθετούνται στη δεξιά, το 2,9% στην άκρα δεξιά, το 4,9% στην κεντροδεξιά, το 8,5% στο κέντρο, το 7,6% στην κεντροαριστερά και το 1,8% στην άκρα αριστερά.

Οι νεότεροι Neet ηλικίας 15-19 αυτοχαρακτηρίζονται σε ποσοστό 29,2% αριστεροί ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά της ακροδεξιάς σημειώνονται σε αυτή την ηλικιακή ομάδα (5,6%) και σε αυτούς που έχουν εισόδημα έως 500€ (4,8%). Στην ίδια εισοδηματική ομάδα η άκρα αριστερά συγκεντρώνει ποσοστό 3,6% ενώ στον αντίποδα τα μέλη της ομάδας με οικογενειακό εισόδημα άνω των 1500€ σε ποσοστό 17,9% δηλώνουν δεξιοί.

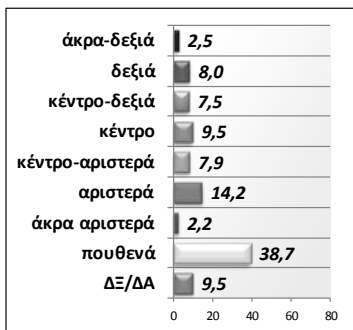
Οι δυο ακραίες τάσεις της κλίμακας συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά τους μεταξύ των μελών της ομάδας με πολύ χαμηλό εισόδημα ενώ ταυτόχρονα είναι και η ομάδα με το μεγαλύτερο βαθμό αποχής από την εκλογική διαδικασία. Η περιγραφική ανάλυση σε αυτή την περίπτωση καταδεικνύει το βαθμό συσχέτισης του εισοδήματος με την ιδεολογική τοποθέτηση και την εν γένει πολιτική συμπεριφορά και στάση.

Διαγράμματα 13-15: Ιδεολογική αυτο-τοποθέτηση
ΣΥΝΟΛΟ ΝΕΑΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

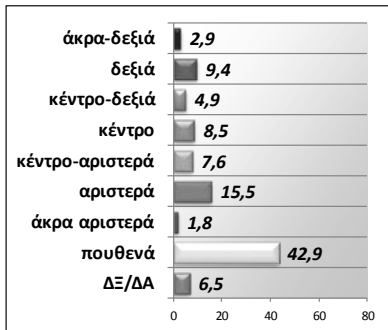

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 41.

ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΟΣ ΝΕΕΤs

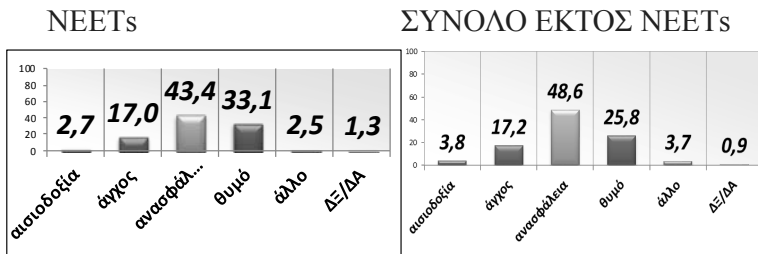
ΝΕΕΤs

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 41. Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 41.

- Τέλος τα συναισθήματα που προκαλεί στους ΝΕΕΤs η οικονομική κρίση όσο και η απουσία από τους παραγωγικούς και εκπαιδευτικούς θεσμούς είναι κατά βάση η ανασφάλεια (43,4%), ο θυμός (33,1%) και το άγχος (17%).

Διαγράμματα 16-17: Συναισθήματα που προκαλούνται από την κατάσταση της χώρας

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 34. Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016: 34.

- Αναντίλεκτα, είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά τα ευρήματα αναφορικά με την εμπιστοσύνη στο ελληνικό Κοινωνικό Κράτος και τους θεσμούς-υπηρεσίες του, το public trust ευρύτερα, όσο και την πρόθεση συμμετοχής στις επόμενες εθνικές εκλογές όποτε κι αν γίνουν αυτές. Πολλώ δε μάλλον αν σκεφθεί κανείς ότι δεν αφορούν αποκλειστικά σε μια πληθυσμιακή ομάδα που είναι δύναμη ή ενεργεία αποκλεισμένη (δηλαδή τους Neets) και γι' αυτό εμφανίζεται σε τέτοια ένταση η απαξία στο πολιτικό σύστημα και η πλήρης απονεύρωση του public trust. Τα παρόμοια ποσοστά στο σύνολο του νεανικού πληθυσμό (συμπεριλαμβανόμενης του πολύ υψηλού ποσοστού που δεν αυτό-τοποθετούνται ιδεολογικά) αποτυπώνουν μια διευρυμένη όσο και δυσοίωνη απαξία, η οποία δεν πρέπει να διαλάθει της προσοχής τόσο των policy makers και του πολιτικού προσωπικού γενικά, όσο και της κοινωνίας των πολιτών.

4. Καταληκτικά

Όλα τα προαναφερθέντα όπως και σειρά άλλων ευρημάτων της έρευνας, καθιστούν εμφανείς τις επίμονες επιπτώσεις της κρίσης στην περίπτωση των Neets: Δραματική επιδείνωση του βιοτικού τους επιπέδου, προβλήματα ψυχοπαθολογίας, κοινωνικός αποκλεισμός και διάρρηξη της υπάρχουσας βιοτικής τροχιάς τους με ό,τι αυτό συνεπάγεται (βλ. αναλυτικά Papadakis, Kyridis, Papargyris 2015: 67- 69 και Papadakis et al 2016).

Εξίσου προφανής καθίσταται η αναγκαιότητα βαθύτερων παρεμβάσεων που θα επιτρέψουν την αποτελεσματική ένταξη των Neets στις κοινωνικές δομές, η οποία δεν θα τους αποφέρει μόνο βραχυπρόθεσμα οφέλη αλλά θα διαμορφώσει τις προοπτικές για την μακροπρόθεσμη διατήρησή τους στον πυρήνα των κοινωνικών δομών. Τα αυξανόμενα ποσοστά των NEETs κατά τη διάρκεια της κρίσης αποτελούν την ένδειξη της αδυναμίας αποτελεσματικής και μόνιμης μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση, με αποτέλεσμα την πρόκληση αρνητικών κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων που αποτελούν απειλή για την κοινωνική συνοχή. Μια δυσοίωνη συνθήκη, που προκαλεί ευθέως το πλέγμα των δημόσιων πολιτικών (συμπεριλαμβανομένων αυτών της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης) για ορατές και συνεκτικές απαντήσεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσση

Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A. & Papargyris A. (2014). Who's The Greek Neet? Parameters, Trends and Common Characteristics of a Heterogeneous Group, in *In-*

- ternational Journal of Humanities and Social Science* Vol. 4, No. 6; April 2014, pp. 240-254.
- Endeavor (2016), Greece: <http://endeavor.org.gr/meletes>
- Eurofound (2012), *NEETs. Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available online at: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/publications/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf.
- European Commission (2015), *Employment and Social Developments in Europe 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available online at: <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?advSearchKey=Employment+and+Social+Developments+in+Europe+2014&mode=advancedSubmit&langId=en&policyArea=&type=0&country=0&year=0>.
- European Commission (2016a), *Education and Training Monitor 2016*. Available online at: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016_en.pdf.
- European Commission (2016b), *Education and Training Monitor 2016. Greece*. Available online at: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-el_en.pdf.
- Eurostat (2015a), Eurostat, newsrelease – Euroindicators, 76/2015 - 30 April 2015. Available online at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6807651/3-30042015-AP-EN.pdf/c619bed7-7d9d-4992-95c3-f84e91bfcc1d>.
- Eurostat (2016a), Eurostat, newsrelease - Euroindicators. Available online at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7720354/3-03112016-AP-EN.pdf/bf3d493b-9596-4ac9-b5ff-4e078523622a>.
- Eurostat (2016b), Harmonised unemployment rate by sex - age group 15-24. Available online at: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&p>

- code=teilm021&plugin=1.
- Eurostat (2016c), Youth neither in employment nor in education and training (NEET) rate, age group 15-24. Available online at: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem150&plugin=1>.
- Eurostat (2016d), Young people neither in employment nor in education and training by sex and NUTS 2 regions (NEET rates). Available online at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_22&lang=en.
- Papadakis, N. & Kyridis, A (2016), Not happy at all or where Education seems unable to succeed: Recession, youth unemployment and Neets in Greece, in K. Karras, M. Sakellariou, A. Pediaditis & M. G. Drakakis (eds), *Pedagogy of Happiness. Towards an unconventional school* Conference Proceedings. Rethymnon: University of Crete, Pedagogical Department/ C.R.S.H.E.T.P. & G.S.E.H., N.U.T.N., T.A.S.E., pp. 93-112.
- Papadakis, N., Kyridis, A. & Papargyris, A. (2015), Searching for absents: The State of things for the Neets (young people Not in Education, Employment or Training) in Greece. An overview, in *Journal of Sociological Research*, 6 (1), pp. 44-75.
- Papadakis, N., Theodorikakos, P., Dafermos, V., Basta, M., Papargyris, A., Drakaki, M. (2016), Greek Young People not in Education, Employment or Training, in the era of crisis: NEETs' social inclusion/ exclusion, employability, civic values and political behavior, Paper presented in the *UCL/ LLAKES Research Conference 2016*. London: 27 June 2016. Available at: <http://www.llakes.ac.uk/event/growing-and-global-austerity-comparing-youth-opportunities-aspirations-and-civic-values-around>.
- Rifkin, J. (2003) Rethinking the Future of Employment in the E.U., Presentation in the *European Conference on "The fu-*

ture of work. Key challenges for the European Employment Strategy”, Athens, 13- 14 February 2003.

Ελληνόγλωσση

- Alheit, P. & Bergamini, St. (1998), Βιογραφική έρευνα και έρευνα ιστοριών ζωής, στο Σ. Παπαϊωάννου (επιμ.), *Κοινωνικός Μετασχηματισμός, Εκπαίδευση και Τοπική Κοινωνία*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης - Τμήμα Κοινωνιολογίας & Διεθνές Μεταπτυχιακό Θερινό Σχολείο, 1998, σσ. 121-130.
- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Π.Κ./ Παπαργύρης Α. & Παπαδάκης, Ν. Π3.2. *Report για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην βιοτική τροχιά των Neets*. Ρέθυμνο: Παραδοτέο της Έργου “Neets2” (Πράξη 3757 του GR07/ΕΕΑ- Grants- αδημοσίευτο) (2016).
- Μαρκάκη, Γ. Ε. (2016), Διαστάσεις του φαινομένου «Διαρροής Εγκεφάλων» (Brain Drain) στην Κρήτη από το έτος 2008 μέχρι σήμερα. Αδημοσίευτη Πρόταση Εκπόνησης Διδακτορικής Διατριβής, Ρέθυμνο.
- Παπαδάκης, Ν. (2013), Οι Neets στην Ευρώπη: Συγκλίσεις, αποκλίσεις και οι ερμηνευτικά προσπελάσιμες όψεις του φαινομένου, στο Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Βαρόμετρο Απόπτων: οι NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training) στην Ελλάδα*. Αθήνα: Σιδέρης, σσ. 15-75.
- Παπαθεοδώρου, Χ. & Παπαναστασίου, Σ.Α. (2010), *Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρική ανάλυση*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Φωτόπουλος, Ν. (2013), Το πρόβλημα των Neets και η ελληνική πραγματικότητα, στο Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Βαρόμετρο Απόπτων: οι NEETs στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σσ. 241-263.

NEETS ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Δημήτριος Κοτρόγιαννος, Στυλιανός-Ιωάννης Τζαγκαράκης¹

1. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Η ανάπτυξη των δυτικών κοινωνικών κρατών στηρίχθηκε στην δημιουργία των προϋποθέσεων για ισότητα και κοινωνική ασφάλεια για το σύνολο των πολιτών, μέσω της εγγύησης και επέκτασης των κοινωνικών και συνακόλουθα των πολιτικών δικαιωμάτων. Η καθολικότητα της μορφής της αλληλεγγύης στόχευε στην επιτέλεση του στόχου της προστασίας όλων των πολιτών «από την κούνια έως τον τάφο». Η φράση αυτή του Beveridge (1942) αντικατοπτρίζει τον θεμελιώδη χαρακτήρα που προσλαμβάνει το κοινωνικό κράτος ως προς την διασφάλιση της κοινωνικής ευημερίας και της κοινωνικής αναπαραγωγής. Συνεπώς, η ένταξη, η κοινωνική ενσωμάτωση με άλλα λόγια, συνιστά τον βασικό σκοπό που μετουσιώνει την ανθρώπινη ανάπτυξη μέσω της κοινωνικής συνοχής.

---

1. Ο *Δημήτριος Κοτρόγιαννος* είναι Καθηγητής Πολιτικής Φιλοσοφίας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθυντής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ). Ο *Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης* είναι Υποψήφιος Διδάκτορας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ). Και οι δυο ήταν μέλη της Ομάδας Έργου της Πράξης “Neets2”.

Το επίτευγμα αυτό υπόρρητα υποδηλώνει την προστασία και επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς το κοινωνικό κράτος συνδέεται με την έννοια του πολίτη, όπως αναλύει ενδελεχώς ο Marshall (1964). Επομένως, η ένταξη στους κοινωνικούς θεσμούς όλων των πολιτών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την διατήρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός συνιστά τον περιορισμό όχι μόνο των ευκαιριών για τους συγκεκριμένους πολίτες αλλά της ίδιας της πλήρους απόλαυσης θεμελιωδών τους δικαιωμάτων.

Η ραγδαία μεταπολεμική ανάπτυξη των κοινωνικών κρατών στην Δυτική Ευρώπη επιτέλεσε σε έναν σημαντικό βαθμό τους παραπάνω σκοπούς αφενός διότι το οικονομικό πλαίσιο επέτρεψε την προώθηση της πλήρους απασχόλησης και των υπηρεσιών του κοινωνικού κράτους και αφετέρου διότι επικράτησε μια συναίνεση ως προς την αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. Είναι γεγονός όμως ότι οι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί μετά την δεκαετία του 1970 προκάλεσαν τεράστιες πιέσεις στα αναπτυγμένα κοινωνικά κράτη. Το παραδοσιακό μοντέλο της διασφάλισης από τους κινδύνους κλονίστηκε διότι νέες μορφές κοινωνικών κινδύνων και νέες οικονομικές συνθήκες εμπόδισαν την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μέσω των παραδοσιακών μορφών του κοινωνικού κράτους. Η διαδικασία αυτή συντελέστηκε πολλά χρόνια πριν την παρούσα οικονομική κρίση όμως επέδρασε δραστικά στην έναρξη μιας πορείας μετάλλαξης και περιορισμού της παρεχόμενης αλληλεγγύης.

Η γήρανση του πληθυσμού, η εισαγωγή των γυναικών στην αγορά εργασίας, η αποδόμηση του παραδοσιακού μοντέλου της οικογένειας και δομικές αναπροσαρμογές στην αγορά εργασίας, δημιούργησαν σημαντικές οικονομικές πιέσεις προς τα κοινωνικά κράτη και έθεσαν ερωτηματικά ως προς τις δυνατότητες αντιμετώπισης των συγκεκριμένων ανακατα-

τάξεων δίχως την θεμελιώδη μεταβολή στην απόδοση της κοινωνικής αλληλεγγύης. Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίστηκαν και νέες ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, θέτοντας άμεσες προκλήσεις προς τα κοινωνικά κράτη. Ταυτόχρονα, η μεγάλη ύφεση του 2008 διεύρυνε τις πιέσεις προς τα κοινωνικά κράτη προκαλώντας περιορισμούς στην ικανότητα υπέρβασης των κοινωνικών αναγκών και των κινδύνων, υφισταμένων και νεοεμφανιζόμενων.

2. Το κοινωνικό κράτος και οι κίνδυνοι για τους νέους

Παρά την ύπαρξη διαφοροποιήσεων ανάμεσα στα επιμέρους κοινωνικά κράτη, το βέβαιο είναι ότι ο ομοιογενής χαρακτήρας τόσο των κοινωνικών κινδύνων όσο και της μορφής της παρέμβασης έχει μεταβληθεί, τείνοντας προς περισσότερη ετερογένεια και πολυμέρεια. Ταυτόχρονα, η οικονομική κρίση έχει προσθέσει επιπλέον σημαντικές οικονομικές πιέσεις στις ήδη υπάρχουσες, ειδικότερα για τις χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης, εντείνοντας τα κοινωνικά προβλήματα και διογκώνοντας το εύρος αλλά και τον αριθμό των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Οι νέοι, που παραδοσιακά είναι πιο ευάλωτοι στις οικονομικές αστάθειες, ως προς την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, έχουν πληγεί περισσότερο τόσο από την μείωση των προσφερόμενων θέσεων εργασίας όσο και από την μη ικανοποιητική παρέμβαση από το κοινωνικό κράτος, ώστε να διαμορφώσει τις προϋποθέσεις για την ένταξή τους. Το κοινωνικό κράτος φαίνεται ότι όχι μόνο δεν έχει τη δυνατότητα να εντάξει αποτελεσματικά τους νέους στην αγορά εργασίας αλλά αδυνατεί να δημιουργήσει τόσο άμεσες όσο και μελλοντικές προϋποθέσεις μέσω της ένταξής τους και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς, όπως η κατάρτιση. Η συγκεκρι-

μένη αδυναμία όμως αποτελεί την βασική αιτία της εκδήλωσης και διόγκωσης του κοινωνικού αποκλεισμού², της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας.

Ο περιορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού και η ενσωμάτωση όλων των ατόμων που βιώνουν μορφές περιθωριοποίησης στον συλλογικό βίο, αποτελεί την κορωνίδα των στόχων του κοινωνικού κράτους στις αναπτυγμένες δημοκρατικές χώρες (Schnapper, 2008). Τα τελευταία χρόνια όμως το πρόβλημα αυτό έχει λάβει εκτεταμένες διαστάσεις, καθώς οι κοινωνικές πολιτικές περιορίζονται συνεχώς, ως αποτέλεσμα της επικράτησης των επιτάσεων της οικονομίας πάνω στην πολιτική. Το κοινωνικό κράτος περιορίζεται συνεχώς, καθώς οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις που κυριαρχούν, θεωρούν ότι

-
2. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια σχετικώς νεοσύστατη έννοια, καθώς πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε το 1974 από τον Lenoir, όμως πλέον αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που αντικατοπτρίζουν την αποστέρηση των ατόμων από βασικά πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα (Byrne, 1999; Silver, 1998). Ο εκτοπισμός από την πρόσβαση στην εργασία, την υγεία, την εκπαίδευση και τις γενικότερες δραστηριότητες που διέπουν μια κοινωνία, περιγράφει με σαφήνεια την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού η οποία είναι στενά συνυφασμένη με τις οικονομικές ανισότητες και την φτώχεια. Η έννοια αναφέρεται στην παρεμπόδιση της πρόσβασης σε αγαθά τα οποία θα βελτίωναν την ποιότητα της ζωής του ατόμου ενώ την ίδια στιγμή αρκετά άλλα άτομα έχουν την δυνατότητα να τα απολαμβάνουν. Επομένως, οι τεράστιες κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις συντελούν στην περιθωριοποίηση συγκεκριμένων ατόμων που δεν έχουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν στις εν γένει κοινωνικές δραστηριότητες. Η μακροχρόνια διατήρηση της αποστέρησης από βασικά κοινωνικά αγαθά οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό και στην περιθωριοποίηση. Για παράδειγμα, η μακροχρόνια ανεργία αποτελεί έναν βασικό παράγοντα πρόκλησης του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς αποστερεί από τα άτομα την συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση την ανεξαρτητοποίησή τους (Atkinson, 1998). Κατ' αυτό τον τρόπο, η απόθεση των ατόμων στον κοινωνικό περιθώριο, λόγω της όξυνσης των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων, θέτει την ατομικότητά τους υπό αμφισβήτηση, την ίδια στιγμή που η ανάδειξή της αποτελεί έναν από τους βασικότερους νεοφιλελεύθερους στόχους.

αποτελεί τροχοπέδη στην ατομική ανάπτυξη και την ελευθερία. Η αύξηση των πολιτών που θεωρούνται κοινωνικά αποκλεισμένοι συνιστά συνέπεια της πλήρους απορρύθμισης των αγορών και του περιορισμού των πολιτικών κοινωνικής προστασίας. Οι μορφές που λαμβάνει ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέονται με τις επιμέρους ελλείψεις σε επίπεδο κοινωνικής ένταξης για κάθε κοινωνική ομάδα που διακρίνεται με βάση τα κοινά στοιχεία που εμφανίζουν τα άτομα που την απαρτίζουν. Εκείνες που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα προβλήματα ονομάζονται ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Παρότι στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένας καθολικός και κοινά αποδεκτός ορισμός για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όσον αφορά την απασχόληση, ο όρος αναφέρεται στον κίνδυνο περιθωριοποίησης από την αγορά εργασίας και κοινωνικού αποκλεισμού (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2002). Ο κίνδυνος της φτώχειας και της αποστέρησης βασικών αναγκαίων αγαθών, αποτελεί σε κάθε περίπτωση, αναπόσπαστο κριτήριο του χαρακτηρισμού μιας ομάδας ως ευάλωτη. Το γεγονός ότι η απασχόληση αποτελεί το μέσο για την απομάκρυνση των κοινωνικών κινδύνων, την θέτει ως πρωταρχική αιτία εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Γι' αυτόν τον λόγο, σχετικές έρευνες αναδεικνύουν την αναγκαιότητα διερεύνησης και εντοπισμού των επιμέρους κοινωνικών και προσωπικών παραγόντων που οδηγούν στον αποκλεισμό από την απασχόληση, όπως τα χρέη, οι οικογενειακές δυσκολίες, η εκπαίδευση, η έλλειψη δεξιοτήτων καθώς και πολλοί άλλοι (Pillinger, 2001; Ditch and Roberts, 2002).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι νέοι περιέρχονται στην αβεβαιότητα και την ανασφάλεια για το μέλλον τους, χαρακτηριστικά που δεν τους επιτρέπουν την αυτονόμησή τους και την ανάληψη πρωτοβουλιών και ευθυνών (Blossfeld et al., 2005) αλλά συχνά εκθρέφουν μια εσωτερικήευση που οδηγεί σε αισθήματα

απογοήτευσης και δυσπιστίας προς τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι τέτοιες τάσεις εκδηλώνονται περισσότερο σε περιπτώσεις όπου ελλείπει η προστασία από τους θεσμούς του κοινωνικού κράτους (Ferrera & Hemerijck, 2003; Rosina 2013). Στην Ελλάδα οι πολιτικές για την κοινωνική ένταξη των νέων και την σύνδεση της εκπαίδευσης με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας είναι ιδιαίτερος ελλειψείς με κάποιες ομάδες ανάμεσα στους νέους να βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο αποκλεισμού από τους κοινωνικούς θεσμούς. Μια από αυτές τις ομάδες είναι οι νέοι που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης, οι οποίοι αντιμετωπίζουν εκτεταμένα κοινωνικά προβλήματα, με το κοινωνικό κράτος να παραμένει θεατής στην έξαρση αυτού του φαινομένου.

Παρότι υφίστανται διαφοροποιήσεις ως προς την οριοθέτηση της έννοιας των NEETs³ όλες οι προσπάθειες ορισμού ενέχουν τον προβληματισμό για τον κίνδυνο αυτοί οι νέοι άνθρωποι να περιπέσουν σε μονοπάτια που οδηγούν στην κοινωνική περιθωριοποίηση. Και ενώ οι ίδιοι στην Ελλάδα φαίνεται να μην νοιώθουν το αίσθημα του αποκλεισμού, καθώς μόνο το 9,8% αναφέρει ότι νοιώθει αποκομμένο από την κοι-

3. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Εργασίας, ο όρος NEET αναφέρεται στην «ευάλωτη κοινωνική ομάδα νέων 15 έως 24 ετών που βιώνει τον ταυτόχρονο αποκλεισμό από τους θεσμούς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης» (International Labour Office, 2012: 9). Όμως το συγκεκριμένο ηλικιακό διάστημα διαφοροποιείται συχνά σε κάποιες μελέτες. Επί παραδείγματι, ο Pemberton (2008) μελετάει τους NEETs στο Ηνωμένο Βασίλειο ως τους νέους μεταξύ 16 και 18 ετών ενώ ο Chen (2011) εντάσσει στους NEETs νέους μεταξύ 15 και 34 ετών και στην Ταϊβάν, νέους 15 έως 24 ετών. Επιπροσθέτως, ο Paris (2013) θεωρεί ότι οι NEETs στην Ιταλία πρέπει να περιλαμβάνουν νέους 15 έως 29 ετών λόγω κυρίως της καθυστέρησης ένταξης στην αγορά εργασίας που προκύπτει από την παράταση των ετών εκπαίδευσης. Οι διαφοροποιήσεις αυτές προκύπτουν τόσο από πολιτισμικούς παράγοντες που αντιλαμβάνονται διαφορετικά την έννοια της νεότητας όσο και το ηλικιακό όριο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Hofer et al., 2011).

ωνία (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α), εντούτοις στην πραγματικότητα κινδυνεύουν να παραμείνουν για αρκετό διάστημα εκτός των κοινωνικών θεσμών και ως εκ τούτου, να μειώσουν τις προοπτικές μελλοντικής κοινωνικής ένταξης και ατομικής ευημερίας. Ταυτόχρονα, συχνά παρατηρείται μειωμένη κοινωνική και πολιτική συμμετοχή, κίνδυνοι για την σωματική και ψυχική υγεία και σε κάποιες περιπτώσεις εγκληματικότητα (Atkinson & Hills, 1998; Robins & Rutter, 1990). Συγκεκριμένα, έχει παρατηρηθεί ότι στην Ελλάδα επειδή οι NEETs κυρίως φαίνεται να προστατεύονται από την οικογένεια, όπως υποδεικνύουν και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α), μπορεί να μην αντιμετωπίζουν άμεσα το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά στην πραγματικότητα υποβαθμίζονται οι προοπτικές μελλοντικής κοινωνικής ένταξης.

3. Ο εμβολωματικός ρόλος του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα δημιουργεί μια «ατομικότητα σε παρένθεση»

Τι πραγματικά συνιστά το φαινόμενο των NEETs; Η εξήγηση δεν είναι απλή, καθώς το φαινόμενο είναι πολυδιάστατο, όμως υπάρχει μια σταθερά: η αποτυχία του ατομοκεντρικού συστήματος να επιτελέσει τον σκοπό του. Αυτός δεν είναι άλλος από την έμφαση στις ατομικές δεξιότητες και ικανότητες ως προϋπόθεση για την χειραφέτηση του ατόμου στο πλαίσιο του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος που διαμορφώνει ο νεοφιλελευθερισμός.

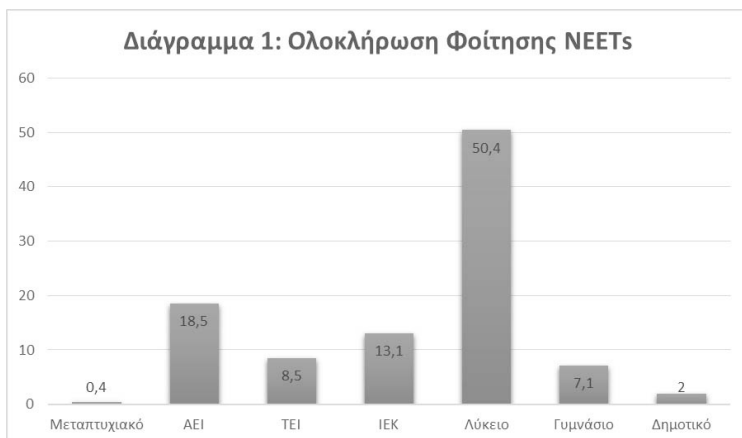
Ως προς τις επιμέρους αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου, έχει παρατηρηθεί ότι η πρόωγη εγκατάλειψη του σχολείου αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που αποτρέπουν τους νέους από την ένταξη στους υπόλοιπους

κοινωνικούς θεσμούς παραμένοντας άνεργοι ή ανενεργοί (European Commission, 2012: 14). Ωστόσο, η πρόωρη σχολική διαρροή δεν αποτελεί την μοναδική αιτία, ειδικότερα σε χώρες όπως η Ελλάδα. Η ανεργία αναδεικνύεται ως η βασικότερη αιτία, καθώς ειδικότερα στη Νότια Ευρώπη, καταγράφει ανησυχητική διατήρηση πολύ υψηλών ποσοστών (Eurostat, 2016). Υπό αυτή την έννοια, οι NEETs στην Ελλάδα αποτελούν μέρος του τεράστιου προβλήματος της νεανικής ανεργίας και των δομικών στρεβλώσεων της ελληνικής αγοράς εργασίας και του κοινωνικού κράτους, η οποία διακρίνεται - μεταξύ άλλων - από κατακερματισμό (Ferrera, 1996; 2010) και πόλωση (Eurofound, 2015; Fernández-Macias, 2015). Είναι σαφές ότι η οικονομική κρίση δυσχέρανε τις διαδικασίες επανένταξης αυτών των νέων ενώ ταυτόχρονα, με την μείωση των ευκαιριών εργασίας όλο και περισσότεροι νέοι, ακόμα κι αν έχουν ολοκληρώσει ένα στοιχειώδες επίπεδο εκπαίδευσης, αποτελούν μέρος της συγκεκριμένης κατηγορίας. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα οι NEETs αγγίζουν το 16,4% των νέων 15 έως 24 ετών (ΚΕΠΙΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α), ποσοστό αν μη τι άλλο ανησυχητικό για το μέλλον των νέων.

Τα στοιχεία του ερευνητικού έργου με τίτλο «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των 'νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)'» αναδεικνύουν ότι η σχολική διαρροή δεν αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για τον αποκλεισμό των NEETs από την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την απασχόληση (Διάγραμμα 1). Το συγκεκριμένο στοιχείο αφενός αναδεικνύει το γεγονός ότι η ανεργία αποτε-

λεί έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες διατήρησης του ποσοστού των NEETs σε υψηλά επίπεδα και αφετέρου ότι η σύνδεση της εκπαίδευσης και των γνώσεων και δεξιοτήτων που λαμβάνουν οι νέοι, με την αγορά εργασίας δεν βρίσκεται σε επίπεδα που να επιτρέπει μια πιο αποτελεσματική διαδικασία ένταξης. Ταυτόχρονα, η πλειοψηφία των NEETs (60,6%) φαίνεται να ενδιαφέρεται για ένταξη στην απασχόληση ακόμα και αν είναι διαφορετική από το αντικείμενο σπουδών τους, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους νέους που ως πρώτη επιλογή θέτουν την συνέχιση των σπουδών τους (51,6%) (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α). Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ότι οι NEETs δεν εμπιστεύονται τους θεσμούς της εκπαίδευσης ως προς την παροχή των αναγκαίων εχρηγύων για την μελλοντική ατομική ανάπτυξή τους. Αντιθέτως, προτιμούν να επικεντρωθούν στην εύρεση εργασίας από την στιγμή που το εκπαιδευτικό σύστημα δεν συνδέεται με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Βέβαια, ακόμα και η δεύτερη επιλογή δεν φαίνεται να αποδίδει θετικά αποτελέσματα για πολλούς από αυτούς, καθώς από την μια πλευρά δεν μπορούν να ανταποκριθούν στο ανταγωνιστικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί ενώ από την άλλη, οι ευκαιρίες απασχόλησης περιορίζονται ολοένα και περισσότερο. Σε αυτό το σημείο είναι ευδιάκριτη η αποτυχία της υποστήριξης της ατομικότητας από το κοινωνικό κράτος, καθώς η εκπαίδευση δεν προάγει την ατομική δυναμική μελλοντικής ευημερίας αλλά δημιουργεί μια περιθωριοποιημένη ατομικότητα, με περιορισμένες επιλογές, δυνατότητες και ευκαιρίες.

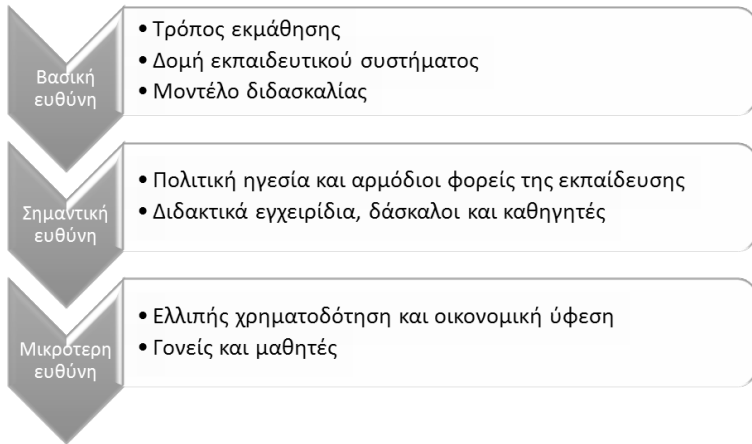

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016α).

Τα δομικά προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος που υφίσταντο πριν την κρίση και επιτάθηκαν μετά την εκδήλωσή της, τονίζονται και από τους ίδιους τους NEETs. Παρότι η εκπαίδευση θεωρείται από αυτούς μια θετική και απαραίτητη δραστηριότητα, εντούτοις ο αμιγώς θεωρητικός χαρακτήρας της, ο λανθασμένος τρόπος εκμάθησης και η μη σύνδεση με τα πρακτικά δεδομένα, την καθιστά ανεπαρκή, με ελάχιστα κίνητρα, παρέχοντας ημιτελείς δεξιότητες και στην πραγματικότητα δεν υφίσταται καθορισμένη στόχευση (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016β). Τονίζουν δηλαδή ότι η εκπαίδευση, με την σημερινή της μορφή, δεν προετοιμάζει κατάλληλα τον εκπαιδευόμενο για να καταστεί ένας πολίτης έτοιμος να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Η λανθασμένη κατεύθυνση του εκπαιδευτικού συστήματος, για τους ίδιους τους NEETs, φανερώνεται και από το γεγονός ότι πιστεύουν ότι το σύστημα παράγει κοινωνικές ανισότητες αφού η αναγκαιότητα των φροντιστηρίων στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λόγω της επικέντρωσης του συστήματος αποκλειστικά στην επιτυχία των εξετάσεων και όχι στην πραγματική παροχή γνώσεων,

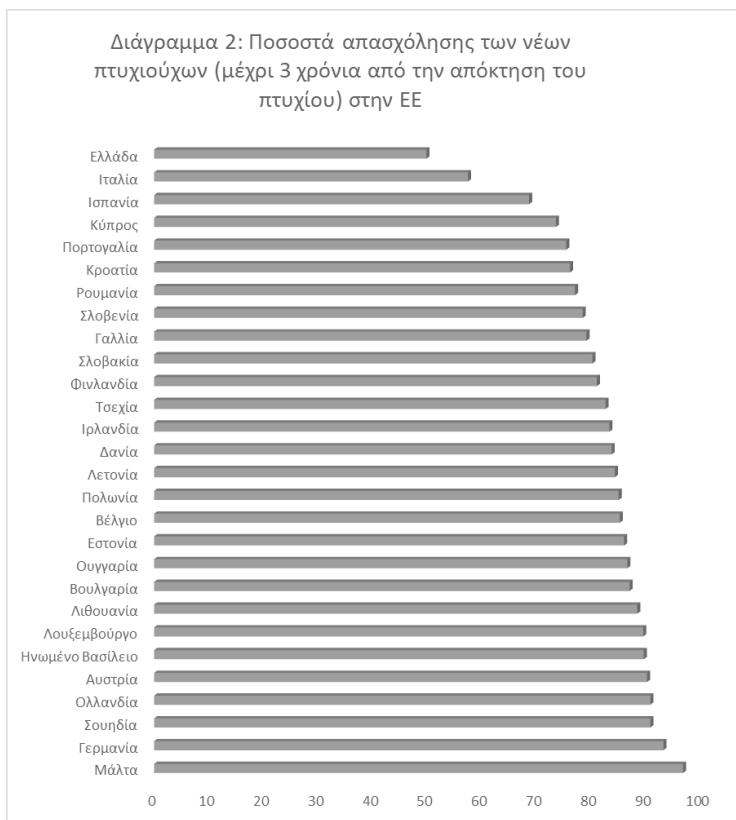
δημιουργεί διακρίσεις καθώς στερεί ή περιορίζει τις ευκαιρίες για κάποιους ενώ την ίδια στιγμή δεν παρέχει τις απαιτούμενες δεξιότητες για την ομαλή ένταξη στην αγορά εργασίας (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016β). Οι παθογένειες του συστήματος τους οδηγούν να επιλέγουν μια πιθανή επιστροφή στην εκπαίδευση και την κατάρτιση μόνο υπό την προϋπόθεση της διασύνδεσης με την αγορά εργασίας, σε οποιοδήποτε εκπαιδευτικό επίπεδο αναφέρονται (τεχνική εκπαίδευση ή τριτοβάθμια και μεταπτυχιακό) και γι' αυτό τον λόγο αρχικώς η πλειοψηφία εστιάζεται στην αναζήτηση ευκαιριών για άμεση ένταξη στην απασχόληση και πολύ λιγότερο στην εκπαίδευση, η οποία θεωρείται ανεπαρκής και εν πολλοίς ανώφελη. Το στοιχείο αυτό αποδεικνύει την συνολική ανεπάρκεια του κοινωνικού κράτος να αναπτύξει στρατηγικές ενεργητικού χαρακτήρα για την προώθηση της ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας και συνακόλουθα στην κοινωνική τους ένταξη. Απεναντίας, ο στρεβλός χαρακτήρας των παρεχόμενων υπηρεσιών, όπως η εκπαίδευση και η κατάρτιση, διατηρείται και με την συνύπαρξη των οικονομικών δυσχερειών που προκαλούνται από την οικονομική κρίση, αυξάνονται τα κοινωνικά προβλήματα και οι προοπτικές κοινωνικής ένταξης για τους νέους και ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες, όπως οι NEETs. Όπως διαφαίνεται και από το παρακάτω σχήμα που βασίζεται στις απαντήσεις των NEETs στην ποιοτική έρευνα σχετικά με την ευθύνη για την μη παροχή των απαραίτητων δεξιοτήτων, γνώσεων και ικανοτήτων, η βασικότερη φαίνεται να επιρρίπτεται στον στρεβλό χαρακτήρα του εκπαιδευτικού μοντέλου που δεν επιτρέπει την ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων που θα αποτελέσουν την βάση για την ένταξη στην αγορά εργασίας αλλά και ένα θεμέλιο ισότητας που δεν θα αφήνει κενά σε όσους δεν διαθέτουν τους πόρους για να αναπτύξουν τις απαιτούμενες δεξιότητες.

Σχήμα 1: Ευθύνες για την μη παροχή των απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016β).

Ο στρεβλός χαρακτήρας του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα και γενικότερα όλων των θεσμών που αποσκοπούν στην διασύνδεση της εκπαίδευσης με την απασχόληση, διαφαίνεται και από το ποσοστό των νέων πτυχιούχων που παραμένουν άνεργοι. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2, οι χώρες της Νότιας Ευρώπης και ειδικότερα η Ελλάδα, αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα εναρμόνισης-σύνδεσης εν γένει της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, δημιουργώντας έτσι πληθώρα άνεργων πτυχιούχων. Ταυτόχρονα, είναι αξιοσημείωτο ότι τα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα προβλήματα εργασιακής αποκατάστασης των νέων πτυχιούχων, είναι αυτά της Νότιας Ευρώπης, υποδηλώνοντας αφενός την αναποτελεσματικότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και αφετέρου την τεράστια υστέρηση των συγκεκριμένων κοινωνικο-οικονομικών συστημάτων ως προς την κοινωνική ένταξη.

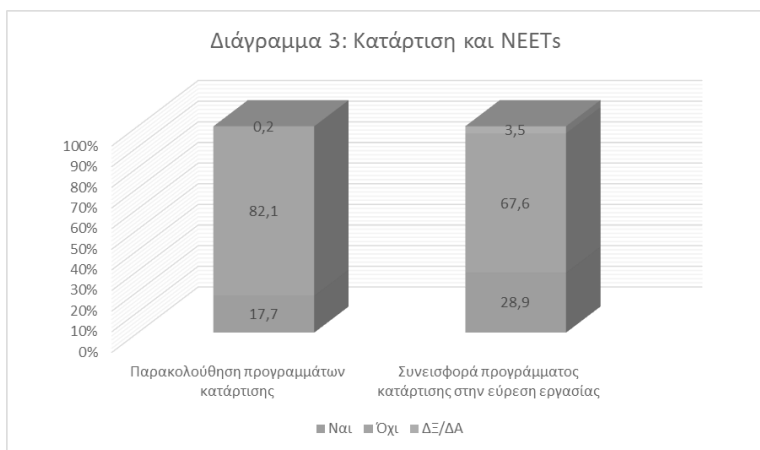
Πηγή: Statista, (2016), Στοιχεία διαθέσιμα στο: <https://www.statista.com/chart/5584/where-are-europes-unemployed-graduates/> (Ανάκτηση: 01/11/2016).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι NEETs αναζητούν εργασία σε ένα περιβάλλον που περιστέλλει όλο και περισσότερο τις ευκαιρίες εργασιακής αποκατάστασης αλλά και προστασίας από το κοινωνικό κράτος. Η νεανική ανεργία στην Ελλάδα έφτασε στο 49,8% το 2015 και παραμένει στα ίδια υψηλά επίπεδα καθ' όλη την διάρκεια του 2016, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat (2016). Είναι προφανές ότι η εύρεση ερ-

γασίας ειδικότερα για τους πρόωρα αποχωρήσαντες από την εκπαίδευση ή όσους δεν διαθέτουν περαιτέρω δεξιότητες, καθίσταται ακόμα δυσκολότερη. Ακόμα βέβαια και αν υπάρξει ευκαιρία εργασιακής αποκατάστασης αυτή το πιθανότερο θα έχει τον χαρακτήρα άτυπης απασχόλησης, διατηρώντας με αυτόν τον τρόπο τις οικονομικές δυσχέρειες και την ανασφάλεια. Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί ότι η μακρόχρονη παραμονή στην ανεργία για τους νέους αποτελεί ένα πρόβλημα το οποίο μεταφράζεται σε μελλοντικές δυσχέρειες τόσο ως προς αυτή καθ' εαυτή την εύρεση εργασίας όσο και ως προς την ποιότητα αλλά και τις πιθανότητες διατήρησης αυτής. Όπως υποστηρίζουν αρκετοί μελετητές (Oreopoulos et. al. 2000; Gartell, 2009; Mroz & Savage 2006), ο συνδυασμός της έλλειψης βασικής εκπαίδευσης και δεξιοτήτων και της πρόωρης και παρατεταμένης παραμονής στην ανεργία (στις ηλικίες 15-24 ετών-νεανική ανεργία) συντελεί στην δημιουργία μακροχρόνιων προβλημάτων που γίνονται αντιληπτά στην μετέπειτα προσπάθεια του ανέργου να ενταχθεί στις δομές της απασχόλησης, καθώς δύνανται να τροφοδοτήσουν ανισότητες και οικονομικές δυσχέρειες εντός της απασχόλησης. Επομένως, οι νέοι αυτής της κατηγορίας κινδυνεύουν να βρίσκονται στο κοινωνικό περιθώριο και στο μέλλον είναι εξαιρετικά πιθανό να συνεχίσουν να βιώνουν την κοινωνική ανισότητα αλλά και τον κίνδυνο της φτώχειας εντός της εργασίας. Επιπλέον, αυτή η περιθωριοποιημένη ατομικότητα δεν θα μπορεί εύκολα να ξεφύγει από τον κοινωνικό αποκλεισμό από την στιγμή που οι εφαρμοζόμενες πολιτικές τείνουν να μειώνουν όλο και περισσότερο τις ρυθμιστικές δικλείδες ασφαλείας, θέλοντας να προωθήσουν την ατομικότητα. Η ατομικότητα αυτή όμως προωθείται στρεβλά και συνάμα διευρύνει το κοινωνικό χάσμα δημιουργώντας μια κοινωνία δύο ή και περισσότερων ταχυτήτων.

Η παραπάνω άποψη ενισχύεται από το γεγονός ότι το 53,5% των Ελλήνων NEETs που έχουν εργαστεί στο παρελ-

θόν και αποχώρησαν από την απασχόληση, παραμένουν στην ανεργία για χρονικό διάστημα από ένα έτος και άνω (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α). Η αποτυχία όμως του συστήματος να αντιμετωπίσει την αύξηση της συγκεκριμένης περιθωριοποιημένης ατομικότητας γίνεται ευδιάκριτη από την έλλειψη της επένδυσης στο κοινωνικό κεφάλαιο και την αποτυχία των προγραμμάτων κατάρτισης να συνδέσουν τις δεξιότητες με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα αποτυπώνεται από το πολύ χαμηλό ποσοστό των NEETs (17,7%) που συμμετείχαν στα προγράμματα κατάρτισης ενώ μόνο σχεδόν ένας στους τέσσερις (28,9%) από όσους παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης αναφέρει ότι αυτό προσέφερε στην ένταξή του στην αγορά εργασίας (Διάγραμμα 3). Οι εθνικοί και οι ευρωπαϊκοί πόροι δηλαδή για την δημιουργία προγραμμάτων κατάρτισης που στόχο έχουν την κοινωνική επανένταξη των νέων, στην πράξη έχουν πενιχρά αποτελέσματα, καθώς δεν φαίνεται να διαθέτουν την δυνατότητα να μειώσουν το πρόβλημα της νεανικής ανεργίας.

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016α).

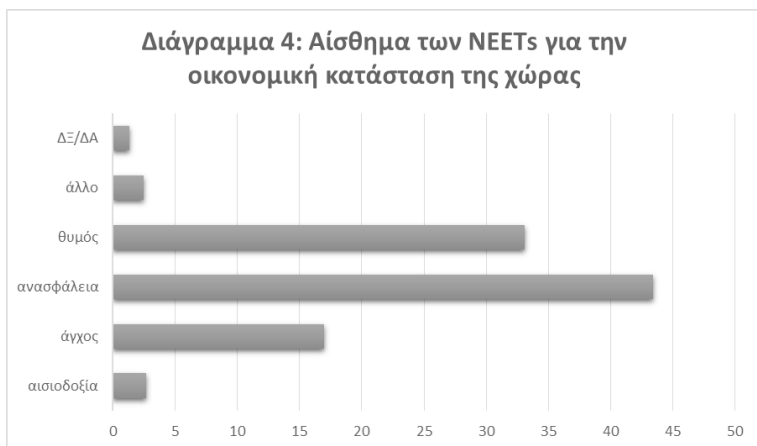
Όλα τα παραπάνω στοιχεία καθιστούν απαραίτητη την υλοποίηση ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου, στην κατάρτιση του οποίου θα πρέπει να συμμετέχουν από κοινού όλοι οι φορείς και οι κοινωνικοί εταίροι, το οποίο θα διαβλέπει τις μελλοντικές ανάγκες της αγοράς εργασίας και με γνώμονα αυτές θα διαμορφώνει τις εκπαιδευτικές δράσεις με σκοπό οι μελλοντικοί εργαζόμενοι να έχουν όσο το δυνατόν καλύτερη και γρηγορότερη εργασιακή αποκατάσταση. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να εφαρμοστούν παρεμβάσεις με σκοπό την αποκατάσταση των σημερινών ανέργων στην αγορά εργασίας και την εκπαίδευση και κατάρτισή τους με όρους ανταπόδοσης και όχι μέσω εμβολωματικών παρεμβάσεων που δεν οδηγούν σε οριστικές διευθετήσεις. Η μη επιτέλεση των παραπάνω «υποχρεώσεων» από το κράτος και την κοινωνία είναι βέβαιο ότι οδηγεί στην έλλειψη εμπιστοσύνης των νέων στους θεσμούς και την πολιτική, ενώ η διατήρηση και διεύρυνση του φαινομένου δυνητικά κινδυνεύει να δημιουργήσει πυρήνες απειλής των ίδιων των δημοκρατικών θεσμών είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο.

Ένας τέτοιος σχεδιασμός δεν μπορεί να είναι υλοποιήσιμος από την στιγμή που δεν υπάρχει αποτελεσματικό αναπτυξιακό σχέδιο για την οικονομία της χώρας. Οι κρατικές παρεμβάσεις μπορούν να καταστούν αποτελεσματικές μόνο αν διευκολυνθούν οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις ώστε να αυξηθεί η ζήτηση εργασίας. Συγχρόνως, ο σχεδιασμός δεν μπορεί να περιλαμβάνει την πλήρη απορρύθμιση της έννοιας της εργασίας ειδικά για τους νέους, καθώς τέτοιες πρακτικές δεν λύνουν το πρόβλημα τόσο της ευημερίας όλων των πολιτών όσο και της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, ενώ εντείνουν την επισφάλεια. Μόνο παρεμβάσεις με γνώμονα την κοινωνική δικαιοσύνη και την συμπερίληψη μπορούν να αποκαταστήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νέοι και να οδηγήσουν την χώρα προς ένα πρότυπο συνολικής ευ-

ημερίας με λιγότερες αρνητικές διακρίσεις. Δυστυχώς όμως, οι εφαρμοζόμενες πολιτικές που κατευθύνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν ως στόχο την κατάρτιση και επανακατάρτιση του προσωπικού και ιδίως των νέων, όχι με γνώμονα τις επιμέρους ανάγκες της εκάστοτε αγοράς εργασίας και την μελλοντική ζήτηση σε δεξιότητες με βάση τις επιμέρους ιδιαιτερότητες αλλά κυρίως με βάση της ανάγκες των οικονομιών της Γερμανίας και των περισσότερο αναπτυγμένων χωρών που διαμορφώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ταυτόχρονα, η αναποτελεσματικότητα οργάνωσης και εξεύρεσης συναίνεσης που παρατηρείται σε χώρες όπως η Ελλάδα δεν επιτρέπει την προώθηση προγραμμαμάτων μακροχρόνιων λύσεων που θα αναπτύξουν την οικονομία και την επιχειρηματικότητα και παράλληλα, θα προσφέρουν ένα αξιοπρεπές-ανθρώπινο μέλλον.

Το κοινωνικό κράτος αποτυγχάνει να συμπεριλάβει την πλειονότητα αυτών των νέων ακόμα και ως προς την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς μη όντας είτε εγγεγραμμένοι ως άνεργοι είτε καλυπτόμενοι από την ασφάλεια των γονιών τους, ένα μεγάλο μέρος των NEETs δηλώνει ανασφάλιστο (27%). Η αναποτελεσματικότητα αυτή αποδεικνύει την μετάλλαξη των κοινωνικών κινδύνων σε βαθμό που υπονομεύει την καθολικεύσιμη παροχή ασφάλισης και αλληλεγγύης. Ο αντισταθμιστικός και προστατευτικός παράγοντας για τους NEETs δεν είναι άλλος από την οικογένεια. Είναι γεγονός, ότι αν δεν διέθεταν την οικογενειακή προστασία οι NEETs θα αντιμετώπιζαν πρόβλημα επιβίωσης. Συγκεκριμένα, το 71,8% των NEETs δηλώνει ότι διαμένει με τους γονείς του ενώ το 74,8% στηρίζεται οικονομικά από αυτούς (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α). Η οικογενειακή στήριξη που αποτελεί βασικό στοιχείο του νοτιοευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου (Ferrera, 1996; Rhodes, 1996; Ferrera, 2010) λειτουργεί προς το παρόν ανασχετικά ως προς το αί-

σθμα της απελπισίας. Ωστόσο, η συνέχιση του φαινομένου στο διηλεκές είναι βέβαιο ότι θα αυξήσει τα συγκεκριμένα ποσοστά ειδικά από την στιγμή που η οικογένεια δεν θα διαθέτει πλέον την δυνατότητα να τους στηρίξει. Επιπροσθέτως, στο γεγονός ότι το φαινόμενο της νεανικής ανεργίας είναι τόσο εκτεταμένο (1 στους 2 είναι άνεργος), στον ενισχυτικό ρόλο της οικογένειας αλλά και στην προσδοκία για τον πρόσκαιρο χαρακτήρα της ανεργίας, μπορεί να αποδοθεί το χαμηλό ποσοστό όσων NEETs θεωρούν τους εαυτούς τους αποκομμένους από την κοινωνία (9,8%) (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α). Όμως το αίσθημα της ανασφάλειας των NEETs, η αβεβαιότητα, ο θυμός (Διάγραμμα 4) και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους κοινωνικούς (91% από τους NEETs δεν εμπιστεύονται το κοινωνικό κράτος) και πολιτικούς θεσμούς (95,3% των NEETs έχουν αρνητική στάση απέναντι στο πολιτικό προσωπικό) (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ, 2016α) συνιστούν μια δυνητική απειλή για την ίδια την δημοκρατία και αποτυπώνουν γλαφυρά την δημιουργία ενός προεκαριάτου (Standing, 2011) με περιορισμένες προοπτικές ένταξης στην απασχόληση ή με ένταξη με μισθούς πείνας που υποβαθμίζουν την αξιοπρέπεια και ως εκ τούτου την ανθρωπότητα του ανθρώπου. Προς το παρόν, φαίνεται ότι διέξοδος για τους NEETs αποτελεί το διαδίκτυο και ιδίως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που διαθέτει αλλά και η άθληση (Πανδής & Ζάγκος, 2013). Στην πραγματικότητα όμως, πρόκειται για επιλογές εσωτερίκευσης του εαυτού, σε έναν βαθμό ναρκισσιστικού τύπου, που μεταφέρει την αδυναμία πρόσβασης στον πραγματικό κόσμο σε μια ελεγχόμενη εικονική κατάσταση.

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016α)

4. Συνοπτικές παρατηρήσεις της εγγενούς αντινομίας του φαινομένου των NEETs: Η απουσία του κοινωνικού κράτους ως αμφισβήτηση της ατομικότητας;

Στην πραγματικότητα, το φαινόμενο των NEETs συνιστά μια ουσιώδη αντινομία του ατομοκεντρικού συστήματος που προωθείται από τον νεοφιλελευθερισμό και υποσκάπτει τον ρόλο του κοινωνικού κράτους. Εν προκειμένω, ο νεοφιλελευθερισμός έχει ως πρόταγμα την αυτονομία του ατόμου και γι' αυτό τον λόγο το εκπαιδεύει και το καταρτίζει ώστε να αποκτήσει τα απαραίτητα εχέγγυα για την μετέπειτα ένταξή του στην αγορά εργασίας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως, προάγει την δημιουργία ενός φαινομένου αίρεσης του ατομικού μέσω της ανάδειξης της ατομικότητας «σε παρένθεση» (Kotroyannos et al. 2015). Οι NEETs αποτελούν μια ατομικότητα «σε παρένθεση» καθώς ακόμα κι αν έχουν αποκτήσει δεξιότητες μέσω προγραμμάτων κατάρτισης ή έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση, δεν διαθέ-

τούν την δυνατότητα της ένταξης στην αγορά εργασίας, που αποτελεί τον βασικό τους στόχο. Η παρεχόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση δηλαδή δεν συνεισφέρει στην ένταξή τους, καθώς αναδεικνύεται αναποτελεσματική η σύνδεσή της με την αγορά εργασίας. Πώς όμως είναι δυνατόν να προαχθεί η ατομικότητα μέσω της βελτίωσης των δεξιοτήτων του ατόμου όταν δεν υφίστανται οι ευκαιρίες για την άνθισή της; Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να διορθωθούν αρκετοί παράγοντες. Είτε η παρεχόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση δεν έχει σαφή προσανατολισμό είτε το οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον δεν προάγει την βελτίωση της δυνατότητας επενδύσεων και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Μια σύνθεση των δυο αυτών προβλημάτων μπορεί να περιγράψει καλύτερα την υφιστάμενη κατάσταση. Σε αυτό το σημείο γίνεται εμφανής η προαναφερόμενη αντίθεση. Η ατομικότητα έχει προαχθεί, είτε μέσω της εκπαίδευσης είτε μέσω της κατάρτισης, όμως τίθεται στο περιθώριο από την στιγμή που το άτομο παραμένει εκτός αγοράς εργασίας, παρά τις συνεχείς προσπάθειες που καταβάλλει και λόγω του ότι δεν υφίσταται αξιόπιστος εξισορροπητικός-ρυθμιστικός μηχανισμός που να λειτουργήσει επιδιορθωτικά.

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τις εκθέσεις του Eurofound, οι NEETs δεν εμφανίζονται σαν ενιαίο φαινόμενο με κοινά χαρακτηριστικά σε όλη την Ευρώπη. Συγκεκριμένα, οι Έλληνες NEETs αναφέρονται ως «ανενεργοί, με υψηλά προσόντα, χωρίς εργασιακή εμπειρία και κυρίως ως αποθαρρημένοι άνεργοι νέοι» (Eurofound, 2012: 40). Αντιθέτως, οι NEETs στις χώρες της βόρειας Ευρώπης χαρακτηρίζονται ως ανενεργοί χαμηλών προσόντων, με εργασιακή εμπειρία. Παρότι υπάρχουν εμφανείς διαφορές του φαινομένου στις επιμέρους χώρες και στην Ελλάδα το φαινόμενο είναι αρκετά διαφορετικό, δεν αίρεται η συγκεκριμένη αντίθεση. Αυτό συμβαίνει καθότι από την μια πλευρά οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και η Ευρωπαϊκή Ένωση

χρησιμοποιούν την κατάρτιση, την εξειδίκευση και την ευελιξία ως βασικούς μηχανισμούς ανταπόκρισης στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της απορρυθμισμένης αγοράς. Ο στόχος είναι η δημιουργία ικανού, εξειδικευμένου και ευέλικτου εργατικού δυναμικού ώστε να παράγει ανταγωνιστικό προϊόν. Το αποτέλεσμα όμως δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στον στόχο. Η μεγαλύτερη απόδειξη είναι η συνεχής αύξηση των ποσοστών των NEETs που αναδεικνύει την απόθεση της ατομικότητάς τους στο κοινωνικό περιθώριο. Σε χώρες όπως η Ελλάδα διευρύνεται μια «ατομικότητα» που δεν έχει την δυνατότητα να συμμετάσχει στις κοινωνικές δομές, συντηρείται προς το παρόν από την οικογένεια και φαίνεται να υιοθετεί συγκεκριμένες συμπεριφορές διεξόδου. Μια κοινωνική ομάδα δηλαδή με καταπατημένη την ατομικότητά της. Κατά τον Bauman (2004) η φτώχεια συνιστά μια ηθική ασυνέπεια της κοινωνίας που αμφισβητεί την ίδια την ελευθερία και την αυτονομία της. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των NEETs και ο κίνδυνος της φτώχειας που τους περιβάλλει, δύναται να οδηγήσει πολλούς από αυτούς σε ασυνέπεια-σύγκρουση με την δημοκρατική κοινωνία ως αποτέλεσμα της πρότερης δικής της ηθικής ασυνέπειας. Με αυτόν τον τρόπο η περιθωριοποιημένη, σε παρένθεση, ατομικότητα, μπορεί να απαιτήσει την συμπερίληψή της στην συλλογικότητα. Καθίσταται λοιπόν εμφανής η αναγκαιότητα της λειτουργίας των ρυθμιστικών μηχανισμών ως εξισορροπητικών εργαλείων προαγωγής της κοινωνικής συνοχής και της αντιμετώπισης των κοινωνικών ανισοτήτων και μορφών περιθωριοποιήσεων που προκαλούνται από την απελευθέρωση της αγοράς υπό τους όρους ενός άκρατου ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα όμως, το φαινόμενο των NEETs δεν φαίνεται προς το παρόν να μπορεί να μετεξελιχθεί ως μια ενιαία κίνηση-κίνημα που να έχει κοινή δράση για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Δεν μπορούν να δράσουν συλλογικά, έχοντας μια κοινή ταυτότητα γιατί δεν έχουν μια ταξική ανάλυση,

ώστε να μετουσιωθεί σε κίνημα και να δράσει. Η καταπάτηση της ατομικότητας και η έλλειψη εμπιστοσύνης σε παραδοσιακούς θεσμούς που στόχο έχουν την κοινωνική προστασία αλλά και την συμμετοχή, λειτουργεί ανασχετικά ως προς τις προοπτικές μιας κοινής δράσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα. Το γεγονός όμως αυτό αναδεικνύει τόσο την αποτυχία των υφιστάμενων κοινωνικών θεσμών στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι νέοι όσο και τους κινδύνους που ελλοχεύουν για την δημοκρατία λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης προς τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς, που οδηγεί σε μείωση της συμμετοχής στα κοινά, σε απογοήτευση και σε αβεβαιότητα για το παρόν και το μέλλον. Το κοινωνικό κράτος που αποτελούσε παλαιότερα τον εξισορροπιστή, πλέον δεν μπορεί να επιτελέσει αυτόν τον ρόλο και η αποδόμησή του οδηγεί στην αμφισβήτηση της ατομικότητας των νέων αλλά και των δημοκρατικών θεσμών της κοινωνίας διότι τους απομακρύνει τόσο πνευματικά όσο και πρακτικά.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Atkinson, A. B. (1998), "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", *CASE 4*, Centre for Analysis of Social Exclusion, London: London School of Economics.
- Atkinson, J., (2000), *Employment options and labour market participation*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- Atkinson A. B., Hills J. (1998), *Exclusion, employment and opportunity*, CASE/4. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics and Political Science, London, UK

- Bauman, Z. (2004), *Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπρωχοι*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Beveridge, W. H. (1942), ‘Social Insurance and Allied Services’, Presented to Parliament as Command Paper 6404, Report by Sir William Beveridge, London: HMSO.
- Blossfeld, H. P., Klijzing, E., Mills, M., Kurz, K. (2005), *Globalization, uncertainty and youth in society*, London: Routledge.
- Byrne, D. (1999), *Social Exclusion*, Buckingham: Open University Press.
- Chen, Y. W. (2011), “Once a NEET always a NEET? Experiences of employment and unemployment among youth in a job training program in Taiwan”, *International Journal of Social Welfare* 20: 33-42
- Ditch, J. and Roberts, E., (2002), *Integrated approaches to active welfare and employment policies*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission (2012), Education and Training Monitor 2012. Accompanying the document Communication from the Commission “Rethinking education: Investing in skills for better socio-economic outcomes”, Strasbourg: EC, SWD (2012) 373.
- Eurofound (2012), *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Eurofound, (2015), *Upgrading or polarization? Long-term and global shifts in the employment structure: European Jobs Monitor 2015*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Foundation for the Improvement of Living and

- Working Conditions, (2002), *Access to employment for vulnerable groups*, Foundation Paper No2, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2016), *Unemployment Statistics*, Στοιχεία διαθέσιμα στο: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics (Ανάκτηση: 27/11/2016).
- Fernández-Macías, E. (2015), “Job Polarisation In Europe: Are Mid-Skilled Jobs Disappearing?”, *Social Europe*, 30 July 2015, διαθέσιμο στο: <http://www.socialeurope.eu/2015/07/job-polarisation-in-europe-are-mid-skilled-jobs-disappearing/> (Ανάκτηση: 22/03/2016).
- Ferrera, M. (1996), “The ‘Southern Model’ of the Welfare State in Europe”, *Journal of European Social Policy* 6 (1): 17-37.
- Ferrera, M., Hemerijck, A. (2003), Recalibrating European Welfare Regimes, In: J. Zeitlin, D. Trubeck (Eds.), *Governing Work and Welfare in a New Economy: European and American Experiments*, Oxford: Oxford University Press, 88-128.
- Ferrera, M. (2010), The South European Countries, in Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H., Pierson, C. (Eds.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.
- Gartell, M. (2009), “Unemployment and Subsequent Earnings for Swedish College Graduates: A Study of Scarring Effects”, *IFAU Working Paper* 10, Uppsala.
- Hofer, M., Kuhnle, C., Kilian, B., Marta, E., Fries, S. (2011), “Motivational interference in school-leisure conflict and learning outcomes: The differential effects of two value conceptions”, *Learning and Instruction*, 21 (3): 301-316.
- International Labour Office (2012), *Global Employment Trends for Youth 2012*, May 2012, Geneva: ILO.

- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016α), *Παραδοτέο 3.2. Report για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα προαναφερθέντα (βασισμένο στα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας σε εθνικό επίπεδο)*, Έργο «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)» (Πράξη 3757), Μάιος 2016 [Αδημοσίευτο].
- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ (2016β), *Παραδοτέο 4.4. Συνθετικό Report της συνολικής διαδικασίας διάγνωσης αναγκών*, Έργο «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)» (Πράξη 3757), Μάιος 2016 [Αδημοσίευτο].
- Kotroyannos, D. Lavdas, K. A., Papadakis, N., Kyridis, A., Theodorikakos, P., Tzagkarakis, S. I. and Drakaki, M. (2015), “An Individuality in Parenthesis? Social Vulnerability, Youth and the Welfare State in Crisis: On the Case of Neets, In Greece, Within the European Context”, *Studies in Social Sciences and Humanities* 3 (5): 268-279.
- Lenoir, R. (1974), *Les Exclus: Une Francais Sur Dix*, Paris: Editions de SEUIL.
- Marshall, T. H. (1964), *Class, Citizenship and Social Development*, Garden City: Doubleday.
- Mroz, T. A. & Savage, T. H. (2006), “The Long-Term Effects

- of Youth Unemployment”, *Journal of Human Resources*, 41(2), Spring, 259-293.
- Oreopoulos, P., Wachter, Von T., Heisz, A. (2008), “The Short and Long-Term Career Effects of Graduation in a Recession: Hysteresis and Heterogeneity in the Market for College Graduates”, Bonn: *IZA Discussion Paper*, No. 3578.
- Πανδής, Π. και Ζάγκος, Χ. (2013), Κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των Neets: Το παράδειγμα της Ελλάδας, στο Παπαδάκης, Ν. (επιμ.), *Βαρόμετρο Απόπτων: Οι NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training) στην Ελλάδα*, Αθήνα: Σιδέρης.
- Paris, S. (2013), “Ne’ sui libri ne’ al lavoro. Ritratto dei NEET, categoria sospesa”, *Is magazine*, no. 3, Διαθέσιμο στο: <http://is.pearson.it/wp-content/uploads/2012/03/iS3-ipad-unico-bassa.pdf> (Ανάκτηση: 27/11/2016).
- Pemberton, S. (2008), “Tackling the NEET generation and the ability of policy to generate a “NEET” solution-evidence from the UK”, *Environment and Planning C. Government and Policy*, 26, 243-259
- Pillinger, J., (2001), *Quality in social public services*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- Rhodes, M. (1996), ‘Southern European Welfare States: Identity, Problems and Prospects for Reform’, *South European Society and Politics*, 1:3, 1-22
- Robins, L., Rutter, M. (1990), *Straight and devious pathways from childhood to adulthood*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosina, A. (2013), “Politiche di attivazione delle nuove generazioni e incoraggiamento di scelte positive nel corso di vita”, *La Rivista delle Politiche Sociali* 11: 50-60.

- Schnapper, D. (2008), *Η Κοινωνική Ενσωμάτωση: Μια Σύγχρονη Προσέγγιση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Silver, H. (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, *International Labour Review*, 133 (5-6), 531-578.
- Standing, G. (2011), *The precariat: The new dangerous class*, London, New York: Bloomsbury Academic.
- Statista, (2016), *Where Are Europe’s Unemployed Graduates?*, Στοιχεία διαθέσιμα στο: <https://www.statista.com/chart/5584/where-are-europes-unemployed-graduates/> (Ανάκτηση: 01/11/2016).

ΟΙ NEETS ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΦΙΛ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

*Σωκράτης Κονιόρδος, Γιάννης Καμαριανός, Κώστας Τσιούμης,
Αναστασία Χριστοδούλου, Προκόπης Πανδής, Χρήστος Ζάγκος¹*

1. Εισαγωγή

Οι πρωτοφανείς μεταβολές σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο τόσο στους τομείς της οικονομίας και της παραγωγής, όσο και στην αγορά εργασίας σε άμεση συνάρτηση με παρούσα εδώ και περίπου μια δεκαετία παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έχουν δυσχεράνει στο μέγιστο βαθμό τις προϋποθέσεις ένταξης των νέων τόσο στον κοινωνικό ιστό, όσο και στην αγορά εργασίας (Παπαδάκης, 2013). Ανάμεσα στις τυποποιημένες μετρήσεις των επιδόσεων των νέων στην αγορά εργασίας, το ποσοστό των NEET είναι αυτό που αντανακλά καλύτερα την πραγματικότητα των αναδυόμενων οικονομιών καθώς

---

1. Ο Σωκράτης Κονιόρδος είναι Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο Γιάννης Καμαριανός είναι Αν. Καθηγητής του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Πατρών. Ο Κώστας Τσιούμης είναι Καθηγητής του ΤΕΠΑΕ του Α.Π.Θ. Η Αναστασία Χριστοδούλου είναι Αν. Καθηγήτρια του Τμήματος Ιταλικής Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Ο Δρ Προκόπης Πανδής είναι επιστημονικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ. Ο Δρ Χρήστος Ζάγκος είναι επιστημονικός συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ. Και οι 6 ήταν μέλη της Ομάδας Έργου της Πράξης “Neets2”.

εμπερικλείει τόσο τον κίνδυνο της ανεργίας όσο και τον πλέον επικίνδυνο αυτόν της αεργίας (αδράνειας). Για πολλούς νέους η αδράνεια είναι το αποτέλεσμα της αποθάρρυνσης και της περιθωριοποίησης, η οποία μπορεί να αντανακλά τη συσσώρευση πολλαπλών μειονεκτημάτων, όπως η έλλειψη προσόντων, ζητήματα υγείας, φτώχεια και άλλες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού (Quintini & Martin, 2013).

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια προσπάθεια αποσαφήνισης των κοινωνικών, εργασιακών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των Ελλήνων Neets μέσα από την ανάλυση των προσωπικών τους αποκρίσεων και αφηγήσεων με απώτερο σκοπό τη συμβολή στη χάραξη αυτών των πρωτοβουλιών και πολιτικών που θα ωθήσουν τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα εκτός του κοινωνικού, εργασιακού και εκπαιδευτικού περιθωρίου.

2. Μέθοδος και δείγμα της έρευνας

Για τη διενέργεια της παρούσας έρευνας προκρίθηκε η χρήση συνέντευξης, ως του πλέον κατάλληλου μεθοδολογικού εργαλείου για τη συγκέντρωση εμπειριστατωμένων ποιοτικών δεδομένων με συστηματικό τρόπο (Cohen & Manion. 1992; Verma & Mallick, 2004), ενώ το δείγμα της αποτελούταν από 82 υποκείμενα που προήλθαν από τυχαία δειγματοληψία. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της συνέντευξης, έναντι εναλλακτικών μεθόδων συλλογής δεδομένων, εντοπίζεται στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στον συνεντευκτή, στον ερωτώμενο και στο πλαίσιο της συνέντευξης. Ως εκ τούτου, παρέχεται στον ερευνητή η απαιτούμενη ευελιξία, ώστε να διερευνήσει λεπτομερώς, σε βάθος και με αυξημένη εγκυρότητα, σημαντικές πτυχές του υπό μελέτη φαινομένου (Cohen & Manion 1992; Verma & Mallick, 2004). Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιή-

ήθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας είχαν τη μορφή ημιδομημένων συνεντεύξεων, κινούμενες γύρω από ένα πλαίσιο συνέντευξης το οποίο περιελάμβανε τις βασικές και ένα σύνολο παραπληρωματικών ερωτήσεων, λειτουργώντας υπενθυμιστικά, ώστε να διασφαλιστεί η κάλυψη όλων των προβλεπόμενων πλευρών του θέματος και να επιτευχθεί συνδυασμός ικανοποιητικής συνέπειας και ελεύθερης απάντησης από τον ερωτώμενο. Ο τύπος αυτός της συνέντευξης (ημιδομημένη συνέντευξη) επιτρέπει την άντληση πληροφορίας και δεδομένων σε βάθος, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τη διερεύνηση πολύπλοκων κοινωνικών διαδικασιών, συμπεριφορών, στάσεων, αξιών και αντιλήψεων. Επιπλέον, μπορεί να οδηγήσει στην ανάδειξη θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί από τον ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2003; Φωτόπουλος & Ζάγκος, 2016).

Το ερωτηματολόγιο της ημι-δομημένης συνέντευξης αποτελούταν από 6 μέρη με συνολικά 81 ερωτήσεις. Η συγκεκριμένη ανάλυση παρουσιάζει τα δεδομένα που προκύπτουν από τις απαντήσεις όσων συμμετείχαν στην ποιοτική διερεύνηση στους παρακάτω άξονες: Δημογραφικά & Κοινωνικά Χαρακτηριστικά (ερώτ.1-8), Επίσημο Εκπαιδευτικό Σύστημα και Δεξιότητες (ερώτ.9-28), Απασχόληση και Δεξιότητες (ερώτ.29-59), Κατάρτιση και Δεξιότητες (ερώτ.60-75), Καταληκτικά (ερώτ.76-81).

Αναλύοντας τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των 82 υποκειμένων (ερώτ.1-8) προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος είναι γυναίκες, στο δείγμα κυριαρχεί η ηλικία των 22-24 ετών, οι ερωτώμενοι είναι συνήθως απόφοιτοι Λυκείου ή πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μένουν κατά κανόνα με τους γονείς τους και είναι άγαμοι με πολύ χαμηλό εισόδημα.

3. Έλληνες Neets και επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα

Ως προς το μέρος του ερωτηματολογίου της συνέντευξης που αφορά το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα (ερώτ.9-28) προκύπτει ότι η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος είναι πολύ χαμηλή. Χαρακτηρίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα μέτριο με πολλές ελλείψεις ως προς το προσωπικό, την υλικοτεχνική υποδομή, αναποτελεσματικό, ανεπαρκές, χωρίς διευκολύνσεις και ευκαιρίες για όλα τα κοινωνικά στρώματα και γενικά δε θεωρούν χρήσιμες τις γνώσεις που τους προσφέρει.

Η εκπαίδευση είναι δωρεάν, αλλά χωρίς την απαραίτητη σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα την αυξανόμενη ανεργία. Τα υποκείμενα υποστηρίζουν ότι αυτό που χρειάζεται το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένας εκσυγχρονισμός, ο οποίος θα προκύπτει κυρίως μέσα από τη διάγνωση των δικών του αναγκών και όχι με την υιοθέτηση πολιτικών άλλων κρατών, οι οποίες δεν συσχετίζονται με την ελληνική πραγματικότητα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα χαρακτηρίζεται ως αδύναμο να προσφέρει εκείνη την ουσιαστική παιδεία, η οποία θα συνάδει με την ραγδαία εξέλιξη της κοινωνίας, καθώς δεν δίνει βαρύτητα στο ίδιο το άτομο και τη μετέπειτα εξέλιξη του αλλά ασχολείται με θέματα που δεν τα συσχετίζει με την ανάπτυξη (ερώτ.9). Οι απόψεις, για το εάν το εκπαιδευτικό σύστημα βοηθάει να βρει κάποιος δουλειά ή όχι, διχάζονται ανάμεσα στο ναι (50.7%) και στο όχι (49.3%) σχεδόν ισόποσα (ερώτ.10).

Οι ερωτώμενοι φαίνεται πως αναγνωρίζουν ότι χωρίς εκπαίδευση είναι σχεδόν αδύνατη η πρόσβαση στην αγορά εργασίας, υποστηρίζουν όμως ότι υπάρχει σίγουρα ανάγκη για λειτουργικές προσαρμογές, έτσι ώστε η προσφερόμενη εκπαίδευση να είναι χρηστική. Διάχυτη είναι επίσης η αντίληψη ότι ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης είναι σε μεγάλο βαθμό θεωρητικός, ενώ εμφανίζονται και απόψεις που υποστηρίζουν

ότι τα ΤΕΙ είναι πιο εντοπισμένα: «...Νομίζω ότι κάποιες Σχολές προσφέρουν, ας πούμε, σωστή βάση για να ασχοληθεί κάποιος μετά με τις εργασίες αυτές και άλλες όχι. Ας πούμε τα ΤΕΙ είναι πιο κατάλληλα, για να σε προσανατολίσουν σε μετέπειτα εργασία. Από την άλλη, στη χώρα μας, για την διεκδίκηση μιας θέσης εργασίας το σημαντικό είναι όχι τόσο οι γνώσεις όσο η προϋπηρεσία».

Από τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, αυτή που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη κριτική είναι η δευτεροβάθμια και μάλιστα το Λύκειο, καθώς δεν προσφέρει τις απαραίτητες δεξιότητες για την αγορά εργασίας (ερώτ.11) Σύμφωνα μάλιστα με μια άποψη: «Μαθαίνουμε στα παιδιά πληθώρα πραγμάτων που δεν μπορούν να αφομοιώσουν ή συγκρατούν κάποια επιλεγμένα και τα χρησιμοποιούν...». Ερωτώμενος που έχει ολοκληρώσει το γυμνάσιο στη Ρωσία βρίσκει και «πολιτισμικές» ασυμβατότητες: «...οι γνώσεις που είχα από τη Ρωσία είναι ένα κλικ πιο πάνω από τις ελληνικές... ήταν πιο κάτω. Δυστυχώς τα μαθήματα που κάνουμε ας πούμε ... Δευτέρα Λυκείου με την Τρίτη Λυκείου δεν έχουν καμία σχέση.».

Οι λόγοι βέβαια αυτής της παθογένειας του Λυκείου οφείλονται σύμφωνα με τα υποκείμενα στο γεγονός ότι δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις πανελλήνιες εξετάσεις (παπαγαλία, απομνημόνευση) και όχι στον τομέα της απασχόλησης ή άλλων γνώσεων και δεξιοτήτων συναφών με την επαγγελματική κατάρτιση και πρακτική.

Σημαντική για τους συμμετέχοντες είναι η έμφαση που πρέπει να δοθεί ως προς την καλλιέργεια μιας σειράς δεξιοτήτων-ικανοτήτων. Οι συγκεκριμένες δεξιότητες-ικανότητες αφορούν σε: (α) Γνωστικές Ικανότητες (ορισμοί, διάκριση, περιγραφή εννοιών, αιτιών, συνεπειών κ.λπ.), (β) Γλωσσική Ικανότητα (ικανότητα γραφής και ανάγνωσης στη μητρική γλώσσα), (γ) Μαθηματική Ικανότητα, (δ) Ικανότητα στις Θετικές Επιστήμες (Φυσική, Τεχνολογία κ.λπ.), (ε) Επικοινωνία

σε Ξένες Γλώσσες, (στ) Γνώσεις ΤΠΕ (ψηφιακή ικανότητα), (ζ) Μεθοδολογία της μάθησης (learning to learn) (δηλ. μαθαίνω πως θα μαθαίνω) – μεταγνωστικές ικανότητες (δηλ. αντιληπτική ικανότητα και κατανόηση φαινομένων), (η) Κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη (π.χ. ανάπτυξη πνεύματος ομαδικής συνεργασίας, επικοινωνιακή ικανότητα, διαχείριση κρίσεων και συγκρούσεων), (θ) Ανάπτυξη επιχειρηματικής ικανότητας και πρωτοβουλίας, (ι) Πολιτιστική έκφραση και πολιτισμική αναγνώριση) (ερώτ.15).

Το ό,τι πολλές φορές, τα άτομα δεν αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, και δεν υιοθετούν στάσεις στο σχολείο εξαρτάται από (α) τους δασκάλους και τους καθηγητές, (β) τα διδακτικά εγχειρίδια (σχολικά βιβλία), (γ) τη γενική δομή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, (δ) το «παραδοσιακό» μοντέλο διδασκαλίας (δασκαλοκεντρικό μοντέλο), (ε) το λανθασμένο τρόπο εκμάθησης του μαθήματος («παπαγαλία»), και (στ) την ελλιπή χρηματοδότηση του εκπαιδευτικού συστήματος (ερώτ.20).

Τα υποκείμενα της έρευνας πιστεύουν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δυνητικά μπορεί να δώσει χρήσιμες γνώσεις και δεξιότητες για την αγορά εργασίας. Όμως, για να γίνει αυτό εφικτό θα πρέπει να γίνουν ουσιαστικές και βαθιές εκπαιδευτικές αλλαγές σε πολλούς τομείς (αναλυτικά προγράμματα, εγχειρίδια, επιμορφώσεις εκπαιδευτικών) και να δοθεί βαρύτητα παράλληλα και στην τεχνική γνώση μέσω εξειδικευμένων δομών (ερώτ.21). Σχετικά με τις αναγκαίες αλλαγές πολύ χαρακτηριστική είναι η παρακάτω προσέγγιση: «Ολική αλλαγή με νέους εκπαιδευτικούς με όρεξη για εργασία». Επισημαίνεται παράλληλα ότι το σύστημα παρουσιάζει μεγάλη ανεπάρκεια σε σχέση με την παρεχόμενη γνώση για τεχνικές και χειρονακτικές εργασίες, ενώ το κενό που υπάρχει σε μια ουσιαστική εκπαίδευση για τα τεχνικά επαγγέλματα είναι απολύτως ορατό.

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα παράγει ανισότητες (ερώτ.23). Για τις κοινωνικές ανισότητες που παράγει το εκπαιδευτικό σύστημα υπάρχει διάχυτη η αντίληψη ότι είναι ο κανόνας, ενώ είναι εμφανές ότι το σύστημα με τον τρόπο που λειτουργεί δε θεωρείται κατάλληλο για τη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων που θα μπορούσαν να περιορίσουν τις ανισότητες.

Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους ενώ αρχικά δήλωσαν ότι δύσκολα θα επέστρεφαν στην εκπαίδευση, εν συνεχεία σε ποσοστό 93% τόνισαν ότι θα επέστρεφαν στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση εφόσον υπήρχε εγγύηση της συσχέτισης με την αγορά εργασίας (ερώτ.24-25). Η παροχή μιας τέτοιας εγγύησης θα ήταν βεβαίως ιδιαίτερα δύσκολη σε μια απορρυθμισμένη αγορά εργασίας, όπου η εύρεση εργασίας δε σχετίζεται υποχρεωτικά με την ύπαρξη δεξιοτήτων για μια συγκεκριμένη εργασία, αλλά κυρίως με το κόστος αυτής ή στην καλύτερη περίπτωση με το συνδυασμό χαμηλού κόστους και αυξημένων δεξιοτήτων. Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αλήθεια ότι συνδέεται με την αγορά εργασίας κυρίως σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά δεν ανταποκρίνεται πλήρως λόγω της ελλιπούς γνώσης σε τεχνογνωσία. Αυτό σημαίνει ότι οι γνώσεις που παρέχει δεν είναι επαρκείς και τέτοιες που να καλύπτουν τις επαγγελματικές ανάγκες στην κοινωνία σε ικανοποιητικό βαθμό.

Υπάρχει μεγάλη θεωρητική κάλυψη χωρίς όμως την απαραίτητη προσαρμογή στα δεδομένα της αγοράς εργασίας, τα οποία διαφοροποιούνται με ταχύτατους ρυθμούς (ερώτ.26). Οι ερωτώμενοι ωστόσο που έχουν χαμηλότερα ακαδημαϊκά προσόντα φαίνεται να αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην αξία της εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενδεχομένως και επειδή δεν τη διαθέτουν.

Έτσι, οι δεξιότητες που θα πρότειναν ως μέρος μιας αναγκαίας επιμόρφωσης είναι η γνώση ή και βελτίωση πρώτης

ή δεύτερης ξένης γλώσσας, η γνώση χρήσης υπολογιστών αλλά προσαρμοσμένη στις εργασιακές ανάγκες, η εξειδίκευση μέσω κάποιου μεταπτυχιακού αλλά και η γνώση της ίδιας της γλώσσας. Επιπλέον, αυτό που δηλώνουν σχεδόν όλοι είναι και η ανάγκη γνώσης μιας σειράς από κοινωνικές και άλλες αξίες όπως επιχειρηματικότητα, κοινωνική συμπεριφορά, επικοινωνιακές δεξιότητες, κριτική σκέψη, οργανωτικότητα, διαχείριση χρόνου, ανθρωπιστική παιδεία, ενθάρρυνση, πίστη στον εαυτό, συνεργασία, δημιουργικότητα, πρωτοβουλία, οικονομική και μαθηματική διαχείριση, αξιοποίηση της γνώσης, διαλεκτική ικανότητα (ερώτ.27).

Η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος σύμφωνα με τα υποκείμενα θα βελτιωνόταν με μια ριζική μεταρρύθμιση του σχολείου η οποία θα απέδιδε την απαιτούμενη έμφαση στην ελεύθερη επιλογή κατεύθυνσης των μαθητών ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες τους από το γυμνάσιο, στον σωστό επαγγελματικό προσανατολισμό, στην αξιολόγηση των δασκάλων-καθηγητών, στην αλλαγή σχολικών βιβλίων, στη λειτουργική σχέση δάσκαλου και μαθητή, στην κατάλληλη επιλογή ατόμων σε θεσμικές θέσεις και όχι με κομματικά κριτήρια, στην κατάργηση των πανελληνίων και εισαγωγή στα τμήματα με εξετάσεις, στην απελευθέρωση από την στείρα ύλη του μαθήματος με έμφαση στις ανάγκες των μαθητών, στη συνεργασία φορέων, στην προτεραιότητα χρηματοδότησης της παιδείας, στην κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων (ερώτ.28).

Όπως αναφέρει ένας ερωτώμενος: «Να μειωθούν τα μαθήματα και η ύλη που διδασκόμαστε και κάποια απ' αυτά να αντικατασταθούν από μαθήματα εξειδίκευσης σε κάποιον τομέα της αγοράς εργασίας...». Για τη σύνδεση γνώσεων με την αγορά εργασίας διατυπώνεται και η εξής επιφύλαξη: «Ναι συνδέονται, αλλά εν τέλει δεν προσφέρει (sic.) τα απαραίτητα προσόντα».

Είναι σημαντικό να θυμίσουμε πως, όπως αναφέραμε στην ανάλυση των ερωτήσεων 9-28 που αφορούν στο *Επίσημο Εκπαιδευτικό Σύστημα και Δεξιότητες*, προκύπτει ότι η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος είναι πολύ χαμηλή. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι χαρακτηριστικές και σημαντικές οι απαντήσεις στην ερώτηση «πώς αξιολογείτε το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα;». Ενδεικτικά αναφέρουμε: *«Ανεπαρκές, σχετικά μη διαδραστικό, χωρίς δυνατότητες στην ανάπτυξη των κλίσεων κάθε ατόμου. Δεν συνδέεται με την μετέπειτα πορεία του εκπαιδευόμενου και δεν είναι προσιτό για την προσέγγιση των υψηλών βαθμίδων σε οικονομικό επίπεδο»* (Συν. Λ. 4.).

Η εκπαιδευτική δομή θεωρείτε φιλική και χρήσιμη από πολλούς ερωτώμενους. Όμως η εννοιολόγησή της σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι μάλλον εχθρική καθώς έχουν με ευκολία υιοθετηθεί από τους απαντώντες ιδεολογικές στάσεις απέναντί της. Έτσι στο ερώτημα 24: *«Θα ξαναγυρίζατε στην εκπαίδευση;»*; Ο ερωτώμενος απαντά: *«... θα ξαναγυρνούσα με την προϋπόθεση ότι θα υπήρχε ένα λιγότερο 'μαθητοκτόνο' σύστημα ... εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση»* (Συν. Λ. 2.)

Εδώ η απάντησή μας παραπέμπει σε μια αιτιακή ένταση που παράγεται στον πυρήνα της σύλληψης του προσανατολισμού της δομής. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με απόψεις των ερωτώμενων η απογοητευτική ανακολουθία παράγεται από το προσανατολισμό του σχολείου, το οποίο προσλαμβάνουν ως εάν, συνολικά, να μην προσφέρει γνώσεις και να μην έχει αναφορά και σύνδεση με την αγορά εργασίας. Αντίθετα, το αντιμετωπίζουν ως να είναι προσανατολισμένο στις εξετάσεις εισαγωγής των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Τόσο η αδυναμία της δημόσιας δομής να καλύψει τις ανάγκες των υπολοίπων μαθητών ακόμη και να 'περάσουν' την τάξη αλλά και η τελική αδυναμία του δημόσιου μηχανισμού

να ικανοποιήσει τις ανάγκες της εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. κατά τους ερωτώμενους καλύπτεται από μια αγοραία δομή: τα φροντιστήρια. Αναφορικά με αυτά θα ειπωθεί ότι: «*Θεωρώ ότι δε θα έπρεπε να υπάρχουν αν οι εκπαιδευτικοί έκαναν επαρκώς τη δουλειά τους αλλά είναι ένας τρόπος απορρόφησης τόσων άνεργων εκπαιδευτικών*» (Συν. Ν. 1.).

Ο νόμος είναι ένας: «*Ό,τι πληρώνεις παίρνεις*» (Συν. Ν. 1.). Η σύλληψη και του θεσμού αλλά και της εκπαιδευτικής διαδικασίας συνδέεται άμεσα με την οικονομική δύναμη και την κοινωνική θέση, το κοινωνικό και το πολιτισμικό κεφάλαιο του υποκειμένου που από τη θέση του πελάτη πια καλείται να χαράξει την υποκειμενική του διαδρομή: «*Ότι είναι λογικό από τη στιγμή που δίνεις λεφτά, να σε προσέξουν. Και ναι, έτσι μεγαλώσαμε. Τουλάχιστον η γενιά μου. Δηλαδή από μικρή με θυμάμαι να πηγαίνω αγγλικά, φροντιστήριο. Μετά στο Γυμνάσιο: μαθηματικά, αρχαία ... ό,τι μαθήματα είναι ειδικότητας. Το θέμα είναι ότι δεν πρέπει να υπάρχει καθόλου αυτό [το φροντιστήριο] γιατί υποτίθεται υπάρχει ένα σχολείο, αυτή είναι η άποψή μου ... . Στο σχολείο δε δίνουνε και οι νέοι την απαραίτητη προσοχή ... και οι καθηγητές ... είναι αυτό με την παραγαλία ... το σύστημα από μόνο του, έτσι όπως είναι. Στα φροντιστήρια είναι λιγότερα άτομα. Από τη στιγμή που αμείβεται ο καθηγητής από το κάθε παιδί ... είναι ιδιωτικό. Πληρώνεις. Ό,τι πληρώνεις παίρνεις*» (Συν. Ν.1.)

Η απόκτηση ικανοτήτων για την εύρεση ικανής ύπαρξης στην αγορά εργασίας και τελικά στην κοινωνία περνά μέσα από τις δυνατότητες του υποκειμένου ανάλογα με την οικονομική του δύναμη να διανύσει μια απόσταση κοινωνικής ανισότητας συχνά απογοητευτικής: «*Ναι, παράγει ανισότητες γιατί η εκπαίδευση γίνεται κυρίως μέσω του φροντιστηρίου, έτσι οι πιο φτωχοί γονείς δεν μπορούν να στείλουν τα παιδιά τους και αυτά υστερούν*» (Συν. Ε.7.).

4. Έλληνες Neets και απασχόληση

Στην ενότητα του ερωτηματολογίου *Απασχόληση και Δεξιότητες* (ερώτ.29-59) ένα σημαντικό ποσοστό από τους ερωτώμενους (60.6 %) έχουν εργαστεί στο παρελθόν, με τους περισσότερους εξ αυτών (42.3%) να έχουν απασχοληθεί από 1-12 μήνες σε διάφορους κλάδους. Έχουν δουλέψει μικρό χρονικό διάστημα σε εποχιακές δουλειές και εγκατέλειψαν την εργασία είτε λόγω σύγκρουσης, είτε λόγω εποχικότητας, ή και χαμηλής χρηματικής αποζημίωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ερωτώμενοι έχουν μια διάχυτη απογοήτευση από το εκπαιδευτικό σύστημα διαπιστώνεται ότι θεωρούν μάλλον απαραίτητη την αναβάθμιση της Γυμνασιακής και της Λυκειακής Εκπαίδευσης με εκσυγχρονισμό των διδακτικών μεθόδων και μεγαλύτερη σύνδεση με την αγορά εργασίας. Σπανιότερα αναγνωρίζεται ότι ανεξάρτητα από την έλλειψη ευελιξίας του εκπαιδευτικού συστήματος η προσαρμογή στην αγορά εργασίας προϋποθέτει να ακολουθεί η εκπαίδευση την πορεία της αγοράς η οποία μεταβάλλεται με ραγδαίους ρυθμούς.

Ζητούμενες δεξιότητες για την ένταξη στην αγορά εργασίας παραμένουν πάντα η ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας, η ενίσχυση της γλωσσομάθειας και των δεξιοτήτων στις ΤΠΕ.

Από τα ανωτέρω γίνεται εμφανές ότι η καλλιέργεια της γλωσσικής έκφρασης μέσω των ΤΠΕ και η κριτική προσέγγιση συγκεκριμένων καταστάσεων και σεναρίων με την ταυτόχρονη καλλιέργεια επικοινωνιακών στρατηγικών θα μπορούσε να προσφέρει ουσιαστικά στους ΝΕΕΤΣ.

Οι παραπάνω τοποθετήσεις των ερωτώμενων μας προσφέρουν ενδιαφέρουσες νοηματοδοτήσεις αναφορικά με τη σύλληψη θεσμών αλλά και διαδικασιών. Η υπεραπλούστευση με τη μορφή του οικονομικού ντετερμινισμού αποτελεί κυρίαρχη κοινωνική αφήγηση. Προκύπτει δε τόσο από την ποσο-

τική όσο και από την ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων, ως κυρίαρχο πλαίσιο των υποκειμενικών νοσηματοδοτήσεων του πεδίου.

Από αυτό το πλαίσιο θεωρούμε πως παράγεται και η σύλληψη της ανάγκης από την πλευρά των ερωτώμενων των αναγκαίων γνώσεων και ικανοτήτων -εργαλείων για την απόκτηση θέσης στην αγορά εργασίας. *«Ικανότητα στην ξένη γλώσσα, καλή γνώση και ικανότητα στη χρήση του ψηφιακού εργαλείου και φυσικά ικανότητα επικοινωνίας»* (Συν. Ε.1.). Κατανοούν δηλαδή και συλλαμβάνουν τις βασικές ικανότητες και γνώσεις ύπαρξης στην σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας αλλά και της παγκοσμιοποίησης. Τα υποκείμενα αναζητούν αυτά τα 'απαραίτητα' εργαλεία-εφόδια στην αγορά. Είναι ενδεικτική η φράση: *«Ναι έχω διδαχθεί ... δε με βοήθησε ουσιαστικά καμία. Πήγα έξω σε φροντιστήριο»* (Συν. Β.2.). Όμως, η αγορά, ιδιαίτερα ως εργασιακό βίωμα δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται με θετικό τρόπο στις ανάγκες τους, όπως οι ερωτώμενοι τις εκφράζουν.

Είναι χαρακτηριστική η κριτική που ασκούν οι ερωτώμενοι για την ενδυνάμωση της ταυτότητας τους και κυρίως δε της εργασιακής τους ικανότητας, όπως την αντιλαμβάνονται μέσα από το εργασιακό τους βίωμα.

Για τη διερεύνηση αυτής της θέσης είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως μεγάλο ποσοστό από αυτούς που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις απασχολήθηκαν περιστασιακά στο χώρο της εστίασης ή είχαν ανάλογες εργασιακές εμπειρίες. Δεν είναι συνεπώς τυχαία η σημασία που αποδίδουν στην επικοινωνία. Είναι ακόμη ενδιαφέρουσα και η αναφορά στην ανάγκη της ικανότητας του *‘μαθαίνω πως να μαθαίνω’*. Η μαρτυρία αυτή αναδεικνύει από την πλευρά του ερωτώμενου την κατανόηση του στοιχείου της *ρευστότητας* ως δομικού χαρακτηριστικού του κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου στο οποίο κινείται (Συν. Χ.4.).

Έτσι, βασικό εργαλείο για τους ερωτώμενους για την εξεύρεση εργασίας και κατ' επέκταση για την ενίσχυση της κοινωνικής τους θέσης είναι η επικοινωνία, ιδιαίτερα η επικοινωνία σε ξένη γλώσσα. Είναι κατά την άποψή μας ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί η σημασία της αγγλικής γλώσσας ως εργαλείο ένταξης, αφού στην υιοθέτηση και στη χρήση της, η ετερότητα θα αναζητήσει την ένταξή της όπως οι υπόλοιποι αναζητούν την κοινωνική τους κινητικότητα και θέση (Συν. Τ.1.).

Ακολουθως, ιδιαίτερα αυξημένο παρουσιάζεται το ποσοστό ψηφιακού γραμματισμού. Η συντριπτική πλειοψηφία όσων ρωτήθηκαν απαντούν πως γνωρίζουν τη χρήση του ψηφιακού εργαλείου (88,7%) (ερ. 41). Ιδιαίτερη γνώση οι ερωτηθέντες δηλώνουν στην επεξεργασία κειμένου. Ακόμη είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα υψηλά ποσοστά απαντήσεων που αφορούν στην πολύ καλή ως και εξαιρετη γνώση χρήσης του διαδικτύου (85%) και των μέσων κοινωνική δικτύωσης (60%) Θα πρέπει εδώ να γίνει ιδιαίτερη μνεία της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για επαγγελματικούς λόγους και σκοπούς και ιδίως για τα σημασία των επαγγελματικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. το *LinkedIn*) με σκοπό την εύρεση θέσεων εργασίας (ερ. 56). Είναι χαρακτηριστική η φράση νέου άνδρα 23 ετών ο οποίος θεωρεί τα επαγγελματικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης «*μεγάλη ενημέρωση και επιβήθηση στην εύρεση εργασίας*» (Συν. Β. 1.). Από την άλλη πλευρά, σε ερωτήσεις σχετικά με πιο εξειδικευμένα προγράμματα οι θετικές απαντήσεις είναι αισθητά μειωμένες. Έτσι, χαμηλότερα είναι τα ποσοστά των ερωτηθέντων που δηλώνουν πολύ καλή γνώση πιο εξειδικευμένων προγραμμάτων Η/Υ όπως τα υπολογιστικά φύλλα (Excel) μόλις 8,5% ή η χρήση βάσης δεδομένων (Access) 9,9% αντίστοιχα. Η συγκριτική διαφορά είναι ιδιαίτερα ενδεικτική για την κατανόηση της εξειδίκευσης κατά τον πρότερο εργασιακό τους βίο.

Αναφορικά με την εξειδίκευση και υποκειμενικές διαδρομές στο χώρο της αγοράς ως δρώντες/πελάτες που αναζητούν μια θέση στην αγορά εργασίας, οι ερωτώμενοι κατέθεσαν ότι υπέστησαν συναισθηματική ενόχληση/πίεση (άγχος) σε αυτές τις διαδρομές σε ποσοστό 30%. Πιο συγκεκριμένα, από ένα ποσοστό περίπου 30% που ανέφερε την ύπαρξη άγχους όταν εργάζονταν, ένα υποσύνολό τους σε ποσοστό περίπου 23% είχε αναπτύξει μεθόδους διαχείρισής του. Απ' την άλλη πλευρά ποσοστό 15,6% όσων απάντησαν δήλωσαν ότι δεν είχαν καταφέρει να επιτύχουν ισορροπία εργασιακής και προσωπικής ζωής (ερ. 49). Ενδεικτικά ακόμα είναι τα λόγια νεαρού άνδρα: *«Η αλήθεια είναι ότι στην τελευταία περίπτωση που το (εργασιακό) πρόγραμμα δεν ήταν σταθερό και χρειαζόταν πολύ χρόνο αυτό δημιούργησε κάποιες δυσκολίες στη ρύθμιση του προσωπικού μου προγράμματος»* (Συν. Β. 4.).

Η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας εισάγει και ενσωματώνει στην υποκειμενική δράση χαρακτηριστικά ρευστότητας και η αβεβαιότητας. Οι εσωτερικεύσεις αυτές αποτελούν με τη σειρά τους, την αιτία της απορρύθμισης της δράσης και της στρατηγικής των υποκειμενικών δράσεων των ερωτώμενων. Η απουσία γραμμικότητας του βιώματος με την έννοια της απουσίας κανονικοποίησης ως προς την εργασιακή (απο)ρύθμιση, αλλά και η απουσία της συνεκτικότητας στην αφήγηση του βιώματος, αναδύεται ως φόβος και ανασφάλεια. Ενδεικτική είναι η θέση του ερωτώμενου: *«Ναι, γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις οι εργοδότες ήταν αυστηροί. Προφανώς φοβόμουν μην κάνω κάτι και απολυθώ»* (Συν. Μ. 1.).

Η αδυναμία των υποκειμενικών στρατηγικών αλλά και η απορρύθμιση των δομικών επιταγών παράγει αβεβαιότητα και ανισορροπία. Από τη μία το υποκείμενο αδυνατεί να προσανατολιστεί ή ματαιώνεται κατά την προσπάθειά του μέσω των θεσμικών εκπαιδευτικών (του) διαδρομών να αποκτήσει τα απαραίτητα προσόντα που θα του εξασφαλίσουν μια ικα-

νή θέση εργασίας. Από την άλλη οι ευκαιρίες εργασίας είναι ελάχιστες και οι ευκαιρίες απασχόλησης μη ικανοποιητικές: *«Είναι αναγκαίο σχεδόν καθώς όλοι πρέπει να βγάζουν τα προς το ζην έσοδα. Θα έλεγε κάνεις πως κάποιες φορές είναι μονόδρομος. Συνήθως όμως όταν οι υποψήφιοι στην αγορά εργασίας δεν βρίσκουν κάτι αντάξιο των προσδοκιών και των ικανοτήτων τους στρέφονται σε άλλες δουλειές «υποδεέστερες»»* (Συν. Λ.4). *«Είναι σαν να υπάρχει αναντιστοιχία και ταυτόχρονα έλλειψη αυτών που ζητάνε στην αγορά»* (Συν. Β. 2 & 3).

Από τα προαναφερθέντα γίνεται αντιληπτό ότι ο Έλληνας ως κοινωνικό υποκείμενο βρίσκεται σε κατάσταση ανισοροπίας. Θεωρεί αυτό που του συμβαίνει 'τραγικό' (συν. Γιώτη 1). Η άσχημη οικονομική κατάσταση τόσο σε επίπεδο υποκειμένου όσο και σε επίπεδο κοινωνίας αναγκάζει τα κοινωνικά υποκείμενα να δεχτούν αυτήν την τραγικότητα ως δομικά αναπόφευκτη κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, ποσοστό 82,1% αυτών που απάντησαν θεωρούν πως δεν απασχολούνται σε θέση αντίστοιχη των προσόντων τους (ερ. 50). Η αναντιστοιχία αυτή φαντάζει αναπόφευκτη, όπως σχολιάζει μια νεαρή κοπέλα: *«Απόρροια των καιρών»* (Συν. Κ. 1) και το αναπόφευκτο καθίσταται πλέον νομιμοποιημένο, *«το θεωρώ φυσιολογικό πλέον λόγω κρίσης»* (Συν. Δ. 2.).

Είναι σημαντικό πως ενώ δεν θεωρούν αξιοπρεπή την ποιότητα της προοπτικής εργασιακής απασχόλησης που έχουν μπροστά τους είναι όμως αποφασισμένοι να την δεχτούν και να την αναλάβουν αφού δεν έχουν και άλλες επιλογές: *«Επειδή νομίζω ότι στην σημερινή εποχή η εργασία είναι και πολύτέλεια ναι, δεν νομίζω ότι είμαστε στη φάση που μπορούμε να απορρίπτουμε δουλειές και να είμαστε επιλεκτικοί οπότε ναι ανάλογα βέβαια το τι'»* (Συν. Γ. 1.) *«τα οικονομικά προβλήματα δεν αφήνουν περιθώρια επιλογών»* (συν. Βάικου 3).

Ο αξιολογικός διαχωρισμός δημόσιου και ιδιωτικού είναι ισχυρός στις απόψεις των ερωτώμενων ακόμα και στο πεδίο της (αν)αντιστοιχίας μεταξύ των προσόντων που διαθέτουν τα άτομα και των θέσεων εργασίας: «... *όχι στο δημόσιο τομέα, έχουν λιγότερες ικανότητες από ότι χρειάζεται, ενώ στον ιδιωτικό συμβαίνει το αντίθετο, περισσότερες ικανότητες, από αυτές που χρειάζονται*» (Συν. Τ. 3.). Οι στάσεις είναι μάλλον θετικές προς την ιδιωτική σφαίρα. Έτσι στο ερώτημα κατά τη γνώμη σας στον δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα απασχόλησης αναγνωρίζονται οι ικανότητες των ατόμων; η απάντηση είναι απόλυτη: ... *το ιδιωτικό φυσικά* (Συν. Ε. 1.). Μία δε νεαρή εκπαιδευτικός καταλήγει: «... *Στον ιδιωτικό τις περισσότερες φορές αναγνωρίζονται στο δημόσιο πιο σπάνια*’, ή ακόμα πιο κάθεται ‘... *γενικά νομίζω ότι το δημόσιο στην Ελλάδα πάσχει από παντού...*» (Συν. Κ. 1).

Για τα υποκείμενα η επίτευξη της κατάληψης μιας θέσης εργασίας ή πρόσκαιρης απασχόλησης δεν συνδέεται ούτε με τις ατομικές ικανότητες και επιτεύγματα ούτε με το θεσμοποιημένο κεφάλαιό του. Στη στάση των ερωτώμενων συνδέεται με την κληρονομιά ενός κατά βάση αρνητικού (κατά την έννοια του αποκλεισμού άλλων) κοινωνικού κεφαλαίου. Η αίσθηση της θέσης τους ως ‘εκτός’ της απαραίτητης κοινωνικής δικτύωσης και έτσι αποδέκτες ανισότητας και απογοήτευσης είναι παρούσα στις απόψεις των ερωτώμενων. Πιο συγκεκριμένες η σημασία των μη αξιοκρατικών προσλήψεων και της σημασίας του ‘μέσου’ στην επίτευξη εξεύρεσης εργασίας είναι κοινός τόπος στις απαντήσεις των ερωτώμενων. Είναι ενδεικτική η άποψη που αναδεικνύει την απουσία θετικού (κατά την έννοια του μη περιοριστικού) κοινωνικού κεφαλαίου ως την βασική αιτία απασχόλησης σε θέση μη αντιστοιχίας των προσόντων του εργαζόμενου. Είναι χαρακτηριστική η φράση πρώην εργαζόμενου άνδρα 23 ετών, τεχνικής εκπαίδευσης, με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα και αποχή πάνω από 2 έτη από

την εκπαίδευση που θεωρεί πως *‘πιθανώς δεν είχαν το ανάλογο μέσο ώστε να μπουνε σε αντίστοιχη με τα προσόντα τους εργασιακή θέση’* (ερ. 51).

Χαρακτηριστικά δε και άλλοι ερωτώμενοι αναφέρουν ότι: *«παίζει ρόλο το αν ο θεός σου μπορεί να σε βολέψει κάπου. Στην Ελλάδα αυτό γίνεται κυρίως»* (Συν. Π. 3). Με διαφορετική διατύπωση: *«... η μη αντιστοιχία προσόντων και θέσεων εργασίας οφείλεται κυρίως στην οικονομική κρίση που αντιμετωπίζουμε. Υπάρχουν μόνο λίγες θέσεις και αυτές τις καταλαμβάνουν άτομα που μπορεί να μην διαθέτουν τα απαιτούμενα προσόντα αλλά να έχουν το κατάλληλο «μέσο»... «.* (Συν. Κ. 2.)

Παρόλη τη δυσαρέσκεια και το βίωμα της ανισότητας σχεδόν το σύνολο όσων απάντησαν (90,9 %) δηλώνει πρόθυμο να εργαστεί με *«κάπου που θα ζητούσαν λιγότερα προσόντα από αυτά που διαθέτει»* (ερ. 52).

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, παρόλη την απουσία ικανοποίησης και ανισορροπίας και την ματαίωση από την *‘κανονικοποίηση’* της ανισότητας την οποία υφίστανται, τα υποκείμενα συνεχίζουν να προσπαθούν.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται: *«όχι πάντα ... καθώς ζούμε στην χώρα του ρουσφετιού και την τοποθέτηση των ‘δικών’ μας ανθρώπων σε καίριες θέσεις. Τονίζω όμως πως αυτό δεν γίνεται πάντα. Υπάρχουν άτομα που θέλουν καταξιωμένα άτομα στο χώρο εργασίας τους και δίνουν θέσεις ανάλογα με τα προσόντα που διαθέτει πιθανός εργαζόμενο»* (συν. Μ. 1.).

Έτσι παρά την *‘υποτίμηση’* που νιώθουν συνεχίζουν να αναζητούν μια ευκαιρία. *«Είναι αναγκαίο σχεδόν καθώς όλοι πρέπει να βγάζουν τα προς το ζην έσοδα. Θα έλεγε κάνεις πως κάποιες φορές είναι μονόδρομος. Συνήθως όμως όταν οι υποψήφιοι στην αγορά εργασίας δεν βρίσκουν κάτι αντάξιο των προσδοκιών και των ικανοτήτων τους στρέφονται σε άλλες δουλειές υποδεέστερες».* (Συν. Λ. 4.).

5. Έλληνες Neets: Κατάρτιση και Δεξιότητες. Προφίλ κοινωνικών δεξιοτήτων και ανάγκες κατάρτισης

Αναφορικά με τη συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης τα υποκείμενα δήλωσαν ότι έχουν συμμετάσχει κατά το παρελθόν σε τέτοιου είδους προγράμματα, σε ποσοστό 72,1%. Αντίθετα, μόλις 26,8% των ερωτηθέντων δεν έχουν συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης (ερ. 60). Σε γενικές γραμμές, η άποψη των ερωτηθέντων για την συμβολή των προγραμμάτων κατάρτισης καταγράφεται διαφοροποιημένη. Πιο συγκεκριμένα, από όσους απάντησαν ότι έχουν λάβει μέρος σε πρόγραμμα κατάρτισης ποσοστό 40% θεωρεί ότι η κατάρτιση 'δεν συμβάλλει' ή 'συμβάλλει λίγο' στο να βρει κάποιος απασχόληση. Αντίθετα, η θέση πως η κατάρτιση συμβάλλει από 'πολύ' έως 'πάρα πολύ' καταγράφεται σε ποσοστό 21,5% όσων απάντησαν (ερ. 65).

Είναι συνεπώς χαρακτηριστικό για τις παγιώσεις σχετικά με τις αναμονές αλλά και ευρύτερα τη στάση των ερωτώμενων πως σε ποσοστό 77,5% τα υποκείμενα θα επιθυμούσαν την συμμετοχή τους σε πρόγραμμα κατάρτισης (ερ.66). Επιπροσθέτως, ένα ποσοστό της τάξεως του 60,3% καταγράφει την ικανοποίησή του για το επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων που διαθέτει. Αντίθετα ποσοστό 39,7% δηλώνει τη θέση του για μη ικανοποιητικό βαθμό στα πεδία γνώσεων και δεξιοτήτων (ερ. 67).

Η θετική απάντηση στο ερώτημα αν θα επιθυμούσαν να συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης μπορεί να λειτουργήσει νοσηματοδοτικά τόσο των δράσεων όσο και των προθέσεων των κοινωνικών υποκειμένων. Έτσι, η κατάρτιση ή η επανακατάρτιση εμφανίζεται στις απαντήσεις των ερωτώμενων ως σημαντική λύση στο πρόβλημα της εύρεσης εργασίας. Πιο συγκεκριμένα ποσοστό περίπου 80% συνεχίζουν να θεωρούν πως η συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης

θα συνέβαλλε στο να αποκτήσει τις κατάλληλες δεξιότητες που απαιτούνται από την αγορά για την εξεύρεση εργασίας (ερ. 69).

Αναφορικά με τις κοινωνικές δεξιότητες/ ικανότητες που διαθέτουν τα υποκείμενα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε πως κατέχει την ικανότητα διαχείρισης κρίσεων και συγκρούσεων. Πιο αναλυτικά, ποσοστό 80,6% όσων απάντησαν θεωρούν πως διαθέτουν την ικανότητα διαχείρισης κρίσεων και συγκρούσεων από 'αρκετά' έως και 'πάρα πολύ' (ερ. 71.1).

Αρκετά υψηλό είναι και το ποσοστό αυτών που θεωρούν πως διαθέτουν την επικοινωνιακή ικανότητα. Ποσοστό 38,8% όσων απάντησαν θεωρούν πως διαθέτουν σε αρκετό βαθμό την επικοινωνιακή ικανότητα. Ακόμη ποσοστό 34,3%% θεωρεί πως διαθέτει κατά 'πολύ' την παραπάνω ικανότητα ενώ ποσοστό περίπου 7,5% θεωρεί πως διαθέτει την παραπάνω ικανότητα σε 'πάρα πολύ' μεγάλο βαθμό. (ερ. 71.2).

Ακολούθως, ποσοστό 39,7% θεωρεί πως διαθέτει κατά 'πολύ' την ικανότητα συνεργασίας ενώ ποσοστό περίπου 35,3% θεωρεί η συνεργατική του άνεση είναι 'πάρα πολύ' υψηλή. Αντίθετα, ποσοστό μόλις 1,5% από όσους απάντησαν δηλώνει πως διαθέτει σε μικρό βαθμό την συνεργατική ικανότητα. Ενώ είναι χαρακτηριστικό πως επίσης μόλις 1,5% δηλώνει απόλυτη έλλειψη αυτής της ικανότητας. (ερ. 71.3).

Η διαχείριση χρόνου αλλά και του άγχους αποτελεί ένα από τα σημαντικά ζητήματα που άπτονται της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας κατά την εργασιακή/παραγωγική προσπάθεια. Από το σύνολο των υποκειμένων, ποσοστό 39,7% όσων απάντησαν θεωρούν πως διαθέτουν σε αρκετό βαθμό την συγκεκριμένη ικανότητα. Ακόμη ποσοστό 32,4% θεωρεί πως διαθέτει κατά πολύ την παραπάνω ικανότητα ενώ ποσοστό περίπου 13,2% θεωρεί πως διαθέτει την παραπάνω ικανότητα σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό. (ερ. 71.4).

Αντίστοιχα μεγάλο ζήτημα αποτελεί η διαχείριση του άγχους τόσο στον εργασιακό χώρο όσο και στην καθημερινή ιδιωτική και προσωπική ζωή των υποκειμένων. Έτσι, η ικανότητα διαχείρισής του αποτελεί σήμερα ένα κυρίαρχο επισημονικό κι όχι μόνο διακύβευμα. Είναι συνεπώς ιδιαίτερα ενδιαφέρον πως οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 55% δηλώνουν ότι διαθέτουν την ικανότητα διαχείριση του άγχους από ‘αρκετά’ έως και ‘πάρα πολύ’. Αντίθετα, ποσοστό 32,4% θεωρεί πως διαθέτει ελάχιστα (‘λίγο’) αυτήν την ικανότητα ή και ‘καθόλου’ ποσοστό 10,3% (ερ. 71.5).

Επίσης, ποσοστό 83,9% όσων απάντησαν θεωρούν πως είναι αρκετά έως και πάρα πολύ προσαρμοστικοί, ενώ είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον πως ποσοστό 87% όσων απάντησαν θεωρούν ότι διαθέτουν οργανωτικές ικανότητες από ‘αρκετά’ έως ‘πάρα πολύ’ (ερ. 71.7). Στα παραπάνω θα πρέπει να προσθέσουμε και την ικανότητα επίλυσης των προβλημάτων, σημαντικό αίτημα της κυρίαρχης αφήγησης των αναγκών της αγοράς. Ενδεικτικές είναι οι απαντήσεις των ερωτώμενων που σε ποσοστό περίπου 86% όσων απάντησαν θεωρούν πως διαθέτουν την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων. (ερ. 71.8).

Πέρα από τις προαναφερθείσες ικανότητες τις οποίες θεωρούν πως κατέχουν οι ερωτώμενοι, στην ερώτηση *‘με βάση τις γνώσεις και τις ικανότητες που διαθέτετε, πόσο αναγκαία είναι για εσάς η συμμετοχή στα προγράμματα κατάρτισης με επίκεντρο συγκεκριμένες ικανότητες / δεξιότητες (βλ. ψηφιακή ικανότητα, γλωσσικές ικανότητες, βασικές ικανότητες, επιχειρηματική ικανότητα, κοινωνικές ικανότητες)*, οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναδείκνυαν την ανάγκη ποσοστού 47,7% να αποκτήσει ψηφιακές ικανότητες από ‘αρκετά’ έως και ‘πάρα πολύ’ καθώς θεωρούν τους εαυτούς τους αρχάριους (73.1). Από την άλλη πλευρά, αυτοί που θεωρούν τους εαυτούς τους περισσότερο προχωρημένους θεωρούν πως θα ήταν χρήσιμο να βελτιώσουν ‘αρκετά’ ως και ‘πάρα πολύ’, την ψηφιακή

τους ικανότητα σε ποσοστό 62,1%, καθώς αυτό θα τους βοηθούσε στην αγορά εργασίας (ερ.73.2).

Αντίστοιχα αρχάριοι σε ποσοστό 38% θεωρούν σημαντικό να βελτιώσουν ‘αρκετά’ ως και ‘πάρα πολύ’, την γλωσσική τους ικανότητα (ερ. 73.3). Ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για αυτούς που θεωρούν πως κατέχουν τη ικανότητα χρήσης της ξένης γλώσσας είναι 38%. Αυτοί θεωρούν σημαντικό να βελτιώσουν την γλωσσική ικανότητα από ‘αρκετά’ έως ‘πάρα πολύ’ (ερ, 73.4). Αντίθετα, ποσοστό 50,8% από όσους θεωρούν πως κατέχουν τη γλωσσική ικανότητα εκφράζει την άποψη πως δεν συντρέχει λόγος περαιτέρω βελτίωσης (ερ.73.4).

Επίσης, η βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας χρήσης της ξένης γλώσσας φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό αυτών που ρωτήθηκαν. Πιο συγκεκριμένα η βελτίωση της γλωσσικής ικανότητας στη χρήση ξένης γλώσσας στο χώρο εργασίας απασχολεί από ‘αρκετά’ ως ‘πάρα πολύ’ ποσοστό 73,6% από όσους απάντησαν (ερ.73.5).

Η βελτίωση σε θέματα αναγνωστικής ικανότητας και σε βασικούς κανόνες ορθογραφίας, γραμματικής και σύνταξης δεν απασχολεί καθόλου ποσοστό 40,9% αυτών που απάντησαν. (ερ. 73.6). Αντίθετα, η βελτίωση μαθηματικής ικανότητας και θετικών επιστημών δεν απασχολεί ποσοστό 19,4% όσων απάντησαν, ενώ τη βελτίωση στο συγκεκριμένο πεδίο από ‘αρκετά’ ως και ‘πάρα πολύ’ απασχολεί ποσοστό περίπου 56% όσων απάντησαν (ερ. 73.7).

Ακόμη την βελτίωση των ικανοτήτων τους ως προς την καινοτομία και επιχειρηματικότητα από ‘αρκετά’ έως και ‘πάρα πολύ’ επιθυμεί ποσοστό 73,% (ερ. 73. 8). Ιδιαίτερα την βελτίωση των ικανοτήτων τους στην αγροτική επιχειρηματικότητα από ‘αρκετά’ έως ‘πάρα πολύ’ επιθυμεί ποσοστό 74,2% (ερ. 73.9).

Αντίστοιχα στον τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας την βελτίωση των ικανοτήτων τους από ‘αρκετά’ έως ‘πάρα πολύ’ επιθυμεί ποσοστό 77,4% (ερ. 73.10).

Την βελτίωση των ικανοτήτων τους στο τομέα της τουριστικής επιχειρηματικότητας από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' επιθυμούν οι περισσότεροι σε ποσοστό 77,3% (ερ. 73.11). Αντίστοιχα, η ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα και η βελτίωση της ικανότητας τους από 'αρκετά' ως 'πάρα πολύ', ώστε να βρουν εργασία, απασχολεί επίσης ποσοστό ανώτερο του 70% (ερ. 73.12).

Επιπροσθέτως, οι απαντώντες επιθυμούν τη βελτίωση των ικανοτήτων του στον τομέα της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και του επαγγελματικού προσανατολισμού από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' σε ποσοστό 68,6%. (ερ.73.13).

Αντίστοιχα, ποσοστό 60% όσων απάντησαν επιθυμεί από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' την βελτίωση του στην σύνταξη εγγράφων και φορμών επικοινωνίας (ερ.73.14). Απ' την άλλη πλευρά την ικανότητα βελτίωσης διαχείρισης χρόνου επιδιώκει από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' ένας υψηλός αριθμός σε ποσοστό 72,3% (ερ. 73.15).

Οι ικανότητες που αφορούν στη διαχείριση διαπροσωπικών σχέσεων στον χώρο εργασίας και στη βελτίωση των ικανοτήτων τους ώστε να βρουν εργασία απασχολεί, από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ', ποσοστό 71,6% όσων απάντησαν (ερ.73.16).

Ένα ακόμα υψηλότερο ποσοστό 78,8% όσων απάντησαν, θεωρούν πως η βελτίωση από 'αρκετά' έως 'πάρα' πολύ των ικανοτήτων τους στην άσκηση αποτελεσματικής ηγεσίας στην εργασία θα τους βοηθήσει στην εύρεση ικανής απασχόλησης (ερ. 73.17).

Την βελτίωσή τους επίσης, από αρκετά έως πάρα πολύ, στον τομέα της αποτελεσματικής συνεργασίας στην εργασία, επιθυμούν ποσοστό 77,6% από όσους απάντησαν (ερ.73.18).

Την βελτίωση των ικανοτήτων τους στο πεδίο της ασφάλεια και πρώτων βοηθειών στον εργασιακό χώρο από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' επιθυμεί ποσοστό 89,6% όσων απάντησαν (ερ. 73.21). Αντίστοιχα, η βελτίωση της ικανότητας τους

από 'αρκετά' ως 'πάρα πολύ' στο πεδίο της διαχείρισης κοινωνικών κρίσεων, ώστε να βρουν εργασία, απασχολεί επίσης ποσοστό 74,2% από όσους απάντησαν (ερ.73.22).

Τέλος, ας αναφερθεί ότι μη βελτίωση των ικανοτήτων του στον τομέα της Εναρμόνισης επαγγελματικής και προσωπικής ζωής από 'αρκετά' έως 'πάρα πολύ' επιθυμεί ποσοστό 65,2%, ώστε να βοηθηθεί στην εξεύρεση εργασίας (ερ. 73.23).

Προσέτι αν και φαίνεται να υπάρχει μια μη ικανοποιητική αντίληψη για τα προγράμματα κατάρτισης εξ αποστάσεως -τα οποία είναι χαρακτηριστικό πως ορισμένοι τα χαρακτηρίζουν με τη φράση 'ελλιπή' (Συν. Β. 1) - εντούτοις πολύ υψηλό ποσοστό των ερωτούμενων, ήτοι 74,6%, δηλώνει πως θα λάμβανε μέρος σε πρόγραμμα κατάρτισης που θα περιλάμβανε δια ζώσης και εξ αποστάσεως παρακολούθηση, αν δινόταν η δυνατότητα αυτή. Αντίθετα, ορισμένοι, λίγοι (σε ποσοστό 18,3%), δηλώνουν πως δεν θα λάμβαναν μέρος σε πρόγραμμα κατάρτισης που θα περιλάμβανε δια ζώσης και εξ αποστάσεως παρακολούθηση (ερ. 75).

Η αμφισβήτηση και η εδραίωση του 'ελλιπέος' είναι ποσοτικά φανερή. Καταληκτικά, συχνά οι ερωτώμενοι δεν διστάζουν να καταγράψουν την δυσπιστία τους αναφορικά με τις διαδικασίες που προσδιορίζουν τις κατανομές των επαγγελματικών ευκαιριών που δίνονται στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα ποσοστό (80,3%) των ερωτηθέντων διαπιστώνουν αντιστοιχία καθώς θεωρούν πως οι επαγγελματικές ευκαιρίες που δίνονται στα άτομα στην Ελλάδα δεν αντιστοιχούν με τις γνώσεις και τις ικανότητες που διαθέτουν (ερ. 76).

6. Έλληνες Neets και αγορά εργασίας

Η θέση που συχνά επαναλαμβάνεται στις μαρτυρίες και στις συνεντεύξεις σύμφωνα με τις οποίες τα υποκείμενα φαίνεται

να θεωρούν το (περιοριστικό) κοινωνικό κεφάλαιο ή όπως καταγράφεται *‘οι γνωριμίες και το μέσο’* πως αποτελεί τον πλέον σημαντικό παράγοντα για να βρει κανείς εργασία (Συν. Β. 1). Η αμφισβήτηση των κανόνων της αγοράς είναι φανερή από τις αποκρίσεις των υποκειμένων. Οι ερωτηθέντες θεωρούν πως στη διαδικασία εξεύρεσης εργασίας δεν διαμεσολαβεί και δεν αποτελεί κριτήριο ο οικονομικός ορθολογισμός ή οι αρχές του *marketing* αλλά άλλες μη-τυπικές κοινωνικές διαδικασίες.

Οι ερωτώμενοι παρουσιάζουν επίσης την κατάληψη μιας εργασιακής θέσης ως μια έσχατη ελπίδα κοινωνικής κινητικότητας. Η άποψη αυτή καταγράφεται με ενδιαφέροντα τρόπο ως μια *«ανάσα στα σημεία των καιρών»*. Χαρακτηριστική η θέση άνδρα ερωτώμενου: *«Λογικά όλοι τώρα είναι λίγο δύσκολο. Αλλά όρεξη και θέληση άμα έχεις, βρίσκεις. Αυτό ξέρω εγώ μόνο. Άμα κάθεσαι σπίτι και κοιμάσαι όλη μέρα δεν βρίσκεις τίποτα και περιμένεις να σου δίνει ο ένας και ο άλλος. Ούτε στραβός είσαι, ούτε κουτσός είσαι, τίποτα. Μπορείς να βρεις δουλειά»* (Συν. Ι.1.).

Καθώς η διάσταση της εμπιστοσύνης -η ύπαρξή της- σε μια αγορά εργασίας που συνεχώς μεταβάλλεται αποτελεί τόσο αναγκαιότητα όσο και βασικό εφόδιο για την εύρεση εργασίας, άλλο τόσο απαραίτητες διαστάσεις αποτελούν η *‘υπομονή’* αλλά και η *‘εξειδίκευση’*, Έτσι: *«θα έλεγα γιατί όσο πιο καταρτισμένος είναι κάποιος σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο τόσες περισσότερες οι ευκαιρίες να βρει εργασία»* (Συν. Γ. 1.).

Όμως, παρά την αδυναμία εξεύρεσης εργασίας από τη μια και την δηλούμενη προθυμία συμμετοχής σε επανακαταρτίσεις και μετεκπαιδεύσεις τα ίδια τα κοινωνικά υποκείμενα, οι ερωτηθέντες, δεν φαίνεται να έχουν επεξεργαστεί οι ίδιο κάποιο σχέδιο για τη επιτυχία της δράσης τους προκειμένου να επιτύχουν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Έτσι, ποσοστό 69% των ερωτηθέντων δηλώνουν πως δεν έχουν επεξεργαστεί κάποιο σχέδιο για τη μετάβασή τους στην αγορά εργασίας.

Μόλις δε ποσοστό 26,8% ρητά δηλώνουν πως διαθέτουν ένα τέτοιο σχέδιο (ερ. 80). Η άρνησή τους να σχεδιάσουν το μέλλον τους στην αγορά εργασίας συνοδεύεται και από την απαισιοδοξία μέρους των όσων απάντησαν «...*όχι, ποιος μπορεί να είναι σίγουρος για το μέλλον του στην Ελλάδα*» (Συν. Κ.1.). Έτσι στην καταληκτική ερώτηση ‘Είσαστε αισιόδοξοι για το επαγγελματικό σας μέλλον;’ Οι ερωτώμενοι απαντούν ‘*όχι*’ σε ποσοστό 42,3%, ενώ αισιόδοξοι για την τελική έκβαση της προσπάθειά τους είναι 55,2%. Εξ άλλου, οι τελευταίοι, θεωρούν τον εαυτό τους αισιόδοξο ως προς το επαγγελματικό τους μέλλον (ερ. 81).

Παρά την εμφανή αδυναμία κατανόησης και λειτουργίας των νέων οργανωτικών πλεγμάτων που αναδύονται καθώς το κράτος-πρόνοια υποχωρεί, οι ερωτώμενοι, οι οποίοι λόγω των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών χαρακτηρίζονται ως ευπαθής κοινωνική ομάδα ευπαθή, προσανατολίζονται και απευθύνονται στο κράτος. Έτσι ναι μεν, αφενός, δεν μπορούν να προσανατολιστούν ώστε να ερμηνεύσουν τη μεταλλαγή -τη συρρίκνωσή του- και να σχεδιάσουν το μέλλον τους: *«Βεβαίως και το έχω σχεδιάσει, αλλά είναι στο μυαλό μου. Δε μπορώ να κάνω τίποτα χωρίς χρήματα. Και αυτό είναι που μας τρελαίνει εμάς τους νέους της Ελλάδας σήμερα. (το σχέδιό μου είναι) ότι θα βρω κάποια δουλειά, καλώς ή κακώς τελείωσα ένα ΙΕΚ στο οποίο έμαθα κάποια πράγματα που ήτανε και ωραία και χρήσιμα, έπρεπε να τα μάθω για να είμαι πιο κοντά στην τεχνολογία. Μετά θα ήθελα να είχα μια δουλειά για να μπορώ να κάνω μια ειδίκευση (σε μια σχολή δύο ετών ή σε κάποια σεμινάρια) σε αυτό που πραγματικά ήθελα να κάνω αλλά και αυτό είναι στον ιδιωτικό τομέα. Σε αυτά τα δεδομένα, έτσι όπως είμαι τώρα, αν δε βρω μια δουλειά να σταθώ στα πόδια μου, δεν μπορώ να τις βελτιώσω ...»* (Συν. Ν.1.).

Όμως, αφετέρου, αν μπορούσαν να επιδιώξουν μια μεταβολή και να ελπίσουν σε ένα σύμμαχο αυτός θα ήταν ή η

φυγή στο εξωτερικό: «Είναι αναγκαίο να είμαστε αισιόδοξοι και κάτω από τις χειρότερες συνθήκες. Δεν ξέρω ακόμα με σιγουριά, αν αυτό το επαγγελματικό μέλλον θα είναι εντός ή εκτός ελληνικός συνόρων» (Συν. Α. 5), «Στην Ελλάδα όχι. Στο εξωτερικό, απ' όσα ακούω και διαβάζω είμαι συγκρατημένα αισιόδοξος» (Συν. Μ. 3.) ή η δημόσια-δωρεάν εκπαίδευση: «Καλύτερο δημόσιο σύστημα παιδείας' (Συν. Ε. 6.) μια παιδεία με δημόσιο χαρακτήρα μακριά όμως από τον γραφειοκρατικό της χαρακτήρα, ριζικά μεταρρυθμισμένη: «Ριζική μεταρρύθμιση σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της χώρας μας γραφειοκρατικό σύστημα προσανατολισμένο στις εξετάσεις που θέλει μεταρρύθμιση» (Συν. Ε. 3).

Τελικά η απάντηση δεν μπορεί να είναι άλλη παρά η σύνδεση με την αγορά εργασίας: «Περισσότερη πρακτική άσκηση και λιγότερη αποστήθιση σε σχολεία και πανεπιστήμια, ώστε μαθητές και φοιτητές να έρθουν πραγματικά σε επαφή με τις δυσκολίες του εργασιακού χώρου» (Συν. Μ. 2.) και η επαφή με το βίωμα: «το εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να στοχεύει στην εκμάθηση των γενικών γνώσεων του εκπαιδευόμενου καθώς και στην ενίσχυση των απαραίτητων δεξιοτήτων έτσι ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στην εργασιακές και διαπροσωπικές τους συνθήκες. Τα προγράμματα θα πρέπει να είναι ελκυστικά και να βασίζονται περισσότερο στην βιωματική εκπαίδευση. Καθώς όταν ένας μαθητής γνωρίζει ότι θα κληθεί να εφαρμόσει στην πράξη όσα έχει γνωρίζει θα μπει στην διαδικασία να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα των όσων μαθαίνει καθώς και την χρησιμότητα τους. Αυτόματα αποκτάει ένα κίνητρο που θα συμβάλλει στην προσωπική του προσπάθεια για εκπαίδευση. Ακόμα τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα πρέπει να είναι ευέλικτα και στοχεύουν στο να δίνουν τον απαραίτητο χρόνο έτσι ώστε να αφομοιωθεί ένα αντικείμενο μελέτης μιας γνωστικής περιοχής και να μην πιέζουν και τις 2 πλευρές. Κατά την γνώμη μου πρέπει τον σχεδιασμό να αναλάβουν άτομα που

δραστηριοποιούνται μέσα σε τάξεις και γνωρίζουν τις πραγματικές ανάγκες που υπάρχουν» (Συν. Μ. 3.).

7. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Εξετάζοντας τα σώματα των συνεντεύξεων κατά τρόπο συνολικό, αναφέρονται δύο τουλάχιστον διακριτά γενικά προφίλ όσων απάντησαν.

Το πρώτο προφίλ αφορά όσες/ους έχουν αποκτήσει πανεπιστημιακό τίτλο. Αυτοί συνήθως δηλώνουν ότι επιδιώκουν, με ένα βαθμό απροσδιοριστίας είναι αλήθεια, να πραγματοποιήσουν μεταπτυχιακές σπουδές ως τρόπος παράτασης της διαδικασίας εξεύρεσης εργασίας ή ως επιδίωξη απόκτησης προσθέτων προσόντων. Σε κάθε περίπτωση η εικόνα που αναδύεται είναι προσώπων που βρίσκονται σε μία μεταβατική κατάσταση αναφορικά με την εξεύρεση εργασίας, με κάποιες προοπτικές να την εξασφαλίσουν.

Το δεύτερο προφίλ αφορά αυτές/ούς που διαθέτουν χαμηλότερα μορφωτικά προσόντα και είναι περισσότερο απροστάτευτοι απέναντι στις απαιτήσεις και τις ανακατατάξεις της αγοράς εργασίας, ενώ φαίνεται πως και η στήριξη του στενού τους κοινωνικού περιγύρου (των 'ισχυρών' τους δεσμών) είναι πιο αδύνατη σε σχέση με όσους εντάσσονται στο πρώτο προφίλ.

Έχοντας ως αφετηρία μας την παραπάνω διάκριση ανάλογα επιχειρούμε στη συνέχεια την ερμηνεία ανάλογων δεδομένων στο αξονικό δίπολο: από τη μια στάσεις, δράσεις και επιλογές του κοινωνικού υποκειμένου και από την άλλη αγορά εργασίας και εκπαιδευτικός θεσμός που στη συγκεκριμένη θεώρηση των δεδομένων συνιστά τη δομική επιταγή.

Δημόσιο και ιδιωτικό αποτελούν σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων το οργανωτικό κανονιστικό πλαίσιο

της δράσης τους αλλά και το πλαίσιο αναφοράς των στάσεων τους.

Πιο συγκεκριμένα οι επιμέρους άξονες ανάλυσης του πεδίου των στάσεων και των δράσεων των ερωτώμενων αποτελούν: το συγχρονικό κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, το εκπαιδευτικό σύστημα κι η ατομικότητα.

Δομικά χαρακτηριστικά που αποδίδουν την ποιότητα των αξονικών σχέσεων αποτελούν η ρευστότητα και η διακινδύνευση, ο γραφειοκρατικός ή ‘μαθητοκτόνος’ όπως γράφουν οι ερωτώμενοι χαρακτήρας του εκπαιδευτικού συστήματος, η αναπαραγωγή της ανισότητας και η σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου σε μια αναντιστοιχία προσόντων εργασίας και αγοράς εργασίας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ερωτώμενοι έχουν μια διάχυτη απογοήτευση από το εκπαιδευτικό σύστημα διαπιστώνεται ότι θεωρούν μάλλον απαραίτητη την αναβάθμιση της Γυμνασιακής και της Λυκειακής Εκπαίδευσης με εκσυγχρονισμό των διδακτικών μεθόδων και μεγαλύτερη σύνδεση με την αγορά εργασίας. Σπανιότερα αναγνωρίζεται ότι ανεξάρτητα από την έλλειψη ευελιξίας του εκπαιδευτικού συστήματος η προσαρμογή στην αγορά εργασίας προϋποθέτει να ακολουθεί η εκπαίδευση την πορεία της αγοράς η οποία μεταβάλλεται με ραγδαίους ρυθμούς.

Ζητούμενες παραμένουν πάντα η ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας, η ενίσχυση της γλωσσομάθειας στις ξένες γλώσσες και των δεξιοτήτων στις ΤΠΕ που βέβαια ποικίλει κατά περίπτωση, καθώς και η εξάσκηση στην κατανόηση συγκεκριμένων φαινομένων και η ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων.

Έτσι φαίνεται ότι η καλλιέργεια της γλωσσικής έκφρασης μέσω των ΤΠΕ και η κριτική προσέγγιση συγκεκριμένων καταστάσεων και σεναρίων με την καλλιέργεια επικοινωνιακών στρατηγικών θα μπορούσε να προσφέρει ουσιαστικά στους

NEETS. Ανοιχτό για το κράτος ωστόσο το θέμα της υποστήριξης οικονομικής και το επίπεδο κατάρτισης της επιχειρηματικής διάθεσης και των δεξιοτήτων των συγκεκριμένων ανθρώπων, έτσι ώστε να γίνουν ικανοί να αναπτύξουν τέτοιες δραστηριότητες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Cohen, L. and Manion, L. (1992). *Research methods in education* (3rd edition). London: Routledge.
- Quintini, G. & Martin, S. (2013). *Same but different: School-to-work transitions in emerging and advanced economies*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 154, DELSA/ELSA/WD/SEM (2013)10.
- Verma, G. & Mallick, K. (2004). *Εκπαιδευτική έρευνα-θεωρητικές προσεγγίσεις και τεχνικές*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαδάκης, Ν. (2013). Οι Neets: Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις και η κατάσταση των πραγμάτων διεθνώς, στο Ν. Παπαδάκης (επίμ.), *Βαρόμετρο Απόντων: Οι Neets στην Ελλάδα*. Αθήνα: Σιδέρης, 6-29.
- Φωτόπουλος Ν. & Ζάγκος, Χ. (2016). *Δια Βίου Μάθηση, Πιστοποίηση Προσόντων & Διασφάλιση ποιότητας. Όψεις και διερεύνηση της ευρωπαϊκής εμπειρίας*. Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

ΠΑΙΔΕΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ: ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ

Ιωάννης Πυργιωτάκης¹

1. Εισαγωγή

Από την διατύπωση του θέματος γίνεται αντιληπτό, ότι θα συσχετισθούν δύο θεμελιώδους σημασίας έννοιες: Παιδεία και σύγχρονη κοινωνία. Στη συνέχεια θα καταβληθεί προσπάθεια να ανιχνευθούν οι επιπτώσεις των δύο αυτών εννοιών στη Νέα Γενιά. Ανάγκη συνεπώς να προσδιορισθεί πρωτίστως το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων αυτών. Ωστόσο πριν από όλα αυτά πρέπει να δηλωθεί ότι εκείνο που διατρέχει την παρούσα μελέτη και προσδιορίζει την επιχειρηματολογία της είναι η παραδοχή ότι Παιδεία και Κοινωνία αποτελούν δύο βασικούς διαλεκτικούς εταίρους, με διαρκή κοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Η Νέα γενιά είναι εκείνη που δέχεται πρωτίστως τις επιδράσεις και τις επιρροές των δύο αυτών διαλεκτικών εταίρων, χωρίς να είναι βέβαιο ότι οι νέοι μετέχουν πάντοτε ενεργά στην αλληλεπίδραση αυτή.

---

1. Ο Ι. Ε. Πυργιωτάκης, είναι Ομότιμος Καθηγητής και πρ. Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Ο όρος «Παιδεία»

Ο όρος Παιδεία είναι κάπως γενικός και, με την έννοια αυτή, εν πολλοίς αδιευκρίνιστος. Στη ρέουσα γλώσσα της καθημερινότητας υποδηλώνει συχνά το εκπαιδευτικό επίπεδο (π.χ. πτυχίο Ανωτάτης Παιδείας) ή την κουλτούρα και τη μόρφωση που διακρίνει κάποιον (π.χ. είναι άξεστος δεν έχει παιδεία) και άλλοτε πάλι με τον όρο αυτό εννοείται το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας με τις διάφορες βαθμίδες του (π.χ. η Μέση Παιδεία), κ.λπ. Στην παρούσα εργασία θα εννοούνται όλα αυτά μαζί, δηλαδή τόσο το εκπαιδευτικό σύστημα, όσο και η παρεχόμενη σ' αυτό παιδεία. Με διαφορετικούς όρους, τόσο το οργανωτικό σχήμα, το περίβλημα, όσο και το περιεχόμενο, η μόρφωση που αποκομίζει κάποιος διατρέχοντας τις διάφορες βαθμίδες (Πυργιωτάκης, 2011, σελ. 76).

Η ανάλυση του όρου σύγχρονη κοινωνία είναι περισσότερο περίπλοκη και επιδέχεται περισσότερες ερμηνείες. Δεν πρόκειται όμως να επιχειρήσουμε εδώ μια κοινωνιολογική ανάλυση. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, όρος κοινωνία προσεγγίζεται μέσα από τις μεταβαλλόμενες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, οι οποίες με τη σειρά τους επιδρούν και μεταβάλλουν τις κοινωνικές συνθήκες. Με την έννοια αυτή προσεγγίζονται συνοπτικά οι μεταβολές που συντελέστηκαν κατά τη μετάβαση από το έθνος-κράτος στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, προκειμένου να αναδειχθούν οι κοινωνικές μεταβολές και να διαφανούν οι κρατούσες συνθήκες.

2. Αλλαγές των οικονομικο-πολιτικών και κοινωνικών δεδομένων

Για να κατανοηθούν καλύτερα οι οικονομικο-πολιτικές μεταβολές και να επισημανθούν οι κυριότερες επιπτώσεις τους στην κοινωνία, κρίνεται σκόπιμο να δούμε τις μεταβολές αυ-

τές στην ιστορική τους διάσταση. Με την ίδρυση του έθνους-κράτους παρατηρείται μια μετατόπιση των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων από το τοπικό και το περιφερειακό προς στο κεντρικό επίπεδο, προς το κράτος. Στα πλαίσια αυτά οι τοπικές και περιφερειακές εξουσιαστικές ομάδες εξασθενούν και η επιρροή τους μεταφέρεται στην κεντρική εξουσία. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι βασικοί πόροι περιέρχονται από τα χέρια των τοπικών ελίτ στο έθνος-κράτος, το οποίο μέσα από τις πολιτικο-οικονομικές αυτές αλλαγές κατόρθωσε να διεισδύσει στην περιφέρεια και να αποδυναμώσει ή και να απορροφήσει εντελώς τους παραδοσιακούς αυτούς εξουσιαστικούς μηχανισμούς, να αποκτήσει μεγάλη στρατιωτική δύναμη και πολιτική επιρροή (Μουζέλης 51).

Σήμερα το πανίσχυρο αυτό κράτος παύει να υφίσταται. Μέσα στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον τα πράγματα έχουν εξελιχθεί διαφορετικά. Πάνω από τα έθνη-κράτη και σχεδόν πάνω από κάθε τομέα της δράσης τους, αναπτύσσονται ισχυροί υπερ-κρατικοί πολιτικοί οργανισμοί, που διαμορφώνουν ένα σύνολο διεθνών ρυθμιστικών κανόνων, με τους οποίους επιδρούν καθοριστικά στην πολιτική των εθνικών κρατών. Κλασικό παράδειγμα θα μπορούσε να επικαλεσθεί κανείς εδώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το οποίο με τις ρυθμίσεις και τους κανόνες του, παρεμβαίνει ανάμεσα στους Υπουργούς των Οικονομικών και στις κεντρικές τράπεζες και επηρεάζει τις εθνικές οικονομίες. Κατά τον ίδιο τρόπο «οι πολυεθνικές εταιρείες έχουν στη διάθεσή τους τεχνολογίες και μηχανισμούς που τους επιτρέπουν να διεισδύουν στις περιφέρειες των κρατών-εθνών, παρακάμπτοντας σε μεγάλο βαθμό τον κρατικό έλεγχο» (Μουζέλης, 2005, σελ. 56). Και ακριβώς επειδή οι οικονομικές δυνατότητες είναι εξαιρετικά μεταλλάξιμες και μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε άμεση πολιτική επιρροή και εξουσία, υπονομεύονται τα παραδοσιακά όργανα άσκησης της πολιτικής και αποκτούν κυρίαρχη ρυθμιστική δύνα-

μη η οικονομική ισχύς και η οικονομική διπλωματία. Σήμερα και αυτή ακόμη «η στρατιωτική ισχύς που ήταν θεμελιώδους σημασίας για την κρατική εξουσία, φαίνεται να έχει περιορισμένη χρησιμότητα». (Hall-Gieben, 2003, σελ. 136). Έτσι, στη σύγχρονη κοινωνία της αγοράς, «η λογική του ανταγωνισμού σε παγκόσμιο επίπεδο παύει να υφίσταται ως επιλογή, και γίνεται αναγκαία» (Μουζέλης, 2005, σελ. 58), αφού όπως γράφει χαρακτηριστικά Γιαννίτσης «οι αγορές έχουν τη δύναμη να επιβάλλουν πολιτικές και αντίστοιχα να αποκλείουν άλλες, ανεξάρτητα από θεσμικές ρυθμίσεις». Μέσα από τις συνθήκες αυτές το έθνος κράτος «μετατρέπεται σε φύλακα για την προστασία των μεγαλοεπιχειρήσεων. Η πολιτική δύναμη υποτάσσεται στην οικονομική» (Bauman, 1998, σελ. 66), η παραγωγή και το κέρδος δεσπόζουν παντού και «τα πάντα θυσιάζονται στο βωμό της ανταγωνιστικότητας και του προντουκτιβισμού» (Μουζέλης, 2005: 58).

Μέσα από το νέο αυτό «κοινωνικό παράδειγμα», το «κράτος-αγορά» για να επικρατήσει δίνει αναγκαστικά το πρόταγμα στην υλική διάσταση των πραγμάτων και της ζωής. Το ενδιαφέρον στρέφεται στην παραγωγή αγαθών, η οποία συντελείται μέσα σε ένα κλίμα ακραίου ανταγωνισμού. Αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι η παιδεία με την έννοια της εσωτερικής καλλιέργειας, αλλά ο εργαλειακός άνθρωπος που μπορεί να ανταποκρίνεται εύκολα στις ανάγκες της εκάστοτε αγοράς. Στα πλαίσια αυτά η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία θεοποιεί τον ανταγωνισμό και την πλανητοποίηση των συμφερόντων, νομιμοποιεί και επιτείνει τον διαγκωνισμό των προσώπων. Σήμερα δηλαδή με την επέκταση και την εδραίωση της παγκοσμιοποίησης «φαίνεται να έχει διαταραχθεί η ισόρροπη σχέση ανάμεσα στο ανθρωπιστικό και το χρησιμοθηρικό ιδεώδες. (...) Δεσπόζει το πνεύμα του οικονομικού ανταγωνισμού, το οποίο προσδιορίζει τις σχέσεις στην αγορά, στην κοινωνία και στα άτομα. Το πρότυπο του ανθρωπισμού, που έχαιρε γε-

νικώς βαθειάς εκτίμησης στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο και που ως υποδόριος ιστός διαπερνούσε τον ελληνικό και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, φαίνεται να ηττήθηκε τουλάχιστον προς το παρόν και με την παγκοσμιοποίηση επιβλήθηκε τελικά ο homo economicus» (Πυργιωτάκης, 2015, σελ. 39).

3. Οι επιπτώσεις στην Παιδεία

Σε έναν τέτοιο περίπου κόσμο καλείται να λειτουργήσει η Παιδεία και η χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής δεν μπορεί να συμβεί ερήμην των συνθηκών αυτών. Στα πλαίσια του εθνικού κράτους η μελέτη των θεμάτων είχε βασική αφετηρία και καταληκτήριο στόχο την συγκεκριμένη εθνική κοινωνία, τον κοινωνικό χώρο του κράτους. Σήμερα, στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία δεν μπορεί πλέον κανείς να διαμορφώσει εκπαιδευτική πολιτική, με κρατικογενείς όρους. Δεν μπορεί δηλαδή να αγνοήσει την παγκόσμια κοινωνία και τον κόσμο στον οποίο καλείται πλέον η παιδεία να λειτουργήσει. Και το βασανιστικό ερώτημα που τίθεται είναι ποια θα μπορούσε να είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της παιδείας μέσα σ' αυτή τη νέα εποχή;

Στην ανίχνευση του καιρίου και βασανιστικού αυτού ερωτήματος δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνία μεταβάλλονται δύο βασικές «συντεταγμένες» της Παιδείας, ο **χώρος** και ο **χρόνος**. Σε ό,τι αφορά την πρώτη, είδαμε ότι η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία σπάξει τα δεσμά του άμεσου χώρου, φυσικού και κοινωνικού. Στις κλειστές δηλαδή κοινωνίες της προ-νεωτερικής εποχής η εκπαιδευτική πραγματικότητα ήταν στενά συνδεδεμένη με τον (άμεσο) φυσικό και κοινωνικό χώρο, με τις αξίες και τα πρότυπα που αναπτύσσονταν στην εσωτερική του στενότητα. Αντίθετα στο νέο περιβάλλον το φάσμα των επιρροών

και των επιδράσεων διευρύνεται μέσα από τις επιρροές της παγκοσμιότητας, που η εισπήδησή τους διευκολύνεται από την ύπαρξη υπερ-κρατικών δυνάμεων, από τη χαλάρωση των συνόρων, την τεχνολογική πρόοδο και τον γενικευμένο ανταγωνισμό.

Σε σχέση με την δεύτερη συντεταγμένη, πρέπει να τονιστεί με έμφαση ότι η εποχή της σταθερότητας έχει παρέλθει. Η μονιμότητα των καταστάσεων και η σταθερότητα αξιών και πραγμάτων, ίδιο των παραδοσιακών κοινωνιών, αντικαθίστανται από τη χαλαρότητα, τη ρευστότητα και την προσωρινότητα. Στη σύγχρονη μετανεωτερική εποχή οι εξελίξεις είναι άμεσες, ραγδαίες και καταλυτικές. Τα πάντα μεταβάλλονται άρδην, ο χρόνος επιταχύνεται και μόνη σταθερά παραμένει η ρευστότης. Στα πλαίσια αυτά ο άνθρωπος και κυρίως ο αναπτυσσόμενος ζει με την αίσθηση μιας μόνιμης ανασφάλειας και διαρκούς διακινδύνευσης.

Και είναι προφανές ότι η γενικευμένη αυτή **αναδόμηση του κόσμου**, δεν περιορίζεται μόνο σε πρακτικό κι οικονομικό επίπεδο, αλλά εκτείνεται αναγκαστικά σε μια επίσης γενικευμένη **αποδόμηση** των αξιών. Το αξιακό σύστημα της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας ανατρέπεται εν πολλοίς και μέσα στο γενικευμένο κλίμα του προντουκτηβισμού, η αναδιάταξη των αξιών είναι εμφανής. Οι υλικές αξίες καθαγιάζονται, οι ηθικές και οι πνευματικές αξίες τίθενται σε δεύτερη μοίρα και συχνά αγνοούνται. Ο Άνθρωπος και ανθρωπισμός παραγκωνίζονται. Το ήθος ενίοτε λοιδορείται ή υποβαθμίζεται και αγνοείται. Ως προς το σημείο αυτό την καλύτερη τεκμηρίωση αποτελεί η εικόνα της σημερινής πραγματικότητας με τους δεινοπαθούντες πρόσφυγες και τις απαθείς κυβερνήσεις. Και, για να θυμηθούμε τον Ανδρέα Καζαμία, στον κόσμο του σκληρού ανταγωνισμού και των οικονομικών συμφερόντων, οι ανθρωπιστικές αξίες καλούνται να αναλάβουν το ρόλο της Ιφιγένειας: Να ανέβουν στο βωμό και να θυσιαστούν, προκει-

μένου να πνεύσει ούριος άνεμος και να ταξιδέψει πιο άνετα η παγκοσμιοποίηση (Καζαμιάς 2009).

Τον αντίκτυπο της κατάστασης αυτής τον βιώνουμε έντονα στην διεθνή υποβάθμιση των Κλασικών Σπουδών. Αυτό διαπιστώνουν οι Hanson και Heath στο περισπούδαστο έργο τους με τίτλο, «ΠΟΙΟΣ ΣΚΟΤΩΣΕ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟ», όπου ο Όμηρος εκφράζει συμβολικά τις ανθρωπιστικές σπουδές στο σύνολό τους. Από τις μελέτες των συγγραφέων αυτών προκύπτει ότι ο αριθμός των φοιτητών που ενδιαφέρονται για Κλασικές Σπουδές σημειώνει στην Αμερική κάθετη πτώση κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Όπως αναφέρουν το 1962 γράφτηκαν στο μάθημα των Λατινικών 700.000 μαθητές Λυκείου. Όμως από τότε οι εγγραφές είχαν πέσει κατά 80% και μέχρι το έτος 1976 περιορίστηκαν μόνο στις 150.000 χιλιάδες. Σε δεκαπέντε μόνο χρόνια, πάνω από μισό εκατομμύριο λιγότεροι Αμερικανοί γράφτηκαν στο βασικό αυτό μάθημα των Κλασικών Σπουδών.

Επίσης ο αριθμός των φοιτητών στα Κολλέγια έπεσε από 40.000 το 1965 σε 25.000 εννέα μόλις χρόνια αργότερα. Από τότε μάλιστα δεν ανέκαμψε (Hanson - Heath, 1999, σελ. 31). Και συνεχίζουν αναφέροντας ότι: *«Μεταξύ 1971 και 1991, ο αριθμός των φοιτητών που επέλεξαν τις Κλασικές Σπουδές ως κεντρική τους κατεύθυνση έπεσε κατά 30%, όπως και οι εγγραφές στο μάθημα των Ελληνικών στη δεκαετία 1977-1986. Από τα περισσότερα του ενός εκατομμυρίου βασικά πτυχία που απονεμήθηκαν το 1994 μόνο εξακόσια ήταν στις Κλασικές Σπουδές»* (Hanson - Heath, 1999, σελ. 31). Όμως, κατά τους ίδιους ερευνητές η υποβάθμιση των Κλασικών Σπουδών δεν προκύπτει μόνο από τους αριθμούς των φοιτητών που εγγράφονται στις Κλασικές Σπουδές, αλλά και από την ποιότητά τους. Όπως γράφουν χαρακτηριστικά, *«ο θάνατος των κλασικών σπουδών μπορεί επίσης να μετρηθεί όχι μόνο με τον αριθμό αλλά και με το είδος των φοιτητών και την ποιότητα της*

εκπαίδευσής τους. Οι φοιτητές που επέλεξαν Κλασικές Σπουδές στη δεκαετία του 1970 είχαν τους μεγαλύτερους βαθμούς στον κλάδο των ανθρωπιστικών σπουδών. Ήταν κατά πενήντα μονάδες υψηλότεροι από τους βαθμούς εκείνων που επέλεξαν Αγγλικά. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το χάσμα είχε σχεδόν εξαφανισθεί, αλλά η κίνηση ήταν προς μια κατεύθυνση: οι βαθμοί όσων ειδικεύονταν στα Αγγλικά παρέμεναν σχεδόν αμετάβλητοι, ενώ ο μέσος όρος για όσους ειδικεύονταν στις Κλασικές Σπουδές έπεσε κατά σαράντα τέσσερις μονάδες» (Hanson - Heath, 1999, σελ. 32).

Είναι οι ίδιοι λόγοι που οδήγησαν την Martha C. Nussbaum στη συγγραφή του γνωστού της έργου, «ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ: Οι ανθρωπιστικές σπουδές προάγουν τη Δημοκρατία». Η συγγραφέας αφορμάται από τη διαπίστωση ότι οι ανθρωπιστικές σπουδές αποτελούν θεμελιώδη προϋπόθεση για τη δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας. Βασική θέση του βιβλίου είναι ότι οι Ανθρωπιστικές Επιστήμες συμβάλλουν στην δημοκρατική αγωγή, αντιστρατεύονται την απληστία, την επιθετικότητα και τον ναρκισσισμό, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Είναι αυτές με βάση τις οποίες καλλιεργούνται αρετές όπως ενσυναίσθηση, κοινωνική δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, ελευθερία, κ.λπ. Μόνο μέσα από τις ανθρωπιστικές σπουδές καλλιεργούνται και προάγονται οι ηθικές και οι πνευματικές αξίες, οι οποίες μπορούν να πάρουν σάρκα και οστά και να δώσουν άλλη πνοή στην κοινωνία.

Παρ' όλα αυτά αν ακολουθήσομε τη διάκριση, ανάμεσα στο ανθρωπιστικό και στο χρησιμοθηρικό ιδεώδες (Πυργιωτάκης, 2015), το μοντέλο ανάπτυξης που προβάλλεται διεθνώς είναι κατ' εξοχήν το χρησιμοθηρικό. «Στο πλαίσιο του παραδείγματος για την ανάπτυξη, όλοι μιλούν για την ανάγκη το εκπαιδευτικό σύστημα να προάγει την εθνική ανάπτυξη, η οποία συνταντίζεται με την οικονομική μεγέθυνση» (Nussbaum, 2013, σελ. 58). Με την έννοια αυτή κατά την Nussbaum «οι

απολύτως απαραίτητες για την καλλιέργεια των δημοκρατικών ιδεωδών Ανθρωπιστικές Επιστήμες υποβαθμίζονται σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης για να δοθεί άπλετος χρόνος και χρηματοδότηση στις θετικές επιστήμες με σκοπό το κέρδος και την οικονομική μεγέθυνση» (Nussbaum, 2013, σελ. 15). Στη συνέχεια η συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα πάντα κανοναρχούνται με βάση το άμεσα προσδοκώμενο κέρδος σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που η ίδια η πανεπιστημιακή εκπαίδευση οργανώνεται και διοικείται ως εμπορική επιχείρηση. Αυτή η μονοδιάστατη εστίαση των κοινωνιών στη μεγιστοποίηση του κέρδους τις απομακρύνει όλο και περισσότερο από τους στόχους μιας ανάπτυξης που θα είναι σε θέση να ενσωματώνει στους κόλπους της θέματα που έχουν άμεση σχέση με κοινωνικές αρετές, ηθικές και πνευματικές αξίες.

Αντίστοιχο φαινόμενο παρατηρείται και στον επιστημονικό χώρο. Στο όνομα του προντουκτηβισμού και της μεγιστοποίησης του κέρδους χρηματοδοτείται κυρίως η έρευνα των Θετικών και Τεχνολογικών Επιστημών, ενώ παραγκωνίζονται οι Κλασικές Σπουδές και οι Ανθρωπιστικές Επιστήμες. Κατά τον ίδιο τρόπο η έρευνα, με την βοήθεια της τεχνολογικής εξέλιξης, διεισδύει συχνά σε χώρους που μέχρι πρότινος δεν θα μπορούσε να διανοηθεί κανείς. Κυρίως στο χώρο της γενετικής διαπιστώνεται ότι η σοφή εκείνη αρχαία προτροπή, «μη μέτερε όρια αιώνια», παραβιάζεται συχνά και έχει κανείς την αίσθηση ότι ένας νέος κόσμος αναδύεται, όπου οι έννοιες του «επιτρεπτού» και του «μη επιτρεπτού», του «ηθικού» και «μη ηθικού» πρέπει να οριστούν εξ αρχής. Αυτό σε συνδυασμό με το γεγονός ότι εκπαιδευόμε συχνά επιστήμονες χωρίς βαθύτερη παιδεία, χωρίς στοχαστική διάθεση και χωρίς κοινωνικό προβληματισμό πρέπει να αρχίσει να μας ανησυχεί. Ίσως βρισκόμαστε στο κρίσιμο εκείνο σημείο, όπου οι θεσμοί της προγενέστερης κοινωνίας, δεν επαρκούν πλέον για να καλύψουν τις νέες εκδοχές και τις νέες καταστάσεις της πα-

γκοσμιοποίησης. Ίσως δηλαδή είναι οι στιγμή που οι παλαιοί θεσμοί οφείλουν να αναθεωρηθούν, να συμπληρωθούν και να προκύψουν νέοι.

Η χρησιμοθηρική επιδίωξη είχε επικριθεί ήδη από τον Αριστοτέλη, ο οποίος στα Πολιτικά του (XXX, 1338b) διδάσκει ότι το να επιδιώκει κάποιος το χρήσιμο δεν αρμόζει σε ελεύθερους ανθρώπους. Το πρακτικά χρήσιμο, το στιγμιαίως ωφέλιμο, το με κάθε μέσο κέρδος, εξαργιώνει τα ήθη με αποτέλεσμα ο σκοπός του βίου να είναι η εκμετάλλευση. Στις νεωτερικές κοινωνίες χάθηκε η ισορροπία που ζητά ο Αριστοτέλης, μεταξύ Αναγκαίων, Χρήσιμων και Αγαθών. Τα Αγαθά είναι συνώνυμα με την αρετή, τη δικαιοσύνη, την αυτάρκεια, την αλληλεγγύη, αξίες που χάθηκαν από την πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή. Στις σύγχρονες κοινωνίες το να «έχεις» είναι σημαντικότερο από το να «είσαι» (Πυργιωτάκης 2015, σελ. 40). Και όπως διαπιστώνουν οι Hanson και Heath, *«για πρώτη φορά μέσα στον από αιώνων αγώνα για τη διαφύλαξη της ελληνικής σοφίας, οι παραδοσιακοί υπερασπιστές του Ομήρου πρόδωσαν το σκοπό τους και, συνειδητά ή όχι, εγκατέλειψαν τη σοφία των Ελλήνων προς χάριν του καριερισμού»* (Hanson - Heath, 1999, σελ. 129).

Μπροστά σε όλα αυτά τα δεδομένα είναι βέβαιο ότι τα πράγματα δεν πρέπει να αφεθούν στην τύχη τους και δεν επιτρέπεται σε καμιά περίπτωση να συνεχίσουν να προχωρούν ανεξέλεγκτα, ακολουθώντας τα ρεύματα του καιρού. Στις περιπτώσεις αυτές υφέρπει μια αθέατη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που δεν ξέρομε που θα μπορούσε να οδηγήσει. Όταν δηλαδή μέσα από την καθημερινή πορεία των πραγμάτων επέρχεται ο εθισμός και η προσαρμογή του κοινωνικού συνόλου σε όλα αυτά που συντελούνται, δημιουργούνται βαθμιαία αντίστοιχες προσδοκίες και καλλιεργείται ένας άλλος ιδεότυπος περί Παιδείας και Πανεπιστημίου, που νομιμοποιεί τα τεκταινόμενα. Με την έννοια αυτή ό,τι συμβαίνει βρίσκει τη

νομιμοποίησή του στη συνείδηση των πολιτών καθιερώνεται και υπάρχει. Έτσι, με τρόπο άδηλο και ανυποψίαστο επικρατεί μια αθέατη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που δεν αναγράφεται σε κανένα Φύλο καμιάς Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, περικλείει όμως μεγάλη δραστική και επιδραστική δύναμη και μεταβάλλει την εκπαίδευση, σύμφωνα με τα ρεύματα του καιρού.

Το πρώτο πράγμα που θα πρέπει συνεπώς να συμβεί είναι προβληματισμός και ανταλλαγή απόψεων για τα τεκταινόμενα. Όσα εκτίθενται στις σελίδες που ακολουθούν προσπαθούν να θέσουν μερικές βασικές προϋποθέσεις μιας γόνιμης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και κατατίθενται στα πλαίσια ενός τέτοιου προβληματισμού.

Προϋπόθεση πρώτη: Όχι μεταρρυθμίσεις με κρατικογενείς προδιαγραφές

Είναι προφανές ότι μέσα στο κλίμα της σύγχυσης και της ρευστότητας δεν μπορεί πλέον σήμερα το σχολείο να προετοιμάζει για έναν κόσμο που δεν είναι προβλέψιμος και για μια κοινωνία που αύριο ενδεχομένως δεν θα υπάρχει. Όχι λοιπόν πλέον προετοιμασία για ένα συγκεκριμένο κόσμο του αύριο, αφού κανείς δεν γνωρίζει ποιος θα είναι ο κόσμος αυτός. Η σύνθεση της αυριανής κοινωνικής πραγματικότητας θα αποτελεί πάντοτε το μέγα ερώτημα, το διαρκές ζητούμενο, μian «αέναη ιστορική εκκρεμότητα», που θα νοηματοδοτείται και θα ανα-νοηματοδοτείται από την ίδια την εποχή και τους πολίτες της, ανάλογα με τα εκάστοτε δεδομένα. Αυτό σημαίνει ότι ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του σχολείου για τη Νέα Γενιά θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί στην ουσία του. Δεν μπορεί πλέον να περιοριστεί στα πλαίσια της προετοιμασίας για μια κοινωνία δεδομένη ή προβλέψιμη, όπως συνέβαινε μέχρι πρότινος. Πρέπει να αποβλέπει σε μια υπό διαμόρφωση κοι-

νωνία. Και εάν οι νέοι δεν μάθουν να προσαρμόζονται και να αναπροσαρμόζονται σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, αν μείνουν απροετοίμαστοι και αφεθούν αβοήθητοι ως προς το θέμα αυτό, αναμένεται ότι **οι στρατιές των Neets θα πολλαπλασιάζονται διαρκώς**. Συνεπώς θα πρέπει ο αυριανός πολίτης να διδαχθεί πώς δεν θα αιφνιδιάζεται από καταστάσεις νέες και πρωτόγνωρες και πώς θα αντιδρά όταν συχνά θα καλείται να αποφασίζει μέσα σε ένα αδιευκρίνιστο περιβάλλον.

Και επ' αυτού η Παιδαγωγική Επιστήμη καλείται να αναλάβει την δική της ευθύνη. Ως τώρα μπορούσε –στο βαθμό που μπορούσε– να προετοιμάζει πολίτες για μια κοινωνία μεταβαλλόμενη, αλλά προβλέψιμη. Είναι βέβαιο ότι οι ικανότητες αυτές δεν επαρκούν και για μια υπό διαμόρφωση κοινωνία έτσι όπως είναι οι κρατούσες τάσεις σήμερα. Θεωρείται βέβαιο ότι παιδαγωγικές αρχές, όπως κριτική ικανότητα, ενεργητική μάθηση, διερευνητική διδασκαλία κ.λπ., μπορούν να συνεισφέρουν προς την κατεύθυνση αυτή, όμως δεν επαρκούν. Η ένταξη σε μια υπό διαμόρφωση κοινωνία κρίνεται επαρκής μόνο όταν το μέλος της κοινωνίας μετέχει και συνδιαμορφώνει την κοινωνία αυτή. Άρα καθίσταται αναπόφευκτο πλέον ο αναπτυσσόμενος άνθρωπος, ως μαθητής ακόμη, να συνδιαμορφώνει τη σχολική του ζωή και τη σχολική του καθημερινότητα, με γνώση και επίγνωση. Αναμένεται δηλαδή ότι μαθητές που με τη συμμετοχή των δασκάλων τους γνωρίζουν να διαχειρίζονται και να συνδιαμορφώνουν την καθημερινή τους πραγματικότητα με υπεύθυνη και συνειδητή στάση, θα είναι περισσότερο έτοιμοι να συνδιαμορφώνουν αύριο και την κοινωνική τους πραγματικότητα με το ίδιο αίσθημα ευθύνης.

Σε πρακτικό επίπεδο θέλω να τονίσω ότι καινοτομίες όπως διαθεματικότητα, ευέλικτη ζώνη, μέθοδος Project και συναφείς παιδαγωγικές λύσεις λειτουργούν προς τη σωστή κατεύθυνση και για άλλους ακόμη λόγους, σημαντικούς στη σύγ-

χρονη κοινωνία. Γιατί οι μαθητές που με δική τους προσωπική πρωτοβουλία εθίζονται στην αναζήτηση και την ενεργή συμμετοχή για την ανακάλυψη της γνώσης, καθίστανται ικανοί όχι μόνο να μαθαίνουν με δική τους πρωτοβουλία, αλλά αποκτούν και μια ευελιξία που τους επιτρέπει να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα της ζωής με αυτονομία και υπεύθυνη συμπεριφορά. Με τον τρόπο αυτό εισάγονται ανεπαίσθητα στην αυτόνομη και διά βίου μάθηση και αυτό αποτελεί το πιο ισχυρό στοιχείο για να επιβιώσει κανείς σε έναν κόσμο που συνεχώς μεταβάλλεται και να ενταχθεί σε μια αγορά εργασίας που δεν μπορεί να προβλεφθεί εύκολα και κανείς δεν γνωρίζει σήμερα ποιες ικανότητες θα ζητούνται αύριο. Είναι επίσης βέβαιο ότι η μορφή του ολοήμερου Σχολείου παρέχει ευνοϊκές συνθήκες για την καλλιέργεια των αρετών και των ικανοτήτων αυτών.

Δεύτερη προϋπόθεση: Παροχή παιδείας και ενστερνισμός αξιών

Μια δεύτερη θεμελιώδης αρχή που πρέπει να τηρηθεί, είναι η εξασφάλιση ουσιαδους εσωτερικής καλλιέργειας και ο ενστερνισμός ενός βασικού πυρήνα αξιών από τη νέα γενιά. Ο μεταβαλλόμενος κόσμος και η συνακόλουθη αποδόμηση των αξιών δεν υποδηλώνουν δηλαδή ότι οι πολίτες της μετανεωτερικής κοινωνίας δικαιολογούνται να παραπαίουν ανεργάτιστοι, χωρίς έναν κεντρικό πυρήνα αρχών και αξιών. Ούτε και δικαιολογούνται βεβαίως να κατέχουν τις απαιτούμενες ικανότητες και δεξιότητες, αλλά να στερούνται πνευματικής καλλιέργειας ή να έχουν απολέσει την εσωτερική τους συνοχή και την ιστορική τους συνέχεια. Απεναντίας μέσα σε αυτή την ρευστή και κινούμενη άμμο επί της οποίας καλούνται να οικοδομήσουν τη ζωή και την ύπαρξή τους, απαιτείται έντονη κριτική διάθεση και συνεχής αμφισβήτηση, ώστε να μπορούν να κρίνουν, να συγκρίνουν και να αποφασίζουν κάθε στιγμή.

Όμως η κρίση και η σύγκριση απαιτούν κριτήρια και τούτα δεν βρίσκονται στην τύχη, ούτε και προέρχονται από το πουθενά. Απορρέουν από τις εσωτερικευμένες αξίες και την πνευματική ευαισθησία του καθενός. Στη διαδικασία αυτή η παιδεία, ως ο κύριος διαλεκτικός εταίρος ανάμεσα ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ και την κοινωνία, έχει χρέος να διαμεσολαβήσει στην καλλιέργεια και την εγγάραξη των αξιών. Δεν μπορεί να αφήσει τα πράγματα να εξελίσσονται ανεξέλεγκτα υπό την επιρροή των περιστάσεων. Και μέσα σε αυτή την σύγχυση και την αποδόμηση των αξιών θεωρώ ότι προβάλλει σήμερα επιτακτική η ανάγκη διαφύλαξης εκείνων των διαχρονικών αξιών επί των οποίων στηρίχτηκε ο ελληνικός και ο ευρωπαϊκός πολιτισμός στην ιστορική του πορεία.

Αν ακολουθήσει κανείς αυτήν ακριβώς την ιστορική πορεία του Ευρωπαϊκού πολιτισμού διαπιστώνει τον καθοριστικό ρόλο των ανθρωπιστικών και των πνευματικών αξιών στις κρίσιμες στιγμές του. Έτσι, ως απάντηση στους αδιέξοδους και σκοτεινούς αιώνες του μεσαίωνα οι διανοούμενοι στράφηκαν κατά τον 15^ο και 16^ο αιώνα προς την κλασσική αρχαιότητα και διαμόρφωσαν το γνωστό κίνημα του ανθρωπισμού. Το κίνημα αυτό στάθηκε απελευθερωτικό και συνέβαλε ουσιαστικά στην εμφάνιση της Αναγέννησης.

Κατά τον ίδιο τρόπο όταν η Πρωσία κατά τον 18^ο αιώνα καταστράφηκε από του ναπολεόντειους πολέμους, κλήθηκε ο Wilhelm von Humboldt, να συμβάλει στην παλινόρθωση της πατρίδας του. Εκείνος προκειμένου να επιτύχει την αναγέννηση της Πρωσίας και τον μετασχηματισμό της σε ένα πολιτισμικό κράτος, επικαλέσθηκε και έθεσε σε εφαρμογή τις ανθρωπιστικές αξίες της κλασσικής αρχαιότητας. Θεμελίωσε έτσι το κίνημα του δεύτερου ανθρωπισμού ή νέου ανθρωπισμού (Πυργιωτάκης, 2004). Το ίδιο σκηνικό επαναλήφθηκε ακριβώς στο τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, όπου για να δοθεί τέλος στην μεταπολεμική πνευματική σύγχυση

και να αποκτήσει η ανθρωπότητα ένα νέο και σταθερό σημείο προσανατολισμού εισηγήθηκε τον τρίτο ανθρωπισμό. Το ίδιο επαναλήφθηκε και μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου όπου μέσα στη γενικότερη σύγχυση και την προδοσία της Γερμανίας από τις ιδέες του εθνικοσοσιαλισμού αναζωπυρώθηκε εκ νέου το ανθρωπιστικό κίνημα με κύριο εκπρόσωπο τον Werner Jaeger, ο οποίος το 1959 με το περισπούδαστο τρίτομο έργο του *Παιδεία: Η μόρφωσις του Έλληνα Ανθρώπου* έθεσε τα θεμέλια του τρίτου ανθρωπισμού και πρόσφερε ένα σταθερό σημείο προσανατολισμού στην κατεστραμμένη Γερμανία και την Ευρώπη γενικότερα (Πυργιωτάκης 2015).

Για την αντιμετώπιση λοιπόν των καταστροφικών αποτελεσμάτων και του εξανδραποδισμού της ανθρωπότητας η λύση αναζητήθηκε πάντοτε στον ανθρωπισμό και στις ανθρωπιστικές αξίες. Με αυτά τα δεδομένα της ευρωπαϊκής πολιτισμικής ιστορίας, θεωρείται περίπου αυτονόητο, ότι εφόσον όντως σήμερα διερχόμαστε κρίση θα πρέπει να προσφύγουμε εκ νέου στον άνθρωπο και τις ανθρωπιστικές αξίες, «συνταγή» που έχει δοκιμαστεί ιστορικά (Πυργιωτάκης, 2015).

Το όλο ζήτημα είναι λοιπόν πρωτίστως θέμα παιδείας. Μιας παιδείας που θα επαναφέρει στο προσκήνιο τις ηθικές και τις πνευματικές αξίες της ανθρωπιστικής παιδείας, οι οποίες με την ανασυγκρότηση των κοινωνιών και την παγκοσμιοποίηση έχουν μπει στο περιθώριο. Αν μάλιστα συνεχιστεί η ίδια κατάσταση θα δυσκολευτούμε πολύ να πείσομε τα παιδιά και τα εγγόνια μας, ότι υπάρχουν και άλλες αξίες πέραν αυτών που διακινούνται στο χρηματιστήριο. Η καλλιέργεια των πνευματικών και ηθικών αξιών, η προαγωγή και ο ενστερνισμός τους από τις νέες γενιές αναμένεται να καταστήσει δυνατή την διασύνδεση της συμπεριφοράς τους με τις αξίες, να συμβάλει στην αφύπνιση των συνειδήσεων και να συντελέσει στον αναπροσανατολισμό της κοινωνίας. Μόνο έτσι μπορεί να επέλθει μια εξισορρόπηση του χρησιμοθηρικού και του ανθρωπιστι-

κού μοντέλου στο σύγχρονο κόσμο. Κι εδώ βεβαίως καλείται η Πολιτεία σε συνεργασία με την επιστημονική και την ακαδημαϊκή κοινότητα να αναλάβουν το ρόλο τους.

Προϋπόθεση τρίτη: Προσεγμένη και υπό όρους προαγωγή της αριστείας

Δεν θα ήταν ορθό να κλείσει αυτή η εργασία, χωρίς μια σύντομη αναφορά στο επίκαιρο θέμα της αριστείας. Τελευταία γίνεται πολλή συζήτηση για το θέμα αυτό και η προαγωγή της αριστείας προβάλλεται ως επίζηλος στόχος. Το πνεύμα των συζητήσεων και της στοχοθεσίας αυτής, σχετίζεται με την προσπάθεια ανακάλυψης νέας γνώσης και την επινόηση της καινοτομίας, επιδίωξη που θεωρείται ότι θα προωθηθεί με την προαγωγή της αριστείας. Αναμένεται δηλαδή ότι η προαγωγή της αριστείας θα οδηγήσει στην προαγωγή της επιστήμης και την επινόηση της καινοτομίας, κάτι που λογικά μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενο. Ωστόσο δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι η άνοδος της κοινωνίας συνδέεται με την άνοδο του επιπέδου του συνολικού πληθυσμού. Αν λοιπόν πρόκειται η προαγωγή της αριστείας να επιδιωχθεί σε βάρος του υπόλοιπου μαθητικού/φοιτητικού κόσμου, τότε η προαγωγή της αριστείας δεν θα έπρεπε να είναι επιθυμητή. Ένα δεύτερο σημείο που μπορεί να οδηγήσει σε ολέθρια αποτελέσματα είναι η διασύνδεση το προνομίου της αριστείας με βιολογικούς όρους. Με μια τέτοια διασύνδεση υπάρχει κίνδυνος να οδηγηθούμε ξανά σε νέο κίνημα ευγονικής με όλα τα ολέθρια αποτελέσματα και τις εμπειρίες του παρελθόντος (Πυργιωτάκης, 2011). Κατά τα άλλα η επιδίωξη της αριστείας σε προαιρετική και όχι υποχρεωτική βάση, γίνεται αποδεκτή, εφόσον δεν στερεί από τα παιδιά την παιδικότητά τους ή δεν προάγει τη μονομέρεια των παιδιών και δεν στερεί την κοινωνικότητα των νέων, γιατί τότε το διακύβευμα θα είναι πολύ πιο σημαντικό. Με

αυτές τι προϋποθέσεις η αριστεία θα μπορούσε να επιδιωχθεί από μια ενδεχόμενη μεταρρύθμιση της Παιδείας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Γιαννίτσης, (2003). Τ. Παγκοσμιοποίηση και ο μεταβαλλόμενος ρόλος του κράτους. Στο Ηλίας Κατσούλης, Μπλάνκα Ανανιάδης, Σταύρος Ιωαννίδης: Παγκοσμιοποίηση: Οικονομικές, Πολιτικές, Πολιτισμικές όψεις. Αθήνα, εκδ. Σιδέρης.
- Γράβαρης, Διον.- Παπαδάκης, Νικ., (2005). *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ κράτους και αγοράς*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα.
- David Held & Anthony McGrew, (2004). *Παγκοσμιοποίηση/ Αντι- Παγκοσμιοποίηση*, ελλην. Μετάφραση, Κατ. Κιτίδη, εκδ. ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ, Αθήνα.
- Hanson, D.V. -Heath, J. (1999). Ποιος σκότωσε τον Όμηρο; Ο θάνατος της κλασικής παιδείας και η αποκατάσταση της ελληνικής σοφίας. Αθήνα, Κάκτος.
- Καζαμίας, Α.(2009). *Ο Αγαμέμνων ενάντια στον Προμηθέα: Παγκοσμιοποίηση και η θυσία της Γενικής Ανθρωπιστικής Παιδείας στη Νέα Κοσμόπολη, μια διλογία*. Στο: Α. Καζαμίας, Περί Συγκριτικής Παιδαγωγικής ή προς ένα Προμηθεϊκό Ουμανισμό στην Νέα Κοσμόπολη, Επιστ. Επιμέλεια Π. Καλογιαννάκη, εκδ. Ατραπός, Αθήνα. σελ. 609-611.
- Κατσούλης, Ηλ., Ανανιάδη, Μπλ., Ιωαννίδης, Σταύρ., (2003). *Παγκοσμιοποίηση: Οικονομικές, Πολιτικές, Πολιτισμικές όψεις*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα
- Μουζέλης, Ν. (2005). *Κράτος, Κοινωνία και Αγορά στην πρώτη και στην ύστερη νεωτερικότητα*. Στο: Δ. Γράβαρη-Νικ. Παπαδάκη (Επιστ. Επιμέλεια), Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα.

- Μπέγζος, Μάρ., (1998). *Νεοελληνική Φιλοσοφία της Θρησκείας, Θεολογία, Τεχνολογία και Ιδεολογία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μπουζάκης, Σήφ., (2005). *Παγκοσμιοποίηση και εκπαίδευση: Η υποταγή της εκπαίδευσης στην οικονομία της αγοράς*. Στο: Δ. Γράβαρη-Νικ. Παπαδάκη (Επιστ. Επιμέλεια), Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα.
- Nussbaum, M. C. (2013). Όχι για το κέρδος. Οι Ανθρωπιστικές Σπουδές προάγουν τη δημοκρατία. Αθήνα εκδ. ΚΡΙΤΙΚΗ.
- Ξωχέλλης, Π.Δ. (1978). *Θεμελιώδη προβλήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης*, εκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη.
- Πυργιωτάκης, Ι. Ε., (2004) *Το Πανεπιστήμιο των αξιών: Η πρόταση και η κληρονομιά του Wilhelm von Humboldt και η θέση του στο σύγχρονο κόσμο*. Στο περιοδ. «ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», τεύχ. 11, Εκδ. Σάκκουλα, Φθινόπωρο/Χειμώνας.
- Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Ι. Ε., (2005). *Το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία της πληροφορίας και της πολυ-πολιτισμικότητας*. Στο: *Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, Πρακτικά ΙΑ' εκπαιδευτικού Συνεδρίου με θέμα Το Σχολείο στην Κοινωνία της πληροφορίας και της πολυ-πολιτισμικότητας*, Ρόδος, Επιστημονική Επιμέλεια: Δημ. Χατζηδήμου/Χρ. Βιτσιλάκη, σελ. 1045-1057.
- Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Ι. Ε., (2006) *Από το Πανεπιστήμιο των αξιών στο επιχειρησιακό Πανεπιστήμιο*. Στο συλλογικό τόμο του Κέντρου Ευρωπαϊκού και Συνταγματικού Δικαίου. *Η μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, Δ. Κλάδης-Ξ. Κοντιάδης-Γ. Πανούσης (Επιστ. Επιμέλεια) εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε., (11 έκδ. 2009). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2015). Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Η αναζήτηση της πορείας της στον σύγχρονο κόσμο της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Στο Θάνος Β. Θεόδωρος (επιστ. επιμέλεια) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Ερευνών απάνθισμα*. εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Hall St.-Gieben, B. (2003). Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας, Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός, Αθήνα, Σαββάλας.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΙΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ
ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ**

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΠΑΘΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ
ΤΩΝ NEETS

Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Φωτόπουλος¹

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα των Neets (των Νέων Εκτός Εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης) στην Ευρώπη και την Ελλάδα, σχετίζεται ευθέως με το ζήτημα της κοινωνικής ευπάθειας όπως αυτό αποτυπώνεται στη σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία αλλά και τις ενεργές πρακτικές της εφαρμοσμένης κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής. Υπό την έννοια αυτή οι Neets ως μια ιδιαίτερα κρίσιμη κοινωνική κατηγορία νέων ανθρώπων υφίσταται τη μορφή ενός ιδιότυπου κοινωνικού και εκπαιδευτικού αποκλεισμού ο οποίος συνδέεται με την ευρύτερη παθολογία μιας κοινωνίας η οποία έχει προ πολλού φτάσει στα όριά της. Αναμφίβολα οι Neets αποτελούν μια οριακή κοινωνική κατηγορία η οποία ακόμα και αν δεν έχει διαμορφώσει

---

1. Ο *Αργύρης Κυρίδης* είναι Καθηγητής του ΤΕΠΑΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Αν. Επιστημονικός Υπεύθυνος της Πράξης “Neets2”. Ο *Νίκος Φωτόπουλος* είναι Επίκουρος Καθηγητής του ΠΤΝ του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, Επιστημονικός συνεργάτης του ΚΑ-ΝΕΠ/ ΓΣΕΕ και Υπεύθυνος Υλοποίησης της Πράξης “Neets2”.

πλήρη συνείδηση της αυτό-εικόνας και της κατάστασής της, αποτελεί μια βραδυφλεγή βόμβα στα θεμέλια της κοινωνικής συνοχής, δεδομένο πάνω στο οποίο οφείλουμε ως κοινωνία και συντεταγμένη πολιτεία να τοποθετηθούμε αναστοχαστικά αλλά και αυτοκριτικά. Επιπροσθέτως, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δρομολογήσουμε εκείνες τις πολιτικές που θα αμβλύνουν τις συνέπειες που το φαινόμενο των Neets προκαλεί ως αποκρυσταλλωμένη έκφραση της κοινωνικής ευπάθειας συνδιαμορφώνοντας μια σύγχρονη στρατηγική ενσωμάτωσης με επίκεντρο τον άνθρωπο, τις ανάγκες αλλά και τις προτεραιότητές του.

2. Ευπάθεια: Διαστάσεις και παράμετροι μιας σύγχρονης εννοιολογικής προσέγγισης

Αναμφίβολα, ο όρος «κοινωνική ευπάθεια» δεν αποτελεί έναν κοινό τόπο αναφοράς και ανάλυσης για όλους όσοι ασχολούνται με το πεδίο αυτό. Οι διαφοροποιήσεις εδράζονται σε μια σειρά εννοιολογικές, εμπειρικές και θεωρητικές παραμέτρους καθώς και σε μια σειρά από ιδεολογικές και πολιτικού περιεχομένου άλλες διαστάσεις οι οποίες αλληλοδιαπλέκονται διαδραματίζοντας κείμενο ρόλο στη θεώρηση και εννοιολογική πρόσληψη του φαινομένου. (Furlong & Cartmel, 2004). Αναμφίβολα, πέρα από την οπτική στην οποία κάποιος εντάσσεται ο όρος «κοινωνική ευπάθεια» εδράζεται στο ενδεχόμενο ένα κοινωνικό υποκείμενο να επηρεάζεται δυσμενώς από κάποιο συγκεκριμένο γεγονός ή μια αλλαγή η οποία να ανατρέπει δραματικά την κατάστασή του διαμορφώνοντας ένα περιοριστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οφείλει να αναπτύξει την κοινωνική του δράση. Εν κατακλείδι, η ευπάθεια μπορεί να είναι είτε φυσική (με αναφορές δηλαδή σε βιολογικά ή φυσικά χαρακτηριστικά) είτε κοινωνική (με αναφορές σε

κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά) με αποτέλεσμα την πρόκληση δυσάρεστων και αρνητικών καταστάσεων οι οποίες να πλήττουν είτε άμεσα, είτε έμμεσα την κοινωνική συνοχή σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο. (Cutter, Boruff, & Shirley, 2003). Με άλλα λόγια η ευπάθεια στην κοινωνική της εκδοχή, αυτή και για την οποία στην ουσία ενδιαφερόμαστε, αποτελεί το είδος μιας κοινωνικής παθολογίας που απαιτεί την άμεση λήψη μέτρων κοινωνικής αντιμετώπισης ή άμβλυνσης των επιπτώσεων με στόχο την αποφυγή μελλοντικών καταστάσεων κοινωνικής εκτροπής (Cohen, 1985). Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ύπαρξη μορφών κοινωνικής ευπάθειας υποδηλώνει το επίπεδο κοινωνικής αναληψίας από πλευράς του επίσημου κρατικού μηχανισμού ή από πλευράς θεσμών κοινωνικής πολιτικής, διαπίστωση η οποία αποδεικνύει το εύρος των κοινωνικών ανισοτήτων και του δημοκρατικού ελλείμματος το οποίο ενυπάρχει στη φύση και το χαρακτήρα των κοινωνικών δομών. Αναμφίβολα το μέγεθος της κοινωνικής ευπάθειας αποτελεί ευθεία αντανάκλαση του επιπέδου λειτουργίας της ίδιας της δημοκρατίας αλλά και των θεσμών της με συνέπεια να γινόμαστε μάρτυρες του κατά πόσο ή όχι εν τέλει λειτουργούν οι θεσμοί σε μία κοινωνία ανάλογα με το επίπεδο, το βαθμό και το μέγεθος της κοινωνικής ευπάθειας. (Schmidtlein, Deutsch, Piegorsch, & Cutter, 2008). Είναι λοιπόν σαφές πως η αναγνώριση της κοινωνικής ευπάθειας αποτελεί την ευθεία διάγνωση ενός κοινωνικού προβλήματος το οποίο προϋποθέτει εκτός της αναγνώρισής του, την άμεση λήψη μέτρων για τη δραστική αντιμετώπισή του.

Μια άλλη εξίσου σημαντική παράμετρος στην αναγνώριση του φαινομένου της κοινωνικής ευπάθειας αποτελεί το στοιχείο της έκθεσης στον κίνδυνο. Το ποια άτομα δηλαδή ή ποιες ομάδες βρίσκονται περισσότερο εκτεθειμένες σε κινδύνους και απειλές οι οποίες ενυπάρχουν στο πλαίσιο των

κοινωνικών δομών με συνέπεια την έκθεση σε δυσμενείς επιπτώσεις και αρνητικές καταστάσεις με οδυνηρές συνέπειες. (Schmidtlein, Deutsch, Piegorsch, & Cutter, 2008). Επιπροσθέτως, μία ακόμα σημαντική παράμετρος η οποία λαμβάνει χώρα στην αναγνώριση της κοινωνικής ευπάθειας είναι ο βαθμός ευαισθησίας ο οποίος υποδηλώνει το πόσο εύάλωτος καθίσταται κάποιος ή κάποια μετά από την επιβολή ενός μέτρου ή στο πλαίσιο μιας διαδικασίας μετάβασης ή στη φάση μιας περιόδου κοινωνικού μετασχηματισμού.

Ταυτόχρονα, αυτό που επίσης κρίνεται σημαντικό στο πλαίσιο της κοινωνικής ευπάθειας είναι η ικανότητα προσαρμογής των υποκειμένων στις αλλαγές ή στις φάσεις του μετασχηματισμού με συνέπεια την εύκολη ή δύσκολη προσαρμογή τους στα νέα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά δεδομένα. Είναι σαφές πως η δυσκολία προσαρμογής σε μια νέα κατάσταση διαμορφώνει τους όρους πρόκλησης μιας αρνητικής κατάστασης με συνέπεια τη δημιουργία νέων περιθωριακών κοινωνικών κατηγοριών οι οποίες την ίδια στιγμή που αδυνατούν να ακολουθήσουν τα νέα δεδομένα, τίθενται εκτός κυρίαρχου πλαισίου με αποτέλεσμα να υφίστανται τις συνέπειες της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού (Atkinson, & Voudi, 2000). Ωστόσο στην προσπάθεια μιας σύγχρονης χαρτογράφησης της κοινωνικής ευπάθειας από την πλευρά της κοινωνιολογίας είναι σημαντικό να αναφέρουμε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα και νευραλγικές διαστάσεις. Ειδικότερα οι διαφορετικές θεσμικές αφετηρίες οδηγούν σε προσπάθειες μελέτης και ανάδειξης διαφορετικών οπτικών της ευπάθειας αφού ζητήματα όπως η χρονική διάρκεια ή άλλοι εξωγενείς παράγοντες (οικονομική κρίση, φυσικές καταστροφές, πόλεμοι κλπ) επηρεάζουν ευθέως τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική ευπάθεια γίνεται τόσο αντικείμενο πρόσληψης όσο και αντιμετώπισης από την εκάστοτε κοινωνία. Αναμφίβολα η ευπάθεια δεν μπορεί να αξιολογηθεί

με τη χρήση μόνο μιας μονοδιάστατης ή μονοπαραγοντικής τεχνικής αφού η ολοκληρωμένη και πληρέστερη κατανόηση προϋποθέτει τη διασύνδεση των κυβερνητικών και των θεσμικών προσπαθειών με τις προσπάθειες της ακαδημαϊκής κοινότητας αλλά και την αποφασιστική συνέργεια των Κοινωνικών Εταίρων, των θεσμών τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών. (Pierson, & Ross, 2002). Υπό την έννοια αυτή η ορθολογική και αξιόπιστη αξιολόγηση αλλά και αντιμετώπιση της κοινωνικής ευπάθειας προϋποθέτουν τη δημιουργία ενός ισχυρού πλέγματος αντιμετώπισης και ανάληψης πρωτοβουλιών με στόχο τη σαφή εκτίμηση των ορίων, των δυνατοτήτων, των απειλών αλλά και των ευκαιριών του συστήματος μέσα στο οποίο ενδημεί η κοινωνική ευπάθεια.

Στην προέκταση τη συλλογιστικής αυτής η κοινωνική ευπάθεια ως μορφή ή σύμπτωμα μιας σύγχρονης κοινωνικής παθολογίας εκλαμβάνεται:

α) είτε ως ένα απλό λογιστικό ζήτημα η αντιμετώπιση του οποίου εδράζεται σε παράγοντες οι οποίες σχετίζονται με χρηματοοικονομικής φύσεως διαχειριστικά ζητήματα

β) είτε ως ένα κοινωνικό ζήτημα, η αντιμετώπιση του οποίου εδράζεται σε ζητήματα που άπτονται του αξιακού υπόβαθρου της κοινωνίας αλλά των κοινωνικών πρακτικών που αποτελούν γενεσιουργές αιτίες πρόκλησης της κοινωνικής παθολογίας.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν, πως παρόλο που δεν είμαστε σε θέση να επεκταθούμε στο επίπεδο αντιμετώπισης των μορφών κοινωνικής ευπάθειας οι στρατηγικές διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο θεώρησης του προβλήματος και την ιδεολογικοπολιτική του πρόσληψη. Αναμφίβολα οι πολιτικές διάγνωσης και πρόσληψης των μορφών κοινωνικής ευπάθειας δεν αποτελούν μια πολιτικά και ιδεολογικά ουδέτερη διαδικασία. Αντίθετα συνιστούν μια πολυπαραγοντική και πολυ-

σύνθετη διαλεκτική διαδικασία η οποία βασίζεται σε πολλές και ετερόκλητες συνιστώσες και παραμέτρους οι οποίες είναι αναγκαίο να λαμβάνονται ολόενα και περισσότερο υπόψη στη εννοιολογική θεώρηση και ερμηνεία της κοινωνικής ευπάθειας.

3. Neets: φυσιογνωμία και χαρακτηριστικά ενός σύγχρονου αφανούς(;) κοινωνικού περιθωρίου

Οι Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης αναπτύχθηκε ως κατηγορία με σκοπό την αποτύπωση της εικόνας μιας κοινωνικής κατηγορίας νέων μεταξύ 15-29 η οποία δεν καταγράφεται επισήμως σε καμία τυπική στατιστική βασικών θεσμικών χώρων. Η εν λόγω κοινωνική κατηγορία αποτελεί τη μορφή μιας ηλικιακής ομάδας η οποία βρίσκεται σε οικονομική, εκπαιδευτική και παραγωγική απραξία ξεπερνώντας τα 15 εκατομμύρια νέων σε μία Ευρώπη η οποία βρίσκεται στο σταυροδρόμι πολλών επειγουσών πολιτισμικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων. (Bynner, & Parsons, 2002). Ποιοι είναι όμως οι Neets; Δεν πρόκειται στην ουσία για μια κατηγορία νέων οι οποίοι βρίσκονται σε ένα ανύπαρκτο πεδίο εκτός του κοινωνικού χώρου. Παρόλο που συνηθίζεται να λέγεται πως ανήκουν σε ένα σύγχρονο «κοινωνικό πουθενά» και το ότι είναι «κοινωνικά αόρατοι» η αλήθεια είναι πως ζουν ανάμεσά μας και πως καταλαμβάνουν ένα σημαντικό κοινωνικό χώρο ο οποίος είναι ανομοιογενής, ετερόκλητος, με πολλές αποχρώσεις, πολλές ταυτότητες και εναλλακτικές διαδρομές. Είναι οι νέοι της «διπλανής πόρτας» και ουσιαστικά οι κοινωνικές τους διαδρομές είναι σε πολλές περιπτώσεις κοινές και καθημερινές όπως χιλιάδων άλλων νέων οι οποίοι παρόλο που ξεκίνησαν την κοινωνική τους διαδρομή από τον προστατευτικό θώκο της οικογένειάς τους

βρέθηκαν σε αυτήν την εξαιρετικά δυσμενή κοινωνική θέση. Αναμφίβολα λοιπόν ως Neets μπορούν να θεωρηθούν ακόμα και αυτοί οι οποίοι ενδεχομένως να έχουν αναπτύξει μια «αριστοκρατική» αντίληψη για την απασχόληση ή την εκπαίδευση και την κατάρτιση επιλέγοντας την αποχή από κάθε τέτοια δραστηριότητα. Μπορεί δηλαδή μεθοδολογικά να έχουμε και μια τέτοια κατηγορία νέων, ωστόσο αυτό δεν τεκμηριώνει τη συντριπτική πλειοψηφία η οποία βρίσκεται εγκλωβισμένη σε ένα αδιέξοδο το οποίο σφυρηλατείται από παραμέτρους όπως οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες, η φτώχεια και η μείωση των μισθών και του εργατικού κόστους, η αύξηση της ανεργίας, η ανυπαρξία δομών και συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής πολιτικής, η διαιώνιση των πολιτικών εκμετάλλευσης και χειραγώγησης της κοινωνικής συνείδησης, η απαξίωση των σπουδών και της απασχόλησης, η ματαίωση και η διάψευση όλων των κοινωνικών βεβαιοτήτων που η νεωτερικότητα και ειδικότερα οι μεταπολεμικές κοινωνίες εδραίωσαν στο πλαίσιο της αστικής δημοκρατίας και του κράτους-πρόνοιας.

Είναι βέβαιο πως η εικόνα των Neets διαμορφώνεται από ανομοιογενείς και ετερόκλητους χώρους οι οποίοι εδράζονται σε καταστάσεις και χαρακτηριστικά όπως:

α) οι νέοι με χαμηλά προσόντα και με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχουν τριπλάσιες πιθανότητες να υποπέσουν σε καθεστώς απραξίας και να μη συμμετέχουν σε καμία θεσμική περιοχή όπως η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση. (Eurofound 2012).Κι αυτό γιατί οι “low skilled” είναι περισσότερο ευάλωτοι σε περιπτώσεις «μαύρης εργασίας», σε καταστάσεις εργασιακής εκμετάλλευσης και επισφάλειας, σε φαινόμενα χαμηλόμισθης ετεροαπασχόλησης, περιπτώσεις δηλαδή που είτε απομακρύνουν τους νέους από την αγορά εργασίας, είτε τους αποθαρρύνουν, είτε τους απογοητεύουν για κάθε εγχείρημα το οποίο σκέπτονται να υλοποιήσουν. Εκτός

των άλλων οι νέοι αυτοί δεν μπορούν να αναζητήσουν εργασία με υψηλά προσόντα σε μια εποχή άλλωστε που σύμφωνα και με πρόσφατα στοιχεία η τάση στην αγορά εργασίας για μεσαία και υψηλά προσόντα διαρκώς θα εντείνεται. Υπό την έννοια αυτή οι νέοι οι οποίοι είναι με χαμηλά προσόντα θα αποτελούν διαρκώς τον αδύναμο κρίκο στην αλυσίδα της απασχόλησης και της επαγγελματικής κινητικότητας.

β) τα άτομα με ειδικές ανάγκες και οι νέοι οι οποίοι έχουν κάποιου είδους αναπηρία, είναι κατά 40% περισσότερο εύαλωτοι στο να αναπτύξουν μια συμπεριφορά η οποία να αντιστοιχεί στα χαρακτηριστικά των Neets. (Eurofound, 2012). Αυτό είναι ευνόητο αν κατανοήσουμε πως είναι ακόμα πιο κρίσιμη μια κατάσταση όπου υπάρχει ένα κοινωνικά αδύναμο και ισχύο κράτος πρόνοιας το οποίο αδυνατεί να ενισχύσει και να προστατέψει όλους όσοι είναι είτε φυσικώς αδύνατοι για εργασία, εκπαίδευσή και κατάρτιση, είναι αποκλεισμένοι από την πρόσβαση σε αυτά τα κοινωνικά αγαθά.

γ) οι νέοι οι οποίοι βιώνουν με τραυματικό τρόπο τη διάλυση της οικογένειάς τους εμφανίζουν κατά 30% περισσότερες πιθανότητες να γίνουν Neets (Eurofound, 2012). Αυτό ουσιαστικά ερμηνεύεται μέσα από το πρίσμα της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας που προκύπτει όταν για διάφορους λόγους η μετάβαση από τη μία οικογενειακή κατάσταση στην άλλη, γίνεται είτε βίαια, είτε χωρίς τη λήψη προληπτικών μέτρων για συναισθηματική, ψυχολογική, οικονομική και κοινωνική σταθερότητα.

δ) οι νέοι των οποίων οι γονείς τους χάνουν τη δουλειά τους και εισέρχονται σε μακροχρόνια φάση ανεργίας έχουν περισσότερες πιθανότητες να αποξενωθούν και να απομακρυνθούν από τους χώρους εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης αφού αποδυναμώνονται συστηματικά τα μέσα ενίσχυσής για την κατάληψη μιας τέτοιας θέσης στις συγκεκριμένες θεσμικές περιοχές. (Eurofound, 2012).

ε) οι νέοι οι οποίοι αντιμετωπίζουν το φάσμα της φτώχειας και το οικογενειακό τους εισόδημα είναι χαμηλό, ενώ βρίσκονται και αυτοί σε δεινή θέση με συνέπεια να αποτελούν μια κοινωνικά ευάλωτη κατηγορία η οποία δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει είτε σπουδές, είτε τη συμμετοχή της σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης, είτε σε ένα πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης. (Eurofound,2012). Επιπροσθέτως, η μακροπρόθεσμη οικονομική ανέχεια συμβαδίζει με αντίστοιχες καταστάσεις κοινωνικής απομόνωσης, κοινωνικής εσωστρέφειας και έλλειψης κοινωνικών επαφών οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλουν στην εύρεση εργασίας, ή την εμπλοκή σε κάποια δραστηριότητα η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μελλοντική εργασία.

στ) οι νέοι οι οποίοι διαμένουν σε απομακρυσμένες περιοχές, σε ακριτικά σημεία της χώρας, ή σε νησιωτικές περιοχές που η συγκοινωνία και η πρόσβαση με τα αστικά κέντρα και τις πόλεις που αποτελούν κομβικά σημεία στην αγορά εργασίας εμφανίζουν διπλάσιες πιθανότητες να υποπέσουν σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού. (Eurofound,2012). Αυτό συνδυάζεται με τις ευρύτερες περιφερειακές και γεωγραφικές ανισότητες που υπάρχουν σε μία χώρα με συνέπεια να διαμορφώνεται σε ορισμένες περιπτώσεις ένα απαγορευτικό περιβάλλον για την εύρεση απασχόλησης (λόγω έλλειψης θέσεων) ή κατάρτισης και διά βίου εκπαίδευσης (λόγω έλλειψης ευκαιριών).

ζ) οι νέοι των οποίων οι γονείς είναι μετανάστες ή πρόσφυγες αντιμετωπίζουν σημαντικές έως και ανυπέρβλητες δυσκολίες στο να ενταχθούν ομαλά στις δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης (Eurofound,2012). Κατανοούμε πως η κοινωνική αυτή κατάσταση αποτελεί μια εξαιρετικά ιδιαίτερη συνθήκη αν αναλογιστούμε πως αν οι συνθήκες είναι δυσμενείς για τους γηγενείς Neets πόσο μάλλον γίνονται δύσκολες για τους αλλοδαπούς οι οποίοι φέρουν ένα διαφορετικό γλωσσ-

σικό, πολιτισμικό ή θρησκευτικό φορτίο το οποίο όχι μόνον δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο αξιοποίησης αλλά αντίθετα αποτελεί και συστηματικό εμπόδιο ένταξης. Αναμφίβολα οι κατηγορίες αυτές εκτός του εκπαιδευτικού εργασιακού και κοινωνικού αποκλεισμού γίνονται και δέκτες ακραίων ρατσιστικών και ξενοφοβικών επιθέσεων οι οποίες εδράζονται στη ρητορική του μίσους αλλά και στην εθνικιστική υστερία που ως πολιτικό ιδεολογική προπαγάνδα κερδίζει διαρκώς έδαφος σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Από τα προαναφερθέντα είναι σημαντικό να διαπιστώσουμε πως οι Neets ως περίπτωση κοινωνικής ευπάθειας αποτελούν το μελανό σύμπτωμα μιας κοινωνικής παθολογίας η οποία αντανakλά το επίπεδο και το βάθος των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων (Hill, 2003). Στην ουσία όμως, βλέποντας και τη χαρτογράφηση αυτής της ηλικιακής κατηγορίας, (15-29) διαφαίνεται εμφανώς το εύρος των ταξικών, πολιτισμικών και περιφερειακών ανισοτήτων οι οποίες όχι μόνο ενυπάρχουν αλλά λειτουργούν με δραστικό τρόπο στην αναπαραγωγή και διεύρυνση του χάσματος ανάμεσα στους έχοντες και τους μη έχοντες, στους “insiders και τους outsiders”. Καταλαβαίνουμε λοιπόν πως οφείλουμε να επανέλθουμε με κοινωνιολογικό σθένος πια σε αναλύσεις και ερμηνευτικά σχήματα με τρόπο αναστοχαστικό, κριτικό και απελευθερωτικό προκειμένου να αντιμετωπίσουμε το ζήτημα των Neets όχι με ένα λογιστικό - διαχειριστικό τρόπο αλλά με ένα δομικό - στρατηγικό εστιάζοντας στις γενεσιουργίες αιτίες του προβλήματος οι οποίες σαφέστατα δεν εμφανίζονται μονομερώς στην ηλικία 15-29 αλλά διαπερνούν όλο το φάσμα της κοινωνίας και ειδικότερα εδράζονται στις ρίζες της κοινωνικής προέλευσης των υποκειμένων (Bourdieu, 2002). Υπό την έννοια αυτή, η υπόθεση των Neets συνδέεται με τον πυρήνα του προβλήματος ο οποίος βρίσκεται στη φύση και το χαρακτήρα των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων στις σύγ-

χρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, διαπίστωση που δεν μπορεί να αγνοείται τόσο στο πεδίο της ανάλυσης όσο και στο πεδίο των πρακτικών και πολιτικών αντιμετώπισης που οφείλουμε ως κοινωνικοί επιστήμονες να αναδειξουμε. Και είναι βέβαιο πως σε μια κοινωνία που η αβεβαιότητα, η κοινωνική ρευστότητα και ο σχετικισμός κερδίζουν διαρκώς έδαφος, φαινόμενα κοινωνικής ευπάθειας όπως οι Neets θα ενδημούν και θα αναπτύσσονται με τρόπο που θα πλήττεται η κοινωνική συνοχή και θα ναρκοθετείται η ανάπτυξη και η κοινωνική ευημερία. Οφείλουμε λοιπόν να εστιάσουμε σε όλες εκείνες τις γκρίζες ζώνες στις οποίες ενδημεί η κοινωνική ευπάθεια με έμφαση στο σκέλος των κοινωνικών ανισοτήτων και να προτάξουμε το σχέδιο ενός κριτικού προγράμματος εξόδου από την κρίση με βραχυπρόθεσμο - μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο προσανατολισμό. Ενδεικτικά και μόνο οφείλουμε να επανεξετάσουμε, να αντισταθούμε ή ακόμα και να ανατρέψουμε:

- τις πολιτικές που απορρυθμίζουν την εργασία και την καθιστούν μια επισφαλή διαδικασία απασχολησιμότητας στερώντας από τους νέους ανθρώπους το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού και της προσωπικής τους χειραφέτησης
- τις πρακτικές ευελιξίας και αποδόμησης των εργασιακών κεκτημένων τα οποία οδήγησαν την Ευρώπη από την οικονομική ύφεση στις περιόδους οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής
- τις βαθιές και σε πολλές περιπτώσεις δομικές εκπαιδευτικές ανισότητες σε όλες τις βαθμίδες και τους τύπους της εκπαίδευσης-κατάρτισης και δια βίου μάθησης επαναδιατυπώνοντας ένα κοινωνικό συμβόλαιο για τη μάθηση στις σύγχρονες κοινωνίες
- τις πολιτικές αποδόμησης των κατακτήσεων του κράτους - πρόνοιας, πολιτικές οι οποίες αμφισβητούν ευθέως την ουσία και το περιεχόμενο των δημόσιων πο-

λιτικών με στόχο όχι την παράλληλη ευδοκίμηση της ιδιωτικής σφαίρας της οικονομίας αλλά την εκχώρηση σε ιδιωτικά συμφέροντα, άνευ όρων, κάθε ίχνους κοινωνικής και δημόσιας υπηρεσίας η οποία παρέχεται στους πολίτες ανταποδοτικά.

- την κατάρρευση του κεφαλαίου «κοινωνικής εμπιστοσύνης» απέναντι σε συλλογικότητες και κοινωνικές συσσωματώσεις αφού ολοένα και περισσότερο αυξάνει η δυσπιστία των νέων απέναντι στο συνδικαλιστικό κίνημα, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα πολιτικά κόμματα, τους θεσμούς συλλογικής εκπροσώπησης, σε κάθε τι το οποίο ανήκει στη σφαίρα του δημόσιου χώρου.

4. Κριτική αναφορά ενδεικτικών πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την αντιμετώπιση των μορφών κοινωνικής ευπάθειας που συνδέονται με Neets

Όπως ήδη αναφέραμε το ζήτημα των Neets σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να ιδωθεί στη μονοδιάστατη διαχειριστική λογική του και να αντιμετωπιστεί με τους όρους μιας ευκαιριακής χρηματοδότησης η οποία θα κληθεί να «θεραπεύσει» το απόστημα μιας κοινωνικής παθολογίας η οποία ενδημεί για λόγους οι οποίοι σχετίζονται με το «Είναι και το Γίνεσθαι» μιας κοινωνίας. Υπό την έννοια αυτή η αντιμετώπιση του φαινομένου των Neets ως μορφής κοινωνικής ευπάθειας οφείλει να λάβει υπόψη της όλες εκείνες τις παραμέτρους που ήδη θίξαμε παραπάνω, παράμετροι οι οποίοι συνηγορούν στη διαιώνιση και αναπαραγωγή των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Ωστόσο επειδή στο φάσμα της κοινωνικής πολιτικής αλλά και της εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας υπάρχουν διάφορα στάδια και επίπεδα παρέμβασης, (Coles, 1995) θα υπεισέρθουμε στον πειρασμό να αναφερθούμε σε μερικές κα-

λές πρακτικές οι οποίες αναδεικνύονται σε Ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο στο πλαίσιο των πολιτικών κοινωνικής ένταξης των Neets σε θεσμικές περιοχές όπως η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση. Είναι σαφές πως οι διαστάσεις αυτές σε καμία περίπτωση δεν είναι σε θέση να θεραπεύσουν αποτελεσματικά την εξαιρετικά αυτή περίπλοκη μορφή κοινωνικής ευπάθειας. Κι αυτό οφείλουμε να το καταστήσουμε σαφές γιατί είναι αναγκαίο να αναδείξουμε το μέγεθος του προβλήματος μέσα από την επίγνωση και τη βαθιά συνείδηση της κρίσης στην οποία ως κοινωνία έχουμε υπεισέλθει. Επιπροσθέτως, είμαστε αναγκασμένοι να αναστοχαστούμε τόσο κριτικά όσο και δημιουργικά με τρόπο που να διαμορφώσουμε μια σθεναρή απάντηση σε καταστάσεις που όχι μόνο αντίκεινται στις δεσμεύσεις και τα προτάγματα της Νεωτερικότητας αλλά αντίθετα πλήττουν ευθέως την ποιότητα και την ουσία της δημοκρατίας διαμορφώνοντας εξαιρετικά δυσμενείς όρους για το μέλλον της ανάπτυξης και τη κοινωνικής συνοχής.

Αναφορικά λοιπόν προς το ζήτημα της απασχόλησης μια πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας και κυρίως της ανεργίας των νέων, αποτελεί ο θεσμός της «μαθητείας» ο οποίος επιχειρείται μέσω ενός συστήματος το οποίο αποκαλείται δυαδικό (dual) ή δυϊκό σύστημα και έχει ως βάση του, το “work based learning” (Raelin, 1997). Ο θεσμός της μαθητείας ως μέτρο μιας γρήγορης και σχετικά εγγυημένης ένταξης των νέων στην απασχόληση εφαρμόζεται συστηματικά και σε εύρος, σε χώρες όπως η Γερμανία και η Αυστρία, αποσκοπώντας τα τελευταία χρόνια στη διάχυση του θεσμού αυτού στις χώρες του Νότου. Ειδικότερα χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Κύπρος, η Πορτογαλία αντιμετωπίζουν δυσθεώρητα ποσοστά ανεργίας με συνέπεια την δημιουργία κατηγοριών από νέους οι οποίοι ακόμα και αν δεν βρίσκονται στη φάση των Neets, η δυναμική τους είναι σίγουρα προς αυτή την κατεύθυνση. Είναι σαφές λοιπόν, πως το μοντέλο της μαθητείας για γρή-

γορη και αποτελεσματική πρόσβαση στην αγορά εργασίας μέσα από τη δημιουργία εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού θα μπορούσε να ιδωθεί ως μια πρακτική κατάρτισης και απασχόλησης η οποία όμως δεν είναι καθόλου βέβαιο πως θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά σε χώρες με διαφορετική οικονομική δομή, διαφορετική πολιτική και πολιτισμική οργάνωση. Από την άλλη πλευρά έχουν εκφραστεί σημαντικές διαφωνίες για το κατά πόσο μπορεί να υποστηριχθεί ένα τέτοιο σύστημα σε χώρες οι οποίες δεν διαθέτουν σημαντική βιομηχανική δομή, ή σε χώρες που η έλλειψη μιας επιχειρηματικής κουλτούρας συμβαδίζει με εκτεταμένες μορφές επισφαλούς και ελαστικής εργασίας.

Άλλη μια πρακτική που αναδεικνύεται και κυρίως στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ρητορικής είναι τα μέτρα για την ενίσχυση της νεανικής επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για μέτρο το οποίο έχει επιχορηγηματικό χαρακτήρα και αποσκοπεί στην ενίσχυση των νέων μέσα από τη δημιουργία καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών μέσω προσφοράς προγραμμάτων κατάρτισης στον τομέα που ενδιαφέρεται ένας νέος, προκειμένου να αναπτύξει μια καινούργια επιχειρηματική δραστηριότητα. Είναι ωστόσο σημαντικό πως και αυτό το μέτρο θα πρέπει να εντάσσεται σε μία ευρύτερη στρατηγική κατεύθυνση και να συνδέεται με αναπτυξιακούς στόχους αλλά και διαστάσεις μιας προσανατολισμένης πολιτικής παραγωγικής και επενδυτικής κατεύθυνσης. Οι επιχορηγήσεις με εφήμερο και ευκαιριακό χαρακτήρα είναι ιστορικά αλλά και εμπειρικά αποδεδειγμένο πως δεν μπορούν να δρομολογήσουν μια αποτελεσματική αναπτυξιακή τροχιά. Αντίθετα αποτελούν πρακτικές εισπρακτικού χαρακτήρα χωρίς μακροπρόθεσμο προσανατολισμό και προοπτική.

Στην προέκταση των πολιτικών για την ενίσχυση της απασχόλησης ενθαρρύνονται οι πολιτικές για την υλοποίηση προγραμμάτων απόκτησης εργασιακής εμπειρίας για νέους αλλά

και ανάπτυξης των δεξιοτήτων τους μέσω προγραμμάτων πρακτικής άσκησης, (3- 6 μήνες) στη βάση συμπράξεων και συνεργειών ανάμεσα σε ιδρύματα και φορείς του εξωτερικού με εγχώρια εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και επιχειρήσεις. Τα προγράμματα αυτά σε πολλές περιπτώσεις ενδέχεται να διαμορφώσουν τους όρους για πρόσβαση στην αγορά εργασίας αρκεί όμως να μην υποσκάπτουν τη λογική για την οποία σχεδιάστηκαν και να μην σχετίζονται με τακτικές αντικατάστασης πραγματικών θέσεων εργασίας ή εργασιακής εκμετάλλευσης των νέων οι οποίοι αγωνιούν για την εύρεση έστω και μια «οριακής» θέσης απασχόλησης.

Είναι ωστόσο σαφές πως από μία τέτοια στρατηγική δεν θα μπορούσε να απουσιάζει ο σχεδιασμός και η οργάνωση ενός ολοκληρωμένου συστήματος υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής αφού μέσω αυτών προωθείται η δημιουργία ενός δικτύου κοινωνικής προστασίας το οποίο στηρίζεται στην ίδρυση κέντρων εξυπηρέτησης νέων (one-stop shops), με τρόπο που να διασυνδέονται μεταξύ τους διαφορετικές υπηρεσίες με στόχο την εξυπηρέτηση αλλά και την εργασιακή ένταξη των νέων. Στην προέκταση των κέντρων αυτών ενθαρρύνεται διαρκώς η δημιουργία ενός δικτύου υπηρεσιών παροχής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πληροφόρησης-συμβουλευτικής, σε νέους που βρίσκονται σε διαδικασία αναζήτησης της επαγγελματικής τους κατεύθυνσης. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούν σε μία ευρύτερη στρατηγική δια βίου καθοδήγησης των νέων με σκοπό την πολύπλευρη στήριξη και ενίσχυσή τους, η οποία ξεφεύγει από τον περιορισμένο ορίζοντα της απασχόλησης και αγγίζει τα όρια μιας ευρύτερης μορφής ψυχο-κοινωνικής υποστήριξης. Είναι σαφές πως το ζήτημα των Neets σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να συνδεθεί μονομερώς με το θέμα της εύρεσης εργασίας παρόλο που αναγνωρίζουμε άπαντες το ρόλο της εργασίας ως υπαρξιακό ζήτημα της ανθρώπινης κατάστασης. Ωστόσο στον πυρήνα αυτής της ιδιότυπης

μορφής κοινωνικής ευπάθειας ενυπάρχουν μια σειρά και από άλλες διαστάσεις (ψυχολογικές, πολιτισμικές, κλπ) οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την κοινωνική ένταξη των Neets. Για το λόγο αυτό επανερχόμαστε σε ένα ιδιαίτερα κρίσιμο και νευραλγικό πεδίο το οποίο οφείλουμε να εξετάσουμε ολιστικά, ένα πεδίο τα οποίο αφορά το τρίπτυχο εκπαίδευση-κατάρτιση-διά βίου μάθηση από την προσχολική ηλικία μέχρι και το βαθύ γήρας. Πρόκειται στην ουσία για τον πυρήνα αλλά και τη βάση μιας ολιστικής θεώρησης του εκπαιδευτικού γίγνεσθαι με στόχο τη διαμόρφωση ενός ισχυρού πλέγματος κοινωνικής προστασίας το οποίο να αρχίζει από τη βασική εκπαίδευση και να συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής των ατόμων. Κι αυτό γιατί ακόμα και αν η εκπαίδευση δεν καταφέρνει να οδηγήσει στην απασχόληση διαμορφώνει ευνοϊκότερους όρους προκειμένου το άτομο να καταστεί ενεργό και συνειδητοποιημένο απέναντι σε μια προοπτική η οποία θα τον οδηγήσει στην αυτό-ολοκλήρωση και την αυτοπραγμάτωσή του (Ellis, & Taylor, 1983).

Με άλλα λόγια, όσο οδυνηρό για κάποιον είναι η μη εύρεση εργασίας άλλο τόσο επώδυνο καθίσταται και η αδυναμία του να συμμετάσχει σε μορφές εκπαίδευσης η κατάρτισης οι οποίες θα διαμορφώσουν τους όρους τόσο για τη μελλοντική ένταξη στην αγορά εργασίας όσο και για την απόκτηση πολιτισμικού κεφαλαίου αλλά και κεφαλαίου προσωπικής αυτό-εκτίμησης. Είναι δηλαδή ιδιαίτερα κρίσιμο να δούμε το τρίπτυχο εκπαίδευση - κατάρτιση - διά βίου μάθηση με το ίδιο ενδιαφέρον που αναγνωρίζουμε το καθολικό αίτημα για απασχόληση σε μια κοινωνία που είτε το αγνοούμε είτε όχι, ηγεμονεύεται από την κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού και την αποικιοποίηση όλων των θεσμικών περιοχών από τις δυνάμεις της αγοράς και του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Αναμφίβολα λοιπόν οφείλουμε να δούμε με σοβαρότητα το ζήτημα των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων σε όλες τις εκφάνσεις και εκδοχές του με στόχο τη δόμηση ενός συστήματος εκπαίδευσης-κατάρτισης και διά βίου μάθησης που να είναι συμπεριληπτικό και όχι αλλότριο και αφιλόξενο για τους μη έχοντες ή τους κοινωνικά ευάλωτους και ασθενέστερους. (Kyridis, e.t.c, 2011). Η διαμόρφωση μιας κουλτούρας προς τις μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι σαφές πως θα συμβάλει στη συγκράτηση των διαρροών από το εκπαιδευτικό σύστημα και θα ενισχύσει τη συνοχή μιας κοινωνίας που οφείλει να αναμετρείται όχι με τον κοινωνικό αποκλεισμό αλλά με το στοίχημα της αποτελεσματικότερης και ομαλότερης κοινωνικής ένταξης εκείνων που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.

5. Επιλογικό Σημείωμα

Το ζήτημα των Neets δεν συνιστά μονομερώς μια μορφή κοινωνικής ευπάθειας η οποία εδράζεται στην αδυναμία εύρεσης εργασίας, στη πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, τη σχολική διαρροή ή την άρνηση συμμετοχής σε μια μορφή κατάρτισης. Αποτελεί στην ουσία κάτι περισσότερο από όλα αυτά αλλά και το καθένα ξεχωριστά γιατί συγκροτεί το είδος μιας συνολικότερης απουσίας και απόσυρσης από το κοινωνικό γίγνεσθαι. Υπό την έννοια αυτή το ζήτημα των Neets ως μορφή κοινωνικής ευπάθειας εξελίσσεται σε ακραία μορφή αλλοτρίωσης αλλά και κοινωνικής βαρβαρότητας αφού οι νέοι 15-29 εμφανίζονται να απομακρύνονται από βασικές περιοχές της ανθρωπίνης δράσης με συνέπεια την αλλοίωση βασικών χαρακτηριστικών όχι μόνο της προσωπικότητάς τους (ψυχοκοινωνικό προφίλ) αλλά και γενικότερα της γενιάς που εκπροσωπούν μέσα στο ιστορικό και πολιτισμικό συνεχές. Πρόκειται για

μια κοινωνική κατηγορία η οποία ηλικιακά αλλά και βιολογικά αποτελεί την καρδιά του κοινωνικού μας οικοδομήματος και για αυτό είναι εξωφρενικά παράλογο να βυθίζεται μέσα στην επιβεβλημένη ανενέργεια μιας κοινωνίας που αδιαφορεί προκλητικά. Χωρίς αμφιβολία η ανάλυση και ερμηνεία ενός φαινομένου αποτελεί το πρώτο βήμα μιας ορθολογικής και ψύχραιμης ματιάς. Ωστόσο η διάγνωση ή έστω η επίγνωση ως στάσεις ζωής ακόμα και αν βοηθούν δεν λύνουν το πρόβλημα. Είναι περισσότερο από αναγκαίο να αναληφθεί η ευθύνη που αναλογεί στον καθένα για την περιστολή του φαινομένου και τη δρομολόγηση θετικών εξελίξεων στο ζήτημα αυτό.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Atkinson, R., & Da Voudi, S. (2000). The concept of social exclusion in the European Union: context, development and possibilities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 38(3), 427-448.
- Bourdieu, P. (2002). *The Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Breen, R. (2005). Explaining CrossNational Variation in Youth Unemployment. Market and Institutional Factors. *European Sociological Review*, 21(2), 125-134.
- Bynner, J. and Parsons, S. (2002). Social exclusion and the transition from school to work: the case of young people not in employment education or training (NEET). *Journal of Vocational Behaviour*, 60, 289-309.
- Cohen, S. (1985). *Visions of social control: Crime, punishment and classification*, Cambridge: Polity Press.
- Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social science quarterly*, 84(2), 242-261.

- Coles, B. (1995). *Youth and Social Policy*. London: UCL Press.
- Ellis, R. A., & Taylor, M. S. (1983). Role of self-esteem within the job search process. *Journal of Applied Psychology*, 68(4), 632.
- EUROFOUND, (2012). *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: representing problematic labour market transitions among early school-leavers. *Work, Employment and Society*, 20(3), 553–569.
- Furlong, A. and Cartmel, F. (2004). *Vulnerable Young Men in Fragile Labour Markets: Employment, Unemployment and the Search for Long-term Security*. York: York Publishing.
- Hill, J. (2003). *Young people not in education, training or employment. Key indicators*. Wellington: Ministry of Social Development.
- Kyridis, A., Papadakis, N., Fotopoulos, N., Chronopoulou, A. & Zagkos, C. (2011). Filling in the Implementation Gap? Problems in the Greek Educational System - An Evidence-based Explanatory Framework and Critical Reflections. *Current Issues in Education (CIE)*, 14(3), 1-19.
- Kyridis, A., Tsakiridou, H., Zagkos, C., Koutouzis, M. & Tziamtzi, C., (2011). Educational inequalities and school dropout in Greece. A regional issue. *International Journal of Education*, 3(2), 1- 15.
- Popham, I. (2003). *Tackling NEETs: Research on Action and Other Factors that Can Contribute to a Reduction in the Numbers of Young People Not in Education, Employment or Training (NEET)*. DfES Publications: Nottingham.
- Pierson, J., & Ross, L. (2002). Tackling Social Exclusion. *Child & Family Social Work*, 7(4), 326-327.

- Roberts, S. (2012). One step forward, one step Beck: a contribution to the ongoing conceptual debate in youth studies. *Journal of Youth Studies*, 15(3), 389-401.
- Raelin, J. A. (1997). A model of work-based learning. *Organization Science*, 8(6), 563-578.
- Schmidtlein, M. C., Deutsch, R. C., Piegorsch, W. W., & Cutter, S. L. (2008). A sensitivity analysis of the social vulnerability index. *Risk Analysis*, 28(4), 1099-1114.
- Yates, S. & Payne, M. (2006). Not so NEET? A Critique of the Use of 'NEET' in Setting Targets for Interventions with Young People. *Journal of Youth Studies*, 9(3), 329-344.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: ΚΙΝΔΥΝΟΙ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Κώστας Α. Λάβδας¹

1. Εισαγωγή

Σε ποίο βαθμό δύναται μια εστιασμένη παρέμβαση στο πεδίο της δημόσιας πολιτικής να συγκρατήσει ή – σε ακόμη καλύτερη περίπτωση – να ανατρέψει μια επικίνδυνη δυναμική που αναπτύσσεται στην κοινωνία; Οι NEETs (Young people Not in education, employment or training - νέοι άνθρωποι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης) εκφράζουν ακριβώς μια τέτοια επικίνδυνη δυναμική. Αναφέρονται αφενός σε μια ετερογενή αλλά σίγουρα ευάλωτη/ευπαθή κοινωνική ομάδα ενώ αφετέρου αναδεικνύουν ορισμένα συστηματικά (ορισμένοι αναλυτές θα προσέθεταν «και δομικά») προβλήματα των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων. Προβλήματα που οδηγούν στην απομάκρυνση των νέων από τις θεσμικές μορφές της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης. Ο κίνδυνος δημιουργίας ενός σύγχρονου κοινωνικού περιθωρίου είναι υπαρκτός, παρότι διαφορετικά

---

1. Ο Κώστας Λάβδας είναι Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και Αν. Διευθυντής του ΚΕΠΕΤ του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ήταν μέλος της Ομάδας Έργου της Πράξης «Neets2».

κράτη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετική ένταση.

Από την προηγηθείσα έρευνα αλλά και την περιορισμένη όσο όμως και ουσιαστική βιβλιογραφία, συνάγεται ότι τα κύρια χαρακτηριστικά των NEETs στην Ελλάδα διαφοροποιούνται – σε έναν τουλάχιστον βαθμό – σε σχέση με άλλα κράτη. Υπάρχουν όμως και οι γενικές – σε επίπεδο ΕΕ – γραμμές πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Όπως έχει ήδη επισημανθεί σε άλλα κεφάλαια, σε επίπεδο ΕΕ έχουν αναληφθεί σειρά ενεργειών για την ενίσχυση της μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση, με άμεση αναφορά σε χώρες όπως η Ελλάδα. Ενισχύεται ο θεσμός της «μαθητείας» που εφαρμόζεται συστηματικά σε χώρες όπως η Γερμανία και επιχειρείται η μεταφορά της πολιτικής αυτής στα κράτη-μέλη του Νότου, τα οποία πλήττονται ιδιαίτερα από την ανεργία των Νέων (Ελλάδα, Ισπανία, Βουλγαρία κ.ά.), ενισχύεται η νεανική επιχειρηματικότητα, ενισχύονται οι πολιτικές για την υλοποίηση προγραμμάτων απόκτησης εργασιακής εμπειρίας και ανάπτυξης των δεξιοτήτων, προωθείται η βελτίωση και ενίσχυση των υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής μέσω της δημιουργίας, κέντρων εξυπηρέτησης νέων (one-stop shops) έτσι ώστε να διασυνδέονται υπηρεσίες με στόχο την εξυπηρέτηση και την εργασιακή ένταξη των νέων.

2. Ανησυχητικές τάσεις

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (2016) για το 2015, πάνω από ένας στους τέσσερις νέους ηλικίας 20-24 ετών στην Ελλάδα (26,1%), δεν έχει απασχόληση, ούτε βρίσκεται σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Με το ποσοστό αυτό η Ελλάδα κατατάσσεται στη δεύτερη υψηλότερη θέση στην ΕΕ, μετά την Ιταλία (31,1%), ενώ στην τρίτη θέση βρίσκονται

η Κροατία και η Ρουμανία (24,1%) και ακολουθούν η Βουλγαρία (24%), η Ισπανία και η Κύπρος (22,2%). Τα χαμηλότερα ποσοστά νέων, ηλικίας 20-24 ετών, χωρίς απασχόληση, εκπαίδευση και κατάρτιση, καταγράφονται στην Ολλανδία (7,2%), στο Λουξεμβούργο (8,8%) και στη Δανία, Σουηδία και Γερμανία (9,3%). Εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης βρίσκονται περίπου 5 εκατομμύρια νέοι ηλικίας 20-24 ετών (17,3%) στην ΕΕ.

Αξιοσημείωτο είναι ότι ενώ ο δείκτης NEET για τους νέους 20-24 ετών παρέμεινε σχετικά σταθερός κατά μέσο όρο στην ΕΕ τη δεκαετία 2006-2015, η υψηλότερη αύξηση καταγράφηκε στην Ιταλία (+9,5%), στην Ελλάδα (+9,3%), στην Ισπανία (+9%), στην Κύπρο (+8,5%) και στην Ιρλανδία (+7,8%). Από την άλλη πλευρά, η υψηλότερη μείωση των NEETs καταγράφηκε στη Γερμανία (-5,9%) και τη Βουλγαρία (-5,3%) (Eurostat 2016).

Η έρευνα σε επίπεδο ΕΕ (κυρίως του Eurofound) έχει αναδείξει την απώλεια που υφίστανται οι κοινωνίες σε ανθρώπινο δυναμικό νέων που θα μπορούσαν να αποτελούν δυναμικά στοιχεία οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης. Ενώ σε ατομικό επίπεδο, οι δυσμενείς συνέπειες για τους νέους που περιέρχονται στην κατάσταση αυτή μπορεί να είναι μακροχρόνιες επηρεάζοντας τόσο τις μελλοντικές επαγγελματικές τους προοπτικές όσο και την ψυχική και πνευματική τους υγεία. Γίνεται παράλληλα προσπάθεια σε επίπεδο ΕΕ για την εκτίμηση του οικονομικού κόστους που υφίστανται τα κράτη-μέλη από την αποσύνδεση των NEET από την αγορά εργασίας και από την εκπαίδευση. Όπως επισημαίνεται, σκοπός της ανάλυσης αυτής δεν είναι η «κοστολόγηση» της ζωής των νέων αυτών ανθρώπων, αλλά η ανάδειξη, μέσα από συγκρίσιμα στοιχεία και εκτιμήσεις, της προστιθέμενης αξίας που θα προέκυπτε συνολικά για την οικονομία και τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης των κρατών-μελών από την επανένταξη των ατό-

μων αυτών στην αγορά εργασίας και στις δομές της εκπαίδευσης. Η ανάλυση αυτή, εξηγεί το Eurofound, αποσκοπεί να λειτουργήσει ως «μοχλός πίεσης» για τις κυβερνήσεις και τους κοινωνικούς εταίρους των κρατών-μελών της ΕΕ, ώστε να ληφθούν άμεσα τα επιβεβλημένα εκείνα μέτρα που θα συντελέσουν ουσιαστικά στην πρόληψη και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της εν λόγω κατάστασης που εξωθεί στο κοινωνικό περιθώριο πολλούς νέους ανθρώπους (Κόκκινος 2016).

Γνωρίζουμε βέβαια ότι οι σχέσεις εκπαίδευσης - κατάρτισης - απασχόλησης εξαρτώνται άμεσα από τις ευρύτερες εξελίξεις σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής και εξέλιξης των οικονομικών και κοινωνικών δεικτών της ελληνικής κοινωνίας. Με αυτή την έννοια, μια περιεκτική δέσμη «προτάσεων πολιτικής» θα εκτεινόταν ιδανικά σε όλο σχεδόν το φάσμα των πιθανών παρεμβάσεων δημόσιας πολιτικής. Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει μια σύνθεση που στοχεύει στην συνοπτική παράθεση των ειδικότερων προτάσεων πολιτικής που συνάγονται από την έρευνα μας.

3. Προγράμματα και προτάσεις

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, εστιαζόμαστε εδώ στην βέλτιστη εφαρμογή και συντονισμό των α) προγραμμάτων κατάρτισης-reskilling, β) δράσεων συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού και γ) δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης για τους NEETs.

3.1. Προγράμματα κατάρτισης και reskilling

Η κατάρτιση και η επανακατάρτιση (reskilling) των NEETs και άλλων ευπαθών κοινωνικά ομάδων είναι κρίσιμες με δεδομένα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους αλλά και την καχυποψία που ενίοτε χαρακτηρίζει τις κοινωνικές αντιλήψεις περί

της αποδοτικότητας και εν γένει επαγγελματικής ικανότητας τους. Το ίδιο –και περισσότερο– ισχύει και για την επαγγελματική συμβουλευτική όταν παρέχεται σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες που ενδεχομένως έχουν να υπερνικήσουν μεταξύ άλλων και τις προκαταλήψεις αναφορικά με την επαγγελματική αξιοποίηση τους.

Πράγματι, όπως δείχνουν τα παραδοτέα της έρευνας μας, η προώθηση και η ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών), επιχειρήσεων (δυνητικοί εργοδότες) και κοινωνικών εταίρων που εμπλέκονται με τα συστήματα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ), Περιφερειακές Ενότητες, Δήμοι, Σχολεία, Επαγγελματικές Σχολές (ΕΠΑΣ), Κέντρα Διά Βίου Μάθησης, ΔΙΕΚ, ΠΕΚ, κ.λπ.), μπορεί να διαδραματίσει σημαντικούς ρόλους σε τρία πεδία. Πρώτον, στην επανεκπαίδευση, την κατάρτιση και την επανακατάρτιση (reskilling) των NEETs και άλλων ευπαθών κοινωνικά ομάδων προκειμένου να αποκτήσουν ή/και να αναπτύξουν περαιτέρω δεξιότητες και ικανότητες ανάπτυξη που θεωρούνται απαραίτητες για την ένταξη ή την επανένταξη των NEETs στην αγορά εργασίας. Δεύτερον στην ενημέρωσή των NEETs σε ζητήματα συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού σε σχέση με τον επανασχεδιασμό της επαγγελματικής τους διαδρομής μέσω εναλλακτικών διαδρομών μάθησης και επαγγελματικών δυνατοτήτων. Τέλος, μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της απασχολησιμότητάς τους, ως απώτερο και επιθυμητό στόχο της συντριπτικής πλειοψηφίας των NEETs στην Ελλάδα.

Στο πλαίσιο αυτό, η αναβάθμιση και αξιοποίηση του Δικτύου Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα μπορεί να οδηγήσει

σε ένα αξιόπιστο και αποτελεσματικό δίκτυο «δεύτερης ευκαιρίας» και στοχευμένους reskilling για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, όπως είναι οι NEETs στην Ελλάδα (βλ. Papadakis 2003: 51-73, Papadakis 2009: 29-38, Papadakis & Drakaki, 2014 όπ. αναφ. στο Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016). Ενώ η προώθηση της ελεύθερης πρόσβασης στη Διά Βίου Μάθηση αποτελεί σημαντικό παράγοντα άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων και της κοινωνικής ευπάθειας ομάδων του πληθυσμού που κινδυνεύουν περισσότερο με κοινωνικό αποκλεισμό. Συγκεκριμένα, προτείνεται η ενίσχυση της υφιστάμενης ανοικτής πρόσβασης στους πολίτες σε θεσμούς και δομές που παρέχουν υπηρεσίες ενημέρωσης, συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και επαγγελματικού προσανατολισμού, προκειμένου όλοι όσοι ενδιαφέρονται και αναζητούν διαδρομές για συμμετοχή στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση, να έχουν πρόσβαση σε βαθμίδες τους εκπαιδευτικού συστήματος που παρέχουν τέτοιου είδους ευκαιρίες (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο κ.λπ.). Ενώ, παράλληλα, να έχουν πρόσβαση σε όλο το φάσμα των θεσμών του Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης, το οποίο περιλαμβάνει δομές εκπαίδευσης, κατάρτισης και στοχευμένους reskilling για ευπαθείς κοινωνικά ομάδες με στόχο τη βελτίωση της απασχολησιμότητάς τους και την αύξηση των πιθανοτήτων εύρεσης εργασίας (Φωτόπουλος, 2013: 258-259).

Εδώ εντάσσεται και η ενίσχυση των Κέντρων Διά Βίου Μάθησης με παράλληλη αναγνώριση και πιστοποίηση των προσόντων μη τυπικής μάθησης: Για την ενεργοποίηση των Ελλήνων NEETs στην διευκόλυνση της εισόδου τους ή επανένταξή τους στην απασχόληση, προτείνεται η ενεργός συμμετοχή τους σε προγράμματα Διά Βίου Μάθησης, κατάρτισης ή reskilling που θα πραγματοποιούνται σε Κέντρα Δια Βίου Μάθησης των Δήμων σε περιφερειακό επίπεδο, με παράλληλη

λη αναγνώριση και πιστοποίηση των αποκτηθέντων προσόντων της μη-τυπικής μάθησης (Διά Βίου Μάθηση, κατάρτιση, reskilling). Στο πλαίσιο της Διά Βίου Μάθησης, κάθε πρόγραμμα κατάρτισης ή reskilling προτείνεται να περιλαμβάνει και μία θεματική ενότητα συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού, ούτως ώστε οι NEETs να αποκτήσουν, μεταξύ άλλων, και τις απαραίτητες δεξιότητες διαχείρισης της σταδιοδρομίας και του επαγγελματικού προσανατολισμού τους, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να σχεδιάσουν, οι ίδιοι, την επαγγελματική τους διαδρομή, ανακαλύπτοντας νέους τρόπους μάθησης και εναλλακτικές επαγγελματικές διαδρομές.

3.2. Δράσεις για την Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό των NEETs στην Ελλάδα

Ως προς το Β), τα Παραδοτέα της έρευνας εισηγούνται τέσσερεις (4) επιμέρους κατηγορίες δράσεων για την Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό των NEETs στην Ελλάδα. **Πρώτον**, ορισμένες γενικές δράσεις συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού για την άμβλυνση της κοινωνικής ευπάθειας των NEETs (όπως είναι η αύξηση της χρηματοδότησης ή ανακατανομή προϋπολογισμού στο πεδίο της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, η ενίσχυση των διμερών και τριμερών συνεργασιών ανάμεσα σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και κοινωνικούς εταίρους και η δημιουργία τοπικών δικτύων (networking) στα οποία θα εμπλέκονται δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς της περιφερειακής και τοπικής κοινότητας, κοινωνικοί εταίροι, η εκπαιδευτική κοινότητα, υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού καθώς και τα Κέντρα Προώθησης της Απασχόλησης (ΚΠΑ 2) του ΟΑΕΔ (Φωτόπουλος, 2013: 249 & 257 όπ. αναφ. στο Παπαδάκης &

Κυβέλου, 2016). Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας κεντρικός δικτυακός κόμβος (network node), ο οποίος θα συνδέει όλα τα τοπικά δίκτυα, ούτως ώστε να προαχθούν η επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ των τοπικών δικτύων και η ανταλλαγή «καλών πρακτικών» (best practices) για ζητήματα που σχετίζονται με την άμβλυνση της κοινωνικής ευπάθειας και της ανεργίας, την συμβουλευτική και τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων και, ιδίως των κοινωνικά ευπαθών ομάδων όπως οι NEETs καθώς και για ζητήματα που αφορούν στην ενίσχυση της απασχόλησης στην τοπική κοινωνία (Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016).

Δεύτερον, προτείνεται σειρά στοχευμένων δράσεων στα πεδία της Εκπαίδευσης, της Κατάρτισης & της Διά Βίου Μάθησης. Εδώ εντάσσεται η εισαγωγή μαθήματος «Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας και Επαγγελματικός Προσανατολισμός» στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στην Αρχική Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Ως προληπτικό μέτρο για την άμβλυνση του φαινομένου των NEETs, μακροπρόθεσμα, στην Ελλάδα προτείνεται η εισαγωγή στα προγράμματα σπουδών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (υποχρεωτικής και ανώτερης δευτεροβάθμιας) καθώς και της ΑΕΕΚ, ενός μαθήματος κορμού με θέμα «Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας και Επαγγελματικός Προσανατολισμός». Το συγκεκριμένο μάθημα θα διδάσκεται είτε από καθηγητές α) με αποδεδειγμένη εμπειρία στη διδασκαλία της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και του επαγγελματικού προσανατολισμού ή β) με αποδεδειγμένη επιμορφωτική εμπειρία στο αντικείμενο της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και του επαγγελματικού προσανατολισμού. Επιπλέον, το μάθημα δύναται να διδάσκεται από συμβούλους σταδιοδρομίας και επαγγελματικού προσανατολισμού του ΕΟΠΠΕΠ με ωρομίσθια σχέση εργασίας. Εδώ εντάσσεται επίσης και μια σειρά δράσεων αναφορικά με την προώθηση της Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελ-

ματικών Περιγραμμάτων, αλλά και η συστηματική προώθηση των δομών Δια Βίου Μάθησης με παράλληλη πιστοποίηση των προσόντων μη-τυπικής και άτυπης μάθησης. Επίσης, η προώθηση του θεσμού των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο για τους NEETs, που είναι 18 ετών και άνω και δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, προκειμένου να αποκτήσουν τίτλο σπουδών, που είναι ισότιμος με το απολυτήριο Γυμνασίου, δεδομένου ότι τα ΣΔΕ συμπεριλαμβάνονται στην τυπική εκπαίδευση. Αλλά και η υποχρεωτική συμπερίληψη στη λειτουργία κάθε Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας (συμπεριλαμβανομένων των τμημάτων εκτός έδρας) συμβουλευτικών υπηρεσιών από Σύμβουλο Σταδιοδρομίας και Σύμβουλο Ψυχολόγο. Ακόμα και αν η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών αποτελεί μία από τις καινοτομίες της λειτουργίας του θεσμού των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, επί του πρακτέου δεν εφαρμόζονται πολλές φορές λόγω διάφορων παραγόντων, όπως η ελλιπής χρηματοδότηση για την πρόσληψη ωρομίσθιων, ως επί το πλείστον, εκπαιδευτών ενηλίκων. Ωστόσο, η συμβολή τόσο των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, ως θεσμός, όσο και των συμβουλευτικών υπηρεσιών που παρέχονται στα πεδία του επαγγελματικού προσανατολισμού και της ψυχολογικής υποστήριξης μέσα σ' αυτά δύνανται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην μείωση του ποσοστού των NEETs στην Ελλάδα και στην βελτίωση της απασχολησιμότητάς τους, μειώνοντας συγχρόνως και τον κίνδυνο για τον κοινωνικό αποκλεισμό τους. Τέλος, μια σημαντική πρόταση αναφέρεται στην προώθηση των Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) σε Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα σε σχέση με τους NEETs (δράσεις ενημέρωσης από την πλευρά της πολιτείας και των Τριτοβάθμιων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων για τα ΠΜΣ στη χώρα μας, προκειμένου οι NEETs και άλλες ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, που ενδιαφέρονται να πραγμα-

τοποιήσουν μεταπτυχιακές σπουδές και να αναβαθμίσουν το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, να ενημερωθούν για τα υφιστάμενα μεταπτυχιακά προγράμματα που υπάρχουν στην Ελλάδα καθώς και για τις επαγγελματικές δυνατότητες που αυτά προσφέρουν.

Τρίτον, προτείνονται και ορισμένες στοχευμένες δράσεις στο πεδίο της απασχόλησης. Εδώ εντάσσεται η προώθηση των δράσεων ΣΥΕΠ του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠ-ΠΕΠ): Ο Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ) ως ο επιτελικός φορέας διοίκησης του Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης, είναι και, μεταξύ άλλων ο αρμόδιος εθνικός φορέας για ζητήματα που άπτονται του πεδίου της Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού των ατόμων. Εν προκειμένω, με δεδομένο το πολυσήμαντο έργο του σε σχέση με την αναβάθμιση των δομών ΣΥΕΠ, την σταδιοδρομία των νέων και των ενηλίκων καθώς και την επιστημονική στήριξη της ΣΥΕΠ στην Ελλάδα (βλ. αναλυτικά ΕΟΠΠΕΠ, 2016: <http://www.eopppep.gr/index.php/el/work-guidance-and-consulting>), προτείνεται η περαιτέρω προώθηση των δράσεων ΣΥΕΠ για τους NEETs. Επίσης, η ενίσχυση των Δομών Απασχόλησης και Σταδιοδρομίας (ΔΑΣΤΑ) και συγκεκριμένα των Γραφείων Διασύνδεσης των Τριτοβάθμιων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Αλλά και η αναβάθμιση των υπηρεσιών συμβουλευτικής του ΟΑΕΔ και των Κέντρων Προώθησης της Απασχόλησης (ΚΠΑ 2): Για την ενίσχυση της απασχλησιμότητας και τις επαγγελματικής κατάρτισης των NEETs προτείνεται η αναβάθμιση των υπηρεσιών συμβουλευτικής του ΟΑΕΔ και των Κέντρων Προώθησης της Απασχόλησης (ΚΠΑ 2). Συγκεκριμένα, εξειδικευμένο προσωπικό με επιμορφωτική ή πρότερη εργασιακή εμπειρία στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας και στον επαγγελματικό προσανατολι-

σμό, ιδίως των κοινωνικά ευπαθών ομάδων, θα μπορούσε να αναλάβει καθήκοντα συμβούλου σταδιοδρομίας των NEETs, ούτως ώστε να τους παράσχει υπηρεσίες εξατομικευμένης συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού αναφορικά με ζητήματα αναζήτησης εργασίας, τεχνικές εύρεσης εργασίας, σχεδιασμού του επαγγελματικού προσανατολισμού τους, δημιουργία επιχείρησης (νεανική επιχειρηματικότητα), επαγγελματικής εκπαίδευσης (ΕΠΑΣ, ΙΕΚ του ΟΑΕΔ) καθώς και προγραμμάτων απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης. Μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση σε αυτό το πλαίσιο συνιστούν οι προτάσεις για την προώθηση και υποστήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας. Προτείνεται: α) να δημιουργηθούν προγράμματα κατάρτισης σε περιφερειακό επίπεδο και στις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές για τους NEETs και άλλες ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, προκειμένου να αποκτήσουν επιχειρηματικές ικανότητες που σχετίζονται με την καλλιέργεια της επιχειρηματικής συνείδησης και κουλτούρας, τον σχεδιασμό επιχειρηματικού πλάνου και την ανάληψη πρωτοβουλιών για επιχειρηματική δράση, β) η οικονομική ενίσχυση και μείωση των διοικητικών βαρών και της γραφειοκρατίας από την πλευρά της πολιτείας για την προώθηση και την ανάπτυξη της νεανικής επιχειρηματικότητας γ) παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών στους NEETs σε σχέση με την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και σύγχρονων/καινοτόμων μεθόδων παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων.

Τέταρτον, ιδιαίτερη και άμεση θα είναι η επίπτωση της προτεινόμενης δημιουργίας one-stop-shops και ιστοσελίδας-κόμβου. Για την αντιμετώπιση της κοινωνικής ευπάθειας των NEETs και την διευκόλυνση της πρόσβασής τους την αγορά εργασίας, προτείνεται η δημιουργία one-stop-shops, δηλαδή κέντρων εξυπηρέτησης νέων, σε περιφερειακό επίπεδο καθώς σε κεντρικά σημεία στις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές,

τα οποία θα διασυνδέονται με φορείς και υπηρεσίες που σχετίζονται με την συμβουλευτική σταδιοδρομίας και την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των NEETs και άλλων ευπαθών κοινωνικά ομάδων (Φωτόπουλος, 2013: 251, Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016). Η κατασκευή μίας κεντρικής ιστοσελίδας-κόμβου με δυνατότητες διασύνδεσης με τα επιμέρους τοπικά δίκτυα, η οποία θα περιλαμβάνει ενημερωτικό υλικό για ευπαθείς κοινωνικά ομάδες με διαδρομές επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης καθώς και εναλλακτικών εκπαιδευτικών και εργασιακών επιλογών, θα μπορούσε να αποτελέσει μία επιπρόσθετη δράση για τον επαγγελματικό προσανατολισμό των NEETs και κατ' επέκταση την κοινωνική τους ενσωμάτωση (Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016). Ενώ ως ενισχυτικό μέτρο για τη λειτουργία των one-stop-shops προτείνεται η συγγραφή ενημερωτικού υλικού (pamphlets και leaflets) για τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, όπως οι NEETs, στις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων προληπτικών και αντισταθμιστικών μέτρων και δράσεων για την κοινωνική ευπάθεια (Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016).

3.3. Δράσεις ψυχολογικής υποστήριξης για τους NEETs στην Ελλάδα

Είναι εύλογο να αναμένεται ότι τα μέλη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων θα πρέπει ενδεχομένως να αντιμετωπιστούν και από την άποψη της ψυχολογικής υποστήριξης τους (από «απλά» ζητήματα αυτο-εκτίμησης μέχρι πιο σύνθετα ψυχοπαθολογικά συμπτώματα). Ωστόσο οι NEETs αποτελούν μια νέα αναλυτική κατηγορία που αναφέρεται σε μια ετερογενή αλλά σίγουρα ευάλωτη κοινωνική ομάδα. Κατά συνέπεια, οι εργασίες που αναφέρονται στους NEETs στη διεθνή βιβλιογραφία είναι περιορισμένες. Επίσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, με εξαίρεση μία μελέτη στο Μεξικό, ουσιαστικά δεν υπάρχουν

εργασίες που να εκτιμούν το ψυχολογικό & ψυχιατρικό προφίλ των NEETs. Συνέπεια αυτών είναι να μην υπάρχουν και μελέτες που να εκτιμούν παρεμβάσεις στην ευπαθή αυτή ομάδα με στόχο τις ψυχολογικές / ψυχιατρικές παραμέτρους, ενώ λίγες μελέτες, εκτός Ελλάδας, εκτιμούν άλλου είδους παρεμβάσεις, όπως κοινωνικού ή επαγγελματικού τύπου. Όπως τα παραδοτέα της έρευνας μας καταδεικνύουν, η συστηματική διερεύνηση και αυτής της διάστασης μπορεί να συνεισφέρει πολύτιμες προτάσεις για τη διαχείριση και την ανάσχεση του φαινομένου των με την αποτελεσματικότερη ένταξη και την πλήρη αξιοποίηση τους σε εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δομές.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, πραγματοποιήθηκε συστηματική διερεύνηση του ψυχολογικού προφίλ/ ψυχοπαθολογίας στους NEETs στην Ελλάδα και αξιολογήθηκε η πιθανή συσχέτισή τους με κοινωνικο-οικονομικούς, μορφωτικούς παράγοντες.

Όπως προκύπτει από το σχετικό παραδοτέο, προκειμένου να εκτιμηθεί μια παρέμβαση σε NEETs, είναι απαραίτητο να εκτιμηθούν ορισμένες παράμετροι προ- και μετά παρέμβασης, οι οποίες βρέθηκε να σχετίζονται με το με NEETs status. Τέτοιες παράμετροι είναι (α) μετάβαση από κατάσταση NEETs σε μη-NEETs, (β) αίσθημα ευεξίας (γ) αίσθημα αυτό-αποτελεσματικότητας (self-efficacy), (δ) αγχώδης συμπτωματολογία, (ε) καταθλιπτική συμπτωματολογία, (στ) παράγοντες που εκτιμούν την ποιότητα ζωής, (η) λειτουργικότητα κ.α.

Οι NEETs στην Ελλάδα εμφανίζουν αγχώδη συμπτωματολογία πιο συχνά από ότι οι συνομήλικοι τους που βρίσκονται στην εκπαίδευση ή την εργασία, καθώς και χαμηλή αυτό-επάρκεια, μειωμένες κοινωνικές επαφές και κοινωνική απόσυρση. Επίσης, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι NEETs είναι πιθανό μετά από μακροχρόνια απουσία να εμφανίσουν και έντονη καταθλιπτική συμπτωματολογία. Για τους παρα-

πάνω λόγους, και προκειμένου να γίνει έγκαιρη παρέμβαση, είναι σημαντικό να γίνει έγκαιρα εντοπισμός τυχόν αγχωδών/καταθλιπτικών συμπτωμάτων. Ο εντοπισμός των αρχόμενων αγχωδών/καταθλιπτικών συμπτωμάτων στην ευάλωτη ομάδα των NEETs, θα μπορούσε να επιτευχθεί με μια στενή συνεργασία των Δομών που ασχολούνται με αυτούς, με τους φορείς παροχής Ψυχικής Υγείας. Πιο συγκεκριμένα, οι NEETs πιθανά να απευθύνονται σε γραφεία ευρέσεως εργασίας (π.χ. ΟΑΕΔ) ή σε οργανισμούς που παρέχουν προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης (π.χ. Προγράμματα ΟΑΕΔ, ΕΣΠΑ κ.α.). Σε τέτοιους οργανισμούς όλα τα άτομα που απευθύνονται, θα πρέπει –εκτός των άλλων– να συμπληρώνουν ένα σύντομο αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο για screening αγχωδών/καταθλιπτικών συμπτωμάτων.

Η στενή συνεργασία των Φορέων που έρχονται σε επαφή με τους NEETs με τους Ειδικούς Ψυχικής Υγείας θα συντελέσει στον έγκαιρο εντοπισμό ψυχολογικών/αρχόμενων ψυχιατρικών προβλημάτων, την παραπομπή σε ειδικούς ψυχικής υγείας και την παροχή των απαιτούμενων υπηρεσιών. Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι στις ψυχικές παθήσεις η έγκαιρη παρέμβαση έχει συσχετιστεί με καλύτερη έκβαση του συγκεκριμένου επεισοδίου, καθώς και της νόσου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής (life span) και καλύτερη λειτουργικότητα του ατόμου.

Προτείνονται επίσης και σειρά ψυχιατρικών παρεμβάσεων με στόχο την επανένταξη των NEETs με συμπτώματα ψυχοπαθολογίας. Οι NEETs με ψυχικές νόσους είναι σημαντικό να βρίσκονται σε προγράμματα υποστήριξης σε περίπτωση που παύουν να ανήκουν στην κατηγορία των NEETs και είτε επανέρχονται στην εκπαίδευση/κατάρτιση ή βρίσκουν εργασία. Για τα άτομα αυτά προτείνονται οι ακόλουθες παρεμβάσεις:

- Τακτική επικοινωνία (πρόσωπο με πρόσωπο) με επαγγελματία υγείας (κοινωνικό λειτουργό)

- Σαφής κατηγοριοποίηση της βαρύτητας της κατάστασης, βασισόμενη σε διάγνωση και βαρύτητα λειτουργικής έκπτωσης,
- Άμεση ενεργοποίηση του εκπαιδευόμενου/εργαζόμενου που εμφανίζει συμπτωματολογία, προκειμένου να σχεδιαστεί μια δομή και ένα συγκεκριμένο πλάνο επανένταξης. Για παράδειγμα, σε ένα άτομο που ήταν Neets και τώρα βρίσκεται σε εργασία, και εμφανίζει συμπτωματολογία συμβατή με υποτροπιάζουσα αγχώδη διαταραχή, θα μπορούσε να βοηθηθεί από τον Κοινωνικό Λειτουργό, ώστε σε συνεργασία με τον εργοδότη, να γίνει μια ρύθμιση των εργασιακών αρμοδιοτήτων του ατόμου, προκειμένου να μειωθεί το εργασιακό στρες και να μπορέσει να ανταπεξέλθει. Σε τέτοιες περιπτώσεις ένταξη σε ένα πρόγραμμα άσκησης θα μπορούσε επίσης να φανεί χρήσιμο. Επιπλέον, παρεμβάσεις στον τρόπο ζωής θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες.
- Παραπομπή σε ειδικό ψυχικής υγείας . Για παράδειγμα, σε ένα άτομο που ήταν NEETs και τώρα βρίσκεται σε εργασία, και εμφανίζει συμπτωματολογία συμβατή με υποτροπιάζουσα καταθλιπτική διαταραχή, θα μπορούσε να παραπεμφθεί από τον Κοινωνικό Λειτουργό στο θεράποντα Ψυχίατρο για ρύθμιση φαρμακευτικής αγωγής, συζήτηση για αναγκαιότητα χορήγησης αναρρωτικής άδειας, ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις κ.λπ.

Μια σημαντική διάσταση που επισημαίνεται στο σχετικό Παραδοτέο είναι η εξατομίκευση: όλες οι παραπάνω παρεμβάσεις πρέπει να είναι εξατομικευμένες, ανάλογα με την πάθηση, τις ειδικές συνθήκες και τις ανάγκες του κάθε ατόμου.

4. Αντί συμπεράσματος: Αναγκαία παρέμβαση σε ένα αντίξοο περιβάλλον

Είδαμε ότι NEETs αποτελούν μια νέα αναλυτική κατηγορία που αναφέρεται σε μια ετερογενή αλλά σίγουρα ευάλωτη κοινωνική ομάδα. Κατά συνέπεια τόσο η διάσταση της εξήγησης όσο και η διάσταση των προτάσεων πολιτικής συναρτώνται με τα εξελισσόμενα στοιχεία και χαρακτηριστικά του σχετικά νέου φαινομένου των NEETs. Η παρούσα έρευνα καταλήγει σε τρεις βασικούς άξονες παρεμβάσεων: προγράμματα κατάρτισης και επανακατάρτισης (reskilling), δράσεις συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού και δράσεις ψυχολογικής υποστήριξης για τους NEETs. Η επιτυχία και η αποτελεσματικότητα των προτάσεων εξαρτώνται βέβαια από το γενικότερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον (που βρίσκεται πέραν του πεδίου που μπορούμε να επηρεάσουμε άμεσα) αλλά συναρτάται και με τον βέλτιστο συντονισμό και τη συναρμογή των επιμέρους προτάσεων στην εφαρμογή τους (διαστάσεις που μας αφορούν άμεσα).

Όπως επισημαίνεται στα επιμέρους παραδοτέα, η οικονομική κρίση και το κυρίαρχο μείγμα πολιτικής έχουν επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο πεδίο της απασχόλησης όσο και στον κοινωνικό ιστό της χώρας. Παρόλο που τα ποσοστά της νεανικής ανεργίας και των NEETs έχουν παρουσιάσει μία σχετική μικρή κάθοδο, παραμένουν, ακόμα, σε ιδιαίτερος υψηλά επίπεδα. Τα ζητήματα της κοινωνικής ευπάθειας επιδεινώνονται και το φαινόμενο των NEETs αποτελεί πλέον μία επώδυνη πραγματικότητα, που αντικατοπτρίζει τις αδυναμίες και την αναποτελεσματική λειτουργία των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και των δομών του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα να παράσχουν τα απαραίτητα εφόδια και υπηρεσίες για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Αλλά –σε

αυτό όπως και σε οποιοδήποτε περιβάλλον— η πρόληψη και η αντιμετώπιση του φαινομένου των NEETs αποτελεί συλλογική ευθύνη και χρειάζεται να έχει μία συνεκτική στρατηγική κοινωνικής ενσωμάτωσης (Παπαδάκης & Κυβέλου, 2016) και ένα ενιαίο πλαίσιο προληπτικών και αντισταθμιστικών μέτρων και δράσεων. Απαραίτητη κρίνεται και η κινητοποίηση όλων των φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, των κοινωνικών εταίρων, της εκπαιδευτικής κοινότητας, όπως και των επιχειρήσεων/δυννητικών εργοδοτών. Επίσης, η συνεργασία των φορέων που έρχονται σε επαφή με τους NEETs με τους Ειδικούς Ψυχικής Υγείας θα συντελέσει στον έγκαιρο εντοπισμό ψυχολογικών/αρχόμενων ψυχιατρικών προβλημάτων, την παραπομπή σε ειδικούς ψυχικής υγείας και την παροχή των απαιτούμενων υπηρεσιών. Με δεδομένο μάλιστα το γεγονός ότι, στις ψυχικές παθήσεις η έγκαιρη παρέμβαση έχει συσχετιστεί με καλύτερη έκβαση του συγκεκριμένου επεισοδίου, καθώς και της νόσου καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής με αποτέλεσμα την καλύτερη λειτουργικότητα του ατόμου.

Αλλά στη σημερινή ΕΕ, η πρόκληση της ενεργητικής και συμμετοχικής ενσωμάτωσης των νέων ανθρώπων έχει πολλές και διαφορετικές διαστάσεις. Η εμμονή στις πολιτικές της στασιμότητας και της ύφεσης ενδέχεται να αποδειχτεί περισσότερο επικίνδυνη για την επιβίωση και την ακεραιότητα της ευρωζώνης από τα προβλήματα του χρέους (Münchau 2014) χωρίς να φαίνεται απίθανο —σε συνάρτηση με άλλες προκλήσεις— να απειληθεί και η συνοχή και ακεραιότητα της ίδιας της ΕΕ, πέραν της ευρωζώνης (Stiglitz 2016: 321-326). Σε συνθήκες παρατεταμένης λιτότητας, η διαμόρφωση ενός σύγχρονου νεανικού περιθωρίου εξανεμίζει τα κίνητρα και τη γενικότερη δυναμική ενός οικονομικού ορίζοντα και μιας ανοικτής κοινωνικής προοπτικής. Αλλά η έλλειψη κοινωνικής προοπτικής —σε συνδυασμό με άλλες πολιτισμικές και ψυχολογικές παραμέτρους— οδηγεί μεταξύ άλλων και σε νέες μορ-

φές διεθνικού και διεθνούς εξτρεμισμού (Bass 2014; Oakford 2014) και στη διαμόρφωση ενός ιδιότυπου διεθνικού περιθωρίου (Lavdas 2014). Στο πλαίσιο αυτό, η ανάσχεση και η προσπάθεια εξάλειψης του φαινομένου των NEETs αποτελεί μια κομβική συμβολή στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική συνοχή, τη δυναμική των κοινωνιών αλλά και στις συνθήκες που προάγουν την περιφερειακή και διεθνική ασφάλεια.

Με άλλα λόγια, μια κατά το δυνατόν ολιστική αλλά ταυτόχρονα και ρεαλιστική/πραγματοποιήσιμη δέσμη παρεμβάσεων μπορεί να συμβάλει στην ανάσχεση του εξελισσόμενου φαινομένου των NEETs. Είναι προφανές ότι η αντιστροφή –πόσω μάλλον η εξάλειψη– του φαινομένου προϋποθέτει συνολικότερες εξελίξεις στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και στο μείγμα πολιτικών σε επίπεδο χώρας αλλά και ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, η διερεύνηση και τα αποτελέσματα της –που αποτυπώνονται στον ανά χειράς τόμο– καταδεικνύουν ότι και θεσμικά κενά υπάρχουν (και ανιχνεύονται) και εφαρμόσιμες προτάσεις μπορούν να διαμορφωθούν και να δοκιμαστούν. Η κοινωνική έρευνα και η κοινωνικές επιστήμες οφείλουν να κάνουν το καθήκον τους στο δεδομένο περιβάλλον, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και επιχειρώντας να επιτύχουν την αποτελεσματικότερη δυνατή συμβολή τόσο στην εξήγηση όσο και στην ανάσχεση του φαινομένου των NEETs, φαινομένου εξαιρετικά σύνθετου αλλά και δυνητικά απολύτως κρίσιμου για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική αναπαραγωγή. Στο παρελθόν οι δημόσιες πολιτικές οι στοχευμένες στην καταπολέμηση των ανισοτήτων έχουν συχνά αποτύχει, ειδικά στην προσπάθεια να συνδυάσουν την μέριμνα αυτή με τις τρέχουσες –υψηλές– απαιτήσεις αποτελεσματικότητας (Comfort 2009: 210-212). Στην ειδικότερη περίπτωση των NEETs σήμερα, το κόστος θα είναι εξαιρετικά υψηλό εάν χαθεί το στοίχημα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bass, L. E. (2014). What Motivates European Youth to Join ISIS? Available: http://www.joshualandis.com/blog/push-factors-helping-isil-recruitment-loretta-bass/?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3A+Syriacomment+%28Syria+Comment%29#.VG7PK9ABD9U.linkedin (November 21, 2014)
- Comfort, L. K. (2009). Understanding Democracy as a Complex Adaptive System. In G. King et al. (Eds.), *The Future of Political Science*. New York: Routledge.
- Eurostat (2016). *Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU?* Newsrelease 155/2016 - 11 August 2016
- Κόκκινος, Γ. (2016). «NEOI και NEET»: Τι αποτυπώνει πρόσφατη έρευνα του Eurofound για το «μέλλον» της Ευρώπης. Ποια είναι η κατάσταση στην Ελλάδα <http://www.kanep-gsee.gr/content/neoi-kai-neet-ti-apotyponoi-prosfati-ereyna-toy-eurofound-gia-mellon-tis-eyropis-poia-einai>
- Lavdas, K. A. (2014). Spaces of Transference: The New Transnational Politics of Secular Stagnation. *Journal of Power, Politics and Governance*, vol. 2. 3 (pp. 45-57).
- Münchau, W. (2014). Eurozone stagnation is a greater threat than debt. Available: <http://www.ft.com/cms/s/0/326b0cec-5560-11e4-89e8-00144feab7de.html#axzz3JqNZBpZn> (November 21, 2014).
- Oakford, S. (2014). Foreign Fighters Are Flooding Into Iraq and Syria to Join the Islamic State. Available: <https://news.vice.com/article/foreign-fighters-are-flooding-into-iraq-and-syria-to-join-the-islamic-state> (November 21, 2014).
- Παπαδάκης, Ν. & Κυβέλου, Σ. (2016). Φτώχεια, Νεανική Ανεργία, Κοινωνική Ευπάθεια και η πρόκληση για ευη-

μερία χωρίς αποκλεισμούς σε παράκτιες και νησιωτικές Περιοχές: όψεις και προτάσεις ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης, στο Σ. Κυβέλου (επιμ.). *Θαλάσσια χωρικά ζητήματα. Θαλάσσια διάσταση της εδαφικής συνοχής- Θαλάσσια χωροταξία- Βιώσιμη γαλάζια ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική, 2016 σσ. 217-250.

Stiglitz, J. E. (2016). *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe*. New York: W. W. Norton.

Φωτόπουλος, (2013). Το πρόβλημα των Neets και η ελληνική πραγματικότητα. Στο Ν. Παπαδάκης (επιμ.). *Βαρόμετρο Απόντων: οι NEETs στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σσ. 241-263

ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ RESKILLING ΓΙΑ ΤΟΥΣ NEETS

*Μαρία Παυλή-Κορρέ, Δέσποινα Παπαγερίδου,
Ιφιγένεια Βαμβακίδου¹*

Η παρούσα μελέτη με τον τίτλο «Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «Υπόεργο 1: Αυτεπιστασία ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ» και της Πράξης «Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επανενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (NEETS)».

Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης ήταν ο προσδιορισμός και η αναλυτική περιγραφή των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων για το εκπαιδευτικό υλικό το οποίο προορί-

---

1. Η *Μαρία Παυλή-Κορρέ* είναι Στέλεχος της ΓΓΔΒΜΝΓ (Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς) και μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ. Η *Δέσποινα Παπαγερίδου* είναι Υπ. Διδάκτωρ του ΑΠΘ. Η *Ιφιγένεια Βαμβακίδου* είναι Καθηγήτρια και πρ. Πρόεδρος του ΠΠΝ του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Και οι τρεις ήταν μέλη της Ομάδας Έργου της Πράξης “Neets2”.

ζεται για τις εκπαιδευτικές δράσεις υποστήριξης των ατόμων που εντάσσονται στην κοινωνικά ευπαθή ομάδα που ονομάζεται Neets (νέοι εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης) και το οποίο εκπονήθηκε με βάση τη διερεύνηση αναγκών της ομάδας-στόχου.

1. Συσχέτιση αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων, διδακτικών μεθόδων και εκπαιδευτικού υλικού

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η συσχέτιση των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων με το εκπαιδευτικό υλικό και τις διδακτικές μεθόδους που προτείνεται να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος. Συσχετίζουμε τα αναμενόμενα, με βάση τους μαθησιακούς στόχους που τέθηκαν², μαθησιακά αποτελέσματα, τα οποία μπορεί να προκύψουν από τη μαθησιακή διεργασία με τις εκπαιδευόμενες ομάδες των Neets, αξιοποιώντας το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό και τις μεθόδους διδασκαλίας του.

Οι επιμορφωτικές ανάγκες όπως προέκυψαν από την καταγραφή των αναγκών των Neets, όπως οι ίδιοι τις προσδιόρισαν³, σχετίζονταν με την προσωπική ανάπτυξη, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετικών με την αγορά εργασίας. Με βάση τις ανάγκες αυτές προσδιορίστηκαν μαθησιακοί στόχοι που επιδιώκουν την υποστήριξη των

---

2. Παραδοτέο «Π5.1.1 Μαθησιακοί Στόχοι» της Πράξης της Πράξης «Ερευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μειζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επανενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (NEETS)».

3. Παραδοτέα «Π.4.1. Report ευρημάτων ημι-δομημένων συνεντεύξεων», «Π.4.2. Report Ευρημάτων Ομάδων-Εστίασης» και «Π.4.3. Report Ευρημάτων Check-lists» της ίδιας Πράξης.

Neets και συνοψίζονται στις παρακάτω τέσσερις βασικές κατηγορίες:

- A) απόκτηση γνώσεων,
- B) ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων,
- Γ) απόκτηση ψηφιακού γραμματισμού και, τέλος,
- Δ) βελτίωση οργανωτικών-πρακτικών δραστηριοτήτων.

Με βάση τις παραπάνω κατηγορίες δημιουργήθηκε το εκπαιδευτικό υλικό⁴. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στη συμβολή που μπορεί να έχει στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των Neets η αξιοποίηση ενεργητικών τεχνικών και βιωματικών μεθόδων⁵ στα μαθησιακά αποτελέσματα.

Με την αξιοποίηση των ενεργητικών τεχνικών και των βιωματικών μεθόδων, εκτός από την ενθάρρυνση της συμμετοχής των Neets στην εκπαιδευτική διεργασία, προάγεται η προσωπική ανάπτυξη αλλά και η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων. Ιδιαίτερα η θεωρία της βιωματικής προσέγγισης της γνώσης δίνει έμφαση στη σύνδεση που έχει η εκπαίδευση με την καθημερινή ζωή και την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και στην αξία της εμπειρίας ως αφετηρίας για τη διεργασία του αναστοχασμού και της ανάπτυξης του κριτικού στοχασμού (Dewey, 1938. Kolb, 1984. Jarvis, 2004. Brookfield, 1995). Επισημαίνεται ότι, η προσέγγιση των Neets θα πρέπει να βασίζεται στη θεώρηση ότι τα προβλήματα που οδήγησαν τους νέους εκτός εργασίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης έχουν τις ρίζες τους σε πολυπαραγοντικές αιτίες που προϋπάρχουν της περιόδου εμφάνισής τους –γιατί η ζωή δεν ξεκινά στα 16 (Employability Framework for Scotland, 2005)– και ότι η αντιμετώπισή τους μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνο αν υπάρξει συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων φορέων και υπηρεσιών (Spielhofer, Marson-Smith, & Evans, 2009). Είναι επομένως, ιδιαίτερα σημαντικό μέσα από το πρόγραμμα

4. Παραδοτέο Π.5.1.2. «Εκπαιδευτικό Υλικό», της ίδιας Πράξης.

5. Παραδοτέο 5.1.3. «Μέθοδοι Διδασκαλίας» της ίδιας Πράξης

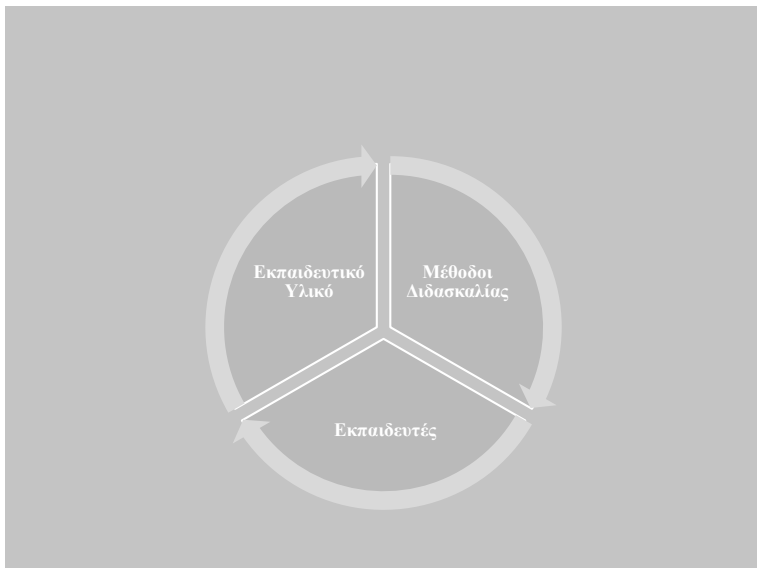
να δοθεί η δυνατότητα στους Neets να προβληματισθούν σε σχέση με τις αιτίες που τους οδήγησαν στην παρούσα κατάσταση και τις συνέπειες που έχουν στην προσωπική-κοινωνική-επαγγελματική και πολιτική ζωή τους, και να ενισχυθούν ώστε να επιζητούν και να διεκδικούν αλλαγές σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο, ιδιαίτερα αφού τα άτομα που εντάσσονται στην κατηγορία των Neets δεν αποτελούν ένα ομοιογενές σύνολο (Eurofound, 2016). Η αξιοποίηση της βιομαθητικής μάθησης υπό το πρίσμα αυτής της προσέγγισης αποκτά κομβική σημασία στη μαθησιακή διεργασία των εκπαιδευόμενων Neets. Βασική όμως προϋπόθεση για την εφαρμογή της βιομαθητικής μάθησης στην πράξη είναι οι εκπαιδευτές να έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα, έτσι ώστε να διαθέτουν σχετικές γνώσεις, ικανότητες εφαρμογής βιομαθητικών δραστηριοτήτων και, το σημαντικότερο, να έχουν εκτιμήσει τη σημασία της βιομαθητικής μάθησης και να προτίθενται να την αξιοποιούν στην καθημερινή εκπαιδευτική τους πρακτική (Νικολοπούλου, Λευθεριώτου, Παυλή-Κορρέ Παπαδαντωνάκης, & Παυλάκης, 2013). Επιπρόσθετα, ο ρόλος των εκπαιδευτών και του προσωπικού των προγραμμάτων που απευθύνονται σε Neets τονίζεται στη βιβλιογραφία, όπως στην έρευνα των Spielhofer, Marson-Smith, & Evans, (2009), η οποία αναφέρεται στις καλές εκπαιδευτικές πρακτικές σε σχέση με τους Neets, και περιλαμβάνει στις 7 αρχές-«κλειδιά» για το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων μη-τυπικής εκπαίδευσης την αξιοποίηση προσωπικού που «θα έχει την ικανότητα να σχετίζεται με τους νέους και τις ανησυχίες τους, θα είναι φιλικό και όχι επικριτικό και θα είναι σε θέση να τους βοηθήσει να ξεπεράσουν τους φόβους τους και τα εμπόδια στη μάθηση» (σελ. 14).

Αρκετές μελέτες έχουν αναδείξει την αποτελεσματικότητα της συνεργατικής και συμμετοχικής μάθησης, που πραγματοποιείται στην εκπαίδευση ενηλίκων μέσα από μικρές ομάδες εργασίας (Jaques, 2004), ιδιαίτερα στην ανάπτυξη των ικανο-

τήτων επικοινωνίας των ενηλίκων εκπαιδευομένων, στην επίτευξη της προσωπικής και επαγγελματικής ωρίμανσης, στη διερεύνηση των στάσεων και των παραδοχών τους και στον κριτικό στοχασμό (Brown & Atkins, 1997. Tennant, 1997). Και στο σημείο όμως αυτό, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι εκπαιδευτές θα πρέπει να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι στη δυναμική των ομάδων ώστε να αντιλαμβάνονται το ρόλο τους και τα όρια του, ιδιαίτερα όταν εκπαιδεύουν ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες, «για τη δημιουργία μιας ουσιαστικής εκπαιδευτικής κοινότητας που προάγει την αλληλεπίδραση, τις ανθρώπινες σχέσεις, τη συνεργασία και τη διεργασία της μάθησης και οδηγεί στην αλλαγή εκπαιδευομένων και εκπαιδευτές» (Τσιμπουκλή, 2010, σελ. 347). Επιπρόσθετα, σε κάθε εκπαιδευτική ομάδα Neets ο εκπαιδευτής, έχοντας επίγνωση των διαφορετικών χαρακτηριστικών των μελών που την απαρτίζουν, θα πρέπει να μπορεί να προσαρμόσει το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό στις ανάγκες των εκπαιδευομένων προκειμένου να πετύχει το βέλτιστο δυνατό μαθησιακό αποτέλεσμα (Λευθεριώτου, 2012). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Alan Rogers (1999, σελ. 103) «Το χειρότερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να αντιμετωπίσουμε όλους τους συμμετέχοντες χωρίς διαφοροποιήσεις, εφαρμόζοντας το πρόγραμμα με τον ίδιο τρόπο σε όλους. Το πρόβλημα του εκπαιδευτή ενηλίκων, που αντιμετωπίζει μικτή ομάδα συμμετεχόντων, [...] είναι να κάνει συνεχώς επιλογές μεταξύ εναλλακτικών λύσεων, εξισορροπώντας τις ανάγκες της μιας υποομάδας με αυτές της άλλης, ενώ ταυτόχρονα να παραμένει πιστός στην ύλη του προγράμματος και στην ομάδα ως σύνολο».

Είναι προφανές λοιπόν, ότι στην εκπαίδευση των Neets, προκειμένου να πετύχουμε τα βέλτιστα δυνατά μαθησιακά αποτελέσματα, σημαντικό ρόλο - εκτός από το εκπαιδευτικό υλικό, παίζουν οι εκπαιδευτές και οι μέθοδοι διδασκαλίας που θα χρησιμοποιηθούν (Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Παράγοντες που συμβάλουν στην επίτευξη των μαθησιακών αποτελεσμάτων κατά την εκπαιδευτική διεργασία.

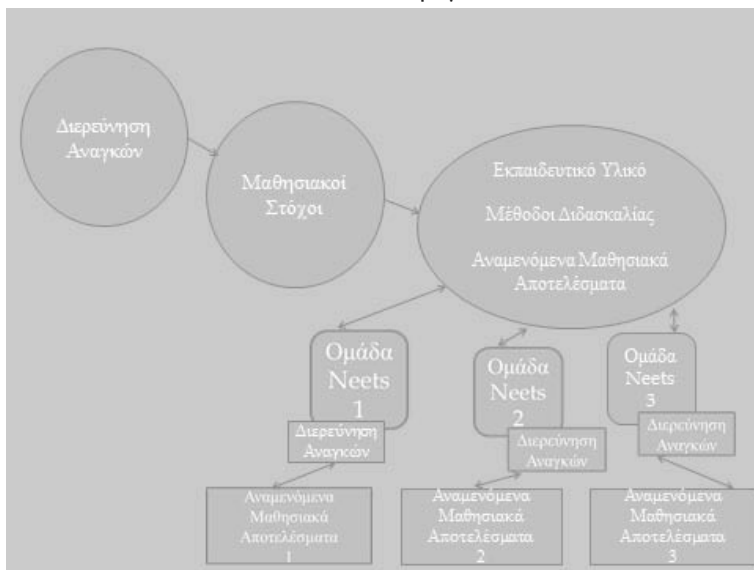

Επομένως, το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να λειτουργήσει ως πλαίσιο κατευθύνσεων και καλών πρακτικών και όχι με την αυστηρή οριοθέτηση των εγχειριδίων της τυπικής εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτές μπορούν να το εμπλουτίζουν σε επίπεδο περιεχομένου και δραστηριοτήτων, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε εκπαιδευτικής ομάδας (Λευθεριώτου & Παυλή-Κορρέ, 2014). Εξάλλου, σύμφωνα με τη Λευθεριώτου (2014) η διαπραγμάτευση αναγκών «ολοκληρώνεται ως διαδικασία όταν οι εκπαιδευτές συναντηθούν με την ομάδα των εκπαιδευομένων και διαμορφώσουν από κοινού το “εκπαιδευτικό συμβόλαιο”, μέσω του οποίου, εκτός των άλλων, προσαρμόζεται το περιεχόμενο του προγράμματος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκπαιδευόμενης ομάδας» (σελ. 89). Ως εκ τούτου, τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα

«εξειδικεύονται» περαιτέρω στο πλαίσιο κάθε εκπαιδευτικής ομάδας Neets, ως «προϊόν διαπραγμάτευσης» μεταξύ του εκπαιδευτή και των εκπαιδευομένων.

Στο Σχήμα 2 παρουσιάζεται αυτή ακριβώς η δυναμική συσχέτιση των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων με όλη τη διαδικασία σχεδιασμού και εκπόνησης του εκπαιδευτικού υλικού του προγράμματος, καθώς και ο επαναπροσδιορισμός των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων από τον εκπαιδευτή και τους εκπαιδευόμενους κατά την εκπαιδευτική διεργασία σε κάθε εκπαιδευτική ομάδα Neets.

Σχήμα 2. Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα σε κάθε εκπαιδευτική ομάδα Neets.

Η αξιοποίηση του προτεινόμενου εκπαιδευτικού υλικού σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να αποδώσει μαθησιακά αποτελέσματα τα

οποία να εντάσσονται όχι μόνο σε μία αλλά σε περισσότερες από τις 4 βασικές κατηγορίες μαθησιακών στόχων, καθώς και των επιμέρους στόχων που διατυπώνονται⁶. Ως εκ τούτου, θεωρήσαμε ότι θα ήταν καλύτερα να αποτυπωθούν τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα σε αντιστοίχιση με τις προτεινόμενες δράσεις των 4 διδακτικών ενοτήτων όπως προτείνονται στο εκπαιδευτικό υλικό⁷. Με τον τρόπο αυτό, αφενός τα αποτελέσματα μπορεί να εντάσσονται σε περισσότερες από μία κατηγορίες ή/και επιμέρους μαθησιακούς στόχους, και αφετέρου ο κάθε εκπαιδευτής μπορεί να προσαρμόζει το υλικό και τις εκπαιδευτικές του μεθόδους, αλλά και τα αντίστοιχα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα, ανάλογα με την εκάστοτε εκπαιδευτική ομάδα.

Στη συνέχεια παραθέτουμε αναλυτικό προσδιορισμό των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων με βάση τις 4 ενότητες του εκπαιδευτικού υλικού και των συγκεκριμένων δράσεων που περιλαμβάνουν.

Ενότητα 1^η: Ανακαλύπτοντας νέα ελκυστικά περιβάλλοντα μάθησης

Οι δράσεις που προτάθηκαν στην πρώτη ενότητα είναι οι εξής:

- **Μαζικά ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα** (Massive Open Online Courses - MOOCs).
- **Ανοικτά μαθήματα** (Open Courses).
- **Πλατφόρμες ελεύθερων διαδικτυακών μαθημάτων** (Το παράδειγμα της εκμάθησης ξένων γλωσσών).
- **Διαδικτυακές εφαρμογές** (Brilliant.org).
- **Πλατφόρμα δημιουργίας και διαμοιρασμού μαθημάτων** (Το Παράδειγμα του TED-Ed).

6. Παραδοτέο 5.1.1. «Μαθησιακοί Στόχοι».

7. Παραδοτέο 5.1.2. «Εκπαιδευτικό Υλικό»

Όταν πραγματοποιήσουν τις παραπάνω δράσεις οι εκπαιδευόμενοι θα:

- μπορούν να βρίσκουν και να επιλέγουν νέους εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης της γνώσης
- είναι εξοικειωμένοι, μέσω εξάσκησης, με διαφορετικές μορφές εξ' αποστάσεως μάθησης
- έχουν αποκτήσει εμπειρία, συμμετέχοντας σε μορφές μη τυπικής εκπαίδευσης
- εκτιμούν τους νέους εναλλακτικούς τρόπους μάθησης που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες
- είναι ικανοί να αναζητούν και να επιλέγουν αντικείμενα εκπαίδευσης για απόκτηση επαγγελματικών προσόντων και εμπλουτισμό υπαρχουσών γνώσεων
- είναι ικανοί να διαμορφώνουν εξατομικευμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους
- είναι εξοικειωμένοι με τον κώδικα μιας ξένης γλώσσας και θα εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους σε θέματα καθημερινής ζωής
- είναι ικανοί να χρησιμοποιούν ορολογία μίας ξένης γλώσσας στο χώρο της εργασίας
- είναι ικανοί να συμμετέχουν ενεργά σε διαδικτυακές ομάδες συζητήσεων με άτομα από όλο τον κόσμο
- αλληλεπιδρούν με τα μέλη διαδικτυακών κοινοτήτων για ανακάλυψη πηγών γνώσης και επίλυση προβλημάτων
- έχουν αναπτύξει ικανότητες ομαδικής συνεργασίας.

Ενότητα 2^η : Κατανοώντας τον ψηφιακό και τον κοινωνικό γραμματισμό

Οι δράσεις που προτάθηκαν στη δεύτερη ενότητα είναι οι εξής:

- **Ανάπτυξη ψηφιακών ικανοτήτων** (DigComp-European Digital Competence Framework for Citizens-known as DigComp).
- **Προσέγγιση του εαυτού και του άλλου**

Όταν πραγματοποιήσουν τις παραπάνω δράσεις, οι εκπαιδευόμενοι θα:

- περιγράφουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες με συγκεκριμένο και αξιόπιστο τρόπο στα βιογραφικά τους σημειώματα
- είναι ικανοί να αυτοαξιολογούν τις ψηφιακές τους δεξιότητες και θα παρακολουθούν την εξέλιξή τους στον τομέα αυτό
- κατανοούν τη μορφή και το περιεχόμενο των πρακτικών ψηφιακού γραμματισμού, διαμέσου της αναζήτησης, επιλογής και αξιολόγησης πηγών του Διαδικτύου
- χρησιμοποιούν τις ψηφιακές τεχνολογίες με έναν κριτικό, συνεργατικό και δημιουργικό τρόπο
- είναι ικανοί να αναζητούν, επιλέγουν και αξιολογούν πηγές του διαδικτύου
- είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση διαδικτυακών πηγών
- χρησιμοποιούν τις δυνατότητες που προσφέρουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (facebook, twitter κ.λπ.) για υποστήριξη της μάθησής τους
- προσεγγίζουν κριτικά τις δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες
- είναι ικανοί συνεργάζονται ομαδικά για επίλυση προβλημάτων
- είναι ικανοί να συμμετέχουν σε ομάδες εργασίας και να ανταλλάσσουν απόψεις, να συνθέτουν συμπεράσματα και να τα παρουσιάζουν
- αναγνωρίζουν στερεότυπα και προκαταλήψεις σε σχέση με τον εαυτό τους και τους άλλους

- συνειδητοποιούν και θα διερευνούν στοιχεία της σημερινής στάσης της κοινωνίας απέναντι στο φαινόμενο της μετανάστευσης.
- αναγνωρίζουν τη σημασία της περιφρούρησης των βασικών ανθρώπινων δικαιωμάτων και θα ερμηνεύουν την υπονόμυσή τους.

Ενότητα 3^η: Διερευνώντας διαφορετικές όψεις των ψηφιακών εφαρμογών

Οι δράσεις που προτάθηκαν στην τρίτη ενότητα είναι οι εξής:

- **Αξιοποίηση εφαρμογών portfolio**
- **Σχεδιασμός και παραγωγή ψηφιακού υλικού**
- **Παραγωγή δημοσιοποίηση και διάχυση ψηφιακού υλικού**
- **Προβολή, Πληροφόρηση, Επικοινωνία**

Όταν πραγματοποιήσουν τις παραπάνω δράσεις, οι εκπαιδευόμενοι θα:

- είναι ικανοί να αναζητήσουν εργασία μέσω του διαδικτύου
- είναι ικανοί να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν το δικό τους ψηφιακό χαρτοφυλάκιο (e-portfolio)
- είναι ικανοί να διαμορφώσουν την προσωπική διαδικτυακή «επαγγελματική ταυτότητα» τους δημιουργώντας το δικό τους ψηφιακό χαρτοφυλάκιο (e-portfolio)
- είναι ικανοί να καταγράφουν και να προβάλλουν ψηφιακά τις δεξιότητες που αποκτούν, οι οποίες θα τους καταστήσουν πιο ελκυστικούς για θέσεις εργασίας
- αξιοποιούν και θα χρησιμοποιούν διαφορετικές πλατφόρμες για τη δημιουργία e-portfolio και θα επιλέγουν την κατάλληλη γι αυτούς ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους

- έχουν αποκτήσει βασικές δεξιότητες επεξεργασίας εικόνας, ήχου και βίντεο
- έχουν εξοικειωθεί με τη χρήση δωρεάν λογισμικά για ηχογραφήσεις, δημιουργία βίντεο και επεξεργασία φωτογραφιών
- είναι ικανοί να δημιουργήσουν ένα ολιγόλεπτο βίντεο
- είναι ικανοί να δημοσιοποιούν και να διαχέουν τα βίντεό τους
- είναι ικανοί να δημιουργούν προσωπικό κανάλι με το όνομά τους στο youtube
- είναι ικανοί να αξιοποιούν τη διάχυση της πληροφορίας και τις δυνατότητες επικοινωνίας που προσφέρουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- κατανοούν τον τρόπο λειτουργίας ενός blogspot
  - είναι ικανοί να αναζητούν την εξειδίκευση και το περιεχόμενο ενός blogspot
- είναι ικανοί να σχεδιάζουν και να αναπτύσσουν ένα blogspot
- είναι ικανοί να χρησιμοποιούν ένα blogspot για να αυτοεκφραστούν και να αναπτύξουν κοινωνικές αλληλοεπιδράσεις
- αξιοποιούν/χρησιμοποιούν το online προφίλ τους, blogs και portfolios για επαγγελματικούς λόγους
- έχει ενισχυθεί η αυτοπεποίθησή τους
- έχουν αναπτύξει ικανότητες ομαδικής συνεργασίας
- είναι ικανοί να συνεργάζονται ομαδικά για την επίλυση προβλημάτων
- είναι ικανοί να αυτοαξιολογούνται, λαμβάνοντας και παρέχοντας ανατροφοδότηση στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής ομάδας.

Ενότητα 4^η : Αναπτύσσοντας προσωπικές και κοινωνικές δεξιότητες

Οι δράσεις που προτάθηκαν στην τέταρτη ενότητα είναι οι εξής:

- **Διαχείριση εργασιακού άγχους**
- **Επικοινωνία με φορείς**
- **Δεξιότητες έκφρασης σε μια ξένη γλώσσα**
- **Ανάπτυξη Βασικών δεξιοτήτων ιδιότητας του πολίτη**
- **Οργανωτική ικανότητα του ατόμου και διαχείριση του χρόνου**
- **Βελτίωση κοινωνικών γραμματισμών**
- **Προσέγγιση τεχνικών διαπραγμάτευσης**

Όταν πραγματοποιήσουν τις παραπάνω δράσεις, οι εκπαιδευόμενοι θα:

- αναλύουν τους λόγους ύπαρξης του εργασιακού άγχους και θα αναγνωρίζουν παράγοντες που το επηρεάζουν
- αναγνωρίζουν πιθανά προβλήματα που σχετίζονται με την έλλειψη ισορροπίας μεταξύ προσωπικής και επαγγελματικής ζωής
- αναζητούν τους ενδεδειγμένους εξατομικευμένους τρόπους διαχείρισης του επαγγελματικού άγχους
- βελτιώσουν την αντιμετώπισή του υψηλού άγχους
- έχουν αναπτύξει δεξιότητες χρήσης γλώσσας επικοινωνίας (γραπτό και προφορικό) με φορείς και υπηρεσίες (διοίκηση)
- είναι ικανοί να συντάξουν αιτήσεις, υπομνήματα και άλλα έγγραφα προς δημόσιους φορείς και υπηρεσίες, χρησιμοποιώντας «κατάλληλη» γλώσσα και ακριβείς εκφράσεις για κάθε περίπτωση

- είναι εξοικειωμένοι και θα έχουν εξασκηθεί με ένα στοιχειώδες επαγγελματικό λεξιλόγιο/ορολογία σε μία ξένη γλώσσα
- έχουν βελτιώσει την οργανωτική τους ικανότητα και θα έχουν υιοθετήσουν αποτελεσματικές τεχνικές παραγωγικότητας, στην τήρηση προθεσμιών, στη διανομή καθηκόντων και στην ορθή διαχείριση του ημερήσιου χρόνου εργασίας
- έχουν εξοικειωθεί με τεχνικές και διαδικασίες διαπραγμάτευσης στον εργασιακό και στον κοινωνικό χώρο, που θα τους επιτρέψουν να διαχειριστούν τα προσόντα τους, την προσωπικότητά τους και τη θέση τους, ενώπιον διαφορετικών ανθρώπων και καταστάσεων.
- έχουν αναπτύξει προβληματισμό για την κοινωνική ευπάθεια και τη διαφορετικότητα.
- είναι ευαίσθητοποιημένοι απέναντι στο «διαφορετικό»
- έχουν αναπτύξει ενσυναίσθηση
- είναι ικανοί να εντοπίζουν διαφορετικές οπτικές γωνίες προσέγγισης των κοινωνικών προβλημάτων
- γνωρίζουν τα δικαιώματα του πολίτη, τις υπάρχουσες κρατικές δομές και τις λειτουργίες που προσφέρουν, τις απαραίτητες γραφειοκρατικές διαδικασίες για τη διεκδίκηση προνομίων και επιδομάτων
- είναι ικανοί να προσεγγίζουν κριτικά και να αποτιμούν ποικίλα επίκαιρα κοινωνικά προβλήματα
- είναι ικανοί να παρουσιάσουν και να προβάλλουν τον εαυτό τους ανάλογα με τη θέση για την οποία αιτούνται και τα προσόντα που απαιτεί
- είναι ικανοί να υποστηρίζουν τις θέσεις τους με βάση τα δικά τους ζητούμενα και επιδιώξεις
- είναι ικανοί να επιδιώκουν για την επίτευξη των στόχων τους προσαρμοζόμενοι σε διαφορετικά πλαίσια (εργασιακά και κοινωνικά)

- είναι ικανοί να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες
- έχουν αναπτύξει ικανότητες ομαδικής συνεργασίας
- είναι ικανοί να αναστοχάζονται με βάση τις εμπειρίες τους και να τις προσεγγίζουν κριτικά.

2. Τελικές επισημάνσεις

Ο προσδιορισμός και η αναλυτική περιγραφή των αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων, παρόλο που αποτελεί τεχνική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διεργασίας που βασίζεται στη συμπεριφοριστική ψυχολογία, αν προσεγγιστεί υπό το πρίσμα της ανθρωπιστικής θεώρησης της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να αποτελέσει τον «ανοικτό οδηγό» για την ισόρροπη ανάπτυξη επαγγελματικής και προσωπικής ανάπτυξης των εκπαιδευομένων, ενθαρρύνοντας τους Neets αφενός να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες που θα τους φανούν χρήσιμες στην αναζήτηση εργασίας, αφετέρου όμως να είναι ανεξάρτητοι, κριτικά σκεπτόμενοι και αυτόνομοι μαθητευόμενοι. Όπως αναφέρει ο Βεργίδης (2011) «για την ανάπτυξη της ανθρωποκεντρικής και κοινωνιοκεντρικής διάστασης της διά βίου μάθησης απαιτείται κατ' αρχήν η ισόρροπη και πολυδιάστατη προσέγγιση της διά βίου μάθησης, ως διά βίου διεργασίας σ' όλο το φάσμα της ζωής, που υπερβαίνει το στείο οικονομισμό και την τεχνοκρατία καθώς και η αξιοποίηση της εμπειρίας των συμμετεχόντων με την ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού» (σελ. 44).

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών και στην προσέγγιση των εκπαιδευτικών υλικών σε σχέση με την ανάπτυξη της ανθρωποκεντρικής και κοινωνιοκεντρικής διάστασης και όχι μόνο της μονοδιάστατης εργαλειακής θεώρησης της εκπαίδευσης ενηλίκων, καθώς η εργαλειακή θεώρηση –ιδιαίτερα σε περιόδους

κρίσης– θα μπορούσε με ευκολία να θεωρηθεί ως απάντηση στο πρόβλημα της ανεργίας και συμβολή στην «απασχολησιμότητα» των ενηλίκων (Βεργίδης, 2011).

Σε κάθε εκπαιδευτική ομάδα NEETS ο εκπαιδευτής έχοντας επίγνωση των διαφοροποιημένων χαρακτηριστικών των μελών που την απαρτίζουν μπορεί να προσαρμόσει το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό στις ανάγκες των εκπαιδευμένων, προκειμένου να πετύχει το βέλτιστο δυνατό μαθησιακό αποτέλεσμα. Αν η προσέγγιση των Neets βασίζεται στη θεώρηση ότι οι παράγοντες που οδήγησαν τους νέους εκτός εργασίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι πολλαπλοί και πολυσύνθετοι και προϋπάρχουν της περιόδου εμφάνισής τους –αφού η ζωή δεν ξεκινά στα 16– καθώς και ότι η αντιμετώπισή τους μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνο αν υπάρξει συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων φορέων, είναι ιδιαίτερα σημαντικό μέσα από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα οι Neets να προβληματιστούν σε σχέση με τις αιτίες και τις συνέπειες που έχει στη ζωή τους ο ετεροπροσδιορισμός τους και να οδηγηθούν στον αυτοπροσδιορισμό τους σε μια διαλεκτική σχέση της μικρο και μακρο-κλίμακας της κοινωνικής και ιστορικής πραγματικότητας εντός του καθοριστικού χωρο-χρονικού πλαισίου που βιώνουν. Όπως αναφέρει ο Βραζιλιάνος παιδαγωγός Paulo Freire (1996) το μέλλον γεννιέται από το παρόν, από τις αντιφατικές δυνατότητες, από την πάλη των δυνάμεων οι οποίες παρατίθενται διαλεκτικά και για αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να το θεωρούμε δεδομένο αλλά ένα γεγονός σε διαδικασία διαμόρφωσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Βεργίδης, Δ. (2011). Ανθρωποκεντρική και κοινωνιοκεντρική εκπαίδευση ενηλίκων. Στο Β. Καραβάκου (επιμ.) Διά βίου

- μάθηση: διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Θεσσαλονίκη, σελ. 33-48. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Brookfield, S. (1995). *Becoming a Critically Reflective Teacher*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Brown, G. & Atkins, M. (1997). *Effective teaching in higher education*. London: Routledge.
- Dewey, John (1938). *Experience & Education*. New York, NY: Kappa Delta Pi. ISBN0-684-83828-1.
- Employability Framework for Scotland: Report of the NEET Workstream, June 2005 www.scotland.gov.uk/Publications/2005/08/30111605/16069
- Eurofound. (2016). *Exploring the diversity of Neets*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Freire, P. (1996). *Letters To Christina: Reflections on My Life and Work*. Trans. Donald Macedo. New York: Routledge, 1996.
- Jaques, D. (2004). *Μάθηση σε ομάδες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (Vol. 1). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Λευθεριώτου, Π. (2012). *Εκπαίδευση Εκπαιδευτών-Συμβούλων. Οδηγός μελέτης εκπαιδευτικού υλικού*. Αθήνα: ΚΑ-ΝΕΠ, ΓΣΕΕ.
- Λευθεριώτου, Π. (2014). *Σχεδιασμός προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα: η περίπτωση της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης*. Διδακτορική διατριβή. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λευθεριώτου, Π., Παυλή-Κορρέ, Μ. (2014). *Προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης: παρελθόν, παρόν και μέλλον*. Στο Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και διά βίου μάθηση, σελ. 151-

- 193, Επιμ. Α. Κυρίδης. Αθήνα: Gutenberg.
- Νικολοπούλου, Β., Λευθεριώτου, Π., Παυλή-Κορρέ, Μ., Παπαδαντωνάκης, Α., & Παυλάκης, Μ. (2013). Εκπαίδευση Εκπαιδευτών Εισαγωγικής Εκπαίδευσης (Αρχική φάση και φάση ολοκλήρωσης). Σημειώσεις Εκπαιδευτικού Προγράμματος. Αθήνα: ΕΚΔΔΑ.
- Rogers, A. (1999). Η εκπαίδευση Ενηλίκων. Αθήνα: **Μεταίχμιο**.
- Spielhofer, T., Marson-Smith, H. and Evans, K. (2009). Non-formal learning: good practice in re-engaging young people who are NEET. Slough: NFER
- Tennant, M. (1997). Psychology and adult learning. London: Routledge.
- Τσιμπουκλή, Α. (2010). Δυναμική της ομάδας στην εκπαίδευση ενηλίκων. Στο Εκπαίδευση Ενηλίκων, διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές, σελ. 329-348, Επιμ. Δ. Βεργίδης, Α. Κόκκος. Αθήνα: Μεταίχμιο.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ ΝΕΩΝ ΗΛΙΚΙΑΣ 15-29 ΕΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Η ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ (NEETS)

Φωτεινή Βλαχάκη¹

Ο Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ), είναι ο αρμόδιος εθνικός επιτελικός φορέας για τη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού/Σταδιοδρομίας, συμβάλλοντας στην προώθηση της επαγγελματικής συμβουλευτικής στην Ελλάδα και στην αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε συμφωνία με τις τελευταίες εξελίξεις στην επαγγελματική συμβουλευτική και τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες και κατευθυντήριες γραμμές. Οι θεσμικές αρμοδιότητες του ΕΟΠΠΕΠ στοχεύουν σε μια ποιοτική και ολοκληρωμένη προσέγγιση των θεμάτων της πιστοποίησης προσόντων και των συντελεστών της ΔΒΜ, καθώς και της σύνδεσής τους με την αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣΥΕΠ) για τη διασύνδεση με την αγορά εργασίας.

---

1. Η Φωτεινή Βλαχάκη (MSc.) είναι Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. Επικοινωνία: fotinivlachaki@eopper.gr fotvlachaki@gmail.com

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Ν.4115 ο ΕΟΠΠΕΠ έχει, μεταξύ άλλων, την ευθύνη για την επιστημονική και τεχνική υποστήριξη των αρμόδιων φορέων του Υπουργείου Παιδείας και του Υπουργείου Εργασίας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή της εθνικής πολιτικής για τη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Σταδιοδρομίας, την ανάπτυξη της επικοινωνίας και συντονισμό της δράσης των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων παροχής υπηρεσιών Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και την δημιουργία Εθνικού Δικτύου Ενημέρωσης και Πληροφόρησης όλων των ενδιαφερόμενων φορέων και προσώπων για θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού, σπουδών και αγοράς εργασίας. Επίσης, ο ΕΟΠΠΕΠ είναι αρμόδιος για τον προσδιορισμό αφενός των προϋποθέσεων και κανόνων λειτουργίας των φορέων Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και αφετέρου της επάρκειας των προσόντων των στελεχών παροχής υπηρεσιών Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και την δημιουργία και τήρηση Μητρώου Πιστοποιημένων Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού/ Σταδιοδρομίας.

Παράλληλα, σύμφωνα με τις Ευρωπαϊκές προτεραιότητες και διεθνείς εξελίξεις αναβαθμίζει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών μέσα από δράσεις επαγγελματικής ανάπτυξης, επιστημονικής στήριξης και συνεχούς επιμόρφωσης των συμβούλων σταδιοδρομίας, σε όλους τους τομείς εφαρμογής του θεσμού και αναπτύσσει καινοτόμα εργαλεία με την αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) και του διαδικτύου, με στόχο την στήριξη των εφήβων, νέων και ενηλίκων στο σχεδιασμό και τη διαχείριση της σταδιοδρομίας.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. είναι το Εθνικό Κέντρο Euroguidance, μέλος του αντίστοιχου Ευρωπαϊκού Δικτύου. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Euroguidance, που αποτε-

λείται από 68 Εθνικά Κέντρα Πληροφόρησης για τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό σε χώρες της ΕΕ, αναπτύσσει δράσεις που αφορούν στην ανταλλαγή ποιοτικών πληροφοριών μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών για θέματα σχετικά με τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό, την προώθηση της Ευρωπαϊκής διάστασης στη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό και την εισαγωγή στα εθνικά συστήματα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού των θεμάτων που αφορούν στη διεθνή κινητικότητα και στις διεθνείς εξελίξεις και προοπτικές στον Επαγγελματικό Προσανατολισμό. Η κύρια ομάδα-στόχος του Δικτύου Euroguidance είναι οι επαγγελματίες της Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού σε όλες τις χώρες της ΕΕ και συνεπώς σε ετήσια βάση οργανώνονται ποικίλες δράσεις αναβάθμισης των δεξιοτήτων και γνώσεων των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού, σε ειδικά θέματα σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες και διεθνείς εξελίξεις, με στόχο τη συνεχή βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ΣΥΕΠ σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο πλαίσιο της τρέχουσας σοβαρής οικονομικής κρίσης που αλλάζει ριζικά τις ευρωπαϊκές αγορές εργασίας με έντονα αυξανόμενη ανεργία, ιδίως των νέων, μετανάστες με χαμηλή ειδίκευση, λιγότερη σταθερότητα και ασφάλεια για τους εργαζομένους και εκτός ελέγχου οικονομικό έλλειμμα, υπάρχει η ανάγκη για συντονισμένη δράση για να αντιμετωπιστεί ο «κίνδυνος μιας χαμένης γενιάς». Συνεπώς έχει τεθεί στο επίκεντρο των στρατηγικών για τη διά βίου μάθηση, την απασχόληση, την κοινωνική ένταξη και τη διά βίου συμβουλευτική σταδιοδρομίας η ανάπτυξη ειδικών δράσεων στήριξης και συμβουλευτικής για τους νέους που ανήκουν σε ασθενέστερη θέση στην αγορά εργασίας σε σχέση με άλλες ηλικιακές ομάδες και ως αποτέλεσμα της ύφεσης, είναι οι πρώτοι που χάνουν τις θέσεις εργασίας τους. Συγκεκριμένα, οι νέοι με μι-

κρή ή καθόλου εργασιακή εμπειρία, είναι πιο ευάλωτοι κατά την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, και μπορεί, λόγω των λιγοστών θέσεων απασχόλησης, να μείνουν αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας για χρόνια. Έτσι οι NEETs Νέοι ηλικίας 15-29 ετών (not in education, training, employment), που δεν είναι στην απασχόληση, εκπαίδευση ή κατάρτιση, είναι σε υψηλότερο κίνδυνο να είναι κοινωνικά και πολιτικά αποξενωμένοι.

Η ομάδα των NEET, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας του Eurofound, αποτελεί μια ιδιαίτερα ανομοιογενή πληθυσμιακή ομάδα που χαρακτηρίζεται από οικονομική, εκπαιδευτική και εργασιακή απραξία, ο αριθμός των οποίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα αγγίζει τα 14 εκατομμύρια από το σύνολο των 94 εκατομμυρίων Ευρωπαίων της ίδιας ηλικιακής ομάδας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, λόγω της ανησυχητικά αυξητικής τάσης του φαινομένου αυτού, έχει θέσει, στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», συγκεκριμένους στόχους και ενέργειες για την υποστήριξη αυτής της ομάδας των νέων, συμπεριλαμβανομένης και της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας.

Παράλληλα μέσω συγκεκριμένου προγράμματος Εγγυήσεων για τη Νεολαία (Youth Guarantee) που υλοποιείται σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρώπης, στοχεύει να εξασφαλίσει ότι όλοι οι νέοι –είτε είναι εγγεγραμμένοι στις υπηρεσίες απασχόλησης είτε όχι– θα λαμβάνουν μια συγκεκριμένη, ποιοτική προσφορά εντός 4 μηνών αφότου εξέρχονται από την επίσημη εκπαίδευση ή καθίστανται άνεργοι. Αυτή η ποιοτική προσφορά πρέπει να αφορά θέση εργασίας, μαθητείας, πρακτικής άσκησης, ή δυνατότητα συνέχισης της εκπαίδευσής τους, και να είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες και την κατάσταση κάθε νέου. Όπως τονίζεται από την ΕΕ, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ενός συστήματος Εγγυήσεων για τη Νεολαία προϋποθέτει τη στενή συνεργασία όλων των βασικών ενδιαφερο-

μένων: δημόσιων αρχών, υπηρεσιών απασχόλησης, φορέων συμβουλευτικής υποστήριξης για θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού, ιδρυμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, υπηρεσιών στήριξης των νέων, επιχειρήσεων, εργοδοτών, συνδικαλιστικών ενώσεων κ.λπ.

Στο πλαίσιο αυτό, ο ΕΟΠΠΕΠ ενέταξε στις δράσεις Euroguidance για το έτος 2016 την υλοποίηση ενός προγράμματος επιστημονικής στήριξης και ευαισθητοποίησης των Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού/Σταδιοδρομίας για την συμβουλευτική σταδιοδρομίας Νέων ηλικίας 15-29 ετών εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs), μελετώντας τις συμβουλευτικές παρεμβάσεις και πρακτικές αντιμετώπισης του φαινομένου στις χώρες της Ε.Ε. και αξιολογώντας τα πορίσματα διεθνών και εθνικών ερευνών.

2. Πολιτικές, στρατηγικές και καλές πρακτικές συμβουλευτικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου των NEETs (Νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης) στις χώρες της Ε.Ε.

Το φαινόμενο των νέων ηλικίας 16 έως 29 ετών που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης είναι παγκόσμιο. Στην παγκόσμια κατάταξη στα ποσοστά εμφάνισης του φαινομένου, οι πρώτες χώρες είναι η Τουρκία, το Μεξικό, η Ιαπωνία, η Νέα Ζηλανδία, το Ισραήλ και η Αγγλία. Οι χώρες με τα μικρότερα ποσοστά νέων με τα χαρακτηριστικά της ομάδας αυτής, εμφανίζονται να είναι η Πολωνία, το Λουξεμβούργο, η Γερμανία, η Ελλάδα και η Φινλανδία (Gracey & Kelly, 2010). Καθώς λοιπόν το φαινόμενο ταλανίζει και τις χώρες μέλη της Ε.Ε. λιγότερο ή περισσότερο δεδομένης της διαφορετικής σύνθεσης της κοινωνίας και της οικονομίας εκάστης χώρας, έχουν σχεδιαστεί στρατηγικές, έχουν εφαρμοστεί

μέτρα και έχουν υλοποιηθεί προγράμματα προκειμένου να μετριάσουν οι αρνητικές συνέπειες του φαινομένου για τον ίδιο το νέο αλλά και την κοινωνία και οικονομία στην οποία ζει. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ε.Σ.,2015) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Cedefop, 2010), εξαιρούν την ανάγκη της θέσπισης, εφαρμογής, ανταλλαγής και υιοθέτησης *κοινών στρατηγικών* μεταξύ των Δομών και Υπηρεσιών Απασχόλησης των χωρών- μελών της Ε.Ε., που να απορρέει από μια ενιαία πολιτική μεταξύ των χωρών, έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της ομάδας των νέων σε αποχή από εκπαίδευση, κατάρτιση ή απασχόληση.

Μέχρι σήμερα, οι μέθοδοι και πρακτικές που έχουν εφαρμοστεί αφορούν και αναφέρονται στους παρακάτω άξονες (Research Report, DFE, Uk., 2010):

- *Μέτρα πρόληψης του φαινομένου* (π.χ. ενέργειες για την παραμονή των νέων στην εκπαίδευση)
- *Προσωποποιημένη στήριξη* (περιλαμβάνει οικονομική στήριξη, συμβουλευτική στήριξη και καθοδήγηση)
- *Διαφοροποιημένα προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και μαθητείας*

Πιο συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Δομών και Υπηρεσιών Απασχόλησης τον Οκτώβριο του 2014 ανακοίνωσε μια *δέσμη μεθόδων και πρακτικών* τις οποίες εφαρμόζουν οι αρμόδιες υπηρεσίες 23 χωρών-μελών.

Αυτές περιλαμβάνουν:

1. Ειδικούς Επιστήμονες και Καθοδηγητές - Μέντορες² (συνεργαζόμενους με τις Υπηρεσίες Απασχόλησης). Οι επι-

---

2. Αν και υπάρχουν πολλοί ορισμοί για το τι είναι το σύστημα του *μέντοριγκ* (mentoring), σύμφωνα με τους ερευνητές είναι μια σχέση συνεργασίας μεταξύ δύο ατόμων, η οποία επιτρέπει την ανταλλαγή εμπειριών,

στήμονες αυτοί αναλαμβάνουν να μεταβούν στο περιβάλλον που δραστηριοποιούνται οι νέοι/ες με τα εν λόγω χαρακτηριστικά στον ελεύθερο χρόνο τους (π.χ. χώροι συνάντησης συμμαριών, χώροι άθλησης π.χ. πάρκα πατινάζ ή άλλων αθλημάτων, χώροι παροχής υπηρεσιών εθελοντισμού ή κοινωνικής προσφοράς), να επικοινωνούν και να δημιουργούν σχέση εμπιστοσύνης μαζί τους, ενημερώνοντάς τους για τις δυνατότητες απασχόλησης, κατάρτισης, εκπαίδευσης και παρέχοντας συμβουλευτική υποστήριξη και υποστήριξη στην αναζήτηση εργασίας. Οι ειδικοί επιστήμονες βρίσκονται σε δικτύωση και διεπαγγελματική συνεργασία με άλλες υπηρεσίες (υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής πρόνοιας κ.ά.), ενώ δραστηριοποιούνται και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου διατηρούν διόδους επικοινωνίας με τους νέους αυτής της ομάδας (βλ. και: Colley, 2007).

Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται και η μέθοδος της καθοδήγησης (μέντορινγκ) μέσα στο σχολείο, από ανθρώπους που βρίσκονται στο στενό τοπικό ή ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο του καθοδηγούμενου/ης, ακόμα και από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο. Πρόκειται για δράση που εφαρμόζεται ολοένα και περισσότερο σε διάφορες χώρες-μέλη της Ε.Ε. και όχι μόνο, για την υποστήριξη και καθοδήγηση νέων που βρίσκονται σε κίνδυνο σχολικής διαρροής ή κοινωνικού αποκλεισμού με πολύ καλά αποτελέσματα. Με το σύστημα αυτό ο καθοδηγούμενος είναι δυνατό να ωφεληθεί από την εμπειρία επικοινωνίας με έναν άνθρωπο με τον οποίο διαφορετικά δε θα είχε την ευκαιρία να έρθει σε επικοινωνία (Cedefop, 2010), συζη-

---

απόψεων, πληροφοριών και πρακτικών συμβουλών για ένα συγκεκριμένο τομέα (συμβουλευτικής, απασχόλησης ή άλλης δραστηριότητας) (Meginnson & Clutterbuck, 1995). Είναι μια σχέση που ενδυναμώνει και αναπτύσσει το συναίσθημα της αυτοπεποίθησης, ενισχύοντας τις επαγγελματικές και προσωπικές δεξιότητες κυρίως του καθοδηγούμενου. Η δημιουργία μιας τέτοιας σχέσης είναι δυνατό να γίνει σε διάφορα πλαίσια π.χ. σε μια φυλακή, ένα ίδρυμα, ένα κολέγιο, ένα σχολείο, κ.ά.

τώντας διάφορα θέματα από την προσωπική, ακαδημαϊκή ή επαγγελματική ζωή του/της νέου/ας (Cedefop, 2010).

2. Οργάνωση και λειτουργία Συγκεντρωμένων Συμβουλευτικών Δομών - Κέντρων Στήριξης που εδρεύουν στους χώρους λειτουργίας των Περιφερειακών Ενοτήτων (ή Νομών) κοντά σε χώρους που συχνάζουν νέοι της εν λόγω ομάδας, συνεργάζονται με την τοπική αυτοδιοίκηση και άλλους κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς και επαγγελματικούς φορείς και προσφέρουν υπηρεσίες συμβουλευτικής στήριξης, πληροφόρησης και υποστήριξης στην αναζήτηση εργασίας.

3. Κινητές Μονάδες Ενημέρωσης και Συμβουλευτικής για τους νέους της ομάδας στόχου, ιδιαίτερος των νέων απομακρυσμένων και δυσπρόσιτων περιοχών. Η ευέλικτη αυτή μορφή υπηρεσιών συναντά τους νέους/ες στον τόπο διαμονής τους και ειδικότερα εκείνους που δεν είναι εγγεγραμμένοι στα επίσημα μητρώα των Δομών Εργασίας και Απασχόλησης παρέχοντας όσες υπηρεσίες συμβουλευτικής, υποστήριξης και πληροφόρησης για εκπαιδευτικές εργασιακές δυνατότητες κρίνονται απαραίτητες.

4. Συνεργασία και Δικτύωση των Υπηρεσιών των Δομών Εκπαίδευσης Απασχόλησης - Δημιουργία Παρατηρητηρίων Μετάβασης & Μηχανισμών Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας. Στην ενέργεια αυτή περιλαμβάνεται η θέσπιση τακτικής συνεργασίας των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και των εκπαιδευτικών φορέων για την ανταλλαγή μεταξύ τους των αρχείων πληροφοριών τους προκειμένου για τον έγκαιρο εντοπισμό νέων της ομάδας στόχου (ιδιαίτερα στις περιόδους μετάβασης) και τον σχεδιασμό προγραμμάτων παρέμβασης. Στις ενέργειες της εν λόγω πρακτικής προβλέπεται και η μελέτη των τάσεων ζήτησης ειδικοτήτων και αναγκών της αγοράς εργασίας με στόχο τον σχεδιασμό προγραμμάτων κατάρτισης σε ανερχόμενες ή σε ζήτηση ειδικότητες.

5. Δημιουργία Δικτύου Συνεργασίας των Δομών και Υπηρεσιών Απασχόλησης με Φορείς παροχής Υπηρεσιών Επαγγελματικής Κατάρτισης. Σε έναν μικρό αριθμό χωρών οι Υπηρεσίες Απασχόλησης συνεργάζονται με τους εν λόγω φορείς προκειμένου για την έγκαιρη ενημέρωση των μαθητών/τριών (πριν αυτοί ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση) σχετικά με τις δυνατές επιλογές στον τομέα της γενικής ή της επαγγελματικής κατάρτισης (ιδιαίτερα αυτών που ανήκουν στην ομάδα υψηλού κινδύνου). Ωστόσο το νομικό πλαίσιο πολλών χωρών-μελών δεν επιτρέπει την ανταλλαγή τέτοιου είδους πληροφοριών.

6. Δημιουργία ψηφιακών εφαρμογών – πλατφόρμες δικτύων. Οι εν λόγω εφαρμογές ενημερώνουν για τις υπηρεσίες που μπορούν να προσφέρουν οι Δομές Απασχόλησης στους νέους της εν λόγω ομάδας. Οι εφαρμογές αυτές καλό είναι να συνδέονται και με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (τα οποία χρησιμοποιούν συνήθως οι νέοι/ες). Η πρακτική αυτή χρησιμοποιείται εκτεταμένα σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία και το Βέλγιο.

7. Διοργάνωση Ημερών Καριέρας και άλλων εκδηλώσεων που απευθύνονται ειδικά σε νέους με τα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου. Οι εκδηλώσεις αυτές συνδέουν φορείς παροχής θέσεων εργασίας (ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις κ οργανισμούς) με τους νέους της εν λόγω ομάδας και τους δίνουν τη δυνατότητα να αντλήσουν πληροφόρηση για τις θέσεις εργασίας και το αντικείμενο εργασίας τους, άλλες πληροφορίες για τα επαγγέλματα και τις ειδικότητες (το αντικείμενο ενασχόλησης, τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα, κ.ά.), για την αγορά εργασίας (π.χ. ζήτηση ειδικοτήτων, προσόντων, δεξιοτήτων κ.ά.), να εκπαιδευτούν σε τεχνικές αναζήτησης εργασίας, ακόμη και να δώσουν συνεντεύξεις επιλογής για τη διεκδίκηση μιας θέσης εργασίας.

2.1. Προγράμματα συμβουλευτικής και τοποθέτησης στην εργασία

Τα προγράμματα αυτά στις χώρες μέλη της Ε.Ε. ποικίλουν στην εφαρμογή τους από απλά προγράμματα υποστήριξης στην αναζήτηση εργασίας έως πιο σύνθετα και ολοκληρωμένα προγράμματα που περιλαμβάνουν τη διερεύνηση των δυνατοτήτων του ατόμου, τον προσδιορισμό των στόχων και τη διερεύνηση των τμημάτων της αγοράς που του ταιριάζουν. Επίσης, είναι δυνατό να περιλαμβάνουν προγράμματα τοποθέτησης στην εργασία ή πρακτικής άσκησης/μαθητείας με την επίβλεψη και την καθοδήγηση μέντορα. Τέτοια προγράμματα εφαρμόζονται στο Βέλγιο, την Τσεχία, τη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Λιθουανία, την Ολλανδία, την Αυστρία, την Πολωνία, τη Σουηδία και την Αγγλία (Ηνωμένο Βασίλειο) (Cedefop, 2010).

Στην Αγγλία, όπου το φαινόμενο των NEETs ταλανίζει τη χώρα περισσότερο από κάθε άλλη ανεπτυγμένη οικονομία της Ε.Ε. (Gracey & Kelly, 2010· Sissons & Jones, 2012) και απασχολεί τους εκάστοτε κυβερνώντες εδώ και περισσότερο από μια δεκαπενταετία, η στρατηγική που εφαρμόστηκε από το 2007 προβλέπει τη συνεργασία πολλών Υπουργείων (Εκπαίδευσης, Βιομηχανικής Καινοτομίας και Εργασίας). Η στρατηγική αυτή αφορά και αναφέρεται στους παρακάτω άξονες (Neet toolkit., DCSF, U.k., 2008· Sissons & Jones, 2012), επί των οποίων οι ερευνητές προτείνουν αναμορφώσεις ως ακολούθως (Gracey & Kelly, 2010· Sissons & Jones, 2012):

Παρακολούθηση και έγκαιρος εντοπισμός των νέων της ομάδας στόχου

Η δράση αφορά στην ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των αρμόδιων αρχών (τοπικών ή σε περιφερειακό επίπεδο), προκειμένου να «ανιχνεύονται τα ίχνη» νέων ανθρώπων που

έχουν χαρακτηριστικά της εν λόγω ομάδας ή βρίσκονται σε κίνδυνο για σχολική διαρροή. Ο έγκαιρος εντοπισμός τους παρέχει τη δυνατότητα να μπορούν να σχεδιαστούν τα κατάλληλα παρεμβατικά προγράμματα (&Kettlewell, Southcott, Stevens, & McCrone, 2012).

Εξατομικευμένη στήριξη, συμβουλευτική και καθοδήγηση

Οι υπηρεσίες αυτές στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης σταδιοδρομίας. Συγκεκριμένα, στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων (π.χ. στα μαθηματικά), βασικών κοινωνικών δεξιοτήτων (π.χ. αυτόνομης διαβίωσης, πρώτων βοηθειών, οικονομικής αυτοσυντήρησης όπως διαχείρισης χρημάτων, ασφαλούς μετακίνησης, κ.ά.), δεξιοτήτων αναζήτησης, συγκέντρωσης και επεξεργασίας εκπαιδευτικών πληροφοριών και πληροφοριών σχετικά με την εκπαίδευση, την κατάρτιση ή την αγορά εργασίας, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης έντονων κυρίως συναισθημάτων (π.χ. θυμού, φόβου, άγχους) καθώς και στην αντιμετώπιση των περιορισμών και εμποδίων που οι νέοι θεωρούν ότι έχουν να αντιμετωπίσουν (βλ. και: DFE-RR 0065, U.K., 2010· Gracey & Kelly, 2010· Sissons, & Jones, 2012).

Ενέλικτες ευκαιρίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και μαθητείας (ή και επαγγελματικής τοποθέτησης) προσαρμοσμένες στις ανάγκες και ιδιαιτερότητες της ομάδας στόχου

Οι ευκαιρίες αυτές παρέχονται κατά διαστήματα στο εύρος της ακαδημαϊκής χρονιάς (π.χ. όχι μόνο τον Σεπτέμβριο), σε μορφή μερικής απασχόλησης (part-time) και σε εύρος γνωστικών αντικειμένων. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος κατάρτισης ή μαθητείας, παρέχονται υπηρεσίες επίβλεψης και καθοδήγησης σε κάθε νέο/α ξεχωριστά, ώστε να μην εγκαταλείψουν την εκπαίδευση ή κατάρτισή τους (π.χ. επιτήρηση

νέων φοιτητών που κινδυνεύουν να εγκαταλείψουν τις σπουδές για οικονομικούς λόγους) καθώς και οικονομική στήριξη για νέους/ες με οικογενειακές υποχρεώσεις (π.χ. έφηβες μητέρες). Οι ενέργειες αυτές βοηθούν στην ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων, τεχνικών και κοινωνικών δεξιοτήτων ή την αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων (βλ. και: DFE-RR 0065, U.K., 2010 Gracey & Kelly, 2010 Sissons & Jones, 2012).

Αναθεώρηση του «χάρτη» της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και συνακόλουθα των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των νέων

Στόχος είναι μετά το 2013 όλοι οι νέοι στην ηλικία των 17 ετών να παραμείνουν στην υποχρεωτική εκπαίδευση και μέχρι το 2015 νέοι στην ηλικία των 18 ετών. Η πρακτική αυτή δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη και επιστήμονες ερίζουν για το αν θα αποβεί αποτελεσματική ή αν απλώς θα «μεταφέρει» την εμφάνιση του φαινομένου μετά την ηλικία των 18 ετών.

Η Ε.Ε. πέρα από όποια δέσμη μέτρων, μεθόδων και πρακτικών έχουν εφαρμοστεί στις χώρες μέλη της, σε επίσημο κείμενό της (E.C., 2015), επισημαίνει δύο άξονες γύρω από τους οποίους θα πρέπει να διαμορφωθεί μια κοινή και ολοκληρωμένη για τις χώρες μέλη στρατηγική αντιμετώπισης του φαινομένου, στην οποία φαίνεται να «συμφωνούν» ερευνητές του φαινομένου καθώς και επίσημοι φορείς παροχής υπηρεσιών ΣΥ-Π σε χώρες που έχουν αυξημένα ποσοστά νέων της ομάδας στόχου (Career Development Institute, U.k., 2014 Kettlewell, Southcott, Stevens, E., McCrone, 2012). Οι άξονες αυτοί είναι:

Άξονας 1: Αφορά και αναφέρεται στην αναγκαιότητα, τη σπουδαιότητα και τη βαρύτητα παροχής υπηρεσιών

Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι εν λόγω υπηρεσίες θα πρέπει να αποτελούν τον **κεντρικό άξονα** γύρω από τον οποίο θα πρέπει να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται **ολοκληρωμένα Προγράμματα - Συστήματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού, προληπτικού και θεραπευτικού** χαρακτήρα. Θεωρείται ότι αποτελούν την πιο σοβαρή επένδυση που πρέπει να κάνουν οι χώρες για τη μείωση της σχολικής διαρροής και την αντιμετώπιση του φαινομένου των νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Cedefop, 2010 Hughes, & Graton, 2009).

Δεδομένου ότι το κύριο χαρακτηριστικό του σύγχρονου κόσμου της αγοράς εργασίας και της απασχόλησης είναι οι συνεχείς και με ταχείς ρυθμούς μεταβολές που επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στη δομή και το περιεχόμενό του (νέες μορφές και επίπεδα οργάνωσης της εργασίας, νέες αρχές διέπουν τις επαγγελματικές δραστηριότητες), *οι νέοι χρειάζονται νέου τύπου δεξιότητες (βασικές, κοινωνικές – προσωπικές, τεχνικές-επαγγελματικές, διαπολιτισμικές κ.ά.) για την εξασφάλιση της απασχολησιμότητάς τους.*

Οι υπηρεσίες Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού/Σταδιοδρομίας θα πρέπει παρέχονται από πιστοποιημένους Συμβούλους και να περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη διερεύνηση, αναγνώριση και εντοπισμό των προσωπικών χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων του νέου ατόμου, τη στοχοθέτηση και δημιουργία ενός ατομικού σχεδίου δράσης, την εκπαίδευση σε τεχνικές αναζήτησης εργασίας, την εκπαίδευση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων συγκέντρωσης και κριτικής αξιοποίησης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών πληροφοριών (πληροφοριών εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης), στον προσδιορισμό και τη διαχείριση των εμποδίων και περιορισμών. Πολύ σημαντική αναδεικνύεται η διάσταση της στήριξης για τη διαμόρφωση φιλοδοξιών και στόχων των νέων της εν λόγω ομάδας, αλλά για την υλοποίηση των ενεργειών

επίτευξης του/των εκάστοτε στόχου/χων αυτού (Cedefop, 2010; Gracey & Kelly, 2010). Τέτοιες δεξιότητες επίσης, μπορούν να αναπτύξουν με συμμετοχή τους σε προγράμματα κατάρτισης και μαθητείας (Sissons, & Jones, 2012). Επί αυτού, προτείνεται στις υπηρεσίες ΣΥ-Π να εισαχθούν και επαγγελματίες μέντορες, η λειτουργία εξειδικευμένων ιστοσελίδων παροχής πληροφοριών, τηλεφωνικών κέντρων παροχής πληροφοριών εκπαίδευσης & κατάρτισης κ.ά. (Career Development Institute, U.k., 2014).

Η συμβολή των υπηρεσιών Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού από νωρίς στην ηλικία των νέων, ιδιαίτερα την περίοδο που συντελείται η πρώτη μετάβασή τους από την υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (για τις χώρες της Ε.Ε. γύρω στην ηλικία των 13 ετών, για την Ελλάδα στην ηλικία των 15 ετών), επισημαίνεται από τους ερευνητές του φαινομένου ως ιδιαίτερα κρίσιμη στην εξέλιξη για τη σταδιοδρομία τους (Cedefop, 2010). Στις χώρες της Γερμανίας, της Σουηδίας και της Ολλανδίας, οι υπηρεσίες Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού/ Σταδιοδρομίας περιλαμβάνουν και τη συμμετοχή των γονέων, ενώ βασική λειτουργία τους είναι η πληροφόρηση για τις ευκαιρίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης, καθώς και εξειδικευμένες πληροφορίες για τις απαιτήσεις διαφόρων επαγγελμάτων και επαγγελματικών ειδικοτήτων (Gracey & Kelly, 2010).

Στον άξονα αυτό προτείνεται ο **πολλαπλασιασμός παροχής υπηρεσιών Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού/ Σταδιοδρομίας για όλους τους μαθητές/τριες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ο εμπλουτισμός των εν λόγω υπηρεσιών με αντικείμενα ως αναφέρονται παραπάνω, ακόμη και η εφαρμογή της συμβουλευτικής ομηλίκων**³ (Gracey &

3. Η συμβουλευτική ομηλίκων είναι ένα σύστημα αποδοχής και προσφοράς βοήθειας μεταξύ των ατόμων όμοιας ηλικίας. Αποτελεί πηγή κοινωνικής

Kelly, 2010· Sissons & Jones, 2012). *Η έμφαση δίνεται στην πρόσβαση, συγκέντρωση και αξιοποίηση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών πληροφοριών* (Career Development Institute, U.k.,2014). Ακόμη, επισημαίνεται η σημασία στην επαγγελματική ανάπτυξη των νέων της *απόκτησης πραγματικών εμπειριών της αγοράς εργασίας και η ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσα από δραστηριότητες που συνδέουν την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας και την απασχόληση όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, όπως π.χ. εμπειριών επαγγελματικής τοποθέτησης* (Career Development Institute,U.k., 2014).

Τέσσερις φαίνεται να είναι οι *πυλώνες* γύρω από τους οποίους θα πρέπει να δομούνται τα προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης στους νέους/ες της εν λόγω ομάδας (Career Development Institute, U.k., 2014):

- *Πληροφόρηση για τις επιλογές στον τομέα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της εργασίας*, αξιοποιώντας κάθε δυνατό μέσο διάχυσης της σύγχρονης εποχής
- *Συμβουλευτική για την κριτική επεξεργασία και αξιοποίηση των πληροφοριών*, από πιστοποιημένους επαγγελματίες συμβούλους και με τη συμμετοχή καθοδηγητών (μέντορες)
- *Εκπαίδευση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης σταδιοδρομίας*: αυτοδιερεύνησης, αναζήτησης και αξιοποίησης πηγών πληροφόρησης, λήψης αποφάσεων, στοχοθέτησης καθώς και ενεργειών υλοποίησης των στόχων.
- *Δραστηριότητες μάθησης που σχετίζονται με την εργασία* (βλ. παρακάτω).

Σημαντικές παράμετροι για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων φαίνεται να είναι (Cedefop, 2010· Kettlewell,

---

στήριξης που συμβάλει στα ήδη διαθέσιμα δίκτυα κοινωνικής στήριξης των συνομηλίκων και ομότιμων.

Southcott, Stevens & McCrone, 2012): α) η εξατομικευμένη υποστήριξη (ατομική προσέγγιση), β) ευέλικτα προγράμματα υποστήριξης που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά του νέου, γ) δημιουργία ισχυρών σχέσεων-δεσμών μεταξύ του νέου και των εκάστοτε εμπλεκόμενων επαγγελματιών (εκπαιδευτικό προσωπικό, επαγγελματίες, μέντορες).

Άξονας 2: Στον άξονα αυτό προτείνεται η **σταδιακή σύνδεση της εκπαίδευσης (όλων των βαθμίδων) με τον κόσμο της αγοράς εργασίας και την απασχόληση**, προκειμένου να διευκολυνθεί η μετάβαση των νέων από την εκπαίδευση στον κόσμο της αγοράς εργασίας (Career Development Institute, U.k., 2014· Gracey, & Kelly, 2010· McCrone & Filmer-Sankey, 2012· Sissons & Jones, 2012).

Στο πλαίσιο αυτό, σε πρώτο επίπεδο επισημαίνεται η παροχή πληροφόρησης από τις υπηρεσίες ΣΥΕΠ για τις εκπαιδευτικές επιλογές και επιλογές εργασίας και κατάρτισης. Σε δεύτερο επίπεδο προτείνεται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας σειράς δραστηριοτήτων (παράλληλων ή σε ακολουθία), οι οποίες αποκαλούνται **εκπαιδευτικές / ερευνητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες πεδίου**, δραστηριότητες μάθησης που σχετίζονται με την εργασία και επαγγελματικής τοποθέτησης⁴. Πρόκειται για επισκέψεις σε χώρους εργασίας, επισκέψεις επαγγελματιών και επιχειρηματιών στην τάξη, Ημέρες Σταδιοδρομίας (όπου επαγγελματίες θα μιλούν στους

4. Η επαγγελματική τοποθέτηση αναφέρεται στην οικειοθελή προσωρινή τοποθέτηση για ικανοποίηση άμεσων σκοπών ή αναγκών του νέου (κυρίως οικονομικών) και στην οικειοθελή διερευνητική προσωρινή τοποθέτηση, που αποσκοπεί στη διερεύνηση κάποιου επαγγέλματος μέσα στα πλαίσια της επαγγελματικής ανάπτυξης του μαθητή-τριας. Στην επαγγελματική τοποθέτηση περιλαμβάνονται ενέργειες με το σύστημα πρακτικής και μαθητείας (apprenticeship), εκπαιδευτικά προγράμματα από επιχειρήσεις, μάθηση μέσα από τη διαδικασία της παρατήρησης ενός εργαζόμενου για κάποιο χρονικό διάστημα (job-shadowing) (Χαροκοπάκη, 2006).

μαθητές για το αντικείμενο των επαγγελματικών τους ενασχολήσεων), *εργαστήρια ανάπτυξης δεξιοτήτων αναζήτησης εργασίας* (για την εκπαίδευση σε τεχνικές όπως σύνταξη βιογραφικού σημειώματος, παρουσία στην συνέντευξη επιλογής κ.ά.), δράσεις κ.ά.. Η μέθοδος αναφέρεται επίσης και σε πρακτικές όπως *εκπαιδευτικά προγράμματα σε επιχειρήσεις, στη μάθηση μέσα από τη διαδικασία της παρατήρησης ενός εργαζόμενου για κάποιο χρονικό διάστημα και στη γενίκευση της εφαρμογής μεθόδων που ήδη εφαρμόζονται, όπως των συστημάτων πρακτικής και μαθητείας*. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, συστήνεται ότι θα πρέπει να υπάρχει επιτήρηση του νέου κατά τη διάρκεια της τοποθέτησής του.

Οι δράσεις αυτές έχουν αναπτυχθεί τις τελευταίες δεκαετίες για τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την παραγωγή και ιδιαίτερα την εφαρμογή τοπικών συνεργασιών μεταξύ του σχολείου και των εργασιακών χώρων, σε πολλές χώρες Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Γερμανία εφαρμόζει μια ευρεία γκάμα δράσεων για τη διευκόλυνση της μετάβασης από την απασχόληση στην εργασία (Bookmann, & Nielen, 2016). Για παράδειγμα, οι μαθητές όλων των σχολείων «εργάζονται» για ένα μήνα κοντά σε επαγγελματίες που οι ίδιοι επιλέγουν. Οι διάφοροι χώροι εργασίας αναλαμβάνουν, χωρίς κόστος, να δεχθούν επί ένα μήνα τους μικρούς εργαζόμενους. Πρόκειται για προσομοίωση της πραγματικής εργασίας. Τα οφέλη των εν λόγω δραστηριοτήτων θεωρούνται πολλαπλά, καθώς προωθούν την ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων, καλλιεργούν και αξιοποιούν τεχνικές και κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες καθώς και την έμφυτη ανάγκη για δημιουργικότητα, αφού το όλο εγχείρημα έχει χαρακτήρα προσομοίωσης της πραγματικής εργασίας (Gracey, & Kelly, 2010· Sissons & Jones, 2012)

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι οι χώρες με τα μικρότερα ποσοστά εμφάνισης του φαινομένου (π.χ. Γερμανία, Δανία, Σουηδία), παρέχουν στους νέους προγράμματα *επαγγελματι-*

κής κατάρτισης και μαθητείας «διπλής εκπαιδευτικής διαδρομής» («διδικό σύστημα μαθητείας και επαγγελματικής κατάρτισης»). Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν ώρες εκπαίδευσης για τη μάθηση βασικών γνωστικών αντικειμένων και ώρες μάθησης στην εργασία (με εναλλαγή ωρών εκπαίδευσης την ίδια ημέρα ή σε διαφορετικές ημέρες της εβδομάδας). Τα προγράμματα αυτά επιτυγχάνουν την καλύτερη μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία (Gracey & Kelly, 2010).

*Συμπερασματικά, οι ερευνητές επίσημων φορέων διαφόρων χωρών φαίνεται να συμφωνούν ότι απαιτείται ο **σχεδιασμός και η υλοποίηση ευέλικτων στρατηγικών ευρέως φάσματος σε προληπτικό (π.χ. έγκαιρος εντοπισμός) και θεραπευτικό επίπεδο (π.χ. ενέργειες αντιμετώπισης του φαινομένου σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της ομάδας στόχου κάθε χώρας. Με άλλα λόγια, απαιτείται η εφαρμογή πολλών και διαφορετικών μεθόδων, πρακτικών και ενεργειών που θα καλύψουν τις ανάγκες κατά το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού νέων της εν λόγω ομάδας καθώς αυτή είναι ανομοιογενείς ως προς τη σύνθεσή της)** (E.C., 2015· Sissons & Jones, 2012).*

Σε συμφωνία με τους ερευνητές των χωρών μελών της, η E.E. συστήνει στις όποιες στρατηγικές αντιμετώπισης του φαινομένου να περιλαμβάνονται οι δράσεις: (E.C., 2015):

- **η θέσπιση και εφαρμογή εντατικής προσωπικής επαφής, συμβουλευτικής και παρακολούθησης (π.χ. κατά τη διάρκεια εκπαίδευσης ή ενός προγράμματος κατάρτισης) και μετά-παρακολούθησης (π.χ. μετά το πέρας ενός προγράμματος)**
- **η ανταλλαγή δεδομένων πληροφοριών μεταξύ των υπηρεσιών (εκπαιδευτικών, απασχόλησης, πρόνοιας κ.ά.)**
- **η συμμετοχή κατά το δυνατόν περισσότερων κοινωνικών εταίρων (επιχειρήσεις, φορείς, οργανισμοί) για την**

εφαρμογή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, μαθητείας και επαγγελματικής τοποθέτησης.

Καθώς το φαινόμενο των NEETs λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, η αντιμετώπισή του έχει τεθεί στο επίκεντρο των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διάφορες υποστηρικτικές δράσεις οργανώνονται στις περισσότερες χώρες, κυρίως στο πλαίσιο του προγράμματος Εγγυήσεων για τη Νεολαία (Youth Guarantee).

3. Εξειδικευμένο Πρόγραμμα επιμόρφωσης - ευαισθητοποίησης συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού/σταδιοδρομίας στο αντικείμενο “Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας για την υποστήριξη των NEETs (Νέοι 15-29 ετών οι οποίοι βρίσκονται εκτός δομών απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης)” στην Ελλάδα

Το έργο υλοποιήθηκε από τον ΕΟΠΠΕΠ σε συνεργασία με το ΚΑΝΕΠ της ΓΣΕΕ αξιοποιώντας τα πορίσματα της πανελλαδικής έρευνας (της πρώτης έρευνας εθνικής κλίμακας στην Ευρώπη) με τίτλο «Βαρόμετρο απόντων» που υλοποιήθηκε από το ΚΑΝΕΠ της ΓΣΕΕ, το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, τη GPO και το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή κ. Νίκο Παπαδάκη. Ειδικά αξιοποιήθηκαν τα στοιχεία για το ψυχολογικό προφίλ των ατόμων αυτών καθώς είναι ιδιαίτερα σημαντικά για το σχεδιασμό και την υλοποίηση κάθε συμβουλευτικής παρέμβασης.

Στο πλαίσιο του έργου επιδιώχθηκε η ανάπτυξη στοχευμένης μεθοδολογίας και επιστημονικού υποστηρικτικού υλικού

Συμβουλευτικής σταδιοδρομίας με στόχο την ενδυνάμωση των στελεχών συμβουλευτικής σταδιοδρομίας, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να υλοποιούν αποτελεσματικά παρεμβάσεις συμβουλευτικής σταδιοδρομίας σύμφωνα με τις ανάγκες των “NEET”, με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, της σχολικής διαρροής κ.λπ.

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του έργου, εκπονήθηκαν:

- Επιστημονικό υποστηρικτικό - εκπαιδευτικό υλικό ενημέρωσης - ευαισθητοποίησης για συμβούλους σταδιοδρομίας/επαγγελματικού προσανατολισμού για το ζήτημα των NEETs με βιβλιογραφική επισκόπηση και αποτύπωση των καλών πρακτικών και μεθόδων παρέμβασης που χρησιμοποιούνται σε χώρες της ΕΕ.
- Πλαίσιο προγράμματος επιμόρφωσης 35 ωρών για συμβούλους σταδιοδρομίας/επαγγελματικού προσανατολισμού με θέμα: «Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας Νέων NEETs» με βάση το ανωτέρω επιστημονικό υποστηρικτικό - εκπαιδευτικό υλικό και το προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης.

Το επιστημονικό υποστηρικτικό – εκπαιδευτικό υλικό ενσωμάτωσε τα σημαντικότερα στοιχεία της διεθνούς βιβλιογραφίας, μέσα από τη συστηματική ανασκόπησης της και σύμφωνα με τους όρους που διέπει την επιστημονική έρευνα.

Αναλυτικά, τα στάδια που ακολουθήθηκαν είναι:

- Ο καθορισμός σαφών κριτηρίων αξιοποίησης πληροφοριών και πρακτικών, λαμβάνοντας υπόψη το συγκεκριμένο σκοπό που καλείται να υπηρετήσει το υποστηρικτικό υλικό και με στόχο την εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου NEET
- η αναζήτηση και εντόπιση κατάλληλων πληροφοριών και πρακτικών στη διεθνή βιβλιογραφία, μελέτες, βάσεις δεδομένων, έρευνες κ.λπ.

- η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας/καταλληλότητας των πληροφοριών και των διεθνών πρακτικών
- η επιλογή των πληροφοριών και των πρακτικών και η σύνθεσή τους σε ένα ενιαίο προτεινόμενο πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης.

Η παρακολούθηση του εν λόγω προγράμματος είχε ως στόχο την απόκτηση από τους επαγγελματίες της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας βασικών γνώσεων και δεξιοτήτων, ώστε να:

- να γνωρίζουν το βασικό εννοιολογικό πλαίσιο του φαινομένου των NEETs βάσει της ευρωπαϊκής και διεθνούς βιβλιογραφίας
- να γνωρίζουν καλές πρακτικές και μεθόδους παρέμβασης που χρησιμοποιούνται σε διάφορες χώρες,
- να αναγνωρίζουν τις διαφορετικές ανάγκες των NEETs σε θέματα λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής και διαχείρισης σταδιοδρομίας.
- να έχουν στη διάθεσή τους ένα προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης
- να αξιοποιούν καλές πρακτικές και εργαλεία Επαγγελματικού Προσανατολισμού κατάλληλα για NEETs.
- να εφαρμόζουν τις κατάλληλες στρατηγικές παρέμβασης (βιωματικές δραστηριότητες, μελέτες περίπτωσης, ασκήσεις) και ενεργοποίησης των NEETs,
- να εντοπίζουν τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, αξίες, δυνατότητες και περιορισμούς κατά τη διαδικασία παροχής υποστήριξης στους NEETs

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε ανέλυσε τα εξής ζητήματα:

- Βασικές έννοιες και αποσαφήνιση ορισμών - Σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις - Ευρωπαϊκές προτεραιότητες
- Ειδικά χαρακτηριστικά και ανάγκες των NEETs
- Παρουσίαση καλών πρακτικών και μεθόδων παρέμβασης που χρησιμοποιούνται σε διάφορες χώρες,
- Θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης – προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης για τους NEETs
- Μεθοδολογία Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού: Ατομική, ομαδική συμβουλευτική των NEETs
- Ο ρόλος του Συμβούλου Σταδιοδρομίας στην αντιμετώπιση αναγκών των NEETs
- Εργαλεία και μέθοδοι ενεργοποίησης των NEETs για την ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης σταδιοδρομίας - Βιωματικές δραστηριότητες, μελέτες περίπτωσης, ασκήσεις ενεργοποίησης των NEETs

Στο θεωρητικό εγχειρίδιο εκπαίδευσης, παρουσιάζεται το βασικό θεωρητικό πλαίσιο για την Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας των NEETs, περιλαμβάνοντας την εννοιολογική αποτύπωση του φαινομένου βάσει της ευρωπαϊκής και διεθνούς βιβλιογραφίας, αποτύπωση των καλών πρακτικών και των καινοτόμων μεθόδων συμβουλευτικής παρέμβασης που χρησιμοποιούνται σε διάφορες χώρες καθώς και προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης. Στόχο του υλικού ήταν να βοηθήσει να αποκτήσουν οι Σύμβουλοι Σταδιοδρομίας μια συνολική θεώρηση του αντικειμένου και να τους βοηθήσει να αναγνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ανάγκες της ομάδας στόχου καθώς και τη μεθοδολογία συμβουλευτικής παρέμβασης που μπορούν να ακολουθήσουν.

Συμπληρωματικά, το Εγχειρίδιο Βιωματικών Ασκήσεων, εμπεριέχει δραστηριότητες και ασκήσεις τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν για την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των NEETs κατά τη συμβουλευτική διαδικασία, είτε σε ατομικό είτε σε ομαδικό επίπεδο.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα συνολικής διάρκειας 35 ωρών διαρθρώνεται ως εξής:

- διά ζώσης εκπαίδευση διάρκειας 25 διδακτικών ωρών, στη διάρκεια του τρέχοντος τριημέρου, και
- εξ' αποστάσεως εκπαίδευση διάρκειας 10 διδακτικών ωρών

Κατά τη διάρκεια του επιμορφωτικού σεμιναρίου δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο βιωματικό χαρακτήρα του προγράμματος. Κατόπιν της παρουσίασης των ειδικών χαρακτηριστικών της ομάδας των NEETs και των διαφόρων πρακτικών αντιμετώπισης του φαινομένου, αφιερώθηκαν δυο ημέρες εκπαίδευσης σε βιωματική μάθηση με εργασία σε ομάδες και συζήτηση πάνω σε πραγματικά παραδείγματα, μελέτες περίπτωσης, βιωματικές ασκήσεις σε υποομάδες, ενισχύοντας τη συμμετοχή των Συμβούλων στην όλη διαδικασία.

Στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης:

1. προτάθηκε πρόσθετο επιστημονικό υλικό για μελέτη σε ηλεκτρονική μορφή (σύνδεσμοι - links) ώστε να εμβαθύνουν περισσότερο σε κάποια θέματα.
2. προτάθηκαν κάποιες μελέτες περίπτωσης βάσει των οποίων οι εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν να σχεδιάσουν την ανάλογη συμβουλευτική προσέγγιση για την στήριξη της ενεργοποίησης και επαγγελματικής ανάπτυξης του εν λόγω ατόμου NEET.

Το **θεωρητικό πλαίσιο** που επιλέχθηκε στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συστήματος μεθοδολογικής παρέμβασης συγκροτεί μια προσέγγιση που παρέχει κυρίως μια στάση και φιλοσοφία αναζήτησης νοήματος και υπευθυνότητας στο πρόσωπο του συμβουλευόμενου, ενεργού εμπλοκής του στις διαδικασίες που επιτελούνται, ενώ ως προς τη μεθοδολογία του, δίνει τη δυνατότητα στο σύμβουλο να είναι πιο ελεύθερος και εκλεκτικός σε αυτά που προτείνονται. Όσον αφορά τις εργασίες που αναλαμβάνει ένας σύμβουλος, αυτές ποικίλουν ανάλογα το πλαίσιο εφαρμογής του. Άλλες εργασίες και λειτουργίες επιτελεί ένας σύμβουλος ως αυτοαπασχολούμενος και άλλες στο πλαίσιο ενός οργανισμού ή μιας υπηρεσίας (Συμβουλευτική, 2008).

Η διαμόρφωση ενός συνειδητού επαγγελματικού σχεδίου για την ομάδα των συμβουλευόμενων, οι οποίοι βρίσκονται σε μεγάλο διάστημα αποχής από οποιασδήποτε μορφής εκπαίδευση, κατάρτιση ή εργασία, συνιστά ένα από τα πιο απαιτητικά βήματα που καλείται το άτομο να επιτελέσει στο συγκεκριμένο στάδιο πορείας της ζωής του και με δεδομένα τα χαρακτηριστικά και κυρίως τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη ομάδα συμβουλευόμενων. Το εν λόγω επιστημονικό υποστηρικτικό υλικό-μεθοδολογία συμβουλευτικής παρέμβασης, βασίστηκε σε παλαιότερα ολοκληρωμένα και ερευνητικά τεκμηριωμένα θεωρητικά σχήματα καθώς και σε νέες θεωρήσεις και πρακτικές της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και του Προσανατολισμού, εστιάζοντας σε μεθόδους και τεχνικές που επεκτείνονται σε νέους τομείς αλλά εκτιμώνται ως αποτελεσματικοί για τη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο. Στο πλαίσιο αυτό, τα τελευταία χρόνια αρκετοί θεωρητικοί υπογραμμίζουν αρχικά την ανάγκη περαιτέρω έρευνας σε ό,τι αφορά τους ατομικούς παράγοντες και τα χαρακτηριστικά του ατόμου, αλλά κυρίως τονίζουν την ανάγκη να μετατοπιστεί η έμφαση των σχετικών με την ανάπτυξη επαγγελματικών θε-

μάτων, στο συνδυαστικό ρόλο που διαδραματίζουν περιβαλλοντικοί παράγοντες (μακροπρόθεσμοι και βραχυπρόθεσμοι όπως π.χ. η δομή των ευκαιριών που διατρέχει το δεδομένο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο που ζει το άτομο, το πλαίσιο σχέσεων του ατόμου με το άμεσο και έμμεσο κοινωνικό του περιβάλλον, τα σημαντικά πρόσωπα σε αυτό, κ.ά.) μεταξύ τους (συνδυαστικός έλεγχος) και με τους ατομικούς παράγοντες⁵. Πολύ περισσότερο, προτείνουν τη συνθετική θεώρηση διαφόρων θεωρητικών σχημάτων, ώστε η όποια έρευνα και φυσικά πρακτική εφαρμογή σε επίπεδο συμβουλευτικής διαδικασίας, να είναι πιο ολοκληρωμένη, ενώ τα ευρήματα θα αξιοποιηθούν κυρίως για το σχεδιασμό καταλληλότερων και αποτελεσματικότερων παρεμβάσεων (Blustein, 2001· Flum, 2001· Wringt & Perrone, 2008).

Επιπλέον, η αντίληψη που σηματοδοτεί την ανάπτυξη και τον σχεδιασμό στρατηγικών αντιμετώπισης των θεμάτων διαχείρισης σταδιοδρομίας για το σύγχρονο άνθρωπο και συνακόλουθα και τη μεθοδολογία του παρόντος οδηγού, *συμπεριλαμβάνει την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων* για την αντιμετώπιση των συναισθημάτων που συνοδεύουν την πολυπλοκότητα, αστάθεια και το ρηξικέλευθο των αλλαγών στη ζωή και την εργασία αλλά και την αντιμετώπιση των όποιων δομικών εμποδίων (π.χ. της οικογένειας) ή άλλων εμποδίων προδιάθεσης (δυνατότητες και γνώσεις, εκπαίδευση, κατάρτιση, γνώση της αγοράς) (Cardoso & Moreira, 2009· Hearne, 2010· ό.α. στο Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Αργυροπούλου & Δρόσος, 2013). Η υιοθέτηση αυτής της αντίληψης και η συγκρότηση ενός μοντέλου παρέμβασης σύμφωνα με τις τάσεις

5. Για παράδειγμα, στο εύρος των περιβαλλοντικών παραγόντων, κυρίαρχη θέση κατέχουν οι διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο οικογενειακό πλαίσιο. Σε ό,τι αφορά το πλαίσιο των σχέσεων του ατόμου με σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντός του, κυρίαρχη θέση κατέχουν οι γονείς του (Hargrove, Creagh & Burgess, 2002· Hargrove, Inman & Crane, 2005· Scott & Malinkrodt 2005· Whiston & Keller, 2004· Wright & Perrone, 2008).

της διεθνούς βιβλιογραφίας σε θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο αποτέλεσαν το πνεύμα με βάση το οποίο εκπονήθηκε το επιστημονικό υποστηρικτικό υλικό, το οποίο αποτέλεσε και το εκπαιδευτικό υλικό του επιμορφωτικού προγράμματος.

Βασικές θεωρίες πάνω στις οποίες βασίστηκε η εκπόνηση του επιστημονικού εκπαιδευτικού υλικού και το προτεινόμενο πλαίσιο συμβουλευτικής παρέμβασης είναι:

- Η Λογοθεραπεία (Logotherapy) του Victor Frankl
- Η Θεωρία της Μάθησης (Learning theory) και του Τυχαίου (Happenstance Learning Theory) του J. Krumboltz
- Η Θεωρία της Αυτό-αποτελεσματικότητας (Self-Efficacy) του Bandura 3.1.3.α Η έννοια του όρου αυτοαποτελεσματικότητα
- Πηγές διαμόρφωσης της αυτοαποτελεσματικότητας
- Η Κοινωνικο-Γνωστική Θεωρία της Σταδιοδρομίας (Social Cognitive Career Theory) των Lent, Brown και Hackett
- Μοντέλα επαγγελματικής ανάπτυξης

Τα Στάδια της Ατομικής Συμβουλευτικής Παρέμβασης που προτείνονται:

- Στάδιο 1^ο: Συμβουλευτική Σχέση-Διερεύνηση Αιτήματος
- Στάδιο 2^ο: Διευκόλυνση αυτογνωσίας
- Στάδιο 3^ο: Διερεύνηση του προσωπικού αντιληπτικού πλαισίου ζωής και εργασίας
- Στάδιο 4^ο: Αναγνώριση και καθορισμός προσωπικών και επαγγελματικών στόχων
- Στάδιο 5^ο: Διαδικασία προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης
- Στάδιο 6^ο: Αξιολόγηση και στάθμιση των στόχων - Δημιουργία εναλλακτικών

- Στάδιο 7^ο: Δράση-Πραγματοποίηση της επιλογής
- Στάδιο 8^ο: Διαδικασία παρακολούθησης του συμβουλευόμενου
- Στάδιο 9^ο: Κλείσιμο-Τερματισμός της Συμβουλευτικής Διαδικασίας

Συνολικά υλοποιήθηκαν από τον ΕΟΠΠΕΠ δύο επιμορφωτικά σεμινάρια σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη στα οποία συμμετείχαν 450 Σύμβουλοι Σταδιοδρομίας και επαγγελματίες συναφών κοινωνικών υπηρεσιών από όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας αξιολόγησης του περιεχομένου του επιμορφωτικού σεμιναρίου⁶:

- Το 80% των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι ήταν ικανοποιημένοι ή πολύ ικανοποιημένοι σχετικά με το περιεχόμενο του σεμιναρίου.
- Οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι υπάρχει αλληλουχία και ενδιαφέρον στις θεματικές ενότητες ικανοποιητική σύνδεση θεωρίας-πράξης και χρήση βιωματικών προσεγγίσεων.
- Οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι θα έχει συνεισφορά στην προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη σε ποσοστό 76%.
- Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων έκριναν το υποστηρικτικό υλικό που τους δόθηκε ως πολύ χρήσιμο και ότι στο επιμορφωτικό σεμινάριο έγινε προσφορά ερεθισμάτων για περαιτέρω έρευνα-αναζήτηση.

---

6. Τα στοιχεία αξιολόγησης αφορούν πορίσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο 2016 με τη συμμετοχή 200 περίπου συμμετεχόντων Συμβούλων από την κεντρική και Νότια Ελλάδα στο επιμορφωτικό σεμινάριο με θέμα «Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας Νέων ηλικίας 15-29 ετών εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs)» που υλοποιήθηκε στην Αθήνα στις 10, 11, 12 Οκτωβρίου 2016. Η συλλογή των εμπειρικών δεδομένων έγινε με την συμπλήρωση ανώνυμου ερωτηματολογίου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bookmann, B., & Nielen, S., (2016). Mentoring disadvantaged youths during school-to-work transition: evidence from Germany. *IAW (Institute für Angewandte Wirtschaftsforschung, E.V), Discussion Papers, March 2016, (123)*.
- Blustein, D.L., (2001). The interface of work and relationships: critical knowledge for 21st century psychology. *The Counseling Psychologist*, 29, 179-192. Frankl V., (1955), Ο Ιατρός και η Ψυχή. Εισαγωγή στη Λογοθεραπεία. Νέα Υόρκη: 1955.
- Britton, J., Gregg, P., Mcmillan, L., & Mitchell, S., (2011). *The Early Bird Preventing Young People from becoming a NEET statistic*. Department of Economics and CMPO, University of Bristol.
- Career Development Institute (2014). *Careers Guidance in Schools and Colleges. A Guide to Best Practice and Commissioning Careers Guidance Services*. Uk. <http://www.thecdi.net>
- Cedefop, (2010). Ευρωπαϊκό Κέντρο για την ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης *Guiding at risk youth through learning to work*. Research Paper No3. Luxemburg: Publications Office for the European Union. http://cecefop.europa.eu/EN/Files/5503_en.pdf.
- Colley, H., (2007). Mentoring for young people not in education, employment or training: a “NEET” solution, but to whose problems? *Nuffield Review of 14-19 Education and Training*, available online at: <http://www.nuffield14-19review.org.uk/files/documents121-1.pdf>
- Estonia, Support Programme “Youth Prop Up”. www.tugila.ee
- European Commission., (2015). PES practices for the outreach and activation of NEETs. Anne-Mari Hall, Helen Metcalfe, Pat Irving (Writers March). E.U: 2015. <http://>

- www.europa.eu
- European Lifelong Guidance Policy Network, (2012). ELGPN Tool No1. Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit.
- Flum, H. (2001). Relational dimensions in career development. *Journal of Vocational Behavior*, 59, 1-16.
- Gracey, S., & Kelly, Sc., (2010). *Changing the NEET mindset. Achieving more effective transitions between education and work*. UK: LSN (Learning & Skills Network).
- Hughes, D., & Graton, G., (2009). *Literature review of research on the impact of careers and guidance-related interventions*. CfBT Education Trust. www.cfbt.com
- Hughes, D., & Borbély-Pecze T.B., (2012). Ανεργία των νέων: Μια κρίση ανάμεσά μας- Ο ρόλος των πολιτικών της Δια Βίου Συμβουλευτικής και το Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN) [Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Πολιτική στη διά βίου Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό]. Μτφ στην ελληνική γλώσσα: Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., 2012
- Hargrove, B.K., Creagh, M.G., & Burgess, B.L., (2002). Family interaction patterns and predictors of vocational identity and career decision-making self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 61, 185-201.
- Hargrove, B.K., Inman, A.G., & Crane, R.L., (2005). Family interaction patterns, career planning attitudes, and vocational identity of high school students. *Journal of Career Development*, 31, 263-278.
- Kettlewell, K., Southcott, C., Stevens, E., & McCrone, T., (2012). *Engaging the Disengaged* (NFER Research Programme: From Education to Employment). Slough: NFER.

- McCrone, T. and Filmer-Sankey, C., (2012). *A Review of Careers Professionals' Involvement with Schools in the UK* (NFER Research Programme: From Education to Employment). Slough: NFER (online). Available: <http://www.nfer.ac.uk/publications/RCPI01> {16 November, 2012}.
- Meginnson, D., & Clutterbuck, D., (1995). *Mentoring in action: a practical guide for managers*. London: Koga Page.
- Neet toolkit., DCDF-00322-2008. *Reducing the proportion of young people not in education, employment or training (NEET)*. Department for Children, schools, families. Uk. ISBN: 978-1-84775-146-1. http://www.dcsf.gov.uk/14-19/documents/neet_strategy_0803.pdf
- Research Report, DFE-RR 065, Uk., (2010). *What works re-engaging young people who are not in education, employment or training (NEETS). Summary of Evidence from the activity agreement pilots and the entry to learning pilots*. Young people Analysis Division. Department of Education, Uk., ISBN: 978-1-84775-833-0.
- Scott, A.B., & Mallinckrodt, B., (2005). Parental emotional support, science, self- efficacy and choice of science major in undergraduate women. *The Career Development Quarterly*, 53, 263-273.
- Sissons, P., & Jones K., (2012). Lost in transition? The changing labour market and young people not in employment, education or training. The Work Foundation (Part of Lancaster University). Uk.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Αργυροπούλου, Αικ., & Δρόσος, Ν., (2013). Ανάπτυξη Δεξιοτήτων Διαβίου Διαχείρισης Σταδιοδρομίας: Θεωρητικό Πλαίσιο. Αθήνα: ΕΟΠ-ΠΕΠ
- Συμβουλευτική, (2008). Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), (Συντονιστής ΜΕΝΤΩΡ Εκπαιδευτική Α.Ε.- ΔΕΛΤΑ Αναπτυξιακή και Εκπαιδευτική Α.Ε.-

ΤΕΧΝΙΚΗ Εκπαιδευτική Α.Ε. – INTEGRATION Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης Α.Ε. (Ανάδοχος).
<http://repository.edu111.gr/edu111/bitstream/10795/1369/2/1369/pdf>

- Χαροκοπάκη. Α.,(2006). «Ανάπτυξη Κομβικών Δεξιοτήτων και Ικανοτήτων των Νέων για την Ένταξή τους στην Αγορά Εργασίας. Προκλήσεις και Νέες Πρακτικές». *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, Δεκέμβριος 2006, σ.σ. 75-97.
- Wright S.L., & Perrone K.M., (2008). The impact of attachment on career-related variables: A review of the literature and proposed theoretical framework to guide future research. *Journal of Career Development*, 35, 87-106.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΩΡΗ
ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ:
ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΕΠΙΟΜΕΝΑ ΒΗΜΑΤΑ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ;

Ρένα Ψηφίδου¹

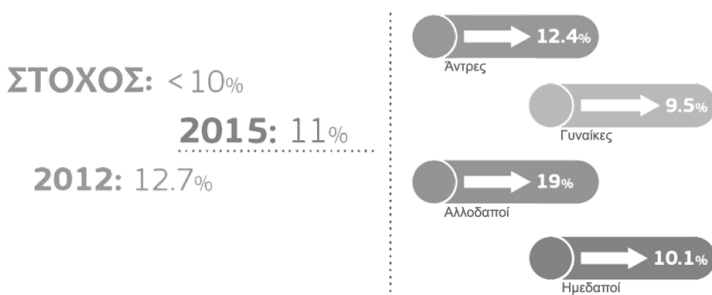
1. Εισαγωγή

Το 2015, το ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και κατάρτισης στην ΕΕ είχε μειωθεί και ανερχόταν σε μόλις μία ποσοστιαία μονάδα πάνω από τον στόχο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για μικρότερο του 10%. Η ενθαρρυντική αυτή τάση οφείλεται εν μέρει στα πολυάριθμα προγράμματα και πρωτοβουλίες που υλοποιήθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη τα τελευταία τριάντα χρόνια για την υποστήριξη των νέων που ενδέχεται να εγκαταλείψουν πρόωρα την εκπαίδευση.

---

1. Η Δρ Ρένα Ψηφίδου είναι Expert στο Department for learning and employability (DLE) του CEDEFOP.

Γράφημα 1. Πρόοδος ως προς την επίτευξη του ευρωπαϊκού στόχου 2020

Πηγή: Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και κατάρτισης, 2016

Παρ' όλα αυτά, ο αριθμός των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής) εξακολουθεί να είναι πολύ μεγάλος: 4.4 εκατομμύρια νέοι εγκαταλείπουν το σχολείο πριν ολοκληρώσουν την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με δυσάρεστες συνέπειες τόσο για την επαγγελματική τους εξέλιξη όσο και την προσωπική τους ολοκλήρωση. Τα στοιχεία δείχνουν με σαφήνεια ότι οι νέοι που εγκαταλείπουν πρόωρα κινδυνεύουν περισσότερο από μακροχρόνια ανεργία και φτώχεια. Στην τρέχουσα οικονομική κρίση η οποία έγινε ορατή από το 2008, η ανεργία επηρεάζει ως επί το πλείστον άτομα που εγκατέλειψαν την εκπαίδευση πριν ή ακριβώς μετά την ολοκλήρωση της κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσιο). Περισσότερο του 50% των 12 εκατομμυρίων μακροχρόνια ανέργων έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Οι εργαζόμενοι με χαμηλού επιπέδου επαγγελματικά προσόντα είναι πέντε φορές πιθανότερο να έχουν χαμηλές απολαβές.

Ωστόσο, παρά τις πανευρωπαϊκές προσπάθειες κατανόησης και αντιμετώπισης του προβλήματος της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης, ελάχιστα γνωστές είναι οι

ατομικές διαδρομές των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα το εκπαιδευτικό σύστημα. Τι είδους πρόγραμμα εκπαίδευσης/κατάρτισης εγκατέλειψαν; Για ποιο λόγο; Πόσοι από αυτούς επέστρεψαν στο εκπαιδευτικό σύστημα; Πόσοι επέλεξαν την επαγγελματική εκπαίδευση ως επιλογή δεύτερης ευκαιρίας; Πόσοι, τελικά, περατώνουν τις σπουδές τους;

Μέχρι στιγμής, οι στατιστικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιτρέπουν μόνο την ποσοτικοποίηση του εν γένει φαινομένου, καθώς δεν διακρίνουν μεταξύ πρόωρης εγκατάλειψης της γενικής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης, ούτε ταξινομούν σε κατηγορίες τα άτομα τα οποία εγκαταλείπουν πρόωρα το εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι σημαντικότερες κατηγορίες των ατόμων αυτών θα μπορούσαν να είναι οι εξής:

- άτομα που δεν ξεκίνησαν ποτέ κάποιο πρόγραμμα σπουδών ή κατάρτισης στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση;
- άτομα που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση (όσοι δεν ολοκλήρωσαν κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση);
- καθώς και οι κάτοχοι μη πιστοποιημένων προσόντων (όσοι ολοκλήρωσαν κάποιο πρόγραμμα σπουδών ή κατάρτισης στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση χωρίς όμως να επιτύχουν στις τελικές εξετάσεις και να λάβουν το σχετικό πιστοποιητικό).

Η ανάγκη κάλυψης αυτών των ελλείψεων ώθησε το Cedefop να ξεκινήσει, το 2013, ένα τετραετές έργο ανάλυσης δευτερογενών δεδομένων τα οποία συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος του ΟΟΣΑ για τη διεθνή αξιολόγηση των ικανοτήτων των ενηλίκων (PIAAC) και των ερευνών της Eurostat για το εργατικό δυναμικό και την εκπαίδευση των ενηλίκων (Labour Force Survey, LFS), καθώς και πρωτο-

γενών δεδομένων τα οποία συγκεντρώθηκαν από επιλεγμένες χώρες (όπως τη Γαλλία και την Ολλανδία). Τα αποτελέσματα του έργου θέτουν στη διάθεση των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής μια πληρέστερη βάση δεδομένων, ώστε να μπορούν να λάβουν μέτρα πρόληψης, παρέμβασης ή αντιστάθμισης με στόχο την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης.

2. Ο ευρωπαϊκός ορισμός και οι περιορισμοί του

Για διεθνείς συγκρίσεις, τα εθνικά στατιστικά στοιχεία αποτυπώνονται με βάση τον ορισμό της Eurostat, δηλαδή αναφέρονται σε άτομα 18 έως 24 ετών που έχουν ολοκληρώσει μόνο τα επίπεδα 2 και 3Γ της διεθνούς πρότυπης ταξινόμησης της εκπαίδευσης (ISCED), δεν διαθέτουν άλλα επαγγελματικά προσόντα και δεν έχουν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτιση τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες πριν από την έρευνα. Όμως, οι σχετικοί ορισμοί, καθώς και οι αντιλήψεις, διαφέρουν σημαντικά μεταξύ χωρών.

Ανακολουθίες στον ορισμό του φαινομένου εντοπίζονται ακόμη και εντός χωρών. Για παράδειγμα, ο μαθητευόμενος μπορεί να ταξινομείται άλλοτε ως εκπαιδευόμενος και άλλοτε ως εργαζόμενος. Σε ορισμένες χώρες, όσοι διακόπτουν ένα πρόγραμμα κατάρτισης θεωρούνται ότι εγκατέλειψαν πρόωρα, ακόμη κι αν έχουν ξεκινήσει άλλο πρόγραμμα. Από τα τρέχοντα στατιστικά στοιχεία δεν μπορεί να προσδιοριστεί εάν όσοι εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση επανέρχονται λίγο αργότερα, ή σε μεγαλύτερη ηλικία. Επίσης, η ίδια η δομή της επαγγελματικής εκπαίδευσης ενδέχεται να επηρεάζει τον τρόπο υπολογισμού των ατόμων που την εγκαταλείπουν.

Με άλλα λόγια, ο ευρωπαϊκός ορισμός είναι ένας για διαφορετικά φαινόμενα και δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις διαφοροποιήσεις που έγκειται σε εθνικό επίπεδο των χωρών. Τέλος όπως προαναφέρθηκε, τα στατιστικά στοιχεία της ΕΕ δεν κάνουν διάκριση μεταξύ όσων εγκαταλείπουν την επαγγελματική εκπαίδευση και όσων εγκαταλείπουν την εκπαίδευση γενικής κατεύθυνσης², με αποτέλεσμα να μην μπορούν να διαμορφωθούν στοχευμένες πολιτικές εκεί που εντοπίζονται πιο αυξημένα τα ποσοστά εγκατάλειψης.

3. Νέα στοιχεία του Cedefop

Η ανάλυση του Cedefop αποδεικνύει ότι οι εμπειρίες εγκατάλειψης δεν είναι ταυτόσημο με το φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης. Συγκεκριμένα:

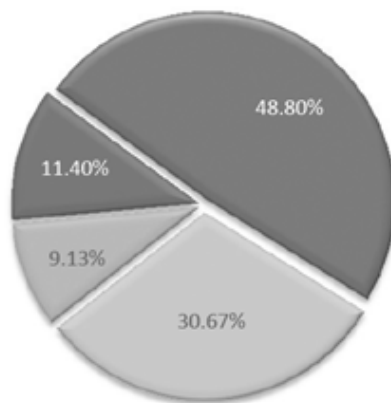
- το 58% αυτών που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση πρόωρα δεν έχουν ξεκινήσει το επόμενο επίπεδο (non-starters);
- το 42% έχουν βιώσει περιστατικό εγκατάλειψης (drop outs);
- το 1/3 των ατόμων με εμπειρίες εγκατάλειψης εκπαίδευσης επιτυγχάνουν πιστοποίηση μετα-υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οι περισσότεροι από αυτούς αποκτούν πιστοποιήσεις ΕΕΚ;
- Παρ' όλα αυτά, η πλειονότητα εκείνων που εγκαταλείπουν το σχολείο κάποια στιγμή, παραμένουν εκτός εκπαίδευσης (early leavers).

---

2. Πάντως σε ορισμένες χώρες η διάκριση αυτή καταγράφεται.

Γράφημα 2. Ποσοστό νέων (ηλικίας 16 έως 43 ετών) οι οποίοι εγκαταλείπουν πρόωρα τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και εν συνεχεία αποκτούν τίτλο σπουδών της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέσω της συμμετοχής τους σε προγράμματα ΕΕΚ

- Ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης, ISCED 3
- Ποσοστό εγκατάλειψης της εκπαίδευσης στο επίπεδο ISCED 3 και ποσοστό ολοκλήρωσης προγραμμάτων σπουδών στο ISCED 3 ή 4 μέσω συμμετοχής σε προγράμματα ΕΕΚ
- Ποσοστό εγκατάλειψης της εκπαίδευσης στο επίπεδο ISCED 3 και ποσοστό ολοκλήρωσης προγραμμάτων σπουδών στο ISCED 3 ή 4 μέσω συμμετοχής σε προγράμματα γενικής εκπαίδευσης
- Ποσοστό εγκατάλειψης της εκπαίδευσης στο ISCED 3 και ποσοστό ολοκλήρωσης προγραμμάτων σπουδών στο ISCED 5 ή σε ανώτερο επίπεδο (*)

* δεν τέθηκε ερώτημα σχετικά με τον προσανατολισμό της ΕΕΚ.

Πηγή: Υπολογισμοί του Cedefop βάσει στοιχείων του προγράμματος PIAAC

4. Αίτια πρόωρης εγκατάλειψης από την ΕΕΚ

Γιατί οι νέοι εγκαταλείπουν πρόωρα την επαγγελματική εκπαίδευση; Οι λόγοι είναι πολλοί. Μπορεί κάλλιστα ο νέος

να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα, αλλά να το εγκαταλείψει στην πορεία διότι συνειδητοποιεί ότι δεν ήταν αυτό ακριβώς που ήθελε. Ενδεχομένως να μην του ταιριάζει το είδος ή το επίπεδο του προγράμματος ή του επαγγέλματος που επέλεξε, κ.λπ. ως αποτέλεσμα ακατάλληλου ή ελλιπού επαγγελματικού προσανατολισμού. Στο στάδιο αυτό ο νέος χρειάζεται καθοδήγηση και ένα ενθαρρυντικό οικογενειακό περιβάλλον ώστε να μπορέσει να αποφασίσει το επόμενο βήμα του. Χωρίς σωστή καθοδήγηση, τέτοια πρόσκαιρα εμπόδια μπορεί να τον οδηγήσουν σε πρόωρη εγκατάλειψη των σπουδών του.

Εξάλλου, τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας επηρεάζουν με πολλούς τρόπους το ποσοστό των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση. Όταν, για παράδειγμα, υπάρχει μεγάλη προσφορά θέσεων εργασίας για τις οποίες δεν απαιτούνται ιδιαίτερα προσόντα, μπορεί, από οικονομικής απόψεως, να είναι εύλογη η πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης. Όμως οι θέσεις αυτές σπανίζουν πια και όπως είδαμε οδηγούν σε πολύ χαμηλές απολαβές και τέλμα στην επαγγελματική εξέλιξη.

Άλλος σχετικός παράγοντας είναι οι μισθολογικές διαφορές, που ενδέχεται να μην αντικατοπτρίζουν το επίπεδο των προσόντων. Για παράδειγμα, οι ρυθμίσεις, που διέπουν τις θέσεις εργασίας στον αναπτυσσόμενο τομέα των υπηρεσιών σε κάποιες χώρες είναι πιο χαλαρές και οι μισθολογικές διαφορές μεταξύ ενός απόφοιτου και ενός ανειδίκευτου εργαζόμενου είναι πολύ μικρές, με αποτέλεσμα να παρέχονται λιγότερα κίνητρα για την απόκτηση προσόντων. Επιπλέον, μπορεί οι εργοδότες να προσφέρουν εργασία σε μαθητευόμενους προτού αυτοί ολοκληρώσουν την κατάρτισή τους. Τέλος, ορισμένοι εγκαταλείπουν την επαγγελματική εκπαίδευση γιατί βρίσκουν θέσεις εργασίας στο εξωτερικό, οι οποίες, ενώ δεν απαιτούν ιδιαίτερα προσόντα, αμείβονται καλύτερα από πιο απαιτητικές θέσεις στην πατρίδα.

Η οικονομική κρίση έχει περιορίσει σημαντικά τις ευκαιρίες για μαθητεία λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ΜΜΕ και οι πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας καθώς και για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», έχουν καταργήσει περισσότερες από 3,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας³ και έχουν περιορίσει σημαντικά τις προσλήψεις εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, ενώ το κλείσιμο βιομηχανικών μονάδων εργασίας επηρεάζει όλους τους εργαζομένους, αλλά κυρίως τους νέους. Η μαθητεία και τα συστήματα διττής εκπαίδευσης που συνδυάζουν διδασκαλία στην τάξη και επαγγελματική κατάρτιση βοηθούν στη βελτίωση της μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία και τη συνακόλουθη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των δεξιοτήτων που αποκτώνται στο πλαίσιο της κατάρτισης και των αναγκών της αγοράς εργασίας. Για τις χώρες εκείνες που η μαθητεία είναι υποχρεωτική προϋπόθεση της ολοκλήρωσης ενός προγράμματος σπουδών, η αδυναμία εύρεσης είναι συχνά ένας παράγοντας που εμποδίζει τους μαθητές να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

Επίσης συχνό είναι το φαινόμενο οι μαθητευόμενοι να εγκαταλείπουν κάποιο πρόγραμμα μαθητείας λόγω έλλειψης ετοιμότητας για δουλειά και προβληματικών σχέσεων στο εργασιακό περιβάλλον.

Οι ανεπαρκείς εκπαιδευτικές επιδόσεις και η χαμηλή αυτογνωσία, συνδεδεμένη με συνεχείς μαθησιακές αποτυχίες κρούει τον κώδωνα του κινδύνου πρόωρης εγκατάλειψης.

Τέλος, είναι πλέον επαρκώς τεκμηριωμένα σε ολόκληρη την Ευρώπη τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων εκείνων που έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εγκαταλείψουν πρόωρα την εκπαίδευση. Τείνουν να είναι άνδρες, να είναι

---

3. Τα στοιχεία αυτά αφορούν το έτος 2013.

χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, να ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (όπως οι μετανάστες) ή να αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες. Μαθητές μεταναστευτικής ή εθνικής μειονοτικής προέλευσης βρίσκονται συχνότερα σε κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης από την εκπαίδευση.

5. Ποιος είναι ο ρόλος της ΕΕΚ;

Η ΕΕΚ είναι μια ιστορία αντιφάσεων. Από την μια πλευρά είναι μέρος του προβλήματος, αφού συχνά παρουσιάζονται υψηλότερα ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης στην ΕΕΚ από ότι στη γενική εκπαίδευση (Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Κάτω Χώρες, Γαλλία). Αυτός δεν είναι όμως ο γενικός κανόνας, δι-αφοροποιείται από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από τους τομείς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Μέσα στην ίδια χώρα μπορεί κάποια προγράμματα ΕΕΚ να παρουσιάζουν πολύ χαμηλά ποσοστά εγκατάλειψης και άλλα μεγαλύτερα.

Από την άλλη πλευρά, η ΕΕΚ μπορεί να προσφέρει την λύση στο πρόβλημα της πρόωρης εγκατάλειψης. Καλύπτοντας ένα πολύ ευρύ φάσμα τομέων, προσελκύει κατά κανόνα σπουδαστές που δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Τα νέα στοιχεία του Cedefop δείχνουν ότι η πλειονότητα εκείνων που κινδυνεύουν με πρόωρη εγκατάλειψη και μετακινούνται σε κάποιο πρόγραμμα ΕΕΚ, επιτυγχάνουν να αποφοιτήσουν (π.χ. στο Βέλγιο, Γαλλία, Κάτω Χώρες).

Επίσης οι χώρες που έχουν υψηλή συμμετοχή σε προγράμματα ΕΕΚ (πάνω από το 65% των μαθητών είναι εγγεγραμμένοι στην ΕΕΚ) παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά εγκατάλειψης (π.χ. στο Λουξεμβούργο, Σλοβενία, Τσεχική Δημοκρατία, Κάτω Χώρες, Σλοβακία, Κροατία, Φινλανδία, Αυστρία, Βέλγιο).

Η ανάλυση του Cedefop δείχνει ότι οι χώρες με υψηλό ποσοστό θέσεων μαθητείας τείνουν να παρουσιάζουν μειωμένα ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης (Δανία, Γερμανία, Ελβετία, Αυστρία). Ωστόσο, δεν ισχύει κατ' ανάγκην το αντίθετο. Η στελέχωση θέσεων μαθητείας παρέχει στους νέους ισχυρά κίνητρα, καθώς με τον τρόπο αυτόν εισέρχονται στον κόσμο της εργασίας και αποκτούν τη δυνατότητα να χαράξουν ένα προσωπικό όραμα για το μέλλον τους. Όσοι προτιμούν τις λιγότερο θεωρητικές μορφές μάθησης σπεύδουν να δρέψουν τα οφέλη της πρακτικής προσέγγισης.

Η επαγγελματική εκπαίδευση προσφέρει επίσης εναλλακτικές λύσεις σε όσους έχουν εγκαταλείψει πρόωρα την εκπαίδευση. Όπως είδαμε νωρίτερα, η πλειοψηφία αυτών που αποφασίζουν να επιστρέψουν στο εκπαιδευτικό σύστημα μετά από μια ή πολλαπλές εμπειρίες εγκατάλειψης, επιλέγουν την ΕΕΚ και επιτυγχάνουν να ολοκληρώσουν το πρόγραμμα και να αποκτήσουν πιστοποίηση μετα-υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

6. Συμπεράσματα

Μέρος της λύσης για το πρόβλημα της πρόωρης εγκατάλειψης μπορεί να είναι η ανάπτυξη συστημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης υψηλής ποιότητας, με καθηγητές και εκπαιδευτές υψηλής ειδίκευσης, καινοτόμες μεθόδους μάθησης, υποδομές και εγκαταστάσεις υψηλής ποιότητας, υψηλή συνάφεια με την αγορά εργασίας και διεξόδους για περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτιση. Για να επιτευχτεί αυτό μεταξύ άλλων η πρόσφατη μελέτη του Cedefop (2016) προτείνει πέντε κατευθυντήριες γραμμές:

6.1. Σχεδιασμό στοχευμένων μέτρων ανάλογα με τα προφίλ των ατόμων

Είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο σχεδιασμός στοχευμένων και αποτελεσματικών μέτρων πολιτικής όσον αφορά την κατάρτιση που συνδέεται με την αγορά εργασίας, με στόχο την αποτροπή και την καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και τον μετριασμό του τεράστιου ατομικού και κοινωνικού κόστους που αυτή συνεπάγεται.

Πολιτικές και μέτρα για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης από την εκπαίδευση και την κατάρτιση είναι πιο πιθανό να επιτύχουν εάν λαμβάνουν υπόψη τους διαφορετικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την απόφαση αυτή και να είναι προσαρμοσμένες στα ειδικά χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των νέων που διατρέχουν τέτοιο κίνδυνο.

Η ανάλυση του Cedefop στην προσπάθεια να κατανοήσει βαθύτερα τα αίτια που οδηγούν στην πρόωρη εγκατάλειψη της ΕΕΚ και τις ιδιαίτερες ανάγκες που έχουν οι μαθητές σε κίνδυνο, σχεδίασε έξι ατομικά προφίλ αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές αντιδρούν στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής τους σταδιοδρομίας. Τα προφίλ αυτά παρουσιάζουν έναν μαθητή που σταδιακά χάνει το ενδιαφέρον του για μάθηση, παρουσιάζει χαμηλές εκπαιδευτικές επιδόσεις, είναι συχνά απών έως ότου καταλήγει να εγκαταλείψει πρόωρα το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Πίνακας 1. Προφίλ ατόμων σε κίνδυνο εγκατάλειψης ή που έχουν ήδη εγκαταλείψει

	<p>Μαθητές που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση Δεν είναι ριζικά διαφορετικοί από τους άλλους μαθητές. Οι εκπαιδευτικές τους επιδόσεις είναι σε μεσαία επίπεδα ή κάτω του μέσου όρου και έχουν χαμηλές προσδοκίες για το ακαδημαϊκό τους μέλλον. Η εκπαίδευση δεν αποτελεί κύριο ενδιαφέρον: χρειάζονται κίνητρα και ενθάρρυνση για να αυξήσουν τις φιλοδοξίες τους.</p>
	<p>Μαθητές που εγκαταλείπουν εξαιτίας των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην προσαρμογή μετά από μετάβαση Αρχίζουν τη διαδικασία εγκατάλειψης κατά τη μεταβατική περίοδο από το ένα κομμάτι στο άλλο. Αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προσαρμογή σε νέους εκπαιδευτικούς ρυθμούς: διατηρούν ανακριβείς προσδοκίες και δεν προσαρμόζονται καλά με την ομάδα. Χρειάζονται υποστήριξη για να συμμετάσχουν πλήρως στο πρόγραμμα.</p>
	<p>Μαθητές που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την εκπαίδευση και κατάρτιση λόγω εργασιακών ή οικογενειακών υποχρεώσεων Δεν ενδιαφέρονται για την εκπαίδευση, αλλά χρειάζονται πηγή εισοδήματος ή έχουν άλλες υποχρεώσεις. Ακόμη και αν βλέπουν τη χρησιμότητα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, εξωτερικές συνθήκες τους δυσκολεύουν να εγγραφούν (π.χ. έλλειψη υπηρεσιών φροντίδας παιδιών). Χρειάζονται λύσεις που επιτρέπουν το συνδυασμό εργασίας και μάθησης, ενδεχομένως με την υποστήριξη των κοινωνικών υπηρεσιών.</p>

Πηγή: αναπαραγωγή και μετάφραση από Cedefop, 2016

Μαθητές που αντιδρούν στο σύστημα

Ακόμη στην εκπαίδευση και κατάρτιση, αλλά με υψηλά επίπεδα απουσιών, περιορισμένο ενδιαφέρον στην εκπαίδευση και την κατάρτιση και ελλείψεις στις βασικές ικανότητες, τα οποία αποτελούν εμπόδιο για περαιτέρω εξέλιξη. Χρειάζονται κινητοποίηση μέσω δραστηριοτήτων και αποκατάσταση των ελλείψεων μέσω κατάρτισης.

Μαθητές που εγκαταλείπουν επειδή αδυνατούν να βρουν θέση μαθητείας της επιλογής τους

Κανονικά αυτό μπορεί να συμβεί εξαιτίας έλλειψης θέσεων μαθητείας ή σε συγκεκριμένο πρόγραμμα ΕΕΚ, έλλειψης πληροφοριών και καθοδήγησης, ή ενός συνδυασμού μη ρεαλιστικών προσδοκιών και έλλειψης ετοιμότητας για εργασία. Χρειάζονται ανακατεύθυνση προς ένα καταλληλότερο μαθησιακό μονοπάτι.

Μαθητές που συνδυάζουν πολλαπλά μειονεκτήματα, ενδεχομένως αντιμετωπίζοντας θέματα ψυχοκοινωνικά και υγείας

Οδηγήθηκαν στην εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης για διάφορους λόγους. Χρειάζονται πολλαπλή υποστήριξη, από την οποία η εκπαίδευση και κατάρτιση είναι μόνο ένα μέρος.

Αυτά τα προφίλ περιγράφουν πώς διαφορετικοί παράγοντες κινδύνου μπορούν να αλληλεπιδράσουν και να οδηγήσουν στην πρόωρη εγκατάλειψη. Τα προφίλ δείχνουν διαφορετικά επίπεδα αποδέσμευσης και τα διάφορα είδη προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι νέοι.

Οι διαμορφωτές πολιτικών καλούνται να προβληματιστούν σχετικά με τα ειδικά χαρακτηριστικά των ατόμων που στοχεύουν να βοηθήσουν και να επιλέξουν ανάλογες ενέργειες. Αυτή η πιο στοχευμένη προσέγγιση απαιτεί επίσης τους φορείς χάραξης πολιτικής να αξιολογούν τα μέτρα που λαμβάνουν ώστε να βασίζονται σε έγκυρες ενδείξεις για την αποτελεσματικότητα και τους και την μελλοντική βελτίωση.

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει κάποια χαρακτηριστικά από τα μέτρα που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ανάλογα με το προφίλ του ατόμου.

Πίνακας 2. Χαρακτηριστικά στοχευμένων μέτρων ανάλογα με τα προφίλ των ατόμων

Απών (Escapist)	Προληπτικά μέτρα	- Συμβουλευτική και καθοδήγηση
Ασυμβίβαστος (Non-conformist)		- Συμμετοχή γονέων
Χαμένος στη μετάβαση (Lost in transition)		- Ολιστική προσέγγιση του σχολείου - Ευθύνη και ενδυνάμωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών
Παρατημένος (Resigned)	Παρεμβατικά μέτρα	- Ανάπτυξη εργασιακής ετοιμότητας
Υποχρεωμένος (Obligated)		- Εξασθεμισμένη ανάπτυξη και μαθησιακό πλάνο - Ανάπτυξη κοινωνικών και επικοινωνιακών ικανοτήτων - Στήριξη μαθητών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες
Περιθωριοποιημένος (Marginalised)	Αντισταθμιστικά μέτρα	- Εκπαίδευση για ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων - Δραστηριότητες που στοχεύουν στην ανάπτυξη αυτοπεποίθησης, κινητρών και ενασχόλησης - Ευκαιρίες για μετάβαση σε εκπαίδευση/μαθητεία - Ολοκληρωμένη στήριξη από διεπιστημονικό προσωπικό

Πηγή: αναπαραγωγή και μετάφραση από Cedefop, 2016

6.2. *Ανάπτυξη ολοκληρωμένων συστημάτων παρακολούθησης και συλλογής δεδομένων*

Το Cedefop διαπίστωσε ότι δεν τεκμηριώνουν επαρκώς όλες τις χώρες το ποσοστό παραμονής των νέων στην εκπαίδευση και κατάρτιση.

Ορισμένες χώρες (μεταξύ των οποίων η Δανία, η Γαλλία και οι Κάτω Χώρες) έχουν καταρτίσει μεθόδους παρακολούθησης των ατομικών εκπαιδευτικών διαδρομών. Τα σχετικά στοιχεία επιτρέπουν στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να διακρίνουν μεταξύ εκείνων που εγκαταλείπουν μόνιμα την εκπαίδευση και εκείνων που απλώς μεταπηδούν από ένα πρόγραμμα σε ένα άλλο (π.χ. από τη γενική εκπαίδευση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση).

Ορισμένες χώρες (μεταξύ των οποίων το Βέλγιο-Βαλλονία, η Δανία και η Γαλλία) δημιούργησαν συστήματα συλλογής δεδομένων από παρόχους υπηρεσιών κατάρτισης, υπεύθυνους εφαρμογής μέτρων αποκατάστασης και τοπικές και περιφερειακές αρχές. Οι ονομαστικές βάσεις δεδομένων, που αφορούν ατομικές μαθησιακές σταδιοδρομίες, αξιοποιούνται για την πρόσβαση - εφόσον αυτό κρίνεται σκόπιμο - σε συγκεκριμένα άτομα, με στόχο να τους παρασχεθούν διευκολύνσεις υπό τη μορφή εναλλακτικών λύσεων εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Στόχος είναι η συλλογή περισσότερων ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων για την έγκαιρη ανίχνευση των ενδείξεων δυσφορίας των μαθητών που κινδυνεύουν να εγκαταλείψουν, καθώς και των ατόμων που εγκαταλείπουν το εκπαιδευτικό σύστημα ή επιστρέφουν σε αυτό, τα κίνητρα και τις διαδρομές τους.

*Πίνακας 3. Αντικείμενα παρακολούθησης
σε διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες*

Δεδομένα Απουσιών	Άτομα που δεν είναι πλέον εγγεγραμμένα σε κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης/κατάρτισης	Κατάργηση σύμβασης μαθητείας
<p>Στόχος: αναγνώριση εκείνων που κινδυνεύουν να εγκαταλείψουν</p> <p>Παραδείγματα: Βέλγιο-Γαλλία</p>	<p>Στόχος: αναγνώριση εκείνων που έχουν εγκαταλείψει την εκπαίδευση</p> <p>Σε κάποιες χώρες: μόνο σύνολα ατόμων (π.χ. Ιταλία, Βέλγιο, Γαλλία) Σε άλλες, τα ονόματα αναφέρονται (π.χ. Δανία, Γαλλία, Βέλγιο, Κάτω Χώρες)</p>	<p>Στόχος: αναγνώριση εκείνων που έχουν εγκαταλείψει την εκπαίδευση</p> <p>Παράδειγμα: Γερμανία</p>
		

6.3. Αξιοποίηση των δεδομένων παρακολούθησης για χάραξη πολιτικών

Η ύπαρξη τεκμηρίων για την αποτελεσματικότητα αποτελεί κεντρικό στοιχείο κάθε συστηματικής προσέγγισης όσον αφορά τη μάθηση από τις πολιτικές των άλλων και τη μεταφορά πρακτικών. Τα επιστημονικά τεκμηριωμένα στοιχεία είναι σημαντικά για τη βελτίωση των πολιτικών, τη σύναψη συμφωνιών χρηματοδότησης και την ανάπτυξη των αναγκαίων ικανοτήτων.

Το Cedefop εξέτασε επιτυχημένα μέτρα που στηρίζονται στη σφαιρική παρακολούθηση και τεκμηρίωση των δράσεων αυτά στοχεύουν στην ταυτοποίηση μαθητών σε κίνδυνο εγκατάλειψης ή που έχουν ήδη εγκαταλείψει σύνδεση στην αρμόδια υπηρεσία (π.χ. στο Βέλγιο, Γαλλία, Δανία, Λουξεμβούργο), καθώς επίσης και στη διαμόρφωση σχεδίων δράσης από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα για τη μείωση του αριθμού των μαθητών που εγκαταλείπουν (π.χ. στο Βέλγιο, Κάτω Χώρες, Δανία).

6.4. Διαμόρφωση μακροχρόνιων δεσμευτικών πολιτικών

Η δέσμευση των υπεύθυνων για τη χάραξη πολιτικής είναι αναγκαία συνθήκη για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας των πρακτικών. Όλα τα επιτυχημένα παραδείγματα γενικευμένης εφαρμογής που ανέλυσε το Cedefop χαρακτηρίζονται από διεξοδική αξιολόγηση των υφιστάμενων μέτρων και ταχεία υιοθέτηση των καινοτόμων χαρακτηριστικών τους, καθώς επίσης την μεταγενέστερη εφαρμογή τους σε ευρύτερη κλίμακα και μακροχρόνια χρηματοδοτική και πολιτική στήριξη.

6.5. Συστηματική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των εφαρμοσμένων πολιτικών

Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σπάνια αξιολογείται στην Ευρώπη. Ακόμη και οι αξιολογήσεις που διενεργούνται μεταφέρουν συχνά μια αποσπασματική εικόνα όσον αφορά αφενός τους λόγους για τους οποίους μια δεδομένη πολιτική αποδείχθηκε αποτελεσματική ή μη και, αφετέρου τα οφέλη που αποκόμισε ο κάθε εκπαιδευόμενος.

Το Cedefop έχει καταγράψει πάνω από 300 διαφορετικές πρωτοβουλίες που υλοποιούνται σε 36 ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο, μόνο για 44 από αυτές υπάρχουν στοιχεία που τεκμηριώνουν την επιτυχία τους. Κάποιες πρωτοβουλίες δεν έχουν αξιολογηθεί, απλώς οι εμπλεκόμενοι φορείς διαθέτουν κάποια δεδομένα όσον αφορά στον αριθμό των συμμετεχόντων και, στην καλύτερη περίπτωση, τις μαθησιακές διαδρομές τους. Μάλλον εξαίρεση παρά τον κανόνα αποτελούν οι αξιολογήσεις που αποτυπώνουν την τελική επίδραση μιας πολιτικής στα ποσοστά των νέων που παραμένουν στην εκπαίδευση και αποκτούν τίτλο σπουδών, όπως επίσης και αυ-

τές που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη χάραξη πολιτικής. Βασική προϋπόθεση για τη μεταλαμπάδευση επιτυχημένων πολιτικών που έχουν ήδη εφαρμοστεί αλλού, είναι η προαγωγή μιας «κουλτούρας αξιολόγησης».

7. Ποια είναι τα επόμενα βήματα στην Ευρώπη

Εάν επιθυμούμε να βελτιώσουμε ουσιαστικά τις προοπτικές όσων εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και να διατηρήσουμε στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης τους εκπαιδευόμενους που διατρέχουν τέτοιο κίνδυνο, θα πρέπει να ενσωματώσουμε επιτυχημένα προγράμματα και πρωτοβουλίες στις πολιτικές και στα μέτρα εθνικής εμβέλειας.

Μία από τις προκλήσεις για τη μεταλαμπάδευση ορθών πρακτικών αφορά την προσαρμογή τους σε συγκεκριμένο πλαίσιο υποδοχής. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής αφήνουν ολοένα και μεγαλύτερα περιθώρια στους παρόχους εκπαίδευσης και κατάρτισης και στους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς (κοινωνικοί εταίροι, υπηρεσίες απασχόλησης και κοινοτικές υπηρεσίες, ΜΚΟ) να αναπτύξουν τη δική τους προσέγγιση, βάσει των διαθέσιμων κατευθυντήριων γραμμών, μεθόδων και συμβουλών. Αυτοί, από πλευράς τους, αναμένεται να τηρούν συγκεκριμένες απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων, ώστε να διασφαλίζεται ο εντοπισμός των βέλτιστων πρακτικών και η γνωστοποίησή τους σε άλλους.

Αναγνωρίζοντας τα οφέλη της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της πρόωρης εγκατάλειψης, το Cedefop στη πρόσφατη μελέτη του (Cedefop, 2016) δίνει κατευθυντήριες συστάσεις για την:

1. Βελτίωση του ευρωπαϊκού δείκτη για την καταμέτρηση του φαινομένου σε ευρωπαϊκή κλίμακα ώστε να συλλέγονται αναλυτικότερες πληροφορίες σχετικά με τις ατομικές διαδρομές των νέων, των καταστάσεων που οδηγούν συνήθως σε πρόωρη εγκατάλειψη και τον προσδιορισμό του τύπου εκπαίδευσης (γενικής ή επαγγελματικής) που εγκαταλείπουν;
2. Βελτίωση των εθνικών συστημάτων συλλογής στοιχείων και παρακολούθησης του φαινομένου;
3. Αξιολόγηση των εφαρμοσμένων μέτρων για να παράγονται τελικές εκτιμήσεις για το τι λειτουργεί και γιατί;
4. Δημιουργία προϋποθέσεων για την επιτυχή ενσωμάτωση τοπικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών σε εθνικές πολιτικές και προγράμματα;
5. Ενδυνάμωση του ρόλου των τοπικών αρχών.

Δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η παραμονή των ατόμων στην (επαγγελματική) εκπαίδευση είναι ένα ζήτημα που δεν λύνεται μόνο με εκπαιδευτικά μέτρα: εξαρτάται και από γενικότερα ζητήματα που άπτονται της αγοράς εργασίας και της κοινωνικής πρόνοιας. Πιο συγκεκριμένα, εξαρτάται από τον επίσημο αρχικό μισθό, τη συμμετοχή των εργοδοτών, την πρόσβαση στα επαγγέλματα, την επικρατούσα αντίληψη για την αξία των προσόντων και το εύρος των υπηρεσιών προσανατολισμού και καθοδήγησης που προσφέρονται στους σπουδαστές.

Όλα αυτά είναι καίρια σημεία ώστε να επιτυγχάνεται η αποκλιμάκωση της πρόωρης εγκατάλειψης και όχι η «ανακύκλωση» της.

Βιβλιογραφία

- Cedefop, 2016. *Leaving education early. Putting vocational education and training centre stage. Volume I. Investigating causes and extent.* [Πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης. Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στο επίκεντρο. Τόμος 1. Ερευνώντας τα αίτια και την έκταση]
- Cedefop, 2016. *Leaving education early. Putting vocational education and training centre stage. Volume II. Evaluating policy impact.* [Πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης. Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στο επίκεντρο. Τόμος 2. Αξιολόγηση εφαρμοσμένων πολιτικών].

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΕΥΠΑΘΕΙΑ
ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ: ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ
ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΣΥΝΟΧΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ευάγγελος Ταλιούρης¹

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα της ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής αποτελεί ένα θέμα που έχει απασχολήσει και απασχολεί διαχρονικά την Ευρώπη και τη διεθνή κοινότητα τόσο στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών όσο και των κρατών μελών (κ-μ). Η περιγραφή και η ανάλυση της ανάπτυξης ως έννοιας αλλά και εργαλείου εξέλιξης των κοινωνιών και των οικονομιών δεν είναι μια έννοια ουδέτερη, αλλά συνήθως συνοψίζει την ελπίδα για κάτι καλύτερο, την ευημερία και την αίσθηση της εξέλιξης. Αυτό συνδέεται με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και την κοινωνική κινητικότητα που παρατηρήθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και την Ελλάδα, ιδίως μεταπολεμικά. Η κρίση, ωστόσο, που ως αφετηρία είχε το 2008, ανέδειξε πολλές παθογένειες

---

1. Ο Δρ *Ευάγγελος Ταλιούρης* είναι Πολιτικός Επιστήμονας και διδάσκει στα ΤΕΙ Πειραιά.

και αδυναμίες σε θεσμικό, πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, οι επιπτώσεις των οποίων προβληματίζουν την ΕΕ συνολικά αλλά και κράτη μέλη της όπως η Ελλάδα. Η αναφορά, επίσης στον όρο «ανάπτυξη» έχει τη δική της σημασία στα χρόνια της κρίσης, διότι εμπεριέχει στο εννοιολογικό της περιεχόμενο εκτός από την ελπίδα και το μέσο εξόδου από αυτή όπως για παράδειγμα τις έννοιες «παραγωγή» και «απασχόληση». Αυτές, εκτός από την οικονομική μεγέθυνση, θα συμβάλλουν στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού που έχει διαπιστωθεί σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως οι νέοι.

Η σημασία της ανάπτυξης εντοπίζεται όχι μόνο στην αντιμετώπιση αναγκών στο σήμερα αλλά και στο μέλλον, ειδικά όταν αυτές αφορούν τους νέους. Οι επιπτώσεις της κρίσης σε αυτή τη κοινωνική ομάδα ήταν πολύ μεγάλες τόσο στην ΕΕ όσο και σε κράτη μέλη όπως η Ελλάδα. Τα στοιχεία για την ανεργία στην Ελλάδα (παρά τη σχετική κάμψη που διαπιστώνεται) στο Β' τρίμηνο του 2016 ήταν 23,1% (χαμηλότερο σε σχέση με το 2015) και υψηλότερο σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η ανεργία αυτή κατά κύριο λόγο πλήττει τους νέους ηλικίας από 15-24 ετών, όπου το ποσοστό ανέρχεται στο 49,1%, αλλά παράλληλα και τις ηλικίες 25-29 ετών (32,6%) και 30-44 ετών (21,5%). Τα παραπάνω στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2016) αναδεικνύουν μεταξύ άλλων ότι η ανεργία πλήττει περισσότερο τις νέες γυναίκες (52,5%), όσους δεν έχουν πάει σχολείο (31,6%) και όσους έχουν απολυτήριο τριτάξιας μέσης εκπαίδευσης (27,4%). Σημαντικό, επίσης, φαίνεται να είναι το γεγονός ότι το 84,0% ζητά πλήρη απασχόληση (με διάθεση και για μερική), ότι το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων αποτελεί το 72,2% και ότι το 21,4% των ανέργων δεν έχει εργαστεί ξανά. Συνοψίζοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το 2015 το ποσοστό των μακροχρόνιων ανέργων ηλικίας 15-29 ετών είναι 26,6% (στην ΕΕ 28:5,9%), των ανέργων

ηλικίας 15-29 ετών είναι 41,3% (στην ΕΕ 28: 16,1%) και των ανέργων ηλικίας 15-24 ετών 49,8% (στην ΕΕ 28: 20,3%) (Eurostat, 2015a; 2015b).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το ζήτημα της απασχόλησης και του κοινωνικού αποκλεισμού που δημιουργεί η ανεργία μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις και να οδηγήσει σε καθεστώς φτώχειας τις νεότερες ηλικίες συνολικά και άλλες κοινωνικές ομάδες όπως οι NEETS. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (2015c) το ποσοστό αυτών μολονότι έχει μειωθεί σε σχέση με το 2012, παραμένει υψηλό (17,2%) σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ28 (12%), ενώ σε Περιφέρειες, όπως για παράδειγμα η Πελοπόννησος ή τα Ιόνια Νησιά, το ποσοστό είναι υψηλό. Τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με εκείνα για τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων στην Ελλάδα (16-29 ετών: 43,2%/2013, ΕΕ28: 28,1%) καταδεικνύουν ότι οι επιπτώσεις της κρίσης είναι μεγάλες και πολυσύνθετες για κάθε οικογένεια, αλλά κυρίως για τη ραχοκοκαλιά της παραγωγικής διαδικασίας που είναι τα νέα εργατικά χέρια και ενίοτε εκείνα που είναι καλά εκπαιδευμένα (Eurostat, 2015d).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, η αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής θέτει επί τάπητος την ανάγκη για συζήτηση σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη στο μέλλον. Ο προβληματισμός αυτός έχει ξεκινήσει στην ΕΕ ήδη από το 2010 με τη Στρατηγική Ευρώπη 2020 και την αντίστοιχη για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΑΑ) το 2009. Η τελευταία είναι πολύ σημαντική διότι ανταποκρίνεται στη διεθνή στοχοθεσία του ΟΗΕ και για το 2030 αλλά και στους στόχους που αποτελούν συνέχεια των Millennium Development Goals. Αυτό που έχει, επίσης, ιδιαίτερο βάρος στη συζήτηση αυτή για την ανάπτυξη είναι ότι θα πρέπει να έχει ως επίκεντρο τη νέα γενιά, κάτι που η ΑΑ ήδη από τον ορισμό της θέτει ως αρχή (“development that meets the needs of the present without compromising the ability of

future generations to meet their own needs”) (WCED, 1987. p16&43). Παρακάτω θα γίνει αναφορά στην έννοια της ΑΑ και το πολιτικό της πλαίσιο στην ΕΕ και την Ελλάδα, ενώ θα δοθεί έμφαση στις πολιτικές για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ), δεδομένου ότι η ορθή και υπεύθυνη επιχειρηματικότητα δύναται υπό προϋποθέσεις (με βάση την στοχοθεσία της ΕΕ) να συμβάλει στην ΑΑ, στην κοινωνική καινοτομία και συνοχή (π.χ. κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις, απασχόληση, κοινωνική οικονομία).

2. Η αειφόρος ανάπτυξη, η ευρωπαϊκή πολιτική και το διεθνές πλαίσιο

Η συζήτηση για την οικονομική ανάπτυξη και το ύψος αυτής, αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού για αρκετά χρόνια, κυρίως ως προς τη βιωσιμότητα της και εν προκειμένω για τον αειφόρο χαρακτήρα της. Η ορθόδοξη προσέγγιση για την ανάπτυξη (Thomas, 2004) διασυνδέεται με την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης, κάτι που προβλημάτισε αρκετά. Μπορεί αυτή ως προσέγγιση να απέφερε σημαντικά κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα (ειδικά μεταπολεμικά), στο περιεχόμενο της ωστόσο είναι μονοδιάστατη ως προς τις αναπτυξιακές μεταβλητές (UNEP, 2002; Thomas, 2004; Rennett & Martens, 2002; Μαραβέγιας & Ταλιούρης, 2009). Ο προβληματισμός αυτός έγινε ιδιαίτερα έντονος και εκφράστηκε τη δεκαετία του '60 και του '70 μέσα από κινήματα που εκτός από ζητήματα κοινωνικής συνοχής, ισότητας και ευημερίας αναδείκνυαν και άλλες μεταβλητές στην εξίσωση της ανάπτυξης όπως για παράδειγμα το περιβάλλον. Το περιβάλλον, ως μεταβλητή ανάπτυξης, τροφοδότησε σημαντικά το διάλογο σε κοινωνικό, πολιτικό και ακαδημαϊκό επίπεδο, τόσο γιατί αποτελεί τη βάση για κάθε κοινωνικοοικονομική δραστηριό-

τητα, όσο και γιατί ως πόρος δεν είναι ανεξάντλητος και έχει όρια (Meadows, 1998; Hardin, 1968).

Τη δεκαετία του '70 η Συνθήκη της Στοκχόλμης για το περιβάλλον (1972) έθεσε τα πολιτικά θεμέλια για την προστασία του περιβάλλοντος σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, ορίζοντας 26 βασικές αρχές και ένα σχέδιο δράσης. Τη δεκαετία του '80 και του '90 το πεδίο της ΑΑ απέκτησε πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, με τον πρώτο ορισμό που θέτει η Brundland Report και αναφέρθηκε παραπάνω. Παρά τις διαφωνίες, το γενικό του χαρακτήρα και τις επιμέρους προσεγγίσεις αναφορικά με το θέμα της αειφορίας (π.χ. strong sustainability, weak sustainability) (Baker et al., 2005), ο ορισμός ανέδειξε επί της ουσίας βιώσιμα χαρακτηριστικά στην έννοια της ανάπτυξης μέσα από τη βασική της προϋπόθεση που είναι η ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος χωρίς να απειλεί την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Αυτό στις μέρες μας αποτελεί το κύριο ζητούμενο, δεδομένου ότι η αξιολόγηση του μοντέλου ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε ένα βαθμό στην ΕΕ δεν προσπάθησε να ανταποκριθεί σε αυτήν την ανάγκη και να είναι αειφόρο. Στην Ελλάδα το αίσθημα της αδικίας στις νεότερες γενιές είναι εντονότερο σήμερα, δεδομένου ότι η ικανότητα αυτή για ανάπτυξη (π.χ. ποιότητα ζωής, κοινωνικοοικονομική θέση, περιβάλλον) έχει αμφισβητηθεί τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Όσον αφορά τη συζήτηση για την ΑΑ είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι αποτελεί μια δυναμική προσέγγιση που δεν μπορεί να εξελιχθεί εκτός των πλαισίων της παγκοσμιοποίησης, μία πραγματικότητα που βασίζεται στην αλληλεξάρτηση των κοινωνιών σε σειρά κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων (Rennen & Martens. 2002). Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκαν το 2000 οι οκτώ στόχοι της χιλιετίας από τον ΟΗΕ (2015a) που είχαν ορίζοντα δράσης το 2015, και στόχευαν σε

ζητήματα περιβαλλοντικής αειφορίας και ανθρώπινης ανάπτυξης όπως: 1. to eradicate extreme poverty and hunger, 2. to achieve universal primary education, 3. to promote gender equality and empower women, 4. to reduce child mortality, 5. to improve maternal health, 6. to combat aids, malaria and other diseases, 7. to ensure environmental sustainability και 8. to develop a global partnership for development. Οι στόχοι αυτοί στο περιεχόμενο τους και στην εφαρμογή τους αντικατοπτρίζουν βασικές αρχές της ΑΑ που τέθηκαν στον ορισμό, στη Συνθήκη του Rio το 1992, στο Johannesburg το 2002 και το Rio 2012 μεταγενέστερα. Συνέχεια της πολιτικής αυτής αποτελεί η πρωτοβουλία “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” (UN, 2015b) που βασίζεται στα 5 Ps (People, Planet, Prosperity, Peace, Partnership). Η ατζέντα αυτή είναι ιδιαίτερος σημαντική σε διεθνές επίπεδο αλλά και για την ΕΕ και την Ελλάδα, τόσο για το μακροπρόθεσμο πλάνο της όσο και για τους εξειδικευμένους της στόχους. Οι στόχοι είναι δεκαεπτά με ορίζοντα το 2030: 1. no poverty, 2. no hunger, 3. good health and well being, 4. quality education, 5. gender equality, 6. clean water and sanitation, 7. affordable and clean energy, 8. decent work and economic growth, 9. industry, innovation and infrastructure, 10. reduced inequalities, 11. sustainable cities and communities, 12. sustainable production and consumption, 13. climate change, 14. life below water, 15. life on land, 16. peace-justice and good institutions, και 17. partnership for the goals.

Όσον αφορά την ευρωπαϊκή πολιτική και την στοχοθεσία της (και σε επίπεδο κ-μ), είναι χρήσιμο να αναφέρουμε γενικά ότι η ΕΕ αποτελούσε και αποτελεί της ΑΑ στην παγκόσμια πολιτική. Τόσο οι θεσμοί της ΕΕ όσο και κ-μ της (π.χ. Σκανδιναβικά, Κάτω Χώρες) υπήρξαν δυναμικοί υποστηρικτές των περιβαλλοντικών και κοινωνικοοικονομικών ζητημάτων τόσο εκτός όσο και εντός της. Σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο,

η ΕΕ έχει συντάξει διαχρονικά τη δική της στρατηγική για την ΑΑ που φροντίζει να είναι εναρμονισμένη με τις διεθνείς πολιτικές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα η Στρατηγική για την ΑΑ του 2009 αναθεώρησε αυτή του 2006. Παράλληλα βασίζεται σε ζητήματα περιβαλλοντικής αειφορίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και οικονομικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια της Στρατηγικής αυτής έγινε αναφορά σε διεθνή περιβαλλοντικά ζητήματα όπως αυτό της κλιματικής αλλαγής, της προώθησης μιας οικονομίας χαμηλών ρύπων ή της βιοποικιλότητας. Η χρήση του όρου «ανάπτυξη» από την ΕΕ (υπό το πρίσμα αυτό) θεωρεί το περιβάλλον κεντρική μεταβλητή ανάπτυξης αλλά και παράγοντα ισότητας ως προς τις μελλοντικές γενεές. Αυτό είναι ένα ζήτημα που απασχολεί την ΕΕ και κ-μ όπως την Ελλάδα, δεδομένου ότι σε συνδυασμό με τα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και οικονομικής ευημερίας διαμορφώνεται ένα αρνητικό πλαίσιο για τους νέους και άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Η παραπάνω στοχοθεσία, ωστόσο, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της έννοιας της ΑΑ και ως εκ τούτου και της ΕΕ, διότι η τριμερής διάσταση της έννοιας βασίζεται τόσο στον πυλώνα του περιβάλλοντος όσο και σε αυτό της κοινωνίας και της οικονομίας (UNEP, 2002). Η ΕΕ στο περιεχόμενο της στρατηγικής της για την ΑΑ το 2009 ανέφερε ρητά ότι οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν αρνητικές για την απασχόληση, τη παραγωγή, τη θέση των νοικοκυριών (π.χ. κοινωνικός αποκλεισμός, ανεργία, αγοραστική δύναμη). Η πραγματικότητα που περιγράφει, παρά τα σημάδια ανάκαμψης, συνεχίζει να ταλανίζει κράτη όπως η Ελλάδα. Όσον αφορά το περιεχόμενο της είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι περιελάμβανε ένα ευρύτερο πλαίσιο ρυθμίσεων αναφορικά με τη βελτίωση της νομοθεσίας, την ενίσχυση της κοινωνικής Ευρώπης (social Europe), την τόνωση της απασχόλησης, την άμεση διασύνδεση με τη κοινωνική ευθύνη και τον στρατηγικό ρόλο των

επιχειρήσεων σε αυτή. Στο πεδίο αυτό συγκεκριμένα θα γίνει ειδική αναφορά παρακάτω, δεδομένου ότι οι εταιρείες αποτελούν σημαντικό και στρατηγικό ενδιαφερόμενο μέρος στην αντιμετώπιση της κρίσης, της κοινωνικής συνοχής και της ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας και την παραγωγή (Commission, 2009).

Με βάση, επίσης, τα στοιχεία της Eurostat (2015) για τους δείκτες εξέλιξης της στρατηγικής για την ΑΑ έχει ενδιαφέρον η διασύνδεση τους με την Στρατηγική Ευρώπη 2020 και με τους νέους στόχους αειφορίας για το 2030 (Commission, 2010; 2015; Council, 2015). Όσον αφορά τα δεδομένα που περιγράφουν την κοινωνικοοικονομική διάσταση της στρατηγικής ΑΑ, φαίνεται ότι η αγοραστική δύναμη και το ΑΕΠ το 2015 συνολικά στην ΕΕ, δεν αυξήθηκαν σημαντικά και ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης είναι διακριτές σε επίπεδο αγοραστικής δύναμης (π.χ. νοικοκυριά), αποταμίευσης και κατανάλωσης. Όσον αφορά την μεταβλητή της απασχόλησης μολονότι αυξήθηκε η παραγωγικότητα γενικά, το πρόβλημα της ανεργίας είναι υπαρκτό και έντονο (π.χ. Ελλάδα), ενώ γίνεται ρητή αναφορά στη κατηγορία NEETS και τις πιέσεις που ασκεί σε αυτήν την κοινωνική ομάδα η απουσία από την εκπαίδευση και την εργασία. Η διάσταση της οικονομίας και της κοινωνικής δυναμικής που δύναται να προκαλέσει η απασχόληση είναι κεντρική τόσο στην Στρατηγική για την ΑΑ όσο και σε αυτή της Ευρώπης 2020. Αυτό συμβαίνει γιατί ο κοινός παρονομαστής της αειφορίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο απαιτεί μια «έξυπνη» οικονομία σε τεχνολογικό και οικολογικό επίπεδο που θα είναι ανταγωνιστική και θα βασίζεται σε εργατικό δυναμικό που θα ευημερεί, θα έχει υψηλή παραγωγικότητα και εξειδίκευση και δεν θα είναι κοινωνικά αποκλεισμένο. Σε κράτη όπως η Ελλάδα αυτό αποτελεί πρόβλημα, γιατί μεταξύ άλλων η κρίση εκτός από κοινωνικό αποκλεισμό στους νέους προκαλεί και τάσεις φυγής γνωστή ως «διαρροή

εγκεφάλων» (brain drain), όχι μόνο από την χώρα μας αλλά και την ΕΕ (Gropas & Triantafyllidou, 2014).

Ακόμα ένα σημαντικό πεδίο αναφοράς που περιέχεται στην έκδοση της Eurostat (2015e) για τους δείκτες ΑΑ είναι και αυτό της κοινωνικής ένταξης. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι μέχρι και το 2009 (έτος που ξεκινούν να γίνονται αισθητές οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της κρίσης) το ποσοστό των πολιτών σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό μειώνεται σταθερά. Από το 2009, ωστόσο και μετά, ο αριθμός του πληθυσμού στο παραπάνω καθεστώς αυξάνεται (το 2012 εκτιμάται στην ΕΕ 28 σε 124 εκατομμύρια) με αποτέλεσμα και η Στρατηγική Ευρώπη 2020 να το λαμβάνει σοβαρά υπόψη της ως στόχο για το μέλλον, που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί. Αυτό εξειδικεύεται σε μικρότερα ποσοστά του πληθυσμού ανάλογα με τη κατηγορία του δείκτη, όπως για παράδειγμα η ανισότητα εισοδήματος, οι φτωχοί εργαζόμενοι κ.α. Τα ενθαρρυντικά στοιχεία για τη κατηγορία αυτή προκύπτουν από τον δείκτη εκπαίδευσης που συνολικά για την ΕΕ αλλά και την Ελλάδα έχουν καλύτερη εξέλιξη (π.χ. μείωση της σχολικής διαρροής, αύξηση των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Ακόμα ένας δείκτης που βασίζεται στη κοινωνική διάσταση της ΑΑ είναι αυτός της χρηστής διακυβέρνησης (good governance). Η έννοια αυτή αποτελεί στρατηγικό στοιχείο για την πολιτική εξέλιξη και εφαρμογή της προσέγγισης ΑΑ ήδη από τον ορισμό της το 1987. Μεταγενέστερα, τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε αυτό της ΕΕ, το πεδίο της διακυβέρνησης αναδεικνύει σημαντικά ζητήματα για τα ενδιαφερόμενα μέρη (π.χ. πολίτες) όπως η εμπιστοσύνη, η διαφάνεια και το κράτος δικαίου. Το πεδίο αυτό, ωστόσο, κρίνεται ιδιαίτερος σημαντικό για την ΑΑ στην ΕΕ διότι μέσα από τον κοινωνικό διάλογο κινητοποιεί στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση της πολιτικής και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη όπως οι επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις και η συμβολή τους στην ΑΑ

έχουν στρατηγικό χαρακτήρα και στο πλαίσιο της ΕΕ, κυρίως μέσα από δράσεις υπεύθυνης επιχειρηματικότητας ή μέσα από πολιτικές για τη Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (EC, 2003; 2007; 2011; 2014a).

Το ζήτημα της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων αποτελεί ένα σημαντικό και ενδιαφέρον πεδίο πολιτικής ανάλυσης, δεδομένου ότι οι εταιρείες εκτός από τον σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο που δύναται να έχουν σε πεδία όπως η ανάπτυξη ή η απασχόληση, έχουν σημαντικό κοινωνικό και περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Η ΑΑ ως προσέγγιση και έννοια ήδη από τον ορισμό της έχει αναδείξει τη συμβολή των επιχειρήσεων ως στρατηγική για την υλοποίηση της, μέσα από την αναφορά της στην κοινωνική ευθύνη των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών και των επενδύσεων τους (Chapter 3: “Ensuring Responsibility in Transnational Investment” (WCED, 1987, p.75-76). Το πεδίο της υπεύθυνης επιχειρηματικότητας και της ΕΚΕ είτε με άμεσο τρόπο (explicit CSR) είτε με έμμεσο τρόπο (implicit CSR) (Matten&Moon, 2008) αποτελεί ένα πεδίο πολιτικής που συνδέεται με τους στόχους για την ΑΑ της ΕΕ. Είτε μέσα από την οικονομική διάσταση (π.χ. ανταγωνιστικότητα), είτε μέσα από την περιβαλλοντική αειφορία (π.χ. συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης) είτε μέσα από την κοινωνική διάσταση (π.χ. ίσες ευκαιρίες απασχόλησης), η ΕΚΕ αποτελεί ένα πεδίο πολιτικής για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της (EC, 2011; 2014a).

3. Εταιρική κοινωνική ευθύνη, αειφόρος ανάπτυξη και πολιτική

Η ΕΚΕ χαρακτηρίζεται εννοιολογικά από αρκετούς ορισμούς, αφού σύμφωνα με τη μελέτη του Dahlsrud (2008) διαπιστώνονται 37 ορισμοί, οι οποίοι διακρίνονται από πέντε κοινές

διαστάσεις: ενδιαφερόμενα μέρη, κοινωνική, οικονομική, εθελοντική και περιβαλλοντική διάσταση. Ως εκ τούτου, η απλή και μόνο αναφορά στον όρο της ΕΚΕ χωρίς τη σαφή οριοθέτηση του περιεχομένου της και του αντικειμένου που καλείται να απαντήσει στην εφαρμοσμένη διάσταση της, θα είναι απλώς μια απλοϊκή προσπάθεια ερμηνείας που ενδέχεται μην οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα.

Αυτός ο κίνδυνος γίνεται κατανοητός ειδικά στην διαδικασία της σύνθεσης και της ανάλυσης δημόσιων πολιτικών που αφορούν την διάδοση και την εξέλιξη της, αλλά και σε εταιρικό επίπεδο με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (μμε) στην ΕΕ και την Ελλάδα. Το πεδίο της κοινωνικής ευθύνης των εταιρειών απασχολούσε τις κοινωνίες (φιλοσοφία, διοίκηση, πολιτική επιστήμη) ήδη από τον 18^ο και 19^ο αιώνα όταν οι εταιρείες της εποχής έθεσαν σε εφαρμογή γενναιόδωρες αγαθοεργίες και πρωτοβουλίες κοινωνικής ευθύνης με στόχο την ποιότητα ζωής, την ευτυχία των εργαζόμενων και κατά συνέπεια την αύξηση της παραγωγικότητας τους (Βαξεβανίδου, 2009; Henriques, 2003; Carroll, 2008).

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα υπήρξε ένα δημιουργικός προβληματισμός για το πεδίο της ΕΚΕ στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, απ' όπου και προέκυψε η σύγχρονη προσέγγιση της. Ο Dodd (Harvard Law School) και Berle (Columbia Law School) εξέτασαν το πεδίο της κοινωνικής ευθύνης υπογραμμίζοντας ότι οι επιχειρήσεις εκτός από την βασική τους λειτουργία (π.χ. παραγωγή πλούτου) έχουν και ευθύνες, όχι μονάχα απέναντι στους μετόχους τους αλλά και στη κοινωνία γενικότερα (Cohran, 2007). Η διαπίστωση αυτή μεταξύ άλλων συνέβαλε σημαντικά στον προβληματισμό και τη θεωρητική εξέλιξη της ΕΚΕ, η οποία το 1953 προσδιορίστηκε από τον Howard R. Bowen (Social Responsibilities of the Businessman). Αυτός έκανε αναφορά στον ρόλο των επιχειρήσεων μέσα στο κοινωνικό σύστημα αναδεικνύοντας τις ως σημαντικά κέντρα

εξουσίας, των οποίων οι αποφάσεις έχουν κοινωνικές, αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στην κοινωνία και την ζωή των πολιτών. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο διάλογος και η επιστημονική μελέτη της έννοιας απέκτησαν περιεχόμενο, είχε ως αποτέλεσμα ο Howard Bowen να χαρακτηριστεί ως ο πατέρας της ΕΚΕ (Carroll, 1979; Carroll, 1991; 2008; Garriga & Mele, 2004).

Μεταγενέστερα, σημαντική είναι η συνεισφορά του Carroll (1979; 1991; 2008) που περιγράφει την έννοια μέσα από την «Πυραμίδα της ΕΚΕ» και τις τέσσερις διαστάσεις. Η προσέγγιση του Carroll παρά τις διαφωνίες και τις κριτικές που έχει δεχθεί στο περιεχόμενο της, συμβάλλει στην εξέλιξη του ορισμού: “The social responsibility of business encompasses the economic, legal, ethical and philanthropic expectations placed on organizations by society at a given point in time”. Η ανάπτυξη, επίσης, της τριμερούς διάστασης της ΕΚΕ (economic, social, environmental) μέσα από το Triple Bottom Line (Elkington, 2004) είναι σημαντική (όπως και της ΑΑ), αφού για παράδειγμα στην ΕΕ αξιοποιήθηκε μέσα από την προσέγγιση 3 P (people, profit planet) (Commission, 2002). Η ΕΕ προκρίνει την προσέγγιση και τους ορισμούς της (CSR made in Europe), οι οποίοι εξελίχθηκαν διαδοχικά ως εξής: το 2001 ως «A concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis» και το 2011 ως “The responsibility of enterprises for their impacts on society” (Commission, 2001. p.6; Commission, 2001. p.6).

Μετά το 2001 και τον πρώτο ορισμό για την ΕΚΕ, η ΕΕ το 2002 (αρχίζει να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της ΕΚΕ (CSR: The business contribution to sustainable development), η οποία συνδέεται με την ΑΑ και τη στρατηγική του 2001. Η σχέση, ωστόσο, αυτή της ΕΚΕ με την ΑΑ μπο-

ρεί να γίνεται διακριτή στην ΕΕ το 2002 σε επίπεδο πολιτικής, αλλά υπάρχει εμμέσως από παλαιότερα (π.χ. πολιτικές για το περιβάλλον, κράτος πρόνοιας, εργατικά δικαιώματα). Μετά τον ορισμό της ΑΑ το 1987, η σχέση αυτή γίνεται περισσότερο διακριτή όχι μόνο σε περιβαλλοντικές πολιτικές αλλά και κοινωνικοοικονομικές, ειδικά μετά και την προτροπή του Πρόεδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής J. Delors το 1993, ο οποίος αναφέρθηκε στη σημασία της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων για την καταπολέμηση του κοινωνικού ρατσισμού στην ευρύτερη κοινωνία αλλά και τους εργασιακούς χώρους. Η σύσταση, επίσης, του δικτύου CSR Europe το 1995 επιτάχυνε τις πρωτοβουλίες και τις συνέργειες με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Commission, 2001), η οποία από το 2001 εστιάζει στην ΕΚΕ μέσα από διεθνείς εμπορικές συμφωνίες και δράσεις στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών (π.χ. ΟΗΕ). Όσον αφορά τον πρώτο ορισμό, η ΕΕ αναδεικνύει την εθελοντική φύση της ΕΚΕ, η οποία προκύπτει μετά τη νομική ευθύνη των εταιρειών (Commission, 2001). Η νομική ακολουθία αποτελεί προϋπόθεση για την ΕΚΕ, ενώ έχει σημασία και η διασύνδεση με την ανταγωνιστικότητα, την περιβαλλοντική αειφορία και την ανθρώπινη ανάπτυξη. Η παράλληλη, επίσης, προσοχή στις διεθνείς πρωτοβουλίες (Global Compact) είναι σημαντική για το σχεδιασμό εργαλείων και πολιτικών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης (Commission, 2001).

Το 2002, η ΕΕ διασυνδέει αμεσότερα την ΕΚΕ με αυτό της ΑΑ σε πολιτικό επίπεδο, κάτι που αναδεικνύει την ευρωπαϊκή προσέγγιση της ΕΚΕ και τον εναρμονισμό της τόσο με τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις όσο και με την πολιτική στοχοθεσία της ΕΕ για την ΑΑ (Commission, 2009). Επιπρόσθετα, η αναφορά στην τριμερή διάσταση της ΕΚΕ με την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση (triple bottom line) διαμορφώνουν τη σχέση των δυο εννοιών αλλά και την ανάγκη διασύνδεσης της με τα χαρακτηριστικά των μικρομεσαί-

ων επιχειρήσεων (μμε) (Commission, 2002), οι οποίες κατά τον Tilley (1999) “are not little big business”. Το 2006 η ΕΕ αποτυπώνει την πολιτική της στοχοθεσία για την ΕΚΕ, και συγκεκριμένα το στόχο να αποτελέσει παγκόσμιο πόλο αριστείας. Αυτό γίνεται με την διασύνδεση του όρου της ΕΚΕ με την ΑΑ, που αναφέραμε παραπάνω, αλλά και ταυτόχρονα με ευρύτερα ζητήματα διαφάνειας αναφορικά με το ρόλο των εταιρειών, τα εργατικά δικαιώματα και την ανταγωνιστικότητα. Η πολιτική αυτή φύση της έννοιας γίνεται εντονότερη μέσα από τη προτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2007) για τη προώθηση της ΕΚΕ στις ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται εκτός ΕΕ. Το Κοινοβούλιο (2007) παράλληλα με αυτό ανέδειξε και άλλα πεδία πολιτικής ρύθμισης όπως τις Οδηγίες για παραπλανητική διαφήμιση και αθέμιτο ανταγωνισμό, ή τα επενδυτικά εργαλείων μέσα από την αξιοποίηση των κοινοτικών πόρων και την εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

Το 2011 η ανανέωση της στρατηγικής για την ΕΚΕ έλαβε χώρα ένα ιδιαίτερο χρονικό σημείο, όπως αυτό της κρίσης. Οι ανισότητες που τροφοδότησαν την κρίση και οι επιπτώσεις τους σε κοινωνικές ομάδες όπως οι νέοι είχαν ως αποτέλεσμα να θέσουν προ των ευθυνών τους όχι μόνο τα κράτη, αλλά και τις επιχειρήσεις. Οι τελευταίες παρά την γενική πίστη ότι δύνανται να συμβάλουν στην κοινωνική ένταξη και στην ΑΑ συνολικά της κοινωνίας, χαρακτηρίζονται από μια δυσπιστία ως προς τις πρακτικές τους σε σειρά κοινωνικών ζητημάτων όπως καταγράφει το Ευρωβαρόμετρο 363 (2013) και άλλες έρευνες στην Ελλάδα. Η διασύνδεση της στρατηγικής για την ΕΚΕ με αυτή της Europe2020 αποτέλεσε, επίσης, μια απάντηση στις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Ακόμα μία σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η απόφαση της νέας Οδηγίας για τις ετήσιες μη οικονομικές αναφορές των επιχειρήσεων στις 15 Απριλίου

του 2014 (Commission, 2014a; 2014b). Η πρωτοβουλία αυτή φιλοδοξεί να προωθήσει τη διαφάνεια στο πεδίο της εταιρικής διακυβέρνησης αλλά και γενικότερα τη στρατηγική εξέλιξη της ΕΚΕ μέσα από τη χρήση εργαλείων δημοσιότητας όπως το Global Reporting Initiative (2007), κάτι που επισημάνθηκε από τα ενδιαφερόμενα μέρη και τις πολιτικές πρωτοβουλίες για το 2020 και κατά το κλείσιμο της στρατηγικής το 2014 (π.χ. περισσότερη έμφαση στο κοινωνικό και οικονομικό ρόλο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων) (EC, 2014b).

Η ΕΚΕ και η συμβολή του ιδιωτικού τομέα σε πολιτικές για την κοινωνική συνοχή και την ΑΑ είναι εμφανής και στο πρόσφατο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2015) για τους Στόχους ΑΑ 2030 (Sustainable Development Goals). Η ΕΕ στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας “Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015” (Commission, 2015; Council, 2015) αναφέρεται στη διασύνδεση των στόχων με παλαιότερες πρωτοβουλίες, αλλά και στο στρατηγικό ρόλο της ΕΕ διεθνώς. Όσον αφορά το στρατηγικό ρόλο των επιχειρήσεων στην ΑΑ και στην αντιμετώπιση της φτώχειας, γίνεται ειδική αναφορά στα πεδία των συνεργειών με το κράτος στα πλαίσια της ΕΚΕ και της χρηστής διακυβέρνησης. Αυτή εξειδικεύεται σε κάποια σημεία όπως στις κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις εντός και εκτός ΕΕ αλλά και μέσα από την αναφορά σε εργαλεία όπως οι δημόσιες συμβάσεις για την ΑΑ (Sustainable Public Procurement).

Η αναφορά τέλος σε ζητήματα διεθνούς εμπορίου και η διασύνδεση με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου αποτελεί ένα πολύ σημαντικό σημείο για την ΑΑ και την ΕΚΕ, διότι αποτελεί ένα πεδίο συζήτησης και προβληματισμού ήδη από το γύρο της Χιλιεύτας στη Doha (Commission, 2015; Stglitz and Charlton, 2008; Ταλιούρης, 2014). Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο ρόλο της ΕΕ και τα ζητήματα που, είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο, συνδέονται όχι μόνο με την ευθύνη των

κρατών στο διεθνές εμπόριο αλλά και με την ΕΚΕ μέσα από τη νομοθεσία για την τεχνολογία, το κανονιστικό πλαίσιο για την εργασία και το περιβάλλον, τις επενδύσεις, τα πνευματικά δικαιώματα, τις υπηρεσίες και τις δημόσιες συμβάσεις. Συνοψίζοντας, αυτό που γίνεται κατανοητό στο πεδίο της ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής, είναι ότι ο ρόλος των επιχειρήσεων (μεγάλων και μμε) και η κοινωνική τους ευθύνη είναι στρατηγικής σημασίας τόσο για την ΑΑ όσο και για την κοινωνική δικαιοσύνη διεθνώς, στην ΕΕ και στην Ελλάδα (ειδικά ως προς τις νέες γενιές και την αντιμετώπιση της φτώχειας).

Ως εργαλείο πολιτικής, η ΕΚΕ στην ΕΕ και τα κ-μ της (συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας) εκτιμάται ως χρήσιμο και στρατηγικό για την ΑΑ, την ασφάλεια στην εργασία, την διαφάνεια, την προώθηση της ισότητας και των ίσων ευκαιριών τόσο μεταξύ των φύλων όσο και των γενεών (Commission, 2015; Council of EU, 2015). Πιο συγκεκριμένα διαπιστώνονται από θεματικές αναφορές της Επιτροπής (EC, 2011; 2014a; 2007) συγκεκριμένα πεδία πολιτικής ειδικά ως προς τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης και ΑΑ. Η αναφορά για παράδειγμα στις δημόσιες συμβάσεις είναι χρήσιμη και διακρίνεται σε Sustainable Public Procurement (SPP), σε Green Public Procurement (GPP) (σε επίπεδο ΕΕ είναι το δημοφιλέστερο), όπως και σε Social Responsible Public Procurement (SRPP). Το τελευταίο αφορά ζητήματα ανθρώπινης ανάπτυξης (εκπαίδευση, δικαιώματα, κοινωνικός αποκλεισμός) με αναφορά στην επιχειρηματικότητα (πολυεθνικές, ΜΜΕ, κοινωνική οικονομία) και στο εμπόριο.

Όσον αφορά, τέλος, την Ελλάδα σε επίπεδο πολιτικού εναρμονισμού με την ΕΕ αποτελεί ένα από τα λιγότερο προχωρημένα κράτη (Ταλιούρης, 2014). Σε επίπεδο κοινωνίας το ζήτημα της ΕΚΕ, ειδικά μετά το 2009 και τη κρίση είναι αναπτυσσόμενο, ενώ σε επίπεδο πρωτοβουλιών αξίζει να αναφερθούμε στο Δίκτυο για την ΕΚΕ που ιδρύθηκε το 2000. Άλλες

αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες είναι εκείνες των ετησίων βραβείων Bravo ή του Great place to work. Σημαντικές πολιτικές πρωτοβουλίες που μπορούν να αναφερθούν είναι το κανονιστικό πλαίσιο στο σύστημα των δημοσίων συμβάσεων που αναφέρεται σε διάφορα κριτήρια κοινωνικής ευθύνης ή περιβάλλοντος όπως περιγράφει η νομοθεσία (ΕΔ, 2011; 2010) για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στο άρθρο 16 και το άρθρο 18 για τις πράσινες δημόσιες συμβάσεις αντίστοιχα. Το 2011 το Δίκτυο ΕΚΕ (σε συνέχεια ανάλογης πρωτοβουλίας του 2006) υπέγραψε με το Υπουργείο Εργασίας ένα σύμφωνο συνεργασίας του οποίου οι δύο βασικοί στόχοι ήταν η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και η προετοιμασία των νέων έως και 35 ετών για την ομαλότερη ένταξη τους στην αγορά εργασίας (Metaxa and Tsavdaridou, 2012; Υ.Ε, 2011; Ταλιούρης, 2014). Τέλος, το κείμενο διαβούλευσης για τη Στρατηγική ΕΚΕ στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό, δεδομένου ότι παρέχει την προσέγγιση εκείνη που λαμβάνει υπόψη της την ελληνική πραγματικότητα τόσο σε επίπεδο πολιτικής όσο και σε επίπεδο των επιχειρήσεων (ΕΔ, 2014). Αυτό, τέλος, που είναι αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι περιγράφει τους φορείς διαχείρισης συμπεριλαμβάνοντας τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και κράτος (π.χ. ΟΤΑ) σε συνδυασμό με την επιχειρηματική κοινότητα και τις πρωτοβουλίες που καταγράφονται. Σε επίπεδο μάλιστα τοπικής αυτοδιοίκησης καταγράφεται μια κινητικότητα σε πολιτικές για την ΕΚΕ (άμεσες και έμμεσες) που στοχεύουν τόσο στην περιβαλλοντική αειφορία όσο και σε αυτές της κοινωνικής ένταξης και αντιμετώπισης της φτώχειας (Μπεσίλα-Βήκα & Μακρίδης 2009; Ταλιούρης, 2014). Αυτές λαμβάνουν χώρα σε σειρά κοινωνικών ομάδων και μέσα από κοινωνικές δομές (π.χ. κοινωνικό παντοπωλείο) ή πρωτοβουλίες για τη κοινωνική οικονομία, τη κοινωνική δικαιοσύνη και άλλες υποδομές που στοχεύουν γενικά στην τόνωση της απασχόλησης.

4. Αντί Επιλόγου

Το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και της νέας γενιάς ειδικότερα, είτε κατηγοριοποιείται σε δείκτες ανεργίας, είτε μακροχρόνιας ανεργίας, είτε σε αυτούς των NEETS αποτελεί μια εθνική και ευρωπαϊκή προτεραιότητα. Αυτή γίνεται ακόμα σπουδαιότερη εάν συνυπολογιστεί το γεγονός ότι το στοίχημα της ανάπτυξης δύναται να έχει τον προσδιορισμό αειφόρος, κάτι που εξ αντικειμένου θέτει το ζήτημα των μελλοντικών γενεών στο επίκεντρο της. Βασικό συμπέρασμα, επίσης, αποτελεί ότι οι πολιτικές για την κοινωνική ένταξη και την απασχόληση της νέας γενιάς αναδεικνύουν τη σημασία του ρόλου του κράτους στην Ελλάδα και την ΕΕ μέσα από πολιτικές απασχόλησης, κοινωνικής πολιτικής και χρηστής διακυβέρνησης. Το τελευταίο είναι σημαντικό όχι μόνο όσον αφορά στα ζητήματα διαφάνειας, που είναι απαραίτητα για την καλή λειτουργία του κράτους, αλλά κυρίως για τα θέματα της εμπιστοσύνης των πολιτών και των ενδιαφερομένων μερών για το κράτος και το σχεδιασμό πολιτικής. Οι εταιρείες (ως στρατηγικός εταίρος) αποτελούν ένα σημαντικό και στρατηγικό ενδιαφερόμενο μέρος ειδικά για συνέργειες που καταλήγουν σε εύστοχες πολιτικές απασχόλησης, εκπαίδευσης, κατάρτισης και κοινωνικής ένταξης. Όταν μάλιστα αυτές οι πολιτικές επικεντρώνονται σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως οι νέοι, δύναται το παίγνιο της ανάπτυξης και της αποδοτικότητας να είναι θετικό (υπό προϋποθέσεις και σωστό σχεδιασμό) τόσο για τις ίδιες, όσο και για την κοινωνία, το κράτος και τη νέα γενιά. Αυτό συμβαίνει διότι μπορεί να αντιμετωπισθεί η μάζιγα της ανεργίας και η διαρροή εγκεφάλων και παράλληλα να αξιοποιηθεί το νέο ηλικιακά εργατικό δυναμικό της χώρας που μεταξύ άλλων φαίνεται να είναι καταρτισμένο και εκπαιδευμένο, στοιχείο που επιβεβαιώνει την κουλτούρα εκπαίδευσης και κατάρτι-

σης στους νέους και το οποίο διαπιστώνεται διαχρονικά στην ελληνική κοινωνία.

Η ΑΑ και η ΕΚΕ, τέλος, φαίνεται ότι μπορούν να αποτελέσουν ένα κοινό πεδίο πολιτικής για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων που εντοπίζονται σε επίπεδο νέας γενιάς και να τονώσουν την απασχόληση και άλλες πολιτικές για την κοινωνική ένταξη. Η αξιοποίηση του νομοθετικού πλαισίου για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και τη διασύνδεση με την ΕΚΕ μπορούν να συμβάλουν στην τόνωση της απασχόλησης και της δημιουργικής οικονομίας. Η εθνική, επίσης, στρατηγική για την κοινωνική ένταξη του 2014 μπορεί να συνδυαστεί με πολιτικές πρωτοβουλίες ΕΚΕ ή εταιρικές στρατηγικές στο πεδίο αυτό μέσα από τη χρήση εργαλείων αναφοράς όπως το GRI. Το πεδίο, επίσης, των δημοσίων συμβάσεων με κοινωνικό ή περιβαλλοντικό προσανατολισμό μπορεί να διαμορφώσει μια νέα αγορά (market creation), που δεν θα έχει ως μοναδικό κριτήριο μονάχα αυτό της οικονομικής προσφοράς αλλά και άλλα ποιοτικά ή κοινωνικά κριτήρια. Σημαντικός, τέλος, είναι και ο ρόλος των ΜΜΕ στην ΑΑ εξαιτίας της κοινωνικής και περιβαλλοντικής ευθύνης τους που είναι σημαντική (Commission, 2007) και περιγράφεται και ως “The Gulliver’s Principle” (Van Luijk & Vlaming, 2010). Η θέση τους στην τοπική κοινωνία είναι νευραλγική και πρέπει οι πολιτικές για την ΕΚΕ και την ΑΑ να λάβουν υπόψη τις τεχνικές δυσκολίες και να τις υποστηρίξουν στις δράσεις υπεύθυνης επιχειρηματικότητας (π.χ. μέσα από το ΕΣΠΑ και τους Θεματικούς Στόχους 8 και 9), ειδικά σε ζητήματα κοινωνικής ένταξης των νέων, της επαγγελματικής κατάρτισης και της καινοτομίας. Υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις και το διεθνές πλαίσιο για την ΑΑ, η αντιμετώπιση των ανισοτήτων και το στοιχείο της αειφορίας σε οποιαδήποτε αναπτυξιακή πολιτική και συνέργεια για τη νέα γενιά, θα πρέπει να βασίζεται στην ενεργή συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών όπως οι επιχειρήσεις

(corporate citizenship). Κατά κύριο λόγο, όμως, θα πρέπει να σχεδιάζεται μέσα από ένα πλαίσιο διακυβέρνησης που θα καθιστά το κράτος αφενός ευέλικτο και αφετέρου πρωταγωνιστικό σε ζητήματα διαφάνειας στα πεδία της επιχειρηματικότητας και στις συνέργειες για την κοινωνική καινοτομία, την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική ευθύνη.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Baker. S, Kousis.M, Richardson.D & Young.S. 2005. “*The politics of sustainable development*”. Taylor & Francis e-Library. Routledge. London
- Carroll A. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *The Academy of Management Review*, Vol. 4, No. 4 (Oct., 1979), pp. 497-505.
- Carroll A. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*, July-August 1991
- Carroll A. (2008). *A history of Corporate Social Responsibility: Concepts and Practices*. The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility.
- Cohran. P.L. (2007). The evolution of corporate social responsibility. *Business Horizons*. 50, 449-454.
- Commission of the European Communities. (2001). *Green paper. Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2002). *Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development*. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2006). *Implementing the partnership for growth and jobs: Making Europe a pole of excellence in Corporate Social Responsibility*.

- ity. Communication from the Commission. Brussels Commission of the European Communities. (2007). *Small, clean and competitive A programme to help small and medium-sized enterprises comply with environmental legislation*. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2010), *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels
- Commission of the European Communities. (2011). *A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2014a). *Improving corporate governance: Europe's largest companies will have to be more transparent about how they operate*". Statement. Press release data base. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2014b). *Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*". Statement. Press release data base.Brussels.
- Commission of the European Communities. (2015). *A Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015*. Brussels
- Commissions of the European Communities. (2009). *Mainstreaming sustainable development into EU policies: 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development*. Brussels.
- Council of the European Union. (2015). *A New Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015-Council conclusions*. Brussels.
- Dahlsrud,A.(2008). How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 15, 1–13
- Elkington, J.(2004). Enter the Triple Bottom Line. *The triple*

- bottom line: does it all add up? Assessing the sustainability of business and CSR.* Erthscan pub.
- Eurobarometer(2013). *Businesses' attitudes towards corruption in the EU.* Flash (374). European Commission. DG for Home Affairs.
- European Commission. DG Enterprise & Industry.(2014b). *The Corporate Social Responsibility Strategy of the European Commission: Results of the Public Consultation.* Brussels.
- European Commission. DG for Employment, Social Affairs & Equal Opportunities.(2007). *Corporate Social Responsibility National Public Policies in the EU.* Luxemburg.
- European Commission. DG for Employment, Social Affairs & Inclusion.(2014a). *Corporate Social Responsibility National Public Policies in the EU-Compendium.* Luxemburg.
- European Commission. DG for Employment, Social Affairs & Inclusion.(2011). *Corporate Social Responsibility National Public Policies in the EU.* Luxemburg.
- European Commission. DG for Enterprise.(2003). *Responsible entrepreneurship: A collection of good practice cases among small and medium-sized enterprises across Europe.* Brussels.
- European Union Parliament.(2007). *Corporate social responsibility. European Parliament resolution of 13 March 2007 on corporate social responsibility: a new partnership (2006/2133(INI)).*Brussels
- Eurostat (2015b). *Youth long term unemployment rate.* http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_empl_120&lang=en
- Eurostat (2015c). *Young people neither in employment nor in education and training.* <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

- Eurostat (2015d). *Young people's at-risk-of-poverty or exclusion rate*. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
- Eurostat (2015e). *Sustainable development in the EU, 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy*. Publications Office of the EU. Luxembourg.
- Eurostat (2015a). *Youth unemployment by sex, age and educational attainment level*. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
- Garriga, E & Mele, D.(2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics* 53: 51–71.
- Global Reporting Initiative.(2007). *Sustainability Reporting 10 Years On*. Briefing Paper. Amsterdam.
- Gropas, R & Triantafilidou, A.(2014). *Emigrating in times of crisis. Highlights and new data from an e-survey on high-skilled emigrants from Southern Europe and Ireland*. Survey Report. Global Governance Programme. European University Institute
- Hardin, G (1968). The tragedy of the commons. *Science, New Series*, Vol. 162, No. 3859. 1243-1248.
- Henriques, A(2003). Ten things you always wanted to know about CSR (but were afraid to ask); Part One: A brief history of corporate social responsibility. *Ethical Corporation Magazine*, May 26, 2003.
- Matten, D & Moon, J(2008). Implicit and Explicit CSR: A conceptual Framework for a comparative understanding of corporate social responsibility. *Academy of Management Review*. Vol. 33, No. 2
- Meadows, D (1998). *Indicators and information systems for sustainable development*; a report to the Balaton Group. The Sustainability Institute.

- Metaxas T. & Tsavdaridou M. (2012). *Corporate social responsibility in Greece during the crisis period*. MPRA Paper No. 41518, posted 24. September 2012 20:40 UTC.
- Rennen, W. & Martens, P. (2002). The globalization timeline. *Integrated Assessment*. 4 (3), 137-144.
- Stiglitz, J.E & Charlton, A. (2005). *Fair Trade For All. How trade can promote development*. Oxford University Press.
- Thomas, C (2004). Poverty, development and hunger. In Baylis, J. & Smith, S. (eds.). *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*. Oxford University Press.
- Tilley, F. (1999). The gap between the environmental attitudes and the environmental behavior of small firms. *Business Strategy and the Environment* 8, 238-248.
- UNEP. (2002). *Global environmental outlook 3*. Earth scan publications. London.
- United Nations (2015a). The Millennium Development Goals Report. New York.
- United Nations (2015b). Transforming Our World. The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1.
- Van Luijk, H & Vlaming, L. (2010). “*Fostering Corporate Social Responsibility in Small & Middle Size Enterprises. Recent Experiences in the Netherlands*”. Ethics in small and medium sized enterprises. A global commentary. ISBEE.
- VI. Βιβλιογραφικές Αναφορές
- World Commission on Environment & Development. (1987), “*Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*”. United Nations.
- Βαξεβανίδου, Μ. (2009). *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Εκδόσεις Σταμούλη.

- Ελληνική Δημοκρατία (2014). *Κείμενο Εργασίας για το Σχέδιο της Εθνικής Στρατηγικής της Ελλάδας για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Εθνικό Σχέδιο ΕΚΕ-Προσχέδιο. Αθήνα
- Ελληνική Δημοκρατία. (2010). *N.3855/2010 - Μέτρα για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κατά την τελική χρήση, ενεργειακές υπηρεσίες και άλλες διατάξεις*. Τεύχος Πρώτο. Αρ. Φύλλου 95. 23 Ιουνίου 2010. Αθήνα.
- Ελληνική Δημοκρατία.(2011). *N.4019/2011- Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις*. Τεύχος Πρώτο. Αρ. Φύλλου 216. 30 Σεπτεμβρίου 2011. Αθήνα.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή.(2016). *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Β' Τρίμηνο 2016*. Αθήνα
- Μαραβέγιας, Ν & Ταλιούρης, Ε.(2009). «*Τοπική Διακυβέρνηση και Αειφόρος Ανάπτυξη: Μια εννοιολογική περιήγηση με αναφορά στην περίπτωση της Κρήτης*». 3^ο Συνέδριο Διοικητικών Επιστημόνων. Διοίκηση και Δημοκρατία. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μπέσιλα-Βήκα, Ε & Μακρίδης Σ.(2009). *Η συμβολή της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στην βιώσιμη ανάπτυξη και ο ρόλος των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. 3^ο Συνέδριο Διοικητικών Επιστημόνων. Διοίκηση και Δημοκρατία. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ταλιούρης Ε. (2014). *Διακυβέρνηση, διοίκηση οργανισμών και επιχειρήσεων, και δημόσιες πολιτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης*. Διδακτορική Διατριβή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κρήτης.
- Υπουργείο Εργασίας (2011). *Υπογραφή Συμφώνου Συνεργασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης με το Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ*. Αθήνα.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΔΗΜΟ-
ΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Ηλίας Πεχλιβανίδης¹

1. Δημόσιος τομέας και νέοι: η υφιστάμενη κατάσταση στην Ελλάδα

Είναι γνωστό ότι ο δημόσιος τομέας αποτελούσε μια από τις κύριες επιλογές στην Ελλάδα για την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων. Το κίνητρο εξασφάλισης μιας μόνιμης θέσης ήταν ισχυρό, με αποτέλεσμα –μεταξύ των άλλων– της ανάπτυξης της λεγόμενης «πελατειακής σχέσης» μεταξύ πολιτικού προσωπικού και πολιτών, προκειμένου να πετύχουν την είσοδό τους σε ένα ασφαλές εργασιακό περιβάλλον. Ωστόσο, αυτή η επιλογή των νέων φαίνεται σήμερα να υποχωρεί, συγκριτικά με άλλες επιλογές. Πρόσφατη έρευνα που είδε το φως της δημοσιότητας² καταλήγει σε ένα πολύ σημαντικό εύρημα: *Η καριέρα δημοσίου υπαλλήλου δεν έλκει πια τους νέους.* Η

---

1. Ο Δρ. *Ηλίας Πεχλιβανίδης* είναι Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Προγραμματισμού και Ανάπτυξης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ)

2. <http://www.eleftherostypos.gr/ellada/53708-i-kariera-dimosioy-ypalliloy-den-elkei-pia-toys-neoys/>

σχετική έρευνα, την οποία παρουσίασε το Αθηναϊκό και Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, εκπονήθηκε στο πλαίσιο διεθνούς έρευνας για το επιχειρηματικό πνεύμα των φοιτητών, που πραγματοποιήθηκε παράλληλα σε περισσότερες από 50 χώρες και πάνω από 1.000 πανεπιστήμια, με συμμετέχοντες 122.000 φοιτητές. Για την Ελλάδα, την έρευνα συντόνισε το Εργαστήριο Επιχειρηματικότητας του πανεπιστημίου Μακεδονίας και η καθηγήτρια Κατερίνα Σαρρή, με δείγμα 649 ατόμων (384 γυναίκες, 265 άνδρες), εκ των οποίων οι 524 είναι σε προπτυχιακό επίπεδο σπουδών. Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (φοιτητές 11 διαφορετικών Ελληνικών πανεπιστημίων³), το 6,8% δήλωσε ότι αμέσως μετά την ολοκλήρωση των σπουδών «βλέπει» στον Δημόσιο Τομέα προοπτική επαγγελματικής αποκατάστασης. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της έρευνας και ειδικότερα για τις επαγγελματικές επιλογές των νέων αμέσως μετά την αποφοίτηση και τις αντίστοιχες πέντε χρόνια μετά την αποφοίτηση. Ειδικά για την τελευταία περίπτωση, σε ότι αφορά το δημόσιο τομέα, το έτος 2008 το ποσοστό των απαντήσεων ήταν 27,5%, το έτος 2011 ήταν 11%, το έτος 2013 ήταν 7,2% και φέτος ήταν 4,3%. Ως πρώτη επιλογή αμέσως μετά την αποφοίτησή τους οι νέοι κατέγραψαν ως προτίμηση να εργαστούν ως υπάλληλοι –κυρίως στον ιδιωτικό τομέα– ενώ η κύρια επιλογή καριέρας τους πέντε χρόνια μετά την αποφοίτηση ήταν η επιχειρηματικότητα. Επιθυμούν, με άλλα λόγια, να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία, πριν ξεκινήσουν δική τους επιχείρηση. *Ανεξάρτητα από την πιο πάνω έρευνα, αν επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά, που σήμερα*

3. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Οικονομικό πανεπιστήμιο Αθήνας, Δημοκρίτειο πανεπιστήμιο Θράκης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας, Πάντειο πανεπιστήμιο, πανεπιστήμιο Κρήτης, πανεπιστήμιο Μακεδονίας, πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, πανεπιστήμιο Πειραιώς και πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

αποδίδονται στην ελληνική δημόσια διοίκηση, μάλλον θα καταλήγαμε στο ίδιο συμπέρασμα. Ενδεικτικά: η ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου κρίνεται αρνητικά από τους πολίτες, η αναποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών είναι η εικόνα που κατά κανόνα έχει ο μέσος πολίτης, το «σπάταλο κράτος» είναι συνηθισμένος χαρακτηρισμός των φορολογούμενων, οι απαιτήσεις για ουσιαστική αξιολόγηση δομών και ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα ολοένα αυξάνουν και, συνεπώς, η αρνητική αυτή εικόνα στα μάτια των πολιτών του δημόσιου τομέα, ανεξάρτητα από το βαθμό της ακρίβειας που έχει, και η ταυτόχρονη κρίση στον ιδιωτικό τομέα φαίνεται να οδηγούν τους νέους στη επιλογή της φυγής τους στο εξωτερικό. Θα πρέπει, παράλληλα, να προσθέσουμε τη μείωση του αριθμού των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα, συγκριτικά με την εποχή πριν τη δημοσιονομική κρίση.

2. Η Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, ως «πύλη εισόδου» στο δημόσιο τομέα

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, υπάρχει ωστόσο μια εναλλακτική επιλογή, η οποία συγκεντρώνει ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά γνωρίσματα: πρόκειται για την επιλογή «εισόδου» στο δημόσιο τομέα μέσω της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ) του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. Η ΕΣΔΔΑ αποτελεί εκπαιδευτική μονάδα του ΕΚΔΔΑ και τροφοδοτεί τη δημόσια διοίκηση με επιτελικά στελέχη υψηλής εξειδίκευσης και σύγχρονης εκπαίδευσης. Διαδέχτηκε τις Εθνικές Σχολές Δημόσιας Διοίκησης (ΕΣΔΔ) και Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΣΤΑ). Η ΕΣΔΔΑ δέχεται πτυχιούχους πανεπιστημίων και τεχνολογικών ιδρυμάτων, κατόπιν επιτυχίας τους σε εισαγωγικό διαγωνισμό, ο οποίος οργανώνεται και διεξάγεται από ανεξάρτητη Κεντρική Επι-

τροπή Εξετάσεων, με τον αριθμό των εισακτέων να ορίζεται κάθε φορά με την προκήρυξη του διαγωνισμού. Οι ενδιαφερόμενοι μπορεί να είναι και εν ενεργεία δημόσιοι υπάλληλοι, αλλά –όπως αποδεικνύουν τα σχετικά στοιχεία– κύρια προέρχονται από νέους ανθρώπους που αναζητούν επαγγελματική αποκατάσταση.

Η παραγωγή στελεχών ταχείας εξέλιξης για τον δημόσιο τομέα, μέσω της ΕΣΔΔΑ, στοχεύει στη στήριξη της στρατηγικής των αλλαγών στη διοίκηση με δημόσιους λειτουργούς ικανούς να συμβάλλουν στην δημιουργία ανοικτής, συμμετοχικής, αποτελεσματικής και αποδοτικής δημόσιας διοίκησης. Τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα του προγράμματος σπουδών στην ΕΣΔΔΑ, διάρκειας 21 μηνών, είναι η παραγωγή στελεχών ταχείας εξέλιξης, μέσω της κατάλληλης εκπαίδευσης, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν βασικό μοχλό εφαρμογής των μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών και στήριξης των αλλαγών στην διοίκηση. Πρέπει να σημειωθεί ότι με την εισαγωγή στην ΕΣΔΔΑ και κατά τη διάρκεια του προγράμματος σπουδών, στους φοιτητές καταβάλλεται αποζημίωση σε μηνιαία βάση και, ταυτόχρονα, υπάρχει πλήρης ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Παρουσιάζει, συνεπώς, ενδιαφέρον να εξεταστούν οι απαιτήσεις εισαγωγής στη Σχολή, το προφίλ των ενδιαφερόμενων και το πρόγραμμα σπουδών της, προκειμένου να διερευνηθεί η συμβολή της Σχολής στην αντιμετώπιση της νεανικής ανεργίας.

2.1. Απαιτήσεις εισαγωγικού διαγωνισμού στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Στη διαδικασία του εκάστοτε εισαγωγικού διαγωνισμού υποστηρίζεται πλήρως η αρχή της μη διάκρισης και της προσβασιμότητας, δεδομένου ότι δεν υπάρχει κανενός είδους εμπόδιο στην επιλογή οποιουδήποτε υποψηφίου. Ο εκάστοτε

εισαγωγικός διαγωνισμός διενεργείται σε δυο (2) στάδια: Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει υποχρεωτική γραπτή δοκιμασία των υποψηφίων στις ενότητες (α) Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους, (β) Μικροοικονομική – Μακροοικονομική και Δημόσια Οικονομική και (γ) Γνώσεις και Δεξιότητες (εξετάζονται με ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών σε γνώσεις γενικής παιδείας, ιδίως, σε ζητήματα που απασχολούν την επικαιρότητα, και διερευνώνται τόσο η ορθή χρήση της ελληνικής γλώσσας και η ικανότητα κατανόησης γραπτού λόγου, όσο και η κριτική ικανότητα, η επεξεργασία πληροφοριών, η ταχύτητα και ακρίβεια αντίληψης, καθώς και βασικές νοητικές δεξιότητες, προκειμένου οι υποψήφιοι να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης δημόσιας διοίκησης. Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει γραπτή και προφορική εξέταση των υποψηφίων σε φάκελο με επίκαιρο θέμα. Ο φάκελος περιέχει διάφορα στοιχεία, όπως ιδίως νομικές ρυθμίσεις, επιστημονικές αναλύσεις, δημοσιογραφικά άρθρα, στατιστικά δεδομένα που αναδεικνύουν ένα θέμα που έχει απασχολήσει την επικαιρότητα. Ως τέτοια θέματα νοούνται εκείνα που αφορούν το Κράτος και τη λειτουργία του, τις διεθνείς σχέσεις, την ελληνική και ευρωπαϊκή οικονομία, το περιβάλλον, τον τύπο και τα ΜΜΕ, τις εργασιακές σχέσεις, τους θεσμούς της κοινωνίας και τον πολιτισμό. Η γραπτή δοκιμασία συνίσταται στην ανάπτυξη θέματος/ ερωτήσεων επί του περιεχομένου του φακέλου και στη συνέχεια διενεργείται η προφορική εξέταση/παρουσίαση του φακέλου από τον υποψήφιο ενώπιον πενταμελών επιτροπών, οριζόμενων από την Κεντρική Επιτροπή Εξετάσεων. Η εξέταση της ενότητας αυτής αποσκοπεί στην εκτίμηση της ικανότητας διαχείρισης καταστάσεων εντός περιορισμένου χρόνου καθώς και των αναλυτικών και συνθετικών ικανοτήτων κάθε υποψηφίου, γι' αυτό κατά την προφορική εξέταση δεν είναι απαραίτητο οι ερωτήσεις να περιστρέφονται μόνο γύρω από το συγκεκριμένο θέμα που έχει τεθεί. Ιδιαίτερα

σημαντικό είναι το γεγονός ότι με την εκάστοτε προκήρυξη εισαγωγικού διαγωνισμού προσδιορίζονται τα Τμήμα εξειδίκευσης, στα οποία επιθυμούν να εισαχθούν οι υποψήφιοι, ο αριθμός εισαγόμενων ανά Τμήμα και οι δημόσιες υπηρεσίες που θα υποδεχθούν με ανάλογες θέσεις του αποφοίτους κάθε Τμήματος⁴.

2.2. Στατιστικά Στοιχεία Υποψηφίων⁵

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχετικά στοιχεία των πρόσφατων εκπαιδευτικών σειρών της ΕΣΔΔΑ. Ειδικότερα:

Εκπαιδευτική Σειρά	Πλήθος Υποψηφίων	Αριθμός Θέσεων	Επιτυχόντες	Σχόλιο
23 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	2.196	80	98	<i>Εισαγωγή όσων ισοψήφησαν με τον τελευταίο επιτυχόντα</i>
24 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	1.874	80	80	
ΣΥΝΟΛΑ	4.070	160	178	

Για τον τελευταίο εισαγωγικό διαγωνισμό έτους 2016 (είναι σε εξέλιξη), υπήρξαν 2.397 υποψήφιοι για 160 θέσεις.

4. Ενδεικτικά, στον 25^ο εισαγωγικό διαγωνισμό έτους 2016, τα προβλεπόμενα Τμήματα εξειδίκευσης και οι θέσεις ήταν: α) Τμήμα Γενικής Διοίκησης, 45 σπουδαστές, (β) Τμήμα Αναπτυξιακών – Περιφερειακών Πολιτικών, 20 σπουδαστές (γ) Τμήμα Διοίκησης Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Φροντίδας, 40 σπουδαστές(Πρόγραμμα Κοινωνικής Φροντίδας, 20 σπουδαστές, Πρόγραμμα Διοίκησης Υπηρεσιών Υγείας, 20 σπουδαστές), (δ) Τμήμα Εμπορικών - Οικονομικών Υποθέσεων, 15 σπουδαστές, (ε) Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, 10 σπουδαστές, (στ) Τμήμα Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας, 10 σπουδαστές, (ζ) Τμήμα Ψηφιακής Πολιτικής, 10 σπουδαστές, (η) Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, 10 σπουδαστές.
5. Πηγή: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, 2016

Συνεπώς, καταγράφεται ο ακόλουθος συναγωνισμός (υποψηφίων έναντι εισαγόμενων): για την 23^η εκπαιδευτική σειρά ο συναγωνισμός ήταν 3,6 επιτυχόντες στους 100 υποψηφίους, για την 24^η εκπαιδευτική σειρά ο συναγωνισμός ήταν 4,2 επιτυχόντες στους 100 υποψηφίους και για την τελευταία μέχρι σήμερα εκπαιδευτική σειρά 6,6 επιτυχόντες στους 100 υποψηφίους. Τα εν λόγω στατιστικά στοιχεία έρχονται να επιβεβαιώσουν τα ευρήματα της προαναφερόμενης έρευνας, δεδομένου ότι έχει πρωτική τάση ο συναγωνισμός κατά την εισαγωγή, αποτέλεσμα των επιλογών των νέων για την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

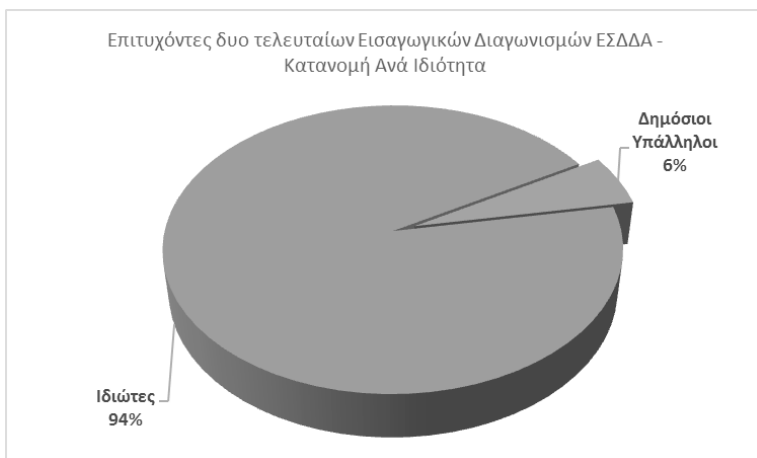
2.3. Το προφίλ των εισαγόμενων στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Τα στατιστικά στοιχεία των επιτυχόντων στη Σχολή, κατά τους πρόσφατους εισαγωγικούς διαγωνισμούς, έχουν ως εξής:

Εκπαιδευτική Σειρά	Κατανομή ανά Ιδιότητα Επιτυχόντων		Σύνολο
	Ιδιώτες	Δημόσιοι Υπάλληλοι	
23 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	94	4	98
24 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	74	6	80
ΣΥΝΟΛΑ	168	10	178
%	94,38%	5,62%	100,00%

Είναι προφανές ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εισαγόμενων στη Σχολή προέρχονται από ενδιαφερόμενους εκτός δημοσίου (πρόσφατα αποφοιτήσαντες από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, άνεργους νέους κ.λπ.).

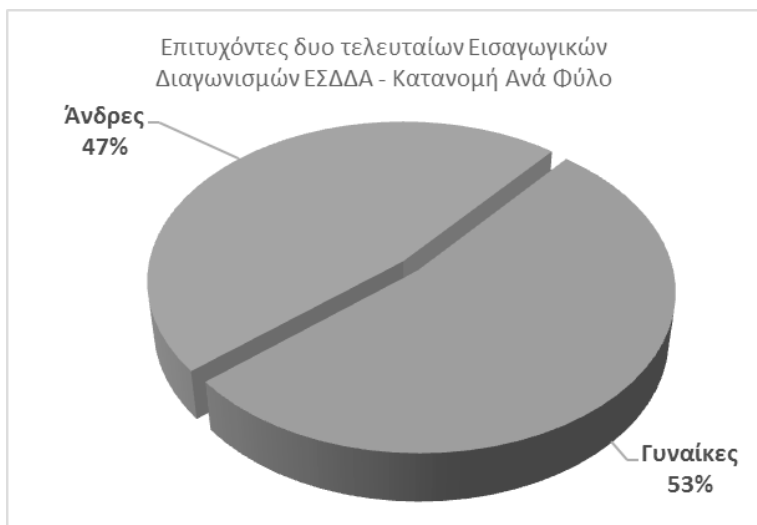

Η κατανομή των εισαγόμενων στη Σχολή από πλευράς φύλου, έχει ως εξής:

Εκπαιδευτική Σειρά	Κατανομή ανά Φύλο Επιτυχόντων		Σύνολα
	Γυναίκες	Άνδρες	
23η	47	51	98
24η	47	33	80
ΣΥΝΟΛΑ	94	84	178
%	52,81%	47,19%	100,00%

Παρατηρείται να υπερτερούν οι γυναίκες έναντι των ανδρών, μια τάση η οποία άλλωστε καταγράφεται σε πολλές δημόσιες υπηρεσίες.

Οι εισαχθέντες στη Σχολή κατά τους τελευταίους εισαγωγικούς διαγωνισμούς από πλευράς τίτλων σπουδών που διαθέτουν, έχουν ως εξής:

Επίπεδο Σπουδών Επιτυχόντων	Διδακτορικό Δίπλωμα	Μεταπτυχιακός Τίτλος Σπουδών	Πτυχίο Α.Ε.Ι. Ημεδαπής ή Αλλοδαπής	Πτυχίο Α.Τ.Ε.Ι.	Σύνολα
23 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	4	49	44	1	98
24 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	2	49	28	1	80
Σύνολα	6	98	72	2	178
%	3,37%	55,06%	40,45%	1,12%	100,00%

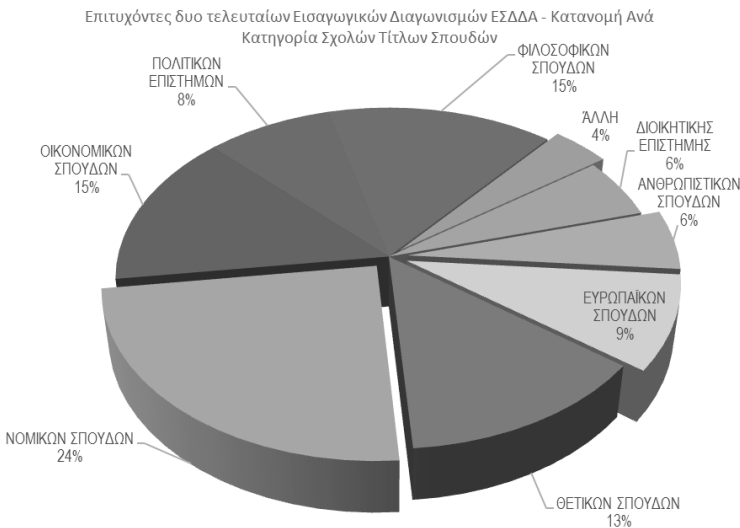
Από τα πιο πάνω στοιχεία προκύπτει ότι οι εισαγόμενοι στη Σχολή διαθέτουν υψηλού επιπέδου τυπικά προσόντα, δεδομένου ότι στην πλειοψηφία τους (58%) διαθέτουν μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών (master ή και διδακτορικό).

Ως προς την κατανομή τους, ανάλογα με την κατεύθυνση των τίτλων σπουδών τους, τα σχετικά στοιχεία έχουν ως εξής:

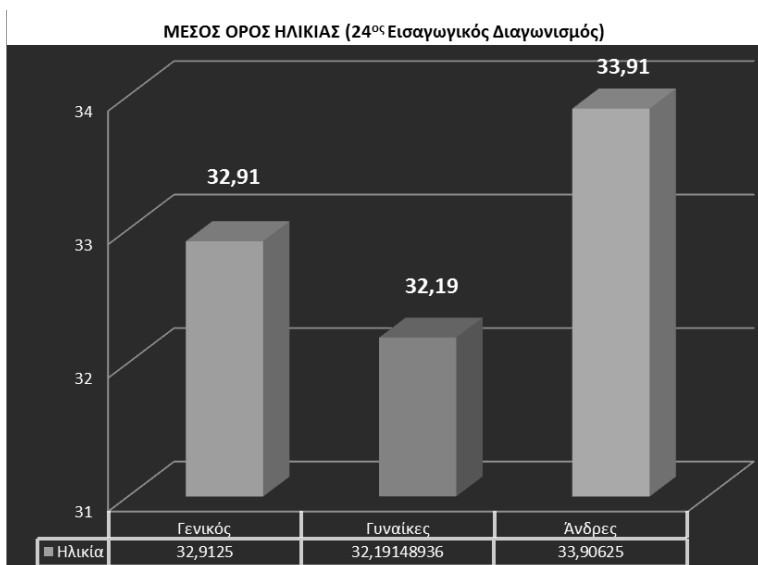
Σχολές Επιτυχόντων	23 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	24 ^η Εκπαιδευτική Σειρά	Σύνολα	%
ΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	24	19	43	24,16%
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	16	11	27	15,17%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	17	9	26	14,61%
ΘΕΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	14	10	24	13,48%
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	8	8	16	8,99%

Σχολές Επιτυχόντων	23 ^η Εκπαι- δευτική Σειρά	24 ^η Εκ- παιδευτι- κή Σειρά	Σύνολο- λα	%
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	5	10	15	8,43%
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ		10	10	5,62%
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	10		10	5,62%
ΆΛΛΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	4	3	7	3,93%
Σύνολα	98	80	178	100,00%

Από τα πιο πάνω στοιχεία, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι απόφοιτοι νομικών σπουδών υπερτερούν αναλογικά των υπολοίπων, καθώς επίσης ότι υπάρχει αξιόλογο ποσοστό αποφοίτων θετικών σπουδών και μικρά ποσοστά αποφοίτων πολιτικών επιστημών και διοικητικής επιστήμης.

Ως προς την ηλικιακή κατανομή, ο μέσος όρος ηλικίας εισαγόμενων στην ΕΣΔΔΑ είναι 32,9 έτη (βλ. γράφημα που ακολουθεί):

2.4. Το πρόγραμμα Σπουδών της Σχολής

Το πρόγραμμα σπουδών που παρακολουθούν οι επιτυχόντες είναι υψηλού επιπέδου, εμπλουτισμένο με σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, με έμφαση στη λειτουργία της ηλεκτρονικής τάξης και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Διακρίνεται σε δύο φάσεις σπουδών, την κοινή και την ειδική, η οποία εμπεριέχει πρακτική άσκηση των σπουδαστών σε φορείς και υπηρεσίες του δημοσίου, συμμετοχή σε εξειδικευμένα μαθήματα – εργαστήρια, καθώς και διπλωματική εργασία⁶.

6. Ενδεικτικά μαθήματα: Διακυβέρνηση και Θεσμοί, Οικονομία και Ανάπτυξη, Δημόσιο Μάνατζμεντ και Δημόσια Διοίκηση και Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση και Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών κ.λπ.

Στην πρώτη φάση (4 μήνες) όλοι οι σπουδαστές/στρίες παρακολουθούν κοινά μαθήματα, στη δεύτερη φάση (13 μήνες) οι σπουδαστές/στρίες παρακολουθούν τα τμήματα, στα οποία έχουν καταταγεί πριν από την εγγραφή τους στη Σχολή. Η δεύτερη φάση συμπεριλαμβάνει περίοδο πρακτικής άσκησης καθώς και τις τελικές εξετάσεις.

3. Συμπερασματικά

Ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα της κρίσης δεν φαίνεται να αποτελεί επιλογή των νέων για την επαγγελματική τους αποκατάσταση και, ταυτόχρονα, ο αριθμητικός περιορισμός νέων προσλήψεων ούτως ή άλλως δε συμβάλλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων, συγκριτικά με την περίοδο προ κρίσης. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι απαιτήσεις της Ελληνικής δημόσιας διοίκησης, αναφορικά με την προσέλκυση νέων ανθρώπων, αναμένεται να παρουσιάσουν διαχρονικά αύξηση. Ένας παράγοντας προς την κατεύθυνση αυτή θα είναι η σταδιακή αποχώρηση του «γερασμένου» ανθρώπινου δυναμικού της, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνει και μαζικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, οι απαιτήσεις στελεχών με υψηλό βαθμού εξειδίκευσης θα είναι ολοένα αυξανόμενες, έστω και αν δεν έχει επιτευχθεί, μέχρι στιγμής, η ουσιαστική αναδιοργάνωση του τρόπου λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Μάλιστα, εκτιμούμε ότι θα πρέπει να τροποποιηθεί ριζικά το ερώτημα «πόσους δημοσίους υπαλλήλους χρειαζόμαστε» στο ερώτημα «τι είδους και πόσους, αντίστοιχα, δημοσίους υπαλλήλους χρειαζόμαστε». Με άλλα λόγια, όσο εξακολουθεί να υφίσταται στο δημόσιο τομέα το έλλειμμα των περίφημων «Περιγραμμάτων Θέσεων Εργασίας», θα πρέπει τουλάχιστον να δημιουργηθούν «Ομάδες Απαιτούμενων Θέσεων» (Clusters), ανάλογα με το είδος

των παρεχόμενων υπηρεσιών. Ένα κύριο χαρακτηριστικό για την ομαδοποίηση αυτή θα πρέπει να είναι οι θέσεις εργασίας που υποχρεωτικά έρχονται σε άμεση επαφή με τον πολίτη –ιδίως στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και της ασφάλειας– έναντι όλων των άλλων θέσεων εργασίας. Έτσι, για παράδειγμα, θέσεις που αφορούν εκπαιδευτικό προσωπικό πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, υγειονομικό προσωπικό, προσωπικό για στελέχωση υπηρεσιών ασφάλειας κ.λπ., θα πρέπει να διαχωριστούν από θέσεις προσωπικού με διοικητικά καθήκοντα. Οι διοικητικές θέσεις αναμένεται να συρρικνώνονται και ταυτόχρονα να απαιτούν ολοένα και υψηλότερη εξειδίκευση. Αντίθετα, οι θέσεις που υποχρεωτικά έρχονται σε άμεση επαφή με τους πολίτες αναμένεται να έχουν μικρή ή μεγαλύτερη αυξητική τάση, λόγω των προβλημάτων σε ευαίσθητους κοινωνικούς τομείς, τα οποία θα οξύνονται λόγω της κρίσης.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, μιας ταυτόχρονα ποσοτικής και ποιοτικής εκτίμησης των απαιτήσεων του δημόσιου τομέα σε θέσεις εργασίας, η Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης έχει ουσιαστική συμβολή στη δεύτερη από τις πιο πάνω κατηγορίες. Αποτελεί μια ενδιαφέρουσα επιλογή για τους νέους, δεδομένου ότι προσφέρει ταυτόχρονα:

A) Εξειδικευμένη επιμόρφωση υψηλού επιπέδου, συμπληρωματικού χαρακτήρα με τις γνώσεις που έχουν αποκτηθεί μέσω της τυπικής εκπαίδευσης, και,

B) Επαγγελματική αποκατάσταση στο χώρο του δημόσιου τομέα, η οποία εξασφαλίζει την ταχύτερη ιεραρχική ανέλιξη των αποφοίτων της Σχολής.

Η είσοδος στο δημόσιο τομέα μέσω της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης λειτουργεί, ταυτόχρονα, προς όφελος της δημόσιας διοίκησης και αυτοδιοίκησης. Οι φορείς της δημόσιας διοίκησης αποκτούν, μέσω της Σχολής, υψηλού επιπέδου επιστήμονες, οι οποίοι έχουν το συ-

γκριτικό πλεονέκτημα να διαθέτουν ήδη μια πρώτη εξοικείωση με τις πραγματικές συνθήκες λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών και, επομένως, μπορούν να προσφέρουν νέες ιδέες οργάνωσης και λειτουργίας και, κυρίως, να συμβάλλουν στην εφαρμογή τους προς όφελος τελικά των πολιτών. Βέβαια, ο μικρός αριθμός εισαγόμενων σε ετήσια βάση στη Σχολή αντικατοπτρίζει και τον αντίστοιχο μικρό βαθμό συμβολής της Σχολής στην εξασφάλιση επαγγελματικής αποκατάστασης των νέων ιδίως σε περίοδο κρίσης, αλλά –όπως προαναφέρθηκε– προσφέρει το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό που έχει πλέον ανάγκη ο δημόσιος τομέας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

NEETS2 – Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΕ ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ

EEA Grants GR07/3757

«Έρευνα και ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ενσωμάτωση μιας μείζονος κοινωνικά ευάλωτης ομάδας: ψυχολογικό προφίλ/ψυχοπαθολογία, προφίλ δεξιοτήτων, διάγνωση αναγκών και ανάπτυξη προγραμμάτων για την κατάρτιση-reskilling και την ψυχολογική υποστήριξη προς την επαν-ενσωμάτωση των «νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)»

Χρηματοδότηση: Χρηματοδοτικός μηχανισμός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου.

Διάρκεια Έργου: 15/12/2015- 14/12/2016.

Programme Operator: Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΘΥΝΟΣ: Καθηγητής Νίκος Παπαδάκης (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

PROJECT COORDINATING PERSON: Επ. Καθηγητής Νίκος Φωτόπουλος (ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)

ΑΝ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΘΥΝΟΣ: *Καθηγητής Αργύρης Κυρίδης (ΑΠΘ)*

ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ (συντονίζων φορέας), ΚΕΠΕΤ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, ΚΕΑΔΙΚ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης (ΠΚ)

Λίγα λόγια για το Έργο

Το Έργο εστιάζει α) στην έρευνα του ψυχολογικού προφίλ της ομάδας στόχου (Neets) μελετώντας συγχρόνως την ύπαρξη πιθανής ψυχοπαθολογίας και εντοπίζοντας τις ανάγκες για ψυχολογική υποστήριξη των Ελλήνων Neets, και β) στη διάγνωση αναγκών σε επίπεδο δεξιοτήτων των Ελλήνων Neets. Τα προαναφερθέντα ερευνητικά δεδομένα οδηγούν, στο πλαίσιο του Έργου, αφενός στην ανάπτυξη προγράμματος στοχευμένης κατάρτισης- reskilling των Neets, με βάση το προφίλ δεξιοτήτων τους όσο και τις δυνατότητες και ανάγκες τους, ανά ταξινόμική κατηγορία (υπό-ομάδα) κι αφετέρου στην συγκρότηση προτεινόμενης δέσμης στοχευμένων δράσεων ψυχολογικής υποστήριξης τους. Επί της ουσίας η έρευνα απολήγει στη συγκρότηση πρότασης προγράμματος ολοκληρωμένης παρέμβασης, στην κατεύθυνση της επαν-ενσωμάτωσης της συγκεκριμένης κοινωνικά ευάλωτης ομάδας. Κοντολογίς το φυσικό αντικείμενο του Έργου συγκροτείται τόσο από την προαναφερθείσα διττή ερευνητική διαδικασία όσο και από την ανάπτυξη προγράμματος ολοκληρωμένης παρέμβασης σε δυο επίπεδα (ψυχολογικό και reskilling).

Βλ. αναλυτικότερα neets2.soc.uoc.gr

ΚΥΡΙΟΙ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ

*(μέλη ή συνεργαζόμενοι ερευνητές των Φορέων
Υλοποίησης)*

- Αν. Καθηγητής Μανώλης Κουτούζης (ΕΑΠ & ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ)
- Καθηγητής Κώστας Λάβδας (ΚΕΠΕΤ Π.Κ./ Πάντειο Πα- νεπιστήμιο)
- Καθηγητής Δημήτρης Κοτρόγιαννος (ΚΕΑΔΙΚ/ ΠΚ)
- Καθηγήτρια Μένη Τσιτουρίδου (ΑΠΘ)
- Καθηγητής Κώστας Τσιούμης (ΑΠΘ)
- Καθηγητής Βασίλης Δαφέρμος (ΠΚ)
- Επικ. Καθηγήτρια Μαρία Μπάστα (ΠΚ)
- Καθηγητής Σωκράτης Κονιόρδος (ΠΚ)
- Καθηγήτρια Ιφιγένεια Βαμβακίδου (Πανεπιστήμιο Δυτι- κής Μακεδονίας)
- Αν. Καθηγήτρια Νατάσσα Χριστοδούλου (ΑΠΘ)
- Αν. Καθηγήτρια Ρούλα Τσοκαλίδου (ΑΠΘ)
- Επικ. Καθηγητής Χρήστος Τουρτούρας (ΑΠΘ)
- Επικ. Καθηγητής Θανάσης Γρηγοριάδης (ΑΠΘ)
- Επικ. Καθηγητής Γιάννης Καμαριανός (Πανεπιστήμιο Πα- τρών)
- Επικ. Καθηγήτρια Ευαγγελία Καλεράντε (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας)
- Επικ. Καθηγήτρια Ευαγγελία Μαυρικάκη (ΕΚΠΑ)
- Αντώνης Παπαργύρης (GPO)
- Δρ Προκόπης Πανδής (ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ)
- Δρ Χρήστος Ζάγκος (ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ)
- Μαρία Δρακάκη (Υπ. Δρ ΠΚ- Ερευνήτρια ΚΕΠΕΤ Π.Κ.)
- Στέλιος Τζαγκαράκης (Υπ. Δρ ΠΚ- Ερευνητής ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ.)

ΕΤΑΙΡΟΙ ΕΡΓΟΥ

Συντονίζων Φορέας: *Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΚΑΝΕΠ)/ΓΣΕΕ*

<http://www.kanep-gsee.gr>

Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής Γ.Σ.Ε.Ε.

Εταίρος 1: *Κέντρο Πολιτικής Έρευνας & Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης & Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης*

ΚΕΠΕΤ Π.Κ.

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ)

ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ.

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ)

<http://www.keme.uoc.gr/index.php/2016-01-18-12-40-34/2016-02-23-07-56-44/168-2016-02-23-07-40-18> & http://political.soc.uoc.gr/?page_id=512

neets2.soc.uoc.gr

European
Union
eea
grants

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - Γ.Σ.Ε.Ε

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής Γ.Σ.Ε.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ)
Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ)

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης
Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος

Παρασκευή 2 Δεκεμβρίου 2016
Ακαδημία Εργασίας ΓΣΕΕ
Κτίριο ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, 3^{ης} Σεπτεμβρίου 36, ΑΘΗΝΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - Γ.Σ.Ε.Ε.

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

*Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης
Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος*

Παρασκευή 2 Δεκεμβρίου 2016

09.30 - 10.00 Χαιρετισμοί

**10.00 - 12.00 Εισαγωγική Συνεδρία: Νέα Γενιά και Neets
στην Ελλάδα της Κρίσης**

Συντονιστές: *Μιχάλης Κουρουτός*, Διευθύνων Σύμβουλος ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ και *Χρήστος Γούλας*, Διευθυντής ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ

1. Νέα Γενιά και Κρίση

Νίκος Μουζέλης, Επιστημονικός Διευθυντής ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ & Ομότιμος Καθηγητής του London School of Economics

2. Πανεπιστήμιο και Νέα Γενιά

Οδυσσέας Ζώρας, Καθηγητής Ιατρικής Σχολής και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης

3. Έρευνα και Ολοκληρωμένη Παρέμβαση για τους Neets και τη νεανική ανεργία: Το Έργο “Neets2”

Νίκος Παπαδάκης, Καθηγητής Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & Αν. Διευθυντής του Κέντρου Έρευνών και Μελετών (ΚΕΜΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης, Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου “Neets2”

4. **Διαστάσεις της Κοινωνικής Ευπάθειας και της Παρέμβασης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση των Neets**

Αργύρης Κυρίδης, Καθηγητής ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ και Αν. Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου “Neets2” & *Νίκος Φωτόπουλος*, Επίκουρος Καθηγητής ΠΤΝ Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και Επιστημονικός Συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

5. **Παιδεία, Κοινωνία, Νέα Γενιά: Τάσεις και αντιστάσεις**

Γιάννης Πυργιωτάκης, Ομότιμος Καθηγητής και πρ. Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης

Συζήτηση

12.00 - 12.30 Διάλειμμα

12.30 - 14.30 Α΄ Συνεδρία: Neets. Ψυχολογικό προφίλ, κοινωνικός αποκλεισμός/ενσωμάτωση, πολιτική συμπεριφορά και ζητήματα βιοτικής τροχιάς: Ερευνητικά δεδομένα και ερμηνείες

Συντονιστής: *Αργύρης Κυρίδης*, Καθηγητής ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ και Αν. Ε.Υ. Έργου “Neets2”

1. **Ζητήματα βιοτικής τροχιάς, στρατηγικές επιβίωσης και πολιτική συμπεριφορά των Neets στην Ελλάδα σήμερα**

Νίκος Παπαδάκης, Καθηγητής & Διευθυντής ΚΕΠΕΤ Π.Κ., *Αντώνης Παπαργύρης*, Πολιτικός Επιστήμονας, Ερευνητής GPO, *Μαρία Δρακάκη*, Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ & Ερευνήτρια ΚΕΠΕΤ Π.Κ.

2. **Το ψυχολογικό προφίλ των Neets**
Μαρία Μπάστα, Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης & *Βασίλης Δαφέρμος*, Καθηγητής & Υπεύθυνος του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης
3. **Neets και Κοινωνικό Κράτος**
Δημήτρης Κοτρώγιαννος, Καθηγητής & Διευθυντής ΚΕ-ΑΔΙΚ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Π.Κ. & *Στέλιος Τζαγκαράκης*, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ & Ερευνητής ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ.
4. **Σχεδιάζοντας την πόλη «χωρίς αποκλεισμούς»: τα προβλήματα και ο ρόλος των νέων**
Στέλλα Κυβέλου, Αν. Καθηγήτρια Τμήματος Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, Επισκέπτρια Καθηγήτρια στο Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Πρόεδρος του ΔΣ της SD Med
5. **Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας των Νέων ηλικίας 15-29 ετών εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs)**
Φωτεινή Βλαχάκη, Προϊσταμένη Δ/σης Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού του ΕΟΠ-ΠΕΠ
6. **Αντιμετωπίζοντας την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης: Ποια είναι τα επόμενα βήματα στην Ευρώπη;**
Ρένα Ψηφίδου, Expert, Department for learning and employability (DLE), CEDEFOP

Συζήτηση

14.30 - 15.30 Ελαφρύ Γεύμα

15.30 - 16.30 Β΄ Συνεδρία: Διάγνωση αναγκών των Neets σε δεξιότητες

Συντονιστής: *Μανώλης Κουτούζης*, Αν. Καθηγητής Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Επιστημονικός Συνεργάτης ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ

- 1. Neets: Αυτοπροσδιορίζοντας τις ανάγκες τους**
Χρήστος Τουρτούρας, Επ. Καθηγητής ΠΤΔΕ ΑΠΘ, *Ευαγγελία Μαυρικάκη*, Επ. Καθηγήτρια ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ, *Μαρία Παυλή-Κορρέ*, Στέλεχος Γενικής Γραμματείας ΔΒΜ & *Μένη Τσιτουρίδου*, Καθηγήτρια ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ

- 2. Η ανεργία των NEETS, η κατάρτιση ως ενδυνάμωση, η κοινωνική ένταξη και τα όριά της.**
Σωκράτης Κονιόρδος, Καθηγητής Τμήματος Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Συζήτηση

16.30 - 17.30 Γ΄ Συνεδρία: Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα των παρεμβάσεων του Προγράμματος Κατάρτισης- Reskilling

Συντονιστής: *Δημήτρης Κοτρόγιαννος*, Καθηγητής & Διευθυντής ΚΕΑΔΙΚ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης

- 1. Οι Neets στην Ελλάδα: Κοινωνικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση και προφίλ δεξιοτήτων**

Προκόπης Πανδής, Επιστημονικός Συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ & *Χρήστος Ζάγκος*, Επιστημονικός Συνεργάτης του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ

2. Αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα από το πρόγραμμα reskilling για τους Neets

Μαρία Παυλή Κορρέ, Στέλεχος Γενικής Γραμματείας ΔΒΜ, *Παπαγερίδου Δέσποινα*, Υπ. Διδάκτωρ ΑΠΘ & *Ιφιγένεια Βαμβακίδου*, Καθηγήτρια ΠΤΝ Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Συζήτηση

17.30 - 18.00 Διάλειμμα

18.00 - 20.00 Στρογγυλή Τράπεζα: Προς μια ολοκληρωμένη παρέμβαση για την ενσωμάτωση των Neets και την αντιμετώπιση της νεανικής ανεργίας. Προτάσεις πολιτικής και δέσμες δράσεων

Συντονιστής: *Νίκος Παπαδάκης*, Καθηγητής & Διευθυντής ΚΕΠΕΤ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Ε.Υ. Έργου “Neets2”

Ομιλητές

1. *Κώστας Λάβδας*, Καθηγητής Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών Παντείου Πανεπιστημίου & Αν. Διευθυντής ΚΕΠΕΤ Πανεπιστημίου Κρήτης
2. *Χρήστος Γούλας*, Διευθυντής του ΚΑΝΕΠ/ ΓΣΕΕ και του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

3. *Ηλίας Πεχλιβανίδης*, Διευθυντής Προγραμματισμού & Ανάπτυξης του ΕΚΔΔΑ
4. *Ιωάννα Δέδε*, Προϊσταμένη Διεύθυνσης Πιστοποίησης Προσόντων του ΕΟΠΠΕΠ

neets2.soc.uoc.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - Γ.Σ.Ε.Ε

Με τις 13 συμβολές 24 Καθηγητών, Ερευνητών και Εμπειρογνομώνων (εντός και εκτός της Ομάδας του Έργου) από διαφορετικά Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα, Φορείς και Οργανισμούς, ο ανά χείρας τόμος επιχειρεί να συσχετίσει οργανικά την έρευνα εθνικής κλίμακος με τις προτάσεις πολιτικής και ακόμα περισσότερο με εργαλεία ενσωμάτωσης, όπως ακριβώς έπραξε και το Έργο. Συγχρόνως καθιστά δημόσιο έναν διεπιστημονικό διάλογο, εντελώς απαραίτητο για την ανάδειξη και εφαρμογή συγκεκριμένων λύσεων σε ένα πρόβλημα (αυτό της κοινωνικής ευπάθειας στη Νέα Γενιά κι ειδικά στην ετερογενή και πολυπληθή ομάδα των Neets όσο και της νεανικής ανεργίας) το οποίο δεν είναι απλά σύνθετο και πολυπαραμετρικό. Πολύ περισσότερο, όπως κατέδειξε η διεξαχθείσα έρευνα είναι επίμονο, εκτατικό ως προς τις διαστάσεις του και ως τέτοιο δυνάμει εκρηξιγενές, αν δεν αντιμετωπιστεί άμεσα και αποτελεσματικά σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής.

Από το *Εισαγωγικό Σημείωμα Επιμελητών*

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ,
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ISBN 978-960-08-0747-9

9 789600 807479

www.isideris.gr